TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARINDAN
II. Seri, No. 20

YUSUF HAS HÂCİB

KUTADGU BİLİG

II

TERCÜME

REŞİD RAHMETİ ARAT

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ - ANKARA, 1959

TÜRK-islâm fikir ve san'at hayatının en eski bir nümûnesini teşkil eden *Kutadgu Bilig* ile ilgili çalışmalar bir bütün hâlinde ele alınmış olmakla beraber, ayrı-ayrı gâyeler ile mürâcaat edilecek olan kısımlarından istifâdeyi kolaylaştırmak üzere, bunların ayrı neşirleri uygun görülmüş idi. Bundan dolayı, bunların ilki olan metin kısmından (bk. Reşid Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig*, TDK, İstanbul, 1947) sonra, eserin bugünkü türkçeye tercümesi neşredilecek ve bunu, iki ayrı kitap hâlinde, izah ve lûgat kısımları tâkip edecek idi.

Eserin metin kısmının neşrinde olduğu gibi, bundan sonraki kısımların neşri de uzunca fâsılalar ile aralanmış bulunmaktadır. Bunun iç ve dış bir takım sebepleri vardır ki, zamanımızdaki çalışma şartlarını belirtmek bakımından, ilim tarihi için de faydalı olacağını düşündüğüm bu hususlara ileride daha yakından temas etmek isterim. Yalnız arada, şahsan benim için olduğu kadar, mensûbu bulunduğum türk ilim muhiti için de kaybolan bu kadar zaman bulunmaktadır ki, bunun telâfisine artık imkân yoktur.

Büyük parçalar hâlinde eserin tercüme tecrübesini ele alan H. Vambery (*Uigurische Sprachmonumente und das Kudatku Bilik*, Innsbruck, 1870)'den başlayarak, eserin tamâmını tercüme eden W. Radloff (*Das Kudatku Bilik des Jusuf Chass-Hadschib aus Bälasagun*, II, Petersburg, 1910)'un ve ondan sonra da tekrar ayrı parçalar hâlinde L. Bonelli (*Del Kudatku Bilik, poema turco dell' XI sec.*, *Annali del R, Instituto Orientale di Napoli*, 6, 1933, 3—38) ve Malov (*Pamyatniki drevne-türkskoy pismennosti*, Moskova, 1951)'un tercüme denemeleri, iyi birer teşebbüs olarak, türklük bilgisi tarihinde kendilerine lâyık olan yeri alacaklardır. Bu tecrübeler bütün iyi ve kusurlu tarafları ile, çalışanların iyi niyetlerini gösterdiği kadar, türklük bilgisi sâhasındaki inkişâf merhalelerine de delâlet eder.

Türklük sâhasındaki çalışmalar lâyık olduğu seviyeye henüz erişememiş ise, bunun mes'ûliyetini ilim muhitinin dikkatini üzerine

çekmekte pek geç kalan türklük dünyasının bizzat kendisi taşımaktadır. Türk muhiti ile yaptığı ilk temâsın temellerini menfi görüş üzerine kurmuş olan garp dünyası, uzun müddet bu yanlış düşünceden kurtulamamış ve dolayısı ile türk rûhunun içine nüfûz etmeği lüzâmlu görmemiş veya bundan çekinmiş olabilir. Garp usûlünü esâs olarak kabûl etmiş olmamıza rağmen, türk ilim muhitinin garp ile olan teması tam bir iş birliği şekline henüz inkılâp edememiş ise, bunda da kusuru, dışarıdan ziyâde, kendimizde aramamız doğru olacaktır.

Türkler her kesçe bilinen iyi silâh kullanmak, cesâret, teşebbüs sâhibi ve teşkilâtçı olmak vasıfları yanında, zaman-zaman karşılaştıkları yabancı rakipleri tarafından bâzı menfi sıfatlar ile de vasıflandırılmışlardır. Bundan başka coğrâfî durumu ve tarihî inkişafın kendilerine yüklediği vazifelerin ifâsında da mes'ûliyetlerini müdrik olarak hareket eşmiş olmaları tabiîdir. Bununla beraber hayatlarını tanzim eden husûsî bir dünya görüşüne sâhip olan yabancıları insanlık ölçüsüne göre değerlendiren, komşularını sayan, tabiati seven, âhenkten hoşlanan ve beşerî değerlere kendi icadından da bir çök kıymetler katmak suretiyle güneş ve ay ile birlikte dolaşan bir topluluk olarak, kendi maddî ve mânevî varlığını açıkça ortaya koyamamış ise, bundan da, tanımmak üzere her hangi bir teşkilât kuramadığı için, her kesten önce bizzat kendisi mes'ûldür.

Bir neslin üzerine düşen vazifeyi yapmamakla bırakmış olduğu boşluk ondan sonra gelen nesiller tarafından doldurulamayacağı gibi, bu nesillerin çalışmalarına da engel teşkil eder. Bu, en mühim işlerde olduğu kadar, en ehemmiyetsiz görülen işlerde de böyledir; çünkü o işin yapılması için kullanılacak zaman, bir daha geri dönmemek üzere, uzaklaşmış, gitmiştir.

*

Türk cemiyetinin teşkilâtı bakımından olduğu gibi, fikir hayatı bakımından da çok mühim bir devrin aynası olan *Kutadgu Bilig* 'den, türklük bilgisi sâhasına bir çok yeni noktaların eklenmesi hususunda, istifâde edileceğinden hiç şüphe etmiyorum. Yusuf Has Hâcib 'in bu eserinde, türk dil ve edebiyatından başka, türk ictimaiyâtı, türk tarihi ve umûmiyetle türk kültür tarihi ile uğraşanlar da kendi sâhalarını aydınlatacak bir çok parıltılar bulacaklardır. Bu eser türklerin bilhassa bugün mensûp bulundukları kültür

muhitine giriş devrini içine alan bir zamanda yazılmış olduğundan, onların dünya görüşünü, kıymet hukümlerini ve karşılaştıkları mes'elelerin hall tarzını ortaya koymak hususunda faydalı olabileceği gibi, temasta bulundukları kavimler bakımından da istifâdeli olacaktır.

Eserin içine girip, zevkine varacak kadar sabır ve sebât edenler, şüphesiz, *Kutadgu Bilig* 'i, yalnız yazıldığı devir içinde değil, bugünkü şartlar içinde de seveceklerdir. Yusuf Has Hâcib 'in beşerî meseleleri ele alış tarzı ve bunu yaparken gösterdiği samimîlik hâlâ gönüllere hitâp etmekte ve insanı düşündürmektedir. Bir çok eksiklikler arasında dolaşıp, yokları var etmek peşinde koşanların düşünmeğe, bir an için kendileri ile baş-başa kalmağa ihtiyacları vardır. 900. yılına yaklaşmakta olan Yusuf bu uzun tecrübesi ile bu hususta en iyi arkadaşlık edebilecek hayâtiyet taşıyan bir şahsiyettir.

Bugün bir çok ictimâî mes'elelerin ele alınış şekillerinden endişe edenler, aynı mes'elelerin bin yıl önce ne sekilde halledilmiş olduğunu ibretle görüp, onda bir çok düşündürücü ve teşvik edici fikirler bulacaklardır. Eserin bilhassa gençliğe faydalı olması, şâirin başlıca arzusudur. Büyük eserler, insanların gönlüne hitâba devam ettikçe, büyüklüklerini muhâfaza ederler.

Eser eski dilden bugünkü dile çevrilirken, tercüme yerine, tefsir yoluna gidilmemeğe dikkat edilmiştir. Manzûm bir eserde bir çok kelime ve tâbirler, mânadan başka sebepler ile de tekrarlanmış olabilir. Fakat bu gibi zarûretlere mârûz kalmadan eser yazmış olanlar da vardır ve bunda muvaffak olmak ayrı bir istidaddır. Okuyanların ve araştıranların bu husûslarda emniyetle hareket edebilmelerini te'min için, müellifin ifâdesine mümkün mertebe sâdık kalınmağa çalışılmıştır. Bâzan tekrar da, yerine göre, bir san'ati temsil edebilir.

Karşılıksız kalan bâzı kelime ve tâbirlere bir az daha dikkat edilmesi temenni olunur. İzah kısmında ayrıca durulacak ve daha kolay anlaşılacak mâlûmatın bir araya getirilmesine çalışılacaktır. Bunlar arasında türklerin kavmî devlet teşkilâtına âit

bâzı tâbirler vardır ki, karşılıkları bugün bulunmadığı gibi, ictimâî değerleri bile artık ortadan kalkmıştır. Bunlardan bir kısmının izâhı yalnız dil ve edebiyat sâhasında değil, türklük bilgisinin bütün sâhalarının iş birliğini icap ettirmektedir. Bunun arzulanan iş birliğinin doğmasına sebep olmasını temenni ederim.

*

Eserin yazıldığı muhit hakkında ip ucu elde etmek isteyenlerin metin kısmındaki giriş bölümüne bakmalarını rica ederim. Tercümeyi parça hâlinde kullananlar için faydalı olacağından, buraya da tahlilî bir fihrist eklenmiştir; arzu edenler böylece aradıkları kısımları derhâl bulabilirler. Asıl eser 12. sahifede D harfi ile gösterilen kısımdan başlar. Daha önceki parçalardan A (s. 1—2) parçası esere en son eklenmiş olan mensûr tanıtma, B (s. 3—7) esere daha evvel eklenen manzûm bir tanıtma ve C (s. 8—11) esere eklenmiş olan bâbların fihristidir. Bu üç parçanın eser ile doğrudan-doğruya bir ilgisi yoktur. Fihristlerde gösterilen bâblar, sayı ve sıra bakımından, asıl eserin bâblarına uymamaktadır. Bu sonuncu husus için, tercümedeki sahifeleri de içine alan tahlilî fihristten istifâde etmek doğru olduğu kadar, kolay da olacaktır.

Her çalışma az-çok devrin maddî ve mânevî imkânlarına bağlı kalmaktadır. Bu tercüme de böyle bir devirde yapılmış bir istir. Bu husûsun göz önünde bulundurulması faydalı olur.

*

Eserin tashihlerinde yardımlarını esirgemeyen arkadaşlara teşekkür etmek zevkli bir borçtur. Genç arkadaşlardan Ali Karamanlıoğlu ve Muharrem Ergin'den başka, türkçe bilgisi ve edebî zevkinden istifâde etmeğe çalıştığım Cavid Baysun ile bilhassa eski türk edebiyatının mâlzemesine vukufunu hayranlıkla müşâhede ettiğim Ali Nihad Tarlan'ı burada ayrıca zikretmek, bu geçmiş günleri unutmamak için de hoş bir hatırlatma vesilesi olacaktır.

Türk Tarih Kurumu'na eserin neşri için teşekkür ederken, Ekrem Akurgal ile Uluğ İğdemir'i, mükemmel bir matbaanın güzel işlerinden birine sâhip olmak imkânını verdiklerinden dolayı, burada takdirle anmak fırsatından istifâde etmek isterim. Esere gösterdiği devamlı ilgisinden dolayı Hikmet Bayur'u her zaman hatırladığım gibi, tercümesinin neşrini göremeyen Dr. Adnan Adıvar'ı da burada rahmetle anarım.

12 mart 1959 Reşid Rahmeti ARAT

Tahlîlî fihrist

A.	(MENSÛR MUKADDİME)	—38	1—2
B.	(MANZÛM MUKADDİME)	—77	3—7
C.	BÂBLARIN FİHRİSTİ	—82	8—11
D.	(KUTADGU BİLİG)		
I.	TANRI AZZE VE CELLENİN MEDHİNİ SÖYLER	33	12—14
II.	PEYGAMBER ALEYHİ'S-SELÂMIN MEDHİNİ SÖYLER	14—48	14—15
III.	DÖRT SAHÂBENİN MEDHİNİ SÖYLER	49—62	15—16
IV.	PARLAK BAHAR MEVSİMİNİN VE BÜYÜK BUĞRA HAN'IN MEDHİNİ SÖYLER	63—123	16—20
V.	YEDİ YILDIZ VE ON İKİ BURCU SÖYLER	24—147	20—22
VI.	İNSAN-OĞLUNUN DEĞERİNİN BİLGİ VE AKILDAN GELDİĞİNİ SÖYLER	48—161	22—23
VII.	DİLİN MEZİYETİNİ VE KUSURUNU, FAYDASINI VE ZARARINI SÖYLER	162—191	23—25
VIII.	KİTAP SÂHİBİ KENDİ ÖZRÜNÜ SÖYLER	192—229	25—27
IX.	İYİLİK ETMENİN MEDHİNİ VE FAYDALARINI SÖYLER	230—286	28—31
X.	BİLGİ İLE AKLIN MEZİYET VE FAYDALARINI SÖYLER	287—349	32—35
XI.	KİTABIN ADINI, MÂNASINI VE KENDİSİNİN İHTİYARLIĞINI SÖYLER	350—397	36—39
XII.	SÖZ BAŞI. HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI HAKKINDA	398—419	39—40
	(Hukümdar Kün-Toğdı'nın sözü)	420—425	40—41
		426—461	41—43
XIII.	AY-TOLDI'NIN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI HİZMETİNE GELDİĞİNİ SÖYLER	462—465	43
	(Ay-Toldı'nın sözü)	466—474	44
		475	

(Ay-Toldı 'nın sözü)	476—485	44—45
	486—508	45—46
Hâcibin Küsemiş 'e cevabı	509—510	47
Küsemiş 'in Ay-Toldı 'ya sözü	511—518	47
	519—522	47—48
Hâcib in Ay-Toldı 'ya suâli	523—525	48
Ay-Toldı 'nın hâcibe cevabı	526—529	48
	530—537	48—49
Hâcibin Ay-Toldı 'ya cevabı	538—541	49
	542—552	49—50
(Hâcib'in Ay-Toldı 'ya cevabı)	553—557	50
Ay-Toldı 'nın hâcibe cevabı	558—560	50
	561—562	51
(Hâcibin sözü)	563—567	51
	568—569	51
Hukümdarın hâcibe cevabı	570—573	51
	574—578	52
Hukümdarın hâcibe cevabı	579	52
(Hâcibin Ay-Toldı 'ya sözü)	580	52

XIV. AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN HUZÛRUNA ÇIKTIĞINI SÖYLER

	581—582	52
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	583	52
	584—588	53
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	589—592	53
	593	53
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	594—597	53—54
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	598—600	54
	601—619	54—55

XV. AY-TOLDI HUKÜMDARA KENDİSİNİN SAÂDET OLDUĞUNU SÖYLER

	620—628	55—56
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya sözü	629—636	56
Ay-Toldı 'nın hukümdara suâli	637—642	57
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	643—656	57—58

XVI. AY-TOLDI HUKÜMDARA DEVLET SIFATINI SÖYLER

(Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı)	657—670	58—59
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	671—672	59
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	673—682	59—60
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	683	60
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	684—696	60—61
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	697	61
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	698—700	61
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	701	61
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	702—713	62
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	714—719	62—63
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	720—727	63
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	728—729	63—64
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	730—750	64—65
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	751—759	65
	760—764	66

XVII. HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI AY-TOLDI 'YA ADÂLET VASFINI SÖYLER

	765—773	66
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	774—775	67
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	776—784	67
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	785	67
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	786—791	67—68

XVIII. HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI AY-TOLDI 'YA ADÂLET VASFININ NASIL OLDUĞUNU SÖYLER

(Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı)	792—822	68—70
Ay-Toldı 'nın hukümdara suâli	823	70
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	824—835	70—71
Ay-Toldı 'nın hukümdara suâli	836—845	71—72
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	846—853	72
Ay-Toldı 'nın hukümdara suâli	854—855	72
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	856—858	72
Ay-Toldı 'nın hukümdara suâli	859—861	73

Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	862—869	73
Ay-Toldı 'nın hukümdara suâli	870—871	73
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	872—895	74—75
Ay-Toldı 'nın hukümdara suâli	896—898	75
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	899—906	76
Ay-Toldı 'nın hukümdara suâli	907—908	76
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	909—938	76—78
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	939—950	78—79
	951—954	79

XIX. AY-TOLDI HUKÜMDARA DİLİN FAZİLETİNİ VE SÖZÜN FAYDALARINI SÖYLER

Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	955—956	80
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	957	80
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	958—967	80
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	968—975	81
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	976—980	81
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	981—983	82
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	984—994	82
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	995—997	83
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	998—999	83
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	1000	83
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	1001—1003	83
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	1004	83
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	1005—1009	83—84
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	1010—1011	84
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	1012—1016	84
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	1017—1018	84
(Hukümdarın sözü)	1019—1028	85
	1029	85
	1030—1033	85
	1034—1044	86

XX. SAÂDETİN DEVAMSIZLIĞINI VE İKBÂLİN DÖNEKLİĞİNİ SÖYLER

Hukümdarın Ay-Toldı 'ya suâli	1045—1068	86—88
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	1069	88
	1070—1079	88

Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	1080—1084	89
Ay-Toldı 'nın hukümdara cevabı	1085—1106	89—90
Hukümdarın Ay-Toldı 'ya cevabı	1107—1109	90—91
	1110—1115	91
(Ay-Toldı 'nın sözü)	1116—1120	91
	1121—1127	91—92
(Ay-Toldı'nın sözü)	1128—1136	92
	1137—1150	92—93
(Ay-Toldı'nın sözü)	1151—1156	93—94
	1157	94

XXI. AY-TOLDI 'NIN OĞLU ÖĞDÜLMİŞ 'E NASİHAT VERDİĞİNİ SÖYLER

	1158—1160	94
(Ay-Toldı 'nın Öğdülmiş 'e sözü)	1161—1183	94—95
Öğdülmiş 'in Ay-Toldı 'ya suâli	1184—1194	96
Ay-Toldı 'nın Öğdülmiş 'e cevabı	1195—1202	96—97
Öğdülmiş 'in Ay-Toldı 'ya cevabı	1203—1207	97
Ay-Toldı 'nın Öğdülmiş 'e cevabı	1208—1217	97—98
	1218—1228	98
Öğdülmiş 'in Ay-Toldı 'ya cevabı	1229—1248	99—100
	1249—1250	100
Ay-Toldı 'nın Öğdülmiş 'e cevabı	1251—1255	100
	1256	100
Ay-Toldı 'nın sözü)	1257—1264	100—101
	1265—1272	101
(Ay-Toldı 'nın Öğdülmiş 'e sözü)	1273—1277	101—102

XXII. AY-TOLDI 'NIN OĞLU ÖĞDÜLMİŞ 'E ÖĞÜT VERDİĞİNİ SÖYLER

	1278—1341	102—106

XXIII. AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'YA VASİYETNÂME YAZDIĞINI SÖYLER

	1342	106
Ay-Toldı 'nın hukümdara yazısı)	1343—1495	106—116
	1496	116
Ay-Toldı 'nın Öğdülmiş 'e sözü)	1497—1498	116
	1499—1500	116
Ay-Toldı 'nın Öğdülmiş 'e sözü)	1501—1509	116—117

	1510	117
(Ay-Toldı 'nın sözü)	1511—1516	117
	1517—1547	17—119

XXIV. HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN ÖĞDÜLMİŞ 'İ ÇAĞIRDIĞINI SÖYLER

	1548	120
(Hukümdarın Öğdülmiş 'e sözü)	1549—1552	120
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1553—1555	120
	1556	120
(Hukümdarın sözü)	1557—1561	120—121
	1562—1573	121—122
(Hukümdarın sözü)	1574—1579	122
———	1580	122

XXV. ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN HUZÛRUNA ÇIKTIĞINI SÖYLER

	1581	122
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1582—1584	122
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1585—1589	123
	1590	123

XXVI. ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN HİZMETİNE GİRDİĞİNİ SÖYLER

(Hukümdarın Öğdülmiş 'e sözü)	1591—1600	123—124
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1601—1603	124
	1604—1612	124—125
(Hukümdarın sözü)	1613—1640	125—126
	1641—1644	126—127
(Hukümdarın sözü)	1645—1651	127
	1652—1654	127
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1655—1657	127—128
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1658—1664	128
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1665	128
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1666—1676	128—129
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1677—1678	129
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1679—1683	129
(Hukümdarın sözü)	1684—1691	130

———	1692—1782	130—136
(Hukümdarın sözü)	1783—1785	136
	1786—1791	136
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1792—1795	136—137
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1796—1814	137—138
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1815—1816	138
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1817—1831	138—139
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1832—1834	139
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1835—1846	140
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1847—1849	140

XXVII. ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA AKLIN TÂRİFİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı)	1850—1871	141—142
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	1872—1885	142—143
	1886—1888	143
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1889—1891	143
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1892—1893	144
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1894—1895	144
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1896—1902	144
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	1903—1904	144—145
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1905—1908	145
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	1909—1910	145
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1911—1916	145
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	1917	146
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1918—1920	146

XXVIII. ÖĞDÜLMİŞ BEYLİĞE LÂYIK BİR BEYİN NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

(Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli)	1921—1929	146—147
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1930—1936	147
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	1937—1947	147—148
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	1948—2174	148—163
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	2175—2180	163

XXIX. ÖĞDÜLMİŞ BEYLERE VEZİR OLACAK KİMSENİN NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı)	2181—2264	164—169
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	2265—2268	169

XXX. ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA KUMANDANIN NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı) 2269—2429 170—181
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 2430—2434 181

XXXI. ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA ULU HÂCİBİN NASIL BİR İNSAN OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı) 2435—2525 181—187
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 2526—2527 187

XXXII. ÖĞDÜLMİŞ-HUKÜMDARA KAPICI-BAŞININ NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı) 2528—2591 188—192
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 2592—2595 192

XXXIII. ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA ELÇİ OLARAK GÖNDERMEK İÇİN NASIL BİR İNSAN LÂZIM OLDUĞUNU SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı) 2596—2668 193—197
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 2669—2671 198

XXXIV. ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA KÂTİBİN NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı) 2672—2739 98—202
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 2740—2742 202

XXXV. ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA HAZİNEDARIN NASIL BİR İNSAN OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı) 2743—2822 03—208
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 2823—2827 208

XXXVI. ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA AŞÇI-BAŞININ NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı) 2828—2879 209—212
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 2880—2882 212

XXXVII ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA İÇKİCİ-BAŞININ NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı) 2883—2947 212—217
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 2948—2949 217

Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı 2950—2955 17
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 2956 18

XXXVIII. ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA HİZMETKÂRLARIN BEYLER ÜZERİNDEKİ HAKLARININ NELER OLDUĞUNU SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı) 2957—3014 218—222
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı 3015—3024 222
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı 3025—3049 223—224
3050 224
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı
3051 224
(Hukümdarın sözü) 3052—3060 224—225
Hukümdarın Öğdülmiş 'e sözü 3061—3066 225
3067—3096 226—227
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli
3097 228
(Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli) 3098—3101 228
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı 3102—3115 228—229
3116 229
(Hükümdarın sözü) 3117—3119 229
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 3120—3136 229—230
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı 3137—3152 230—231
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli 3153—3156 232
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı 3157—3160 232
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı 3161—3174 232—233
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı 3175—3184 233—234
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı 3185—3186 234

XXXIX. HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN ODGURMIŞ 'A MEKTÛP YAZIP GÖNDERDİĞİNİ SÖYLER

3187—3188 234
(Hukümdarın Odgurmış 'a mektûbu) 3189—3218 234—236
Hukümdarın Odgurmış 'a nasihati 3219—3274 236—240
3275 240
(Hukümdarın Öğdülmiş 'e sözü) 3276—3280 240
3281—3288 240—241

XL. ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'I ZİYÂRET ETTİĞİNİ SÖYLER

———	3289—3301	241—242
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e suâli	3302—3305	242
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3306—3317	242—243

XLI. ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ İLE MÜNÂZARA ETTİĞİNİ SÖYLER

(Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı)	3318—3320	243
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3321—3333	243—244
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı	3334—3366	244—246
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3367—3375	246—247
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı	3376—3402	247—249
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3403—3450	249—252
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı	3451—3453	252
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3454—3471	252—253
	3472	253
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e suâli	3473—3475	254
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3476—3481	254
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı	3482—3486	254—255
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3487—3511	255—256

XLII. ODGURMIŞ ÖĞDÜLMİŞ'E DÜNYANIN KUSURLARINI SÖYLER

(Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı)	3512—3645	256—265

XLIII. ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A DÜNYA VÂSITASI İLE ÂHİRETİN KAZANILMASINI SÖYLER

(Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı)	3646—3681	265—267
	3682	268
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı	3683—3706	268—269
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3707—3712	269

XLIV. ODGURMIŞ'IN HUKÜMDARA MEKTÛP YAZIP GÖNDERDİĞİNİ SÖYLER

(Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı)	3713	270
	3714—3715	270
(Odgurmış'ın hukümdara mektûbu)	3716—3810	270—276

	3811	276
(Odgurmış'ın Öğdülmiş'e sözü)	3812—3820	76—277
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3821—3825	277
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı	3826—3832	277
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3833	278
	3834—3841	278
Hukümdarın Öğdülmiş'e suâli	3842—3843	278
	3844—3845	78—279
Hukümdarın Öğdülmiş'e suâli)	3846—3848	279
Öğdülmiş'in hukümdara cevabı		
	3849	279
(Öğdülmiş'in sözü)	3850—3852	279
	3853—3857	279
Hukümdarın Öğdülmiş'e cevabı	3858—3861	280
Öğdülmiş'in hukümdara cevabı	3862—3865	280
Hukümdarın Öğdülmiş'e cevabı	3866—3874	80—281
Öğdülmiş'in hukümdara cevabı	3875—3887	81—282
Hukümdarın Öğdülmiş'e cevabı	3888—3889	282
Öğdülmiş'in hukümdara cevabı	3890—3892	282
Hukümdarın Öğdülmiş'e cevabı	3893—3895	282

XLV. HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ODGURMİŞ'A İKİNCİ MEKTÛBU GÖNDERDİĞİNİ SÖYLER

	3896—3897	283
(Hukümdarın Odgurmış'a mektûbu)	3898—3940	283—285
	3941—3942	286
(Hukümdarın Öğdülmiş'e sözü)	3943—3945	286
	3946—3959	286—287
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e suâli	3960—3964	287
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	3965—3968	287
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e suâli	3969—3970	288

XLVI. ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ İLE İKİNCİ DEFA MÜNÂZARA ETTİĞİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı)	3971—3994	288—289
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı	3995—4004	289—290
Öğdülmiş'in Odgurmış'a cevabı	4005—4006	290
Odgurmış'ın Öğdülmiş'e cevabı	4007—4016	290—291

Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	4017—4022	291
Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e cevabı	4023—4026	292
Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	4027—4030	292
XLVII. ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A BEYLERE HİZMET ETMENİN USÛL VE NİZÂMINI SÖYLER		
(Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı)	4031—4158	292—301
Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e suâli	4159—4164	301
XLVIII. ÖĞDÜLMİŞ KAPIDAKİ HİZMETKÂRLAR İLE NASIL GEÇİNİLECEĞİNİ SÖYLER		
Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	4165—4313	301—311
Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e suâli	4314—4317	311
Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	4318—4319	312
XLIX. ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ 'A AVÂM İLE NASIL MÜNÂSEBET KURULMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER	4320—4335	312—313
L. ALİ-EVLÂDI İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4336—4340	313
LI. ÂLİMLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4341—4354	314
LII. TABİPLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4355—4360	315
LIII. EFSÛNCULAR İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4361—4365	315
LIV. RÜYÂ TÂBİRCİLERİ İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4366—4375	316
LV. MÜNECCİMLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4376—4391	316—317
LVI. ŞÂİRLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4392—4399	318
LVII. ÇİFTÇİLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4400—4418	318—319
LVIII. SATICILAR İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4419—4438	320—321
LIX. HAYVAN YETİŞTİRENLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4439—4455	321—322
LX. ZENÂAT ERBÂBI İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4456—4468	322—323
LXI. FAKİRLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER	4469—4474	323—324
LXII. NASIL EVLENİLECEĞİNİ SÖYLER	4475—4503	324—326
LXIII. ÇOCUKLARIN NASIL TERBİYE EDİLECEĞİNİ SÖYLER	4504—4526	326—327
LXIV. HİZMETÇİLERE NASIL MUÂMELE EDİLECEĞİNİ SÖYLER		
(Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a sözü)	4527—4566	328—330
Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e suâli	4567—4572	330—331

LXV. ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ 'A ZİYÂFETE GİTMEK ÂDÂBINI SÖYLER	4573—4643	331—336
LXVI. ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ 'A ZİYÂFETE DÂVET USÛLÜNÜ SÖYLER	4644—4679	336—338
LXVII. ODGURMIŞ ÖĞDÜLMİŞ 'E DÜNYADAN YÜZ ÇEVİRİP, OLANA KANÂAT ETTİĞİNİ SÖYLER		
(Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e cevabı)	4680—4873	339—351
Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	4874—4880	351—352
	4881—4897	352—353
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	4898—4899	353
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	4900—4902	353
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	4903—4918	353—354
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	4919—4931	355
	4932—4933	356
LXVIII. HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN ODGURMIŞ 'I ÜÇÜNCÜ DEFA DÂVET ETTİĞİNİ SÖYLER		
(Hukümdarın Öğdülmiş 'e sözü)	4934—4940	356
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	4941—4944	356—357
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	4945—4954	357
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	4955—4957	357
	4958—4972	358
Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e suâli	4973—4975	359
	4976	359
Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	4977—4989	359—360
Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e cevabı	4990—5006	360—361
Oğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	5007—5009	361
	5010	361
(Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a sözü)	5011—5013	361—362
	5014—5015	362
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	5016—5017	362
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	5018—5019	362
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	5020—5026	362—363
	5027—5030	363
LXIX. ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E GELDİĞİNİ SÖYLER	5031—5034	363

LXX. HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN ODGURMIŞ İLE GÖRÜŞTÜĞÜNÜ SÖYLER

	5035—5038	364
(Hukümdarın Odgurmış 'a sözü)	5039	364
Odgurmış 'ın hukümdara cevabı	5040—5049	364—365
Hukümdarın Odgurmış 'a suâli	5050—5053	365
Odgurmış 'ın hukümdara cevabı	5054—5071	365—366
Hukümdarın Odgurmış 'a cevabı	5072—5080	366—367
Odgurmış 'ın hukümdara cevabı	5081—5091	367—368
Hukümdarın Odgurmış 'a cevabı	5092—5103	368
Odgurmış 'ın hukümdara cevabı	5104—5113	369
Hukümdarın Odgurmış 'a cevabı	5114—5117	369
Odgurmış 'ın hukümdara cevabı	5118—5125	370
Hukümdarın Odgurmış 'a cevabı	5126—5131	370

LXXI. ODGURMIŞ 'IN HUKÜMDARA ÖĞÜT VERDİĞİNİ SÖYLER

(Odgurmış 'ın hukümdara cevabı)	5132—5396	371—387
Hukümdarın Odgurmış 'a cevabı	5397—5401	387
Odgurmış 'ın hukümdara cevabı	5402—5438	387—390
	5439—5454	390—391
Hukümdarın Oğdülmiş 'e suâli	5455—5466	391—392

LXXII. ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA MEMLEKETİ TANZİM ETME USÛLÜNÜ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı)	5467—5492	392—394
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	5493—5499	394
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	5500—5608	394—401
	5609	401
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	5610—5621	401—402
	5622—5631	402—403

LXXIII. ÖĞDÜLMİŞ 'İN GEÇEN HAYATINA ACIYARAK, TÖVBE ETTİĞİNİ SÖYLER

(Öğdülmiş 'in sözü)	5632—5646	403—404
	5647	404
(Öğdülmiş 'in sözü)	5648—5660	404—405
	5661—5662	405

Öğdülmiş 'in hukümdara suâli	5663—5664	405
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	5665—5667	405
	5668—5684	406—407
Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e suâli	5685—5687	407
Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	5688—5720	407—409

LXXIV. ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E TAVSİYEDE BULUNDUĞUNU SÖYLER 5721—5761 409—412

LXXV. DOĞRULUĞA KARŞI DOĞRULUK VE İNSANLIĞA KARŞI İNSANLIK GÖSTERİLMESİNİ SÖYLER

(Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e cevabı)	5762—5815	412—416
Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	5816—5821	416
	5822—5830	416—417
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	5831—5834	417
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	5835—5845	417—418
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	5846—5853	418
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	5854—5878	418—420
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	5879—5893	420—421
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	5894—5933	421—424
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	5934—5937	424
	5938—5952	424—425

LXXVI. ODGURMIŞ 'IN HASTALANARAK, ÖĞDÜLMİŞ 'İ ÇAĞIRDIĞINI SÖYLER

	5953	425
(Öğdülmiş 'in hizmetçiye sözü)	5954	425
Hizmetçinin Öğdülmiş 'e cevabı	5955	425
Öğdülmiş 'in hizmetçiye suâli	5956	425
Hizmetçinin haberciye suâli		
	5957	426
Habercinin hizmetçiye cevabı	5958	426
Hizmetçinin Öğdülmiş 'e cevabı		
	5959	426
	5960	426
Hizmetçinin Öğdülmiş 'e cevabı	5962—5963	426
Öğdülmiş 'in hizmetçiye cevabı	5964	426
Hizmetçinin Öğdülmiş 'e cevabı	5965—5966	426—427

Öğdülmiş 'in Odgurmış'a suâli	5967—5974	427
Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e cevabı	5975	427
Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	5976—5977	427
Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e cevabı	5978—5985	428
Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	5986—5988	428
LXXVII. ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A RÜYÂ TÂBİRİNİ SÖYLER	5989—5992	428—429
LXXVIII. ODGURMIŞ ÖĞDÜLMİŞ 'E RÜYÂ GÖRDÜĞÜNÜ SÖYLER	5993—6031	429—431
LXXIX. ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ'IN RÜYÂSINI TÂBİR ETTİĞİNİ SÖYLER	6032—6036	432
LXXX. ODGURMIŞ BU RÜYÂYA BAŞKA BİR TÂBİR SÖYLER	6037—6046	432—433
LXXXI. ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMIŞ'E NASÎHAT ETTİĞİNİ SÖYLER	6047—6086	433—435
(Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e sözü)	6087—6185	436—442
Öğdülmiş 'in Odgurmış 'a cevabı	6186—6187	442
Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e cevabı	6188—6195	442—443
———	6196—6226	443—445
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	6227—6235	445—446
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	6236—6237	446
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli	6238—6242	446
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	6243—6244	446
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	6245—6264	447—448
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	6265—6272	448
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	6273	449
Öğdülmiş 'in hukümdara suâli	6274—6278	449
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	6279—6280	449
	6281—6282	449
	6283—6285	449
LXXXII. KUMARU ÖĞDÜLMİŞ'E ODGURMIŞ'IN ÖLDÜĞÜNÜ SÖYLER	6286	450
(Kumaru 'nun Öğdülmiş 'e sözü)	6287—6291	450

———	6292	450
LXXXIII. KUMARU 'NUN ÖĞDÜLMİŞ 'E BAŞ SAĞLIĞI DİLEDİĞİNİ SÖYLER	6293—6298	450—451
LXXXIV. ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMİŞ İÇİN MÂTEM TUTTUĞUNU SÖYLER	6299	451
(Öğdülmiş 'in sözü)	6300—6303	451
(Metin eksik)		
LXXXV. HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E BAŞ SAĞLIĞI DİLEDİĞİNİ SÖYLER	6304	451
(Hukümdarın Öğdülmiş 'e sözü)	6305—6319	451—452
	6320	452
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı		
———	6321—6322	452—453
(Öğdülmiş 'in hukümdara sözü)	6323—6324	453
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	6325—6326	453
	6327	453
(Hukümdarın Öğdülmiş 'e sözü)	6328—6337	453—454
	6338—6346	454
Hukümdarın Öğdülmiş 'e suâli		
	6347	454
(Hukümdarın Öğdülmiş 'e sözü)	6348—6350	454—455
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	6351	455
(Metin eksik)		
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	6352—6357	455
Hukümdarın Öğdülmiş 'e cevabı	6358	455
(Metin eksik)		
Öğdülmiş 'in hükumdara cevabı	6359—6378	456—457
Hukümdarın Öğdülmiş 'e sözü	6379—6386	457—458
Öğdülmiş 'in hukümdara cevabı	6387—6419	458—460
———	6420—6520	460—467
E. (İLÂVELER)		
I. GENÇLİĞİNE ACIYARAK, İHTİYARLIĞINI SÖYLER	6521—6564	468—470

II. ZEMÂNENİN BOZUKLUĞUNU VE DOSTLARIN CEFÂSINI SÖYLER 6565—6604 471—474

III. KİTAP SÂHİBİ YUSUF, BÜYÜK HAS HÂCİB, KENDİ-KENDİNE NÂSİHAT EDER 6605—6645 474—476

A.

BİSMİ 'LLAHİ 'R-RAHMANİ 'R-RAHİM

Hamd, şükür, minnet ve sonsuz medih o büyüklük sâhibi ve tam kudretli padişah olan Tanrı azze ve (2) celleye mahsustur. (3) O yeri, göğü yaratmış ve bütün canlılara rızkını vermiştir. O neyi (4) diledi ise, yaptı ve neyi dilese, yapar. Yef'alü'llâhü mâ (5) yeşâ' ve yahkümü mâ yürîd. Yine insanların (6) en iyisi, peygamberlerin seçkini ve Tanrının büyük resûlü Muhammed (7) mustafa ile onun arkadaşları olan aziz ve muhterem (8) ashâbına sayısız selâm ve senâ olsun. Rızvânu 'llâhi 'aleyhim ecma'în.

Bu kitap çok (9) aziz bir kitaptır. Çin hakîmlerinin hikmetleri ile bezenmiş (10) ve Maçin âlimlerinin şiirleri ile süslenmiştir (11). Bu kitabı okuyan ve bu beyitleri başkalarına bildiren bu kitaptan (12) daha iyi ve daha azizdir. Meşrik eyâletinde, bütün (14) Türkistan memleketlerinde, Buğra Han dilinde, türkçe olarak, bu kitaptan (15) daha iyi bir kitabın hiç kimse tarafından tasnif edilmemiş olduğunda Çin ve Maçin âlimleri ile hakîmlerinin hepsi ittifak etmişlerdir. Bu kitap (16) hangi padişaha veya hangi diyâra erişti ise, fevkalâdeliğinden (17) ve sonsuz güzelliğinden dolayı, o memleketlerin hakîmleri (18) ve âlimlerince makbûl görülerek, her biri ona bir türlü ad ve lekap (19) verdiler. Çinliler — Edebü 'l-mülûk adını koydular. Maçin mülkünün (20) hakîmleri — Âyînü 'l-memleke ve meşrikliler — Zînetü 'l-ümerâ (21) dediler. İranlılar — Şâhnâme-i türkî diye ad koymuşlar. (22) Bâzıları da — Pendnâme-i mülûk demişler. Turanlılar ise, Kutadgu bilig (23) demişlerdir.

Bu kitabı yazan Balasagun şehrinden (24) takvâ sâhibi bir zattır. Fakat eserini Kâşgar memleketinde (25) tamamlayıp, meşrik meliki Tavgaç Buğra Han huzûruna (26) sunmuş ve Buğra Han da müellifin değerini takdir ederek, yükseltip, ona (27) kendisinin has hâcipliğini vermek lutfunda bulunmuştur. Bundan dolayı (28) Yusuf Ulu Has Hâcib olarak, onun adı ve şöhreti dünyaya yayılmıştır. (29)

Bu aziz kitap dört büyük ve mühim temel üzerine bina olunmuştur.(30) Biri — doğruluk, ikincisi — saâdet, üçüncüsü—akıl, dördüncüsü — kanâat.(31) Müellif bunlardan her birine türkçe bir ad vermiştir. Doğruluğa — Kün-Toğdı (32) adını verip, onu padişah yerine tutmuş, saâdete — Ay-Toldı (33) adını verip, vezir yerine koymuş. akıla— Öğdülmiş (34) adını verip, vezirin oğlu ve kanâate — (35) Odgurmış adını verip, vezirin kardeşi kabûl etmiştir. (36) Yine müellif kendi fikirlerini suâlli-cevaplı münâzara tarzında, bunlara atfederek, ifâde etmiştir. (37) Okuyanın gönülü açılıp, müellifi hayır-duâ (38) ile yâd etsin diye.

B.

Her şeyden önce kâdir ve bir olan Tanrı gelir, sonsuz hamd ve senâ da ancak ona lâyıktır.

Büyüklük sâhibi, kadir, zü 'l-celâl; yaratan, türeten ve kudretin kemâline sâhip olan Tanrıdır.

Yer, gök ve mahlûkların rabbi her kesin rızkını hazırlamıştır; sen güle-güle ye.

4 Her kese saymadan rızkını verir; her kese yedirir, fakat kendisi yemez.

5 Bütün canlıları hiç bir zaman aç bırakmaz, var ettiklerinin hepsine yedirir ve içirir.

6 Nasıl ki, diledi ve her şey oldu; böylece o kimi isterse, onu yüceltir.

O seçkin resûle salât ve selâm, yine arkadaşlarına selâm ve ihtirâm.

8 Muhammed peygamber mahlûkların başıdır, o bütün bunların göz üstünde kaşıdır.

9 Yine bu kitap çok aziz bir kitaptır; bilen için bir bilgi denizidir.

10 Değerli bilgiler ile süslenmiştir; artık sen şükret ve kanâatkâr ol.

11 Bunların her birine bir çok hakîmlerin sözlerini inciler dizer gibi sıralamıştır.

12 Meşrik hukümdarı, maçinliler beyi, bilgili, anlayışlı, dünyanın ileri gelenleri,

13 Hepsi bu kitabı benimsemişler ve hazînelerine koyup, saklamışlardır.

14 Birinden birine miras olarak kalır, bunlar da kendilerine alıp, başkalarına vermezlermiş.

15 Bu faydalı bir kitaptır ve hiç bir zararı yoktur; fakat bir çok türkler bunun mânasını anlamazlar.

16 Her okuyan, yazan bunu anlayamaz; bunu ancak kitabın izâhını duyan bilir.

17 Bu kitabın sözleri insana yardım eder ve yol gösterir; her iki dünyadaki işleri düzenler.

18 Çin ve Maçin hakîmlerinin hepsi hep bunun güzelliğini öğmüşlerdir.

19 Türk, çin ve bütün maşrik illerinde, dünyada bunun gibi başka bir kitap yoktur.

20 Kitabın kadrini de ancak bilgili bilir, akılsız kimseden zâten ne beklenir.

21 Kitabı her kese vermemeli,; dostun olsa bile, emin olmamalı.

22 Çünkü bilgisiz bunu takdir edemez, anlayışlı anlar ve onu muhafaza eder.

23 Müellif bunu Buğra Han zamanında ve han dili ile söylemiştir.

24 Böyle bir eseri daha önce kim söylemiştir, bundan sonra da bu kadar ustalıkla kim söyleyebilir.

25 Bunun gibi bir eser vücuda getirecek kimse nerede; yapan varsa, ben onu da öğerim.

26 Her memleket, şehir ve sarayda bu kitaba ayrı-ayrı adlar verilmiştir.

27 Her memleketin hakîmleri, o diyarın usûlüne göre, buna ayrı-ayrı adlar takmışlardır.

28 Çinliler ona Edebü 'l-mülûk derler, maçinliler onu Enisü 'l-memâlik diye adlandırırlar.

29 Bu maşrik ilinin büyükleri buna doğruca Zînetü 'l-ümerâ derler.

30 İranlılar buna Şehnâme derler, turanlılar Kutadgu biligdiye anarlar.

31 Bak, muhtelif memleketlerin çeşitli dillerinde bunun için ne türlü adlar kullanılmıştır.

32 Bu kitaba ad koymuş olan o büyük ve iyi kulları Tanrı yarlıgasın.

33 Ey bu kitabı makbûl bulan ve bu türkçe esere hayretle bakan kimse,

34 Yine bil ki, bu kitap her kese yarar, fakat memleket ve şehirleri idâre için, hukümdarlara daha çok faydalı olur.

35 Bir memleketi idâre edenlerin kimler olduğunu ve onlara nelerin lâzım geldiğini hakîmler söylemişlerdir.

36 Hukümdarların korunmaları ve bunun için gereken şeyler ile hâkimiyetin icap ve şartlarını;

37 Devletin harap olması veya beka bulmasının neden ileri geldiğini, bu hâkimiyetin nasıl devam ettiğini ve nasıl elden çıktığını;

38 Bir de bu ordu ve askerin nasıl toplanacağını, konak yerinin ve sefer yolunun nasıl seçileceğini;

39 Bütün bunların tertibini bu kitapta açıklamış, her şeyi bir-bir ayırmış ve tâyin etmiştir.

40 Memleketi kuvvetle elinde tutan kimse, işini ehliyetli kimselere gördürmüştür.

41 Çerağ olarak, nasıl ay ihsan edildi ise, bu işler işin de anlayışlı ve uygun kimseler lâzımdır.

42 Hukümdarların halk üzerinde hakları olduğu gibi, halkın da aynı derecede hukümdarlar üzerinde hakkı vardır.

43 Raiyyet onun bu hakkını gözetmeli, hukümdar da onun ten ve canını korumalıdır.

44 Hukümdarların nasıl muhârebe edeceklerini ve harp zamanında ordularını nasıl tanzim eyleyeceklerini;

45 Düşman ordusunu mağlûp etmek için, ne gibi çârelere baş-vurulacağını söyler.

46 Hukümdar nasıl hareket etmelidir ki, halk da ona o şekilde itâat etsin.

47 Böyle bir hukümdarı halk sever ve yüzünü göreyim diye, her kes ona koşar.

48 O kimleri, uğurlu diye, hizmetine almalı ve yakın tutmalı; kimleri uğursuz ve kötü diye, kendisinden uzaklaştırmalı.

49 Kimleri kendisine bağlamalı ve yakın tutmalı; Kimleri uğursuz ve kötü diye, kendisinden uzaklaştırmalı,

50 Bir de nasıl baş kesmeli, siyâset etmeli, ceza vermeli; ikincisi gönüller almak için, nasıl ferâset göstermeli.

51 Hukümdarlar nasıl anlayışlı, bilgili, cesûr ve kahraman olmalı, nasıl hazineyi doldurup, tekrar akıtmalıdır.

52 Hukümdar raiyyet üzerinde ne kadar çok kudretli olursa, bütün işlerinde o kadar râhat ve huzûr bulur.

53 Ben de bu bir kaç harfciği sana vasiyet olarak bıraktım; bana da duâ etmeği unutma.

54 Dikkatle bak, bu kitabı te'lif eden insan insanlar arasında ileri gelen, hünerli bir kimse imiş.

55 Bu türlü fazîletler ve meziyetler ile kendilerini süslemiş ve bahtiyar bir hayat sürmüştür.

56 Doğruluk, hürmet ve zühde sâhip olduğu gibi, bir de takvâ sâhibi, bilgili ve temiz bir insan imiş.

57 Yaşadığı yer Kuz-Ordu memleketi imiş, kendisi asîl bir âileden olup, dili de buna göredir.

58 O bir kitabını nazma çekip, tamamlamış ve doğduğu memleketten ayrılmıştır.

59 Esâsını yazmış ve tertibe koymuş; fakat bu manzûme son şeklini Kâşgar ilinde almıştır.

60 Bu hanlar hanı, Tavgaç Kara Buğra Han'ın huzûrunda eserini okumuştur.

61 Akıla karşı hürmet ve kalemin hakkıdır diye, hukümdar ona çok itibar etmiş ve çok ihsanlarda bulunmuşdur.

62 Ona bu Has-Hâcib unvanını tevcih etmiş ve onu kendi yakınları arasına almıştır.

63 Bundan dolayı ona hürmet ederler ve kendisine doğruca Yusuf Has-Hâcib derler.

64 Yine bu kitabın içindekileri söyler; bunu şu dört iyi temel üzerine kurar.

65 Bunlardan biri — adâlet olup, doğruluk üzerinedir; ikincisi — devlet olup, saâdet ve ikbâl demektir.

66 Üçüncüsü — akıl olup, ululuk ifâde eder; dördüncüsü ise — kanâat ve âfiyettir.

67 Bunların her birine ayrı-ayrı adlar vermiş ve bundan böyle bunları bu adlar ile zikretmiştir.

68 Adâlete Kün-Toğdı adını verir ve onu hukümdar yerine koyar.

69 Devleti Ay-Toldı ismi ile zikreder ve bunu onun vezîri sayar.

70 Akıla Öğdülmiş adını vermiş ve buna da vezîrin oğlu demiş.

71 Kanâate Odgurmış adını verir ve buna da vezîrin akrabası der.

72 Bunun hikmeti, bak, bu dört temel üzerinedir; bunları tanzim ile kitabı tamamlamıştır.

73 Arapça ve farsça kitaplar çoktur; bizim dilimizde bütün hikmetleri toplayan yalnız budur.

74 Bunun kadrini ancak bilgili bilir; bilgi kıymetini de ancak anlayışlı takdir eder.

75 Bu türkçe beyitleri senin için tanzim ettim; ey okuyucu, okurken unutma, bana duâ et.

76 Ben dünyadan gidiyorum, sen beni dinle, bundan çok ibret al ve gözünü aç.

77 Tanrım, rabbim ancak sensin, hepimizi yarlığa; bütün mü'minlere didârını nasîp et.

C.

BÂBLARIN FİHRİSTİ

1. bâb. Tanrı azze ve cellenin medhini söyler.
2. bâb. Peygamberimiz ulu Muhammed mustafanın medhini söyler.
3. bâb. Peygamberimizin dört arkadaşının medhini söyler.
4. bâb. Yaz faslını ve Buğra Han'ın medhini söyler.
5. bâb. Yedi seyyâre ve on iki burcu söyler.
6. bâb. İnsan oğlu hürmetinin anlayış ve bilgiden ileri geldiğini söyler.
7. bâb. Dilin meziyet ve kusurunu, fayda ve zararını söyler.
8. bâb. Kitap sâhibi kendi özrünü söyler.
9. bâb. İyilik yapmak husûsunda öğüt ve nasihat verir.
10. bâb. Bilgi ve anlayışın fazîlet ve faydasını söyler.
11. bâb. Kitabın adını, tefsirini ve bir de kendi ihtiyarlığını söyler.
12. bâb. Tavır ve hareket bozukluğunu ve bunun zararını söyler.
13. bâb. Söz başı. Hukümdar Kün-Toğdı ile adâletin vasfını söyler.
14. bâb. Ay-Toldı'nın hukümdar Kün-Toğdı'ya geldiğini söyler.
15. bâb. Ay-Toldı'nın hukümdar Kün-Toğdı'nın huzûruna kabûl edildiğini söyler.
16. bâb. Ay-Toldı hukümdara kendisinin saâdet olduğunu söyler.
17. bâb. Devletin vasfını ve tabiatinin vefasızlığını söyler.
18. bâb. Hukümdar Kün-Toğdı'nın Ay-Toldı'ya kendisini gösterdiğini söyler.
19. bâb. Kün-Toğdı adil vasfının nasıl olduğunu söyler.
20. bâb. Ay-Toldı'nın hukümdara suâl sorduğunu söyler.

bâb. Hukümdarın Ay-Toldı'ya cevabı .

2. bâb. Dilin meziyetlerini ve sözün faydalarını söyler.
3. bâb. Vezir Ay-Toldı'nın suâli ve hukümdarın cevabı
24. bâb. Sözü söylemekmi yahut susmakmı daha iyi olduğunu söyler.
25. bâb. Saâdetin süreksizliğini ve devletin vefasızlığını söyler.
26. bâb. Ay-Toldı'nın oğlu Öğdülmiş'e nasîhat ettiğini söyler.
27. bâb. Ay-Toldı'nın hukümdara vasiyetnâme yazdığını söyler.
28. bâb. Hukümdarın Öğdülmiş'i çağırdığını. ve onun huzûra kabûl edildiğini söyler.
29. bâb. Hukümdarın Öğdülmiş'e suâli.
30. bâb. Öğdülmiş'in hukümdara cevabı.
31. bâb. Öğdülmiş hukümdara akılın vasfını söyler.
32. bâb. Beylerin nasıl olması gerektiğini söyler.
33. bâb. Vezirlerin nasıl olması gerektiğini söyler.
34. bâb. Kumandanın nasıl olması gerektiğini söyler.
35. bâb. Büyük hâcibin nasıl olması gerektiğini söyler.
36. bâb. Kapıcılar-başının nasıl olması gerektiğini söyler.
37. bâb. Elçinin nasıl olması gerektiğini söyler.
38. bâb. Kâtibin nasıl olması gerektiğini söyler.
39. bâb. Hazinedarın nasıl olması gerektiğini söyler.
40. bâb. Aşçılar-başının nasıl olması gerektiğini söyler.
41. bâb. Sâkiler-başının nasıl olması gerektiğini söyler.
42. bâb. Hizmetkârların beyler üzerinde ne gibi hakları olduğunu söyler.
43. bâb. Hukümdarın suâlleri ve Öğdülmiş'in cevaplarını söyler.

44. bâb. Hukümdar Kün-Toğdı 'nın Odgurmış 'a mektup gönderdiğini söyler.
45. bâb. Öğdülmiş 'in Odgurmış yanına gittiğini söyler.
46. bâb. Öğdülmiş 'in Odgurmış ile münâzara ettiğini söyler.
47. bâb. Öğdülmiş 'in Odgurmış 'ı dâvet ettiğini söyler.
48. bâb. Dünyanın iyi ve kötü taraflarını söyler.
49. bâb. Odgurmış Öğdülmiş 'e dünyanın kusûr ve eksikliklerini söyler.
50. bâb. Öğdülmiş Odgurmış 'a bu fânî dünya ile ebedî âhiretin nasıl kazanılacağını söyler,
51. bâb. Odgurmış 'ın hukümdara nasîhatlerini yazıp gönderdiğini söyler.
52. bâb. Hukümdarın Odgurmış'a ikinci defa mektup gönderdiğini söyler.
53. bâb. Öğdülmiş 'in Odgurmış ile ikinci defa münâzara ettiğini söyler.
54. bâb. Beylere hizmet etmenin âdâb ve usûlünü söyler.
55. bâb. Kapıdaki hizmetkârlar ile nasıl geçinileceğini söyler.
56. bâb. Halk ile nasıl muâmele edileceğini söyler.
57. bâb. Ali-evlâdı ile nasıl muâmele edileceğini söyler.
58. bâb. İlim adamları, tabipler, büyücüler, rüyâ tâbircileri, müneccimler, şâirler, çiftçiler, hayvan yetiştiriciler, ustalar ve fakirler ile nasıl muâmele edileceğini söyler.
59. bâb. Evlenmeyi ve çoluk çocuk terbiyesini söyler.
60. bâb. Hizmetçilere nasıl muâmele edileceğini söyler.
61. bâb. Ziyâfete dâvet ve buna icâbet edilip-edilmeyeceğini söyler.
62. bâb. Ziyâfete gidildiği takdirde, nasıl yenileceğini ve nasıl yenilmeyeceğini söyler.
63. bâb. Yumgina dâvet etmek husûsunu söyler.
64. bâb. Odgurmış 'ın dünyayı yererek, kusurlarını sayıp, kanâati öğdüğünü söyler.

65. bâb. Gaflet uykusundan uyanmak husûsunu söyler.
66. bâb. Öğdülmiş 'in Odgurmış 'ı ziyâret için dâvete gittiğini söyler.
67. bâb. Odgurmış 'ın hukümdarın yanına geldiğini söyler.
68. bâb. Odgurmış 'ın hukümdara nasîhat ettiğini söyler.
69. bâb. Öğdülmiş hukümdara memleket idâre etme usûlünü söyler.
70. bâb. Öğdülmiş peşiman olarak, tövbe etmek istediğini söyler.
71. bâb. İnsanlığa karşı insanlık ile mukabele etmeği söyler.
72. bâb. Odgurmış 'ın hastalanıp, Öğdülmiş'i çağırdığını söyler.
73. bâb. Odgurmış 'ın rüyâ gördüğünü söyler.
74. bâb. Odgurmış 'ın rüyâsını tâbir ettiğini söyler.
75. bâb. Odgurmış 'ın Öğdülmiş 'e nasîhat ettiğini söyler.
76. bâb. Öğdülmiş hukümdara Odgurmış 'ın hastalığını söyler.
77. bâb. Öğdülmiş 'in kardeşinin yanına gittiğini söyler.
78. bâb. Öğdülmiş 'in Odgurmış için yas tuttuğunu söyler.
79. bâb. Hayatı boşuna geçirdiğine peşiman olduğunu söyler.
80. bâb. Yusuf 'un gençliğine acıyarak, ihtiyarlığını söyler.
81. bâb. Zamânenin bozukluğunu ve dostların vefâsızlığını söyler.
82. bâb. Kitap sâhibi kendisine nasîhat ederek, mâzeretini diler.

D.

BİSMİ 'LLÂHİ 'R-RAHMÂNİ 'R-RAHİM

I.

TANRI AZZE VE CELLENİN MEDHİNİ SÖYLER

Yaratan, yetiştiren ve göçüren rabbim olan Tanrının adı ile söze başladım.

2 Kadir ve bir olan Tanrıya çok hamd ve binlerce senâ olsun; onun için fânilik yoktur.

3 Kara yer ile mâvî göğü, güneş ile ayı, gece ile gündüzü, zaman ile zamâneyi ve mahlûkları o yarattı.

4 İstedi ve bütün bu varlıkları yarattı; bir kere:— „ol!"— dedi, bütün diledikleri oldu.

5 Bütün bu yaratılmış olanlar ona muhtacdır; muhtac olmayan yalnız Tanrıdır; onun eşi yoktur.

6 Ey kuvvetli, kadir, ebedî ve müstagni olan Tanrı, senden başkasına bu ad yakışmaz.

7 Ululuk ve büyüklük sana mahsustur; sana eş ve denk olan başka biri yoktur.

8 Ey bir olan Tanrı, bir başkası sana şerik koşulamaz; başta her şeyden evvel ve sonda her şeyden sonra sensin.

9 Senin birliğin hesaba gelmez; bu kudretin her şeye hâkimdir.

10 Sen, şüphesiz, birsin, ey sonsuz Tanrı; istisnâ sayıya gelmez.

Ey içi ve dışı bilen, ey hakku 'l-yakîn; gözden uzaksın, fakat gönüle yakınsın.

Senin varlığın, parlak güneş ve ay gibi, bellidir; fakat nasıl olduğunu kavrayacak gönül ve akıl yoktur.

3 Senin birliğin eşya ile ilgili değildir; eşyayı sen yarattın, onlar senindir.

4 Her varlığı sen yarattın; varlık yok olur, bâkî kalan yalnız sensin.

15 Yaratıcı varlığına yaratılmış olanlar şâhiddir; yaratılan iki — birin hâzır şâhididir.

16 Onun eşi yahut benzeri yoktur; nasıl olduğuna mahlûkların aklı ermez.

17 Yürümez ve yatmaz, uyumaz, uyanıktır; ne benzer, ne kıyâs edilir, ne de tasavvur götürür.

18 Arkada veya önde değildir; ne sağdadır, ne solda; yeri ne altta, ne üstte, ne de ortadadır.

19 Yeri o yarattı, onun için yer bahis mevzuu değildir; şunu bil ki, onsuz da yer yoktur.

20 Ey her sırra yakın, ey her gönül için yüksek Tanrı, bütün sûret ve şekiller sana şâhittir.

21 Bu sayısız, yüz binlerce canlıyı, ova, dağ, deniz, tepe ve çukurları sen yarattın.

22 Mâvî göğü sayısız yıldızları ile süsledin, karanlık geceyi ışıklı gündüz ile aydınlattın.

23 Uçan, yürüyen ve duranların hepsi rızıklarını senden bularak, yeyip, içerler.

24 Yüksek Arş 'tan alttaki toprağa kadar bütün her şey, hepsi sana muhtacdır, ey rabbim.

25 Ey Tanrının birliğine inanmış olan, onu dilin ile öğ; gönülün tereddütsüz inandı ise, aklını işe karıştırma.

26 Nasıl olduğunu arama, gönlünü gözet; varlığına inan, sükûn ve huzûra kavuş.

27 Nice ve nasıl olduğuna karışma, kendini tut; onu nicesiz ve nasılsız bil, sözünü uzatma.

28 Ey müstağni olan rabbim, sen bu muhtac kulun bütün günahlarını şefkatle affet.

29 Asıl sana sağındım, ümidim sendedir; muhtac olduğum yerde elimden tut.

30 Mahşer günü beni sevgili Peygamber ile birlikte haşret, onu bana şefâatçi kıl.

31 Onun dört arkadaşının her birine aralıksız, devamlı sayısız selâm eriştir.

32 Ulu günde onların yüzünü göster, şefâatlerini bana yardımcı kıl.

33 Seni olduğun gibi medhedemiyorum; seni sen medhet! sözüm kesildi.

II.

PEYGAMBER ALEYHİ 'S-SELÂMIN MEDHİNİ SÖYLER

34 Esirgeyen rabbim halkın en seçkini ve insanların en iyisi olan sevgili Peygamberi gönderdi.

35 O karanlık gecede halka meş'ale idi; etrâfa ışık saçtı ve seni aydınlattı.

36 O sana Tanrı tarafından gönderilen dâvetçi idi; sen bu sâyede doğru yola girdin, ey yiğit.

37 Atasını ve anasını feda etti; tek dileği ümmeti idi, ona yol gösterdi.

38 Gündüz yemedi, gece yatmadı; Tanrıdan seni istedi, başka bir şey istemedi.

39 Bunca zahmet ile gece-gündüz hep seni üstedi; şimdi sen onu öğ ve rızasını dile.

40 Bütün kaygusu ümmeti idi; râhat etmek için, onun azaptan kurtulmasını dilerdi.

41 Atadan ve anadan daha merhametli idi; Tanrıdan dâimâ bunu niyâz eder, bunu dilerdi.

42 O ümmeti üzerine Tanrının bir rahmeti idi; güzel tavırlı, dürüst ve kendisine güvenilir bir tabiatte idi.

43 Asîl tabiatli, alçak gönüllü ve güzel tavırlı idi; hayâ sâhibi, şefkatli, cömert ve eli açık idi.

44 Kara yerde de aziz idi, mâvî gökte de; Tanrı ona çok değer vermişti.

45 O bütün rehberlerin önünde baş idi; sonra da bütün resûllerin hâtemi oldu.

46 Onun yoluna şimdi gönül bağladım; bütün dediklerine inandım ve severek sözünü tuttum.

47 Ey Tanrım, benim gönlümü gözet; kıyâmette beni sevgili Peygamber ile birlikte haşret.

48 Kıyâmette dolun ay gibi yüzünü göster; ey Tanrım, kendisini bana şefâatçi kıl.

III.

DÖRT SAHÂBENİN MEDHİNİ SÖYLER

49 Bunlar onun sevdiği dört arkadaşı idi; yanındaki müşâvirleri bunlar idi.

50 İkisi kayın-babası, ikisi damadı idi, bunlar halkın en iyisi ve en seçkini idiler.

51 Başta, her kesten önce, Tanrıya inanmış, gönülü ve dili dürüst (sıddîk) olan Ebû Bekir gelir.

52 Malını, tenini ve canını fedâ etti; dileği ancak Peygamberin rızası idi.

53 Sonra insanların seçkini, halk içinde mümtâzı, dili ve gönülü bir olan Ömer vardı.

54 Yardımcısı ve doğru dinin temeli o idi; şeriatin yüzünden perdeyi o kaldırdı.

55 Sonra hayâ sâhibi, yumuşak huylu, insanların seçkini, cömert ve eli açık olan Osman idi.

56 O bütün malını ve kendisini fedâ etti; Peygamber de ona iki kızını verdi.

57 Ondan sonra seçkin, cesûr, yiğit, kahraman ve akıllı Ali vardı.

58 Eli cömert idi, yüreği sâf idi; bilgili, takvâ sâhibi ve adı büyük bir zât idi.

59 Bunlar din ve şeriatin temeli idi; bunlar kâfirler ile münâfıklardan gelen eziyetlere katlandılar.

60 Bu dört sahâbe benim için dört unsur gibidir; unsurlar denkleşirse, gerçek hayat vücûda gelir.

61 Ey rabbim, sen bunlara benden sonsuz selâmları, devamlı olarak, ulaştır.

62 Onları dâimâ benden râzi et; ulu günde onları bana şefâatçi kıl.

IV.

PARLAK BAHAR MEVSİMİNİ VE BÜYÜK BUĞRA HAN'IN MEDHİNİ SÖYLER

63 Şarktan bahar rüzgârı eserek geldi; dünyayı süslemek için, cennet yolunu açtı.

64 Kâfûr gitti, kara toprak misk ile doldu; dünya kendisini süsleyerek, bezenmek istiyor.

65 Bahar rüzgârı eziyetli kışı sürüp, götürdü; parlak yaz tekrar saâdet yayını kurdu.

66 Güneş balık-kuyruğundan (hût), kuzu-burnuna (hamel) kadar olan yerine tekrar döndü.

67 Kurumuş ağaçlar yeşiller giyindi; tabiat mor, al, yeşil ve kızıl renkler ile süslendi.

68 Kara yer yüzüne yeşil ipek bağladı; hıtay kervanı da bunun üstüne çin kumaşı yaydı.

69 Düzlükler, dağlar, sahralar ve ovalar bunu yayıp, döşendiler; vâdiler ve yamaçlar al ve yeşil giyerek, süslendiler.

70 Binlerce çiçekler gülerek açıldılar; dünya misk ve kâfûr kokusu ile doldu.

71 Karanfil kokulu bahar rüzgârı esti; dünyanın her tarafı misk ve anber kokusu ile doldu.

72 Kaz, ördek, kuğu ve kıl-kuyruk fezâyı doldurdu; bağırışarak, bir yukarı-bir aşağı, kaynaşıyorlar.

73 Bak, biri kalkıyor, biri konuyor; biri yüzüyor, biri su içiyor.

74 Kökiş ve turnalar gökte yüksek sesle bağırışıyor; dizilmiş deve kataru gibi, uçup, kanat çalıyorlar.

75 Keklik, sesine bir âhenk vererek, eşine sesleniyor; sanki güzel bir kız gönül verdiğini çağırıyor.

76 Keklik yüksek sesle öttü, sanki gülmekten katılıyor; ağzı kan gibi kızıl, kaşı sim-siyah.

77 Kara çumguk mızrak gibi gagası ile ötüyor; sesi, nazlı bir kızın sesi gibi, cana yakındır.

78 Çiçek bahçesinde bülbül binlerce sesle ötüyor, sanki gece-gündüz Mezâmir okuyor.

79 Karacalar, dişi-erkek, çiçekler üzerinde oynuyor; geyikler, dişi-erkek, sıçrayıp oynıyarak koşuşuyorlar.

80 Gök kaşını çattı, gözünden yaş serpiliyor; çiçek yüzünü açtı, bak, gülmekten katılıyor.

81 Bu esnâda dünya kendi-kendine baktı; sevinip övünerek, hazinesini gözden geçirdi.

82 Gözü bana ilişince, söze başladı ve şöyle dedi: — Sen bu hakanın yüzünü görmedinmi?

83 Uyuyor idi isen şimdi kalk, gözünü aç; işitmedin ise, şimdi benim sözümü dinle.

84 Ben binlerce yıldan beri dul idim, benzim solmuştu; şimdi bu dul libasını çıkarıp, beyaz kakımdan gelinlikler giydim.

85 Süslendim, çünkü ulu hakan eşim oldu; dileğim budur: o isterse, canım fedâ olsun.

86 Gök gürledi, nevbet davulunu vurdu; şimşek çaktı, hakanın tuğunu çekti.

87 Biri kınından çıkınca, ona memleketler sunar; biri nâm ve şöhretini dünyaya yayar.

88 Büyük Tavgaç Buğra Han dünyaya hâkim oldu; adı kutlu olsun, Tanrı onu her iki cihanda aziz etsin.

89 Ey dinin izzeti, ey devletin yarıcısı, ey milletin tâcı, ey şeriatin hâdimi.

90 Tanrı bütün dileklerini verdi; bundan sonra da Tanrı dâimâ sana arka ve destek olsun.

91 Ey dünyanın süsü, ey ululuğun ziyneti, ey saltanatın nûru, ey dönek huylu saâdetin bağını elinde tutan,

92 Devran sana memleket ve taht verdi; Tanrı bu taht ile bahtını dâim etsin.

93 Hakan tahta oturunca, dünya âsâyiş buldu; bundan dolayı dünya ona şâhâne hediyeler gönderdi.

94 Esirden gelen semâ kuşları, kimi rây-i hindî, kimi kayserî;

95 Ötüşleri ile yarış ederek, adını anıp, sevinç ve huzûr içinde onu öğerler.

96 Yerde bin bir çiçek, bin bir manzara, düzlük, dağ, sahra, vâdi yeşil ve mâvi renkler ile örtülmüş.

97 Kimi kokusu ile kulluk eder; kimi güzelliği ile harîmine girer.

98 Kimi elini uzatır; buhurdan sunar; kimi misk saçar ve dünya güzel kokular ile dolar.

99 Kimi doğudan binlerce armağan sunmaktadır; kimi batıdan hızmetine koşmaktadır.

100 Saâdet hizmet için gelmiş, kapıda durur; kapıda duran kulluk için durur.

101 Dünya kulluk için böyle hazırlandı; düşman boyun eğdi, ortadan kayboldu.

102 Hakanın nâmı, şânı dünyaya yayıldı; onu göremeyen gözlerin uykusu kaçtı.

103 Dünya âsâyişe kavuştu ve nizam kuruldu; o adını kanunla yükseltti.

104 Kim cömert yüzü görmek isterse, gelsin, hakanın yüzünü görsün.

105 Kim mes'ûd, kimseyi incitmeyen ve vefakâr birini görmek dilerse, onun yüzünü görsün; onun her işi vefâdır.

106 Zarar görmeden, kendine hep fayda sağlamak dilersen, beri gel, hizmet et, gönül ver, ısın.

107 Asîl, alçak gönüllü, şefkatli ve yumuşak huylu bir kimse görmek istersen, gel, onu gör ve gönül râhatına kavuş.

108 Ey iyi tabiatli ve asîl nesepli hakan, dünya senden mahrum kalmasın.

109 Ey devletli hukümdar, Tanrı sana saâdet verdi; adını bin kere zikrederek, ona şükür lâzımdır.

110 Çok eski bir ata-sözü vardır: babanın yeri ve adı oğula kalır.

111 Babanın yeri, adı ile birlikte, sana kaldı; bunlara daha başka binlercesi eklensin.

112 Binlerce el, hediye olarak, ona çok nâdide şeyler sundu; işte sen de bu Kutadgu bilig 'i hediye et.

113 Onların hediyesi gelir, geçer; bu benim hediyem ise, ebedî kalır.

114 Dünya malı ne kadar toplanırsa-toplansın, tükenir, bir biter; söz kaleme alınırsa, kalır, dünyayı dolaşır.

115 Bu hakan adı kitaba geçti; ey devletli hukümdar, bu ad ebedî kaldı.

116 Ey rabbim, sen onun devletini arttır; bütün dileklerini yerine getir, her işinde arka ol, destek ol.

117 Onun sevdiğini esen tut, düşmanını ortadan kaldır; sevincini dâim kıl, kederini yok et.

118 Yağmur yağmakta devam etsin, çiçekler açılsın; kurumuş ağaçlardan perçemler sarksın.

119 Felek hep dönmekte devam etsin; düşmanın başı hep aşağı eğik olsun.

120 Kara toprak kızıl bakır oluncaya kadar, âteşten yeşil çiçek çıkıncaya kadar;

121 Devletli hukümdar bin saâdet içinde yaşasın; çekemeyenlerin gözleri âteşte yansın.

122 Daha başka ne gibi dileği var ise, Tanrı ona dâimâ arka ve destek olsun.

123 Sevinç, huzûr ve güvenç içinde memlekete hâkim olsun, Lokman kadar uzun ömürlü olsun.

V.

YEDİ YILDIZI VE ON İKİ BURCU SÖYLER

124 Tanrı adı ile söze başladım; o yaratan, yetiştiren ve göçüren rabbimdir.

125 Bütün âlemi dilediği gibi yarattı; dünya için güneş ve ayı aydınlattı.

126 Bak, feleği yarattı durmadan döner; onunla birlikte hayat da durmadan devreder.

127 Mâvî göğü ve üzerinde yıldızları yarattı; karanlık geceyi ve aydınlık gündüzü var etti.

128 Bu gökteki yıldızların bir kısmı süs, bir kısmı kılavuz, bir kısmı da öncüdür.

129 Bir kısmını halk için aydınlatmıştır; bir kısmı kılavuzdur, insan yolunu kaybederse, bunlarla bulur.

130 Bâzıları daha yüksek, bâzısı daha alçaktır; bâzıları daha çok, bâzısı daha az parlaktır.

131 Bunlardan en üstte Zuhal dolaşır; bir burcda iki yıl sekiz ay kalır.

132 Ondan sonra ikinci olarak Müşteri gelir; bir burcda on iki ay kalır.

133 Üçüncü olarak, Merih gelir, gazapla dolaşır; nereye bakarsa, yeşermiş olan kurur.

134 Dördüncüsü Güneş'tir, dünyayı aydınlatır; yaklaşanları, karşısına gelenleri ışığı ile aydınlatır.

135 Beşincisi Zühre'dir, sevimli yüzünü gösterir; sana severek bakarsa, müsterih ol.

136 Bundan sonra Utârit gelir; ona kim yaklaşırsa, dilek ve arzularına kavuşur.

137 Bunlardan en altta bu Ay dolaşır; Güneş ile karşı-karşıya gelirse, dolun ay hâline gelir.

138 Bunlardan başka bir de on iki burc vardır; bunların bâzıları iki evli, bâzısı ise, tek evlidir.

139 Hamel bahar yıldızıdır, sonra Sevr gelir; Cevzâ ile Seretân dürtüşerek yürür.

140 Bak, Esed'in komşusu Sünbüle'dir; sonra Akreb ve Kavs'in arkadaşı Mîzan gelir.

141 Bundan sonra Cedi, Delv ve Hût gelir; bunlar doğunca, gök yüzü aydınlanır.

142 Bil ki, bunlardan üçü — bahar yıldızı, üçü — yaz, üçü — son bahar ve üçü de — kış yıldızıdır.

143 Bunların üçü — âteş, üçü — su, üçü — yel ve üçü — topraktır; bunlardan dünya ve memleketler meydana gelir.

144 Bunlar birbirlerine düşmandır; Tanrı düşmana karşı düşman gönderdi ve savaşı kesti.

145 Uyuşmaz olan düşmanlar kendi aralarında barıştılar; görüşmez olan düşmanlar öçlerini ortadan kaldırdılar.

146 Her şeyi yoluna koyan Tanrım bunları da yola getirdi; tanzim etti, düzeltti ve birbirleri ile barıştırdı.

147 Bundan sonra imdi insandan bahsettim; onun değeri bilgi, akıl ve anlayışıdır.

VI.

İNSAN OĞLUNUN DEĞERİNİN BİLGİ VE AKILDAN GELDİĞİNİ SÖYLER

148 Tanrı insanı yarattı, seçerek yükseltti; ona fazîlet, bilgi, akıl ve anlayış verdi.

149 Ona hem gönül verdi, hem de onun dilini açtı; ona güzel biçim, güzel tavır ve hareket ihsan etti.

150 Ona bilgi verdi ve insan bugün yükseldi; ona anlayış verdi ve böylece düğümler çözüldü.

151 Tanrı kime anlayış, akıl ve bilgi verirse, o pek çok iyiliklere elini uzatır.

152 Bilgiyi büyük ve anlayışı ulu bil; seçkin kulu bu iki şey yükseltir.

153 Buna şâhit olarak, işte şu söz geldi; bu sözü işit ve bu hususta sözünü kes.

154 Anlayış nerede olursa, orası ululuk kazanır; bilgi kimde olursa, o büyüklük bulur.

155 Anlayışlı olan anlar, bilgili olan bilir; bilen ve anlayan her vakit dileğine erişir.

156 Bilginin mânasını bil; bak, bilgi ne der: bilgiyi bilen insandan hastalık uzaklaşır.

157 Bilgisiz insan hep hastalıklı olur; hastalık tedâvî edilemezse, insan çabuk ölür.

158 Ey bilgisiz, git, hastalığını tedâvi ettir; ey mes'ûd âlim, bilgisizliğin ilâcını sen söyle.

159 Anlayış bir yulardır; insan onu elinde tutarsa, dileğine erişir ve bütün arzularına nâil olur.

160 Anlayışın insana faydası çok olur; insan bilgi bilirse, aziz olur.

161 Bütün işini-gücünü anlayış yolu ile yap; eline geçen bu zamanı israftan bilgi ile koru.

VII.

DİLİN MEZİYETİNİ VE KUSÛRUNU, FAYDASINI VE ZARARINI SÖYLER

162 Anlayış ve bilgiye tercüman olan dildir; insanı aydınlatan fasîh dilin kıymetini bil.

163 İnsanı dil kıymetlendirir ve insan onunla saâdet bulur; insanı dil kıymetten düşürür ve insanın dili yüzünden başı gider.

164 Dil arslandır, bak, eşikte yatar; ey ev sâhibi, dikkat et, senin başını yer.

165 Dilinden eziyet çeken adam ne der, dinle; bu söze göre hareket et, onu dâimâ hatırda bulundur.

166 Bana dilim pek çok eziyet çektiriyor; başımı kesmesinler de ben dilimi keseyim.

167 Sözüne dikkat et, başın gitmesin; dilini tut, dişin kırılmasın.

168 Bilgili dil için özlü bir söz söyledi; ey dil sâhibi, başını gözet.

169 Sen kendi selâmetini istiyorsan, ağzından yakışıksız bir söz kaçırma.

170 Söz, bilerek söylenirse, bilgi sayılır; bilgisizin sözü kendi başını yer.

171 Çok sözden fazla fayda görmedim; amma söylemek de faydasız değildir.

172 Sözü çok söyleme, sırasında ve az söyle; binlerce söz düğümünü bu bir sözde çöz.

173 İnsan söz ile yükseldi ve sultan oldu; çok söz başı, gölge gibi, yere serdi.

174 Çok konuşan kimseye bilgi „gevezelik etti" der; söylemezse de, ona „dilsiz" der.

175 Mâdemki böyledir, sen fasîh dil kullan; dil fasîh olursa, insanı yükseltir.

176 Dili iyi gözet, başın gözetilmiş olur; sözünü kısa kes, ömrün uzun olur.

177 Dilin faydası çok olduğu gibi, zararı da çoktur; dil bâzan öğülür, bâzan da çok söğülür.

178 Mâdemki böyledir, sözü bilerek söyle; sözün gözsüzlere, körlere göz olsun.

179 Bilgisiz insan, süphesiz, kördür; ey bilgisiz, yürü; bilgiden nasîp al.

180 Bak, doğan ölür; ondan, eser olarak, söz kalır; sözünü iyi söyle, ölümsüz olursun.

181 İnsan iki şey ile kendisini ihtiyarlamaktan kurtarır: biri — iyi iş ve diğeri — iyi söz.

182 Bak, insan doğdu, öldü; sözü kaldı; insanın kendisi gitti, adı kaldı.

183 Kendin ölümsüz bir hayat dilersen, ey hakîm, işin ve sözün iyi olsun.

184 Dili bu kadar öğmekten ve arada bir söğmekten maksadım, sana sözün ne olduğunu anlatmak idi.

185 Her sözü saklamağı da anlayış hoş görmez; insan lüzûmlu olan sözü söyler, gizlemez.

186 Ey yiğit, ben bu sözü oğlum için söyledim; oğul benden aşağı derecededir ve bana nasıl denk olur.

187 Ey oğul, bir sözümü sana söyledim; ey oğul, bu nasîhatleri ben sana verdim.

188 Benden sana gümüş ve altın kalırsa, sen onları bu söze denk tutma.

189 Gümüşü bir işe sarfedersen, biter, tükenir; sözümü işe sarfedersen, gümüş kazanılır.

190 İnsandan insana, miras olarak, söz kalır; vasiyet edilen sözü tutmanın faydası çoktur.

191 Ey âlim hakîm, bugün ürkerek, kendi özrümü söylersem, bana kaşını çatma.

VIII.

KİTAP SÂHİBİ KENDİ ÖZRÜNÜ SÖYLER

192 Ey âlim hakîm, dileğim benden sonra geleceklere kalacak bir söz söylemek idi.

193 Anlayış karşı geldi ve: — İyice dikkat et; sözün yanlış olursa, sana zararı dokunur — dedi —

194 Halkın dili kötüdür, seni çekiştirir; insanın tabiati kıskançtır, etini yer.

195 Dikkatle bakınca, yüküm hafifledi; kendi-kendime: — Söyle, içindekileri dök — dedim.

196 Sebebini sorarsan, sana söyleyeyim; ey mert yiğit, sözümü dinle.

197 Bu yalnguk (insan) adı insana yanıldığı (yangluk) için verildi; yanılmak (yangluk) insan (yalnguk) için yaratıldı.

198 Sen bana yanılmayan bir kimse söyleyebilirmisin; ben sana yanılan binlerce insan göstereyim.

199 Bilgi sâhibi insanlar pek azdır; bilgisiz ise, çoktur; bil ki, anlayışsız insanlar çok; anlayışlılar ise, nâdirdir.

200 Bilgisiz bilgiliye dâimâ düşman olmuştur; bilgisiz bilgili ile her zaman mücâdele hâlindedir.

201 İnsandan insana çok fark vardır; bu fark bilgiden ileri gelir, sözüm buna dâirdir.

202 Bu sözümü bilgili için söyledim; bilgisizin dilini ben de bilemiyorum.

203 Benim bilgisiz ile hiç bir sözüm yoktur; ey bilgili, işte ben senin kulunum.

204 Sözümü sana söylemiş olduğum için, çekinerek, işte böyle senden özür dileğim.

205 Sözü söyleyen yanılabilir ve şaşırır; anlayışlı isterse, bunu düzeltir ve tashih eder.

206 Söz, deve burnu gibi, yularlıdır; o, dişi deve boynu gibi, nereye çekilirse, oraya gider.

207 Sözü bilerek söyleyen çok kimse var; benim için sözü anlayan adam azizdir.

208 Bütün iyilikler bilginin faydasıdır; bilgi ile göğe dahi yol bulunur.

209 Sen her sözünü bilgi ile söyle; her kesin bilgi ile büyük olduğunu bil.

210 Söz kara yere mâvî gökten indi; insan kendisine sözü ile değer verdirdi.

211 İnsan gönülü dibi olmayan bir deniz gibidir; bilgi onun dibinde yatan inciye benzer.

212 İnsan inciyi denizden çıkarmadıkça, o, ister inci olsun - ister çakıl taşı, farketmez.

213 Kara toprak altındaki altın taştan farksızdır; oradan çıkınca, beylerin başında tuğ tokası olur.

214 Bilgili bilgisini dili ile meydana çıkarmazsa, yıllarca yatsa bile, onun bilgisi muhitini aydınlatmaz.

215 Anlayış ve bilgi çok iyi şeydir; eğer bulursan, onları kullan ve uçup göğe çık.

216 Anlayış ve bilginin ne olduğunu bilen, bu memleket beyi ne der, dinle.

217 Dünyayı elde tutmak için, insan anlayışlı olmalıdır; halka hâkim olmak için ise, hem akıl, hem cesâret gerektir.

218 Dünyayı elinde tutan, onu anlayış ile tuttu; halka hükmeden, bu işi bilgi ile yaptı.

219 Âdem'in dünyaya indiğinden beri iyi nizam dâimâ anlayışlı insanlar tarafından vaz'edilegelmiştir.

220 Hangi çağda olursa-olsun, bugüne kadar daha yüksek yer dâimâ bilgiliye kısmet olmuştur.

221 İnsanların kötüsü anlayış yolu ile asılır; halk arasında çıkan fitne bilgi ile bastırılır.

222 İşleri bu ikisi ile de halledemezsen, bilgiyi bırak, elini kılıca daya.

223 Halkı idâre eden, hakîm ve âlim beyler bilgisizin işini kılıç ile halletmişlerdir.

224 Dünyayı elde tutmak için, insanın anlayışlı olması ve halkı itâat altına almak için de, bilgili bulunması elzemdir.

225 Bu ikisi bir kimsede toplanırsa, o tam insan olur; tam insan dünyanın bütün nimetlerine nâil olur.

226 Sen her iki dünyayı arzu ediyorsan, bunun çâresi — iyilik yapmaktır.

227 Eğer kendin iyilik bulmak istiyorsan, yürü, iyilik et; başka söze ne hâcet.

228 İnsan ebedî değildir, ebedî olan — onun adıdır; iyi kimselerin adı bunun için ebedî kalmıştır.

229 Kendin ebedî değilsin, adın ebedîdir; adın ebedî olursa, kendin de ebedî olursun.

IX.

İYİLİK ETMENİN MEDHİNİ VE FAYDALARINI SÖYLER

230 Eğer halkı idâre edecek bir duruma gelirsen, işle ve sözle her vakit iyilik et.

231 Gençlik kaçar ve hayat uçar; bu rüyâ gibi dünyadan kendin çabuk göçersin.

232 Hayatı sermâye yap, bunun fâizi iyiliktir; bu sana yarın için iyi yiyecek ve giyecek temin eder.

233 Dinle, insanların iyisi ne der; yürüyen ve nefes alanların hepsi sonunda ölecektir.

234 Dünyaya nice erler geldi, düşün; bir müddet ömür sürdükten sonra, yine göçüp gittiler.

235 Gerek bey, gerek kul, iyi veya kötü; kendileri öldü, fakat onların nişanı olarak, yalnız adları kaldı.

236 Şimdi bu yere sâhip olmak sırası sana gelmiştir; sen her kesten iyi ol ve hep iyilik yapmağa çalış.

237 Her yaşayan er-geç ölecek ve toprağa düşecektir; insan iyi nâm ile ölürse, adı yaşar.

238 İnsanların dillerden düşmeyen iki türlü adı vardır: biri — iyi, biri — kötü; bunlardan biri dünyada kalır.

239 Kötü söğülür, iyi öğülür; iyice dikkat et, canın hangisini ister.

240 Ey temiz kimse, iyi olursan, adını öğerek anarlar; eğer kötü olursan, seni söğerek yad ederler.

241 Küstâh Dahhâk neden söğüldü de, Feridun neden medhe ve ikbâle kavuştu.

242 Biri — iyi idi, onu öğdüler; biri ise — kötü idi, ona söğdüler.

243 Kötümü senin için daha iyi, yoksa iyimi, söğülmekmi istersin, yoksa öğülmekmi.

244 Hangisini canın isterse, birini seç; neticesi iyi veya kötü çıkarsa, bundan da peşiman olma.

245 Tecrübeli insanın sözü buna benzer; tecrübeli insan elin-günün işini bilir.

246 Bak, insan iyi adı ile alkışlanır; adı kötüye çıkmış kimse ölünce bedduâ alır.

247 Kötülük yapanı kaç defa tecrübe ettim; tâkati her gün bir az daha azaldı, sonunda da tâkatten düştü.

248 Ey bilgili adam, kaç defa gördüm: kötülerin işi hiç bir zaman ileri gidemedi.

249 Kötülük — âteştir, ateş ise, yakıcıdır; onun yolunda geçilebilecek bir geçit yoktur.

250 Bizden önce göçenlere dikkar edersen, ister halktan, ister dünyayı elinden tutan beylerden olsun,

251 Bunlardan hangileri bilgiyi buldu ise, onlar zamâneye ve dünyaya hâkim olmuşlardır.

252 Dünya beylerinden hangileri bilgili olmuş ise, iyi nizam koyanlar ve iyilikte ileri gelenler onlar olmuştur.

253 Bugün de kimler iyilik ile şöhret kazanmışlarsa, iyilerin başında en önce onlar gelir.

254 Kim hakîm ve bilgili bir bey olmuş ise, o bilgili insanları kendisine yaklaştırmıştır.

255 O eline aldığı her işi dikkatle yapmış ve bilginin gösterdiği yolda yürüyerek, halkı idâre etmiştir.

256 Memleketini tanzim etmiş ve halkı zengin olmuş; halkın zenginliğini kendisine kalkan yapmıştır.

257 İyi ad kazanmış, cömertlik ile şöhret bulmuştur; bil ki, cömert insan ölse bile, onun adı yaşar.

258 Öleceğini bilerek, kendisi için hazırlık yapmış, adını kitaplara geçirerek, yaşayanlara bırakmıştır.

259 Bugün bu kitapları kim okursa, onları tanır; onlara benzemeğe çalışır ve bundan kendisine iyilik gelir.

260 Dünyada bilgiden daha aziz ne var; bilgisiz olduğunun söylenmesi, insan için ağır bir hakarettir.

261 Bilgili ve dünyada tecrübe ile ömrünü geçirmiş olan insan ne der dinle.

262 Bilgisiz baş-köşede yer bulursa, baş-köşe — eşik ve eşik — baş-köşe sayılır.

263 Eğer bir âlime eşikte bir yer isâbet ederse, o eşik baş-köşeden daha iyi ve yüksek olur.

264 Bütün bu saygı bilgi içindir; dünyada yeri ister baş-köşe, ister eşik olsun.

265 Bak, iki türlü asîl insan vardır: biri — bey, biri — âlim; bunlar insanların başıdır.

266 Bunlardan başkalarının hepsini hayvan sürüsü say; hangi tarafı istersen o tarafı tut.

267 Sen şimdi hangisisin, bana bunu açık söyle; bu ikisinden biri ol, üçüncüden kaç.

268 Biri eline kılıç aldı, halkı itâat altında tutar; biri eline kalem aldı, doğru yolu bulup-gösterir.

269 İyi nizam onlardan kalageldi; bu bir mirastır; kimin eline geçerse, onu yükseltir.

270 Ölüden diriye kalan miras sözdür; miras kalan sözü tutmanın yüzlerce faydası vardır.

271 Bilgisiz, muhakkak ki, kördür; ey gözsüz kör, bilgiden hisseni al.

272 İnsanın süsü — sözdür; bu söz de çok çeşitlidir; haydi, ey dilim, iyi sözlü insanı öğ.

273 Buna benzer türkçe bir ata-sözü vardır; işte onu söylüyorum, şöyle der.

274 Akıl süsü — dil, dil süsü — sözdür insanın süsü yüz, yüzün süsü — gözdür.

275 İnsan sözünü dili ile söyler; sözü iyi olursa, yüzü parlar.

276 Eğer dikkat edersen, görürsün ki, dünya beyleri arasında en iyileri türk beyleridir.

277 Bu türk beyleri arasında adı meşhur ve ikbâli ayan-beyan olanı Tonga Alp-Er idi.

278 O yüksek bilgiye ve çok fazîletlere sâhip idi; bilgili, anlayışlı ve halkın seçkini idi.

279 Ne seçkin, ne yüksek, ne yiğit adam idi; zâten âlemde ferâsetli insan bu dünyaya hâkim olur.

280 İranlılar ona Efrâsiyâb derler; bu Efrâsiyâb akınlar salıp, ülkeler zaptetmiştir.

281 Dünyaya hâkim olmak ve onu idâre etmek için, pek çok fazîlet, akıl ve bilgi lâzımdır.

282 İranlılar bunu kitaba geçirmişlerdir; kitapta olmasa idi, onu kim tanırdı.

283 Cesûr ve yiğit er çok yerinde söylemiş; cesûr insan sıkı düğümler çözer.

284 Bu cihana hâkim olmak için, bin türlü fazîlet gerek; yaban eşeğini alt etmek için, arslan olmak gerek.

285 Dünyaya hâkim olana binlerce fazîlet lâzımdır; o bunlar ile eli-günü idâre eder ve sisleri dağıtır.

286 O bunlar ile kılıç çalar ve düşmanın boynunu keser; memleketi ve halkını kanun yolu ile nizam altında bulundurur.

X.

BİLGİ İLE AKLIN MEZİYET VE FAYDALARINI SÖYLER

287 Ey âlim hakîm, maksadım söz söylemek idi; akıl ve bilgiden bahsetmek istedim.

288 Akıl karanlık gecede bir meş'ale gibidir; bilgi seni aydınlatan bir ışıktır.

289 İnsan akıl ile yükselir, bilgi ile büyür; bu ikisi ile insan itibâr görür.

290 Buna inanmazsan, Nûşin-Revan'a bak; o akıl gözü ile dünyayı aydınlattı.

291 Kanunu doğruluk ile tatbik etti ve halk zenginleşti; o iyi bir devirde iyi bir nâm bıraktı.

292 Bilgili bir insanın onun hakkında şöyle dediğini duydum: kendisi cehennemlik iken, cehennem azabından kurtuldu.

293 Küçük çocuğa bak, ona akıl ulaşacaktır; fakat yaşı gelmedikçe, kalemler yürümez.

294 Akıllı insan da yaşlanınca bunar; akıl gittiği için, kalem de susar.

295 Eğer deli bir adamı vurup, öldürürse, o deliye ölüm cezası yoktur; kısas yapılmaz.

296 Niçin dersen, o akılsızdır; akılsız adamlar ne mükâfat görür, ne de ceza.

297 Bütün bu hurmet ve itibar akıl içindir; akılsız adam bir avuç balçık gibidir.

298 Dikkat edersen şu söz çok yerinde söylenmiş: akılsız ve bilgisiz kimse kendisini yükseltemez.

299 Dikkat edilirse, her kes üzerine bir şey giyer; fakat akıllı ve bilgili insan hil'at ile değil, aslında değerlidir.

300 Akıl olursa, insan olsa-olsa asîl insan olur; bilgi olursa, insan yapsa-yapsa beylik yapar.

301 Kimde akıl varsa, o asîl insan olur; kimde bilgi varsa, o beylik bulur.

302 İnsan-oğlu kara yer üzerine elini uzattı, her şeye bilgisi ile nüfûz etti.

303 Akıl ile insan asıl insan adını alır; bilgi ile beyler memleket işini tanzim eder.

304 Binlerce fazîlet ve bir çok alkışlanan işler akıl ile yapılmış olduğu için öğülmüştür.

305 Aklın azını azımsama, onun faydası çoktur; bilginin azını azımsama, o insan için azizdir.

306 Hakîmlerin sözünü dinle, düşün ve şu dört şeyin azını az görme.

307 Bu dörtten biri — ateş, biri — düşmandır; üçüncüsü — hayatın tuzağı olan hastalıktır.

308 Nihâyet bunların biri de — bilgidir; bu dört nesneyi hafife alma, bunların ehemmiyeti büyüktür.

309 Bunlardan her birinin faydası veya zararı çoktur; bâzısı — borç, bâzısı ise — alacak gibidir.

310 Bilgi kimya gibidir, eşya onun etrâfında toplanır; akıl onun sarayıdır, içinde eşya yığılır.

311 Misk ve bilgi birbirine benzer; insan bunları yanında gizli tutamaz.

312 Miski gizlersen, kokusundan belli olur; bilgiyi saklarsan, dili ayarlamasından belli olur.

313 Bilgi hiç bir zaman fakirliği düşmeyen bir servettir; hırsız ve dolandırıcının ona eli erişemez ve alamaz.

314 Bilgi ve akıl insan için bir köstektir; köstekli olan, yakışıksız şeylere pek gitmez.

315 İnsan çok sevdiği atını köstekli tutar; lüzûmlu atını muhâfaza altına alır.

316 Köstekli olan kaçamaz, istenildiği kadar yürür; bukağılı olan uzaklaşamaz, istenilen yere kadar gider.

317 Akıl senin için iyi ve yeminli bir dosttur; bilgi senin için çok merhametli bir kardeştir.

318 Bilgisiz adamın düşmanı kendi bildiği ve yaptığıdır; başka düşmanı olmasa bile, bu ikisinin gâilesi kâfidir.

319 Buna benzer türkçe bir ata-sözü vardır; sen bunu oku, gönlünde ve aklında tut.

320 Akıllı insan için akıl kâfi bir eştir; bilgisiz insan için hakaret tam bir addır.

321 Bilgili insan için onun bilgisi kâfi bir yiyecek ve giyecektir; bilgisizin hareketi — onun kötü arkadaşıdır.

322 Ey akıllı iyi yiğit, öfkeyi kendinden uzaklaştır; ey bilgili bey yiğit, hiddetlenme, iyi ad kazan.

323 Öfke ve gazap ile işe yaklaşma; eğer yaklaşırsan, ömrü heder edersin.

324 Öfke ile kalkan peşimanlıkla oturur; insan hiddetlenince, işinde yanılır.

325 İnsan sâkin ve mülâyim tabiatli olmalıdır; güneş ve ay doğması için, beye itidâl lâzımdır.

326 Hem yumuşak huylu, hem tatlı dilli, hem akıllı, hem bilgili olmak gerektir.

327 İnsanları iyi seçebilmek için akıllı olmak ve işini iyi başarabilmek için de bilgili olmak lâzımdır.

328 İnsan işe yarayana-yaramayana iyice dikkat ederek, gerekli ve gereksizi hakkiyle sorup-soruşturarak,

329 Ayırt eder, eler, seçebilir ve her işte gözünü keskin tutarsa,

330 Neticede işler sağlam olur ve olgunlaşır; bilgili insanlar yemeği pişmiş olarak yerler.

331 Böyle bir insan dileğine erer ve her iki dünyada işi yoluna girer.

332 Hiddet ve öfke insan için fenadır; bu ikisinin yüzünden vücüt dâimâ eziyet çeker.

333 Dinle, hakîm âlim buna benzeterek, ne der; bu söze göre hareket et, ey bahtiyar insan.

334 Hiddetlenirse, insan bilgisizce hareket eder; eğer öfkelenirse, öfke onu akılsıza çevirir.

335 Hiddetlenmek insan için fenadır, bilgiyi götürür; hiddetlenince, yumuşak huylu insan da kabalık yapar.

336 Dinle, bilgili adam ne der: bilgili sözü, gerçekten, sevgili can gibidir.

337 Bak, şu bir kaç şey insan için kötüdür; insan bunları bilirse, kendisini korumuş olur.

338 Bunlardan biri — yalan söylemektir; ikincisi — verilen sözden dönmektir.

339 Üçüncüsü ise — içki iptilâsıdır; buna tutulan kimse, şüphesiz, tamamen boşuna yaşamış olur.

340 Biri de insanın inatçı olmasıdır; bu inatçı insan için dünyada sevinç yoktur.

341 Yakışıksız hâllerden biri de kaba tabiatli olmaktır; böyle adam başkalarının evinde tozu-dumana katar.

342 Biri boş-boğaz, hiddetli ve öfkeli olmaktır; söğmeğe başlarsa, insanın kalbini kırar.

343 Bu bir kaç şey bir kimse üzerinde toplanırsa, mübârek saâdet ondan kaçar, uzaklaşır.

344 Felek ona yar olmaz, âvâre olur; bununla birlikte hâl ve hareketinde istikrar olmaz.

345 Ey iyi insan, yürü, iyilik yap, iyinin işi hep düzgün gider.

346 Şimdi dinle, yumuşak tabiatli olan ve tecrübe ile yükselerek, memleket işini eline alan adam ne der.

347 Ne kadar yaşarsa - yaşasın, bu iyi insan ihtiyarlamaz; ne kadar uğraşılırsa-uğraşılsın, kötü insan ıslâh edilmez.

348 Ömrü kısa olan kötü peşimanlıkla ihtiyarlar, uzun ömürlü olan iyi peşiman olmadan yaşar.

349 İyi insan her gün yeni bir arzusuna nâil olur; kötünün sıkıntısı ise, her gün bir kat artar.

XI.

KİTABIN ADINI, MÂNASINI VE KENDİSİNİN İHTİYARLIĞINI SÖYLER

Kitabın adını Kutadgu bilig koydum; okuyana kutlu olsun ve ona yol göstersin.

Ben sözümü söyledim ve kitabı yazdım; bu kitap — uzanıp, her tutan bir eldir.

İnsan her iki dünyayı devletle elinde tutarsa, mes'ût olur; bu sözüm doğru ve dürüsttür.

Önce Kün-Toğdı hukümdardan bahsettim; ey iyi insan, bunu izah

Sonra Ay-Toldı 'dan söz açtım; mübârek saâdet güneşi onunla parlar. Bu Kün-Toğdı dediğim doğrudan-doğruya kanundur; Ay-Toldı ise, saâdettir.

Bundan sonra Öğdülmiş 'i anlattım; o aklın adıdır ve insanı yükseltir.

Ondan sonrakisi Odgurmış 'tır; onu ben âkıbet olarak aldım.

Ben sözü bu dört şey üzerine söyledim; okursan, anlaşılır; iyice dikkat et.

Ey sevinç içinde ömür süren iyi genç, sözümü yabana atma, gönülden dinle.

Gayret et, doğruluk yolundan şaşma; gençliği heder etme, ondan faydalanmasını bil.

Gençliği aziz tut, çabuk geçer; ne kadar sıkı muhâfaza edersen-et, bir gün kaçar

Sende henüz gençlik kuvveti varken, bunu boşuna geçirme; dâimâ tâat ve ibâdet ile meşgûl ol.

Sonra gençliğin hasretini çeker ve peşiman olursun, amma son peşimanlık fayda vermez; sözüm bu kadar.

Kimin yaşı kırkı geçerse, gençlik insana:— ,,Allaha ısmarladık!,, — der.

365 Elli yaşım bana elini değdirdi; kuzgun tüyü gibi olan başımı kuğu tüyüne çevirdi.

366 İmdi altmış:— ,,Bana gel!,,— diye çağırıyor; ecel pususuna düşmezsem, şimdi oraya gideceğim.

367 Kimin yaşı altmışı doldurmuş ise, ondan hayatın tadı gitmiş, onun yazı kışa dönmüştür.

368 Otuzun topladığını elli geri aldı, altmış elini değdirirse, ne yapacağım.

369 Ey elli, ben sana ne yaptım sanki, neden bana şimdi böyle kin bağladın.

370 Gençlikte her işim bir zevk idi; şimdi bana yediğim yemek zehir oldu.

371 Vücûdum ok ve gönülüm yay gibi idi; şimdi vücûdum yay oldu; gönlümü ok yapmalıyım.

372 Gençlik benim için ne topladı ise, ihtiyarlık gelip, onları aldı; o sana da gelecektir.

373 Ey çergüçi, gel beni çergüle; eziyet içinde ayların ve yılların esiri oldum.

374 Ayağım kösteksiz olduğu hâlde, hâlsiz düştü, adım atamıyor; gören göz-bebeğim karardı, parlamıyor.

375 Zevk gitti, gönül âteşi söndü; gençlik adı artık benden uzaklaştı.

376 Ey kır saçlı uyan, ölüme hazırlan; geçmiş günlerin için ağla ve sızla.

377 Hayat boş yere geçti-gitti, bâri bu kalan günlerini tövbe ve istiğfâr ile geçir.

378 Ey ebedî, ölümsüz ve ihtiyacdan vâreste olan rabbim, bu sayısız canlıları ölüm için yarattın.

379 Ben sana şimdi yalvarıyorum ve şunu diliyorum: beni bir parça daha yaşat, ömrümü uzat.

380 Senden kuvvet isteyerek, bu söze başladım; ey rabbim, bunu tamamlamak için, sen kuvvet ver.

381 Ey dilim, durma, yaratana ve beni kötülüklerden uzak tutana hamd ve senâ et.

382 Seçti, yarattı ve gönülü aydınlattı; gönülümü iman içinde, doğru yol üzerinde tuttu.

383 Karanlıkta idim, gecemi aydınlattı; zulmette idim, bana güneşi doğdurdu.

384 Yolumu şaşırmış, koşuyordum, bana yol gösterdi; o korumasa idi, ateşte yanardım.

385 O seçti, ayırdı, beni yükseltti; beni yolunu şaşırmışlar arasından uzaklaştırdı.

386 Gönülümü aydınlık ile süsledi; dilimi kelime-i şehâdet ile bezedi.

387 Gönül, göz, akıl, zekâ ve bilgi verdi; dilimi açtı ve bana ifâde kudreti ihsan etti.

388 Sevgili resûlün yolu beni selâmete götürecektir; o resûl bizzat bana şefâat etsin.

389 Bütün bunların hepsi rabbimin fazlı ve keremi idi; benim gibi âsî bir kula değer verdi.

390 Daha aylarca ve yıllarca yaşasam bile, bunun şükrünü bundan sonra nasıl öderim.

391 Ey rabbim, benim bu aczimi bilirsin; her sıkıntı ve müşkülümü ben sana açarım.

392 Bunlardan bir tekinin şükrünü bile ben sana edâ edemem; benim tarafımdan sen kendine kendin şükret; senin hikmetine akıl ermez.

393 Beni doğru yol üzerinde doğruluğa sevk et; üzerimden bu imân libâsını çıkarma.

394 Benim bu canım tenden çıkarken, son nefesimi kelime-i şehâdet ile al.

395 Kara yer altında tek başıma kalınca, orada da sayısız rahmetini bana ulaştır.

396 Ben âsî bir kulunum, günahım çoktur; ey aziz Tanrı, beni kendi fazlın ve keremin ile affet.

397 Sen bütün müminlerin hepsine de mağfiret et; yarınki beka âleminden didârını bana bugün göster.

XII.

SÖZ BAŞI HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI HAKKINDA

398 Bak, akıl arzeder ve bilgi bildirir; dünyanın dönek huyunu sana anlatır.

399 Bu koca-karı dünya vefâsız ve dönek huyludur; edâsı kız gibi, bakarsan, yaşı büyüktür.

400 Bâzan edâsı kız gibidir, tavrı güzeldir, kendisini sevdirir; fakat tutmak istedinmi, elini vermez.

401 Seveni sevmez, ondan geyik gibi kaçar; kaçana yapışır, onun ayağına sarılır.

402 Bir bakarsın, süslenip kuşanarak, arkandan koşar; bir bakarsın, görmezlikten gelir, önüne bakar.

403 Bir bakarsın, yine yüzünü çabucak çevirir, nazlanır; ne kadar yakalamak istersen, kendine el sürdürmez.

404 O çok beyleri ihtiyarlattı, kendisi ihtiyarlamaz; çok beyleri göçürttü, hiç susmak bilmez.

---

405 Bu dünyada bir bey vardı, hakîm ve bilgin bir baş idi; beylik içinde uzun bir ömür sürdü.

406 Bu bey Kün-Toğdı idi, adı bellidir; şöhreti dünyaya yayılmıştır, ilbâli mâlûmdur.

407 Tabiati dürüst, tavrı mûnis idi; sözü doğru, gözü ve gönülü zengin idi.

408 O bilgili, akıllı ve uyanık bir bey idi; kötü için âteş ve düşman için bir âfet idi.

409 Aynı zamanda mehâbetli, yüreği pek ve dürüst tabiatli idi; bu tavrı ve hareketi onu günden-güne yükseltti.

410 O böyle bir bey idi; işini bu bilgisi ile düzenledi; dâimâ böyle hareket etti ve böyle yaşadı.

411 Siyâset icrâ ederken, kendi şahsî meyillerini düşünmez idi; bu himmet insâniyet ile birlikte olursa, güzel olur.

412 Şâirin buna benzer bir sözü vardır; bunu kim okursa, gözü açılır.

413 Kötü ve sefillerin yanından uzaklaşıp gitmesi için, insanda himmet ile mürüvvet denk olmalıdır.

414 İnsan için himmet ve mürüvvet gerek; insanın kıymeti himmet ve mürüvvet ile ölçülür.

415 Hukümdar Kün-Toğdı böylece bu tabiati ile, güneş ve ay gibi parlayarak, dünyayı aydınlattı.

416 Akıllı kim varsa, onu yanına çağırttı; bilgili kim varsa, onu yükseltti.

417 Dünya seçkinleri ve halk arasındaki akıllı ve bilgili kimseler onun etrâfını sardılar.

418 Böylece halkın işini kendisi düzenledi ve yoluna koydu; yine de etrâfında seçkin insanlar ister idi ki,

419 Bunlar kendisine yardım etsinler ve işini görsünler; onlar çalışsınlar ve kendisi bir az istirâhat etsin.

---

420 Bir gün yalnızca otururken, kederli-kederli şöyle der: bu beylik işi ve emir vermek meselesi büyük iştir.

421 Bakarsan, çok zahmetlidir ve bin bir türlü işi vardır; bütün bu işleri gören akıllı insan azizdir.

422 Memleketin her işini kendim yapamam, yanımda bu işleri yapabilecek biri bulunmalıdır.

423 Bana şimdi seçkin, akıllı, bilgili ve mahâretli bir adam lâzımdır.

424 O bana candan bağlı, emniyetli, doğru ve dürüst yaradılışlı, içi-dışı bir ve işten anlar bir kimse olmalıdır.

425 Memleketin iç ve dış işlerini tâkip husûsunda bana yardımda bulunmalıdır.

426 Tecrübeli, başından çok iş geçmiş ve yaşını-başını almış insan ne der, dinle.

427 İnsana yardım eden ve destek olan akıllı, bilgili ve hakîm idâre adamları lâzımdır.

428 Bütün işleri bilir bir yardımcı lâzımdır; insan bilerek hareket ederse, dileğine erişir.

429 Yardımcı çok olursa, bey zahmet çekmez; onun her işi yoluna girer ve nizam bozulmaz.

430 Bil ki, her işte yardımcı gerektir; beylik işinde ise, kendine daha çok yardımcı edinmeğe bak.

431 Hukümdar yardımcı aradı, fakat bulamadı ve her işi kendisi bizzat ele almak mecburiyetinde kaldı.

432 O böylece her gün bir çok zahmete katlandı. Huzûr arayan insan dâimâ zahmetle karşılaşır.

433 Aziz ve mübârek bir insanın tecrübe ile söylediği şu söz, dikkat edilirse, çok yerindedir.

434 Huzûr istersen, o zahmet ile birlikte gelir; sevinç istersen, o kaygı ile birlikte bulunur.

435 İnsan ne kadar büyürse, baş-ağrısı da o kadar artar; başı ne kadar büyürse, o kadar büyük börk giyer.

436 Hukümdar bütün memlekete göz-kulak kesildi; ona bütün kilitli kapılar açıldı.

437 Uygunsuz hareket eden kimseleri, ellerini bağlayıp, susturdu; kötüleri memleketinden sürerek, uzaklaştırdı.

438 Bak, böyle tedbir ile memleketini idâre etti; saâdeti günden-güne arttı ve yükseldi.

439 Her yerde insana böyle tedbir ve ihtiyat lâzımdır; beylik işinde ise, daha fazla dikkatli olmalıdır.

440 Devlet işindeki bu tedbir ve uyanıklık, devletin uzun müddet devamı için, dâimâ faydalı olmuştur.

441 Buna benzer bir şâir sözü vardır; bu şâir sözü buna esas teşkil eder.

442 Uyanıklık ve ihtiyâtı çok kimseler öğmüştür; ihmâl yüzünden yüz binlerce insan ölmüştür.

443 Gâfil olma, her işte ihtiyatlı ol; her iki dünyayı bir tedbir ile dile.

444 Bak, kendisinden emin insan gaflete düşer; düşman saldırırsa, önce gâfiller ölür.

445 Dinle, her türlü tedbiri almış ve böylece düşmanını yenmiş olan dünya hâkimi ne der.

446 Ey hukümdar, memleket arzu edersen, ihtiyatlı ol; bu ihtiyat, aynı zamanda, şeriatin de emrettiği şeydir.

447 Gâfil adam gözünü kapar ve gafletle uyur; ey sert huylu insan, gâfil olma, ihtiyatlı ol.

448 Hukümdarın ihtiyatlı olması memlekete fayda getirir; bu fayda ile memlekette huzûr temin edilir.

449 Böylece hukümdar memleketini düzenledi ve tanzim etti; halkı zenginleşti; o devirde kurt ile kuzu aynı yerden su içti.

450 Sevenler sevinçle onu öğdüler; düşmanları bunu duyarak, boyun eğdiler.

451 Kimi gelip, ona sığındı ve ondan himâye diledi; kimi gelip, onun eşiğini öptü.

452 Şimdi dinle, gönülü uyanık insan ne der; bak, onun sözü, çiçek gibi, binlerce renge bürünmüştür.

453 Ey yüzü sevinçle parlayan bahtiyar, insan dürüst hareket ederse, bu beylik ululuk çok iyi bir şeydir.

454 Beylik çok iyi bir şeydir, fakat daha iyi olan kanundur ve onu doğru tatbik etmek lâzımdır.

455 Bey ne kadar doğru olur ve iyi hareket ederse, halk için o kadar mes'ûd bir devir ve hayat başlar.

456 İyi ad insan için ne kadar mübârek bir saâdettir; onun bu iyi adı ve saâdeti ebedî kaldı.

457 Halkın işini insâniyet ile tanzim ederse, o iyi insan ne kadar mes'ûd bir bey olur.

458 Hukümdarın bu iyiliği bütün memlekete sirâyet etti; onun nâm ve şöhreti dünyaya yayıldı.

459 Bak, memlekette ona duâ eden çoğaldı, iyi nâm kazandı; adı ve saâdeti günden güne büyüdü.

460 Dünya halkı bunu duyunca, onu arzuladı ve ona yakınlık göstererek, etrâfına üşüştü ve toplandı.

461 Bak, dünyaya tam bir saâdet kuşağı bağladı; kurt ile kuzu bir arada yaşadı.

XIII.

AY-TOLDI NIN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI HİZMETİNE GELDİĞİNİ SÖYLER

462 Ay-Toldı adında zeki bir adam vardı; ki hukümdarın bu şöhretini işitti ve ona gitmek üzere hazırlıklarını yaptı.

463 Sâkin tabiatli, akıllı, bilgili, zeki ve iyi gönüllü genç bir delikanlı idi.

464 Yüzü, bakınca, göz kamaştıracak kadar güzel idi; sözü sert değildi, fakat doğru söylerdi.

465 Her türlü fazîleti tam olarak öğrenmiş idi; hiç bir zaman fazîleti elden bırakmazdı.

466 Bir gün kendisine bakarak, şöyle dedi: — Ben de bugün, sayısız fazîletlerim ile, memlekette ileri gelenlerdenim.

467 Burada niçin boşuna vakit geçiriyorum; hukümdarın yanına gideyim ve onun hizmetine gireyim.

468 Hukümdara bu fazîletlerimin faydası dokunsun; o bana ihsanda bulunsun, benim de üzüntülerim sona ersin.

469 O akıllı, bilgili, yumuşak huylu bir bey imiş ve fazîletli insanları ararmış.

470 Aklın kıymetini yine akıllı bilir; âlimin sattığı bilgiyi de bilgili alır.

471 Şâirin söylemiş olduğu şu söz de bu meâldedir ve aynı fikri ifâde eder:

472 Bilginin kıymetini bilgili bilir, akıla hürmet bilgiden gelir.

473 Bilginin kıymetini deli nereden bilecek; bilgiyi, nerede bulursa, bilgili alır.

---

474 Bu Ay-Toldı böylece atını, esvâbını ve silâhını hazırladı: — Onun hizmetine doğru yola çıkayım — dedi.

475 Bu âlim ve zeki insan lüzûmlu hazırlıklarını tamamladı ve hukümdara doğru yöneldi.

476 Bir de düşündü: — Hukümdarın hizmetine girmek üzere buradan kalkıp, gidiyorum.

477 Gurbet elde insana mal lâzım olur; elim daralırsa, bu benim yüzümü sarartır.

478 Bu gurbet hâli insana çok ağır gelir, gurbette çok meziyetli insanlar dahi ne yapacaklarını şaşırırlar.

479 Kendime bir muhit edinebilmem için, bana, şüphesiz, çok altın ve gümüş lâzım olacak.

480 Dinle, şimdi bilgisi deryalar gibi derin olan ne der; dikkat edersen, hayatından memnun insan bu sözü buna benzetir.

481 Hizmete girmek isteyen kimse için, hiç şüphesiz, şu iki şey elzemdir.

482 Doğruluk ile hizmet edip, yüzünü ağartmak için, insana lâzım olan şeylerden biri, hastalıksız geçen hayattır.

483 Ey zeki insan, bunlardan biri de, yerinde kullanmak ve sarfetmek için elde bulunması icap eden som altındır.

484 Hizmet ancak o zaman bir işe yarar; insan bunu bilirse, bu kapı ona kilitli kalmaz.

485 Ay-Toldı: — Başım darda kalırsa, bana lâzım olur — diye, yanına som altın; gümüş, eşya ve mal aldı.

486 Kalkıp, evinden çıktı; kâh yürüyüp, kâh konaklayarak, yoluna devam etti.

487 Nihâyet hukümdarın bulunduğu şehre vâsıl oldu, can ve gönülden istediği arzusuna kavuştu.

488 Şehrin içine girip, inecek bir yer aradı; arayıp-bulamayınca da dünya ona dar geldi.

489 Canı sıkıldı; nihâyet gidip, bir imârethâneye indi ve orada yatarak, sabırla geceyi geçirdi.

490 Dinle, şimdi akıllı ne der; bu sözü sana bilerek ve bilgiden elde ederek söylemiştir.

491 Yalnız başına yabancı bir kalabalık arasına giren ve tanıdığı olmayan insanın hâli çok fena olur.

492 Tanıdığı olmayan kimse, yabancı bir yerde dâimâ can sıkıntısı içinde kalır ve çok güç bir duruma düşer.

493 Tanıdığı olmayan insan kör gibidir; kör yolunu şaşırırsa, onu ayıplama.

494 İnsan bilmediği bir memlekete girince, gelin gibi olur ve dili tutulur.

495 Yabancının kusurunu bağışla, onu yedir ve içir; ey âlim hakîm, misâfire iyi muâmele et.

496 Yabancıya karşı iyi davranan kimsenin yüzü güler; misâfire iyi muâmele edenin şöhreti yayılır.

497 İnsana her yerde tanıdık lâzımdır; her türlü iş tanıdık vâsıtası ile yoluna girer.

498 Ay-Toldı bir müddet böyle vakit geçirdi; gariplik içinde düşüne-düşüne yüzü sarardı.

499 O da nihâyet bâzı kimseler ile tanıştı; kendisine bir oda tuttu ve yüzü gülmeğe başladı.

500 Eş, dost edindi, onlara yaklaştı; büyüğe ve küçüğe güler yüz gösterdi.

501 Ay-Toldı bir gün ileri-gelen biri ile ahbap oldu; onu dost edindi ve işlerini o na danıştı.

---

502 Ay-Toldı'nın bu dostunun adı Küsemiş idi; insanlara iyilik etmeği kendisine iş edinmişti.

503 Ay-Toldı ona sırrını açtı, kendisinin kim ve dileğinin ne olduğunu söyledi.

504 Memleketinden kalkıp, buraya niçin geldiğini, kendisinin neler bildiğini, hepsini ona anlattı.

---

505 Hukümdara yakın bir has hâcib var idi; çok merd bir insandı ve hukümdarın mahrem-i esrârı idi.

506 Küsemiş bir gün kalkıp, ona gitti ve münâsip bir giriş yaparak, meseleden bahsetti.

507 Bu hâcib onun sözünü dikkatle dinledi ve ahbâbının ne istediğini iyice soruşturdu.

508 Küsemiş onun bütün söylediklerini, dileğinin ne ve kendisinin kim olduğunu bir-bir anlattı.

HÂCİBİN KÜSEMİŞ 'E CEVABI

509 Hâcib: — Önce o bana gelsin; ben onu bir göreyim, o da beni görsün — dedi.

510 Sonra ben bu meseleyi hukümdara arzedeyim; ne vakit geleceği ve hangi gün huzûra çıkacağı tâyin edilsin.

KÜSEMİŞ 'İN AY-TOLDI 'YA SÖZÜ

511 Küsemiş oradan kalkıp, dışarı çıktı ve gelip: —Ey Ay-Toldı, sana gün doğdu — dedi —

512 Sen şimdi hâcibin yanına gidip, onunla tanış, dileğin ne ise, kendisinden iste.

513 Seni görsün, tanısın, sözünü dinlesin; ne istediğini sen ona kendin bildir.

514 Her ne kadar ben ona senin söylediklerini anlattım ise de, kendin bunu benden daha iyi izah eder ve anlatırsın.

515 İçi-dışı bir olan insan çok yerinde söylemiş; iyice dikkat edilirse, bu söz pek doğrudur;

516 Bir kimsenin arzusunu anlatmağa bir başkası da tavassut edebilir, fakat insanın kendisi kendi işine başkasından daha yakındır.

517 Ne kadar iyi ve yakın bir insan olursa-olsun, düşün, insana başkası kendisinden daha candan olabilir mi.

518 Eğer kendine candan bağlı birini arıyorsan, sözün kısası, kendinden daha candan birini bulamazsın.

---

519 Ay-Toldı yerinden kalktı ve elbisesini giydi; çıkıp, Küsemiş ile birlikte oraya gitti.

520 Kapıya gelip, attan indiler ve yürüyerek, içeri girdiler; hâcibin adamı gelip, onları karşıladı.

Küsemiş içeri girip, hâcib ile görüştü; sonra çıkıp, onu alarak, hâcibin yanına götürdü.

522 Hâcib karşıladı ve baş-köşede ona yer gösterdi; güzel ve samimî sözler söyledi.

HÂCİBİN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

523 Hâcib sordu: — Nasılsın, gönlün hoş mu; burada nereye indin, yerin nasıl?

524 Akraban, dostun veya tanıdığın var mı; yiyeceğin, içeceğin ve bakanın varmı?

525 Yine tekrar sordu: — Dileğin nedir; ne iş yaparsın, bir şeye ihtiyâcın varmı?

AY-TOLDI 'NIN HÂCİBE CEVABI

526 Ay-Toldı cevap verdi: — Ey devletli hâcip, ben bu hukümdar Kün-Toğdı 'nın adını duydum.

527 Uzaktan onun şöhretini, bilgisini, aklını ve mülâyim sözler ile gönül aldığını işittim.

528 Ona hizmet etmeği arzuladım, kapısında hizmet için buraya geldim.

529 Dileğim hukümdara hizmet etmektir; hâcib münâsip görürse, sözlerimin hukümdara arzedilmesini rica ederim.

---

530 Hâcib bu Ay-Toldı 'yı gördü ve sevdi; onu çok medih ve senâ etti.

531 Yüzünü, kıyâfetini, tavır ve hareketini, şahsını, sözünü, konuşmasını, hepsini iyi ve güzel buldu.

532 Onu çok ve gönülden sevdi, beğendi; onu hukümdarın hizmetine lâyık gördü.

533 Dinle, kendisini sevdiren insan ne der; insan kendisini sevdirirse, onun kusuru en büyük fazîlet telâkki edilir.

534 İnsan kimi severse, onun kusuru fazîlet olur; kimi sevmezse, onun fazîleti kusûr görünür.

535 Şu söz buna şâhit olarak gelmiştir; ey iyi insan, sen bunu oku!

536 Gönül kimi severse, onun kusûru fazîlet olur; bütün ters işleri doğru ve eksikleri tam görünür.

537 Gönül kimi severse, onun her şeyi sevimli olur; gören göze vursa, o bile kötü görülmez.

HÂCİBİN AY-TOLDI 'YA CEVABI

538 Hâcip Ay-Toldı'ya cevap verdi ve dedi: — Şimdi acele etme, bu işi bana bırak.

539 Ben önce senin sözünü, dileğinin ne olduğunu, kim olduğunu hukümdara arzedeyim.

540 Seni tanısın, bir de yüzünü görsün ve sana lâyık olduğun kıymeti versin.

541 Senin için gerekli olan şeyleri ben tâkip edeceğim ve bütün işlerini severek yapacağım.

---

542 Pek çok iyi sözler söyledi ve: — İşini yapacağım — diye kat'î söz verdi.

543 İnsanların iyisi böyle olur; halkın yükünü hafifleten kimse insanların iyisidir.

544 Dinle, halkı idâre eden ve her işi iyice araştırdıktan sonra yapan insan ne der.

545 Halkın içinde yükselip, ikbâle eren insan halka hep iyi kanunlar tatbik etmelidir.

546 Kim halka hâkim olursa, onun tabiati yumuşak, tavır ve hareketi asîlâne olmalıdır.

547 Halk içinde kim nüfûz sâhibi olursa, onun dili ve sözü tatlı olmalı, kendisi tevâzû göstermelidir.

548 Bu devlet dönektir, hem yapar, hem bozar; o kararsızdır da; bıkarsa, çabuk kaçar.

549 Bu ikbâle inanma; elinden gelirse iyilik et; bil ki, ikbâl bugün sende ise, yarın başkasındadır.

550 Ey ikbâl bulan, bu ikbâle güvenme; gelen ikbâl, bir gün olur, gider.

551 Ey devlet sâhibi, sen ikbâlinin devâmını istersen, onun devâmı müddetince sen de iyilik etmekte devam et.

552 Sana beylik ve büyüklük erişirse, bu devlet içinde saç ve sakalının ağarması için, kendini küçük tut ve mütevâzi ol.

---

553 Hâcib sözüne şöyle devam etti: — Sen imdi gönlünü hoş tut, artık devlet kuşağını kuşandın.

554 Sen bir az sabret, her işin müsâit bir zamanı vardır; vaktı gelince, kapalı kapılar açılır.

555 Yine bilgili ne güzel söylemiş; bilen insanın sözü, dikkat edersen, değerli bir metâa benzer.

556 Hangi işte acele edilirse, o iş uzar ve gecikir; acele yapılan işler peşimanlık ile neticelenir.

557 Acele etmemek ve işin zamanını beklemek lâzımdır; ey hakîm, her iş zamanı gelince olur.

AY-TOLDI 'NIN HÂCİBE CEVABI

558 Ay-Toldı bütün bu sözleri dinledi ve dedi: — O hâlde ben sabredeyim ve bekleyeyim.

559 Hâcib beni gördü ve sözlerimi dinledi; ne yapmak lâzım geldiğini ve ne zaman yapılacağını kendisi tâyin etsin.

560 Hâcib beni ne zaman isterse, ben onun tâyin edeceği gün ve saatte geleyim.

561 Ay-Toldı kalkıp, oradan çıktı; evine döndü ve içeri girip, soyundu.

---

562 Hâcib Ay-Toldı 'nın başka insanlardan farklı olduğunu ve bir başka hâl ve tavra sâhip bulunduğunu gördü.

563 Kendi-kendisine dedi: — Ben böyle bilgili, akıllı ve halk arasında bu kadar seçkin bir insan görmedim.

564 Bu gibi insanlar çok nâdir olur; nâdirliğinden dolayıdır ki, nâdire kız adı verilmiştir.

565 Hangi şey nâdir ise, o şey azizdir; insan aziz olan bir şeye mâlik olmak için çok zahmet çeker de onu yine elde edemez.

566 Hükümdar için bu gibi insanlar lâzımdır; hükümdara lâzım olan, memleket için de elzemdir.

567 Bak, meziyetli insanın her kese faydası dokunur; bu meziyet ile insan bütün arzularına nâil olur.

568 Zamanı geldi, hâcib hükümdara meseleyi açarak, Ay-Toldı 'nın hâlini tavrını ve asâletini arzetti.

569 Onun hâl ve tavrını, tabiatini birer-birer anlattı; akılı ile mütenâsip olan bilgisini bir-bir saydı.

HUKÜMDARIN HÂCİBE CEVABI

570 Hükümdar bunu duydu ve: — Getir, hani; nerededir, onu bir göreyim — dedi —

571 Bu devlet işini görecek ve tâkip edecek tam böyle bir insanı ben de şimdi arıyordum.

572 Bütün istediklerimi elde ettim; tek bir arzum kalmıştı; böyle bir insana çok ihtiyacım vardır.

573 Haydi arslanım, yürü, git; sen onu bana çağır, huzûruma getir.

574 Hâcip kalkıp, çıktı; kapıya gelip, bir iç-oğlanı koşturarak, haber saldı.

575 Oğlan koştu ve sözü ona ulaştırdı; Ay-Toldı sevinçle kalktı, giyindi.

576 Atına bindi; gelip, kapıya indi; hâcip karşı çıkıp, onu içeri aldı.

577 Hâcib ona saygı gösterdi ve baş-köşede yer verdi; Ay-Toldı edep ile yerine oturdu.

---

578 Hâcib dönüp, hukümdarın huzûruna girdi ve ayakta durarak, keyfiyeti ona arzetti.

HUKÜMDARIN HÂCİBE CEVÂBI

579 Hukümdar: — Onu bana çağır, gelsin; beni görsün, ben de onu göreyim — dedi.

---

580 Hâcib çıktı ve: — Ey Ay-Toldı, buyur hukümdarın huzûruna gir; artık tâlihin yâver oldu — dedi.

XIV.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN HUZÛRUNA ÇIKTIĞINI SÖYLER

581 Bu Ay-Toldı huzûra girip, diz çöktü; onun yüzünü görünce, hukümdarın gönlü açıldı.

582 Hukümdarın huzûrunda eğildi ve söze başladı; tatlı-tatlı sözleri ile kendisini sevdirdi.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

583 Hukümdar sordu: — Sen kimsin, adın nedir; nereden geliyorsun, memleketin neresidir?

---

584 Ay-Toldı sâkin-sâkin söze başladı, mülâyemet ve zarâfetle devam etti.

585 Sükûnet ve zarâfet aklın vasfıdır; akılsız insanlar hayvan sürüsüne benzer.

586 Şâir buna benzer şu beyti söylemiştir; birine işin düşerse, acele etme, sabır ile söyle.

587 İşe acele ile girme, sabır ve teenni ile hareket et; acele yapılmış olan işler yarın peşimanlık getirir.

588 Hiç bir işde acele etme, sabret, kendini tut; kul sabırlı olursa, beylik mertebesini bulur.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

589 Ay-Toldı dedi: — Ey devletli hukümdar, kulluk adı hizmet etmekle güzelleşir.

590 Benim adım kul ve hizmetkârdır, bak, yerim kapıdır; şiârım — doğruluk ve tıynetim — hizmettir.

591 Ben sana gelmek maksadı ile uzun yollar yürüdüm; bugün arzuma kavuşup, murâdıma erdim.

592 Dileğim şudur: sen beni yermeden ve benden usanmadan, dâimâ hizmetinde bulundur.

---

593 Bu sözü duyunca, hukümdar sevindi; onu tecrübe etti ve dilediği gibi buldu.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA CEVABI

594 Hukümdar dedi: — Ay-Toldı, seni gördüm; senin bu görünüşün, tavır ve hareketin beni sevindirdi.

595 Sen uğurlu bir sadâkatle bana hizmet et; dâimâ kapımda bulunarak, bana yakın ol.

596 Senden hizmet olsun, benden ihsan; hizmet yerinde olursa, ikbâl kapılarını açar.

597 Bugünden itibâren sen dürüstlükle hizmete başla; elbette bey hizmet edenin hakkını öder.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

598 Ay-Toldı yer öptü ve dedi:— Hukümdarın gözü sevinç ile parlarsa, devlet ona hizmet edene elini uzatır.

599 Evimden kalkıp, hizmet etmek için, buraya geldim; sana gelmek için uzun yollar yürüdüm.

600 Bu hizmeti başarmak için, Tanrı bana kuvvet versin; hizmetinde hatâ etmekten Allah beni korusun.

---

601 Ay-Toldı kalkıp, sevinerek ve gülerek, huzûrdan çıktı; akılı ve gönlü açılıp, yolunu meş'aleler aydınlattı.

602 İkbâl ile yükselmiş ve istediğine-dileğine kavuşmuş olan insan ne der, dinle.

603 Beyler kime gözleri ile gülerek bakarlarsa, onun akılı ve gönlü yerinde olur ve kendisine güven gelir.

604 Beyler kime güler yüz gösterirse, o insan itibar bulur ve sözü dinlenir.

605 Beyler kimi kendilerine yakın tutarlarsa, bak ve dikkat et, her kes ona yakınlık gösterir.

606 Bey — ikbâldir; ikbâle yakın olan insan dileğine kavuşur; onun bütün işleri yoluna girer.

607 Bu Ay-Toldı o günden itibâren hizmete başladı; her gün erkenden kalktı ve hizmette kusûr etmedi.

608 Gündüz kapıcılar ve gece muhâfızlar ile birlikte bulundu; dürüstlük ve bağlılıkla hizmet etti.

609 Hukümdarın yanına girip-çıkmakta ve hukümdar da ona karşı tevecc üh ve itimat göstermekte devam etti.

610 O günden-güne hizmetini arttırmakta ve hukümdar da onu günden-güne yükseltmekte idi.

611 Beyler kulu hizmetlerinden dolayı yükseltirler; hizmetleri makbûle geçtikçe, küçükler yükselir.

612 Hizmet et, kul hizmeti sâyesinde bey olur; hizmeti makbûle geçmeyen insan dileğine kavuşurmu?

613 İmdi dinle, âlim ne der; onun bu meâldeki sözü bu fikri ne kadar ince ifâde eder.

614 İkbâle bir türlü erişemeyen insan hizmeti sâyesinde baş-köşeye geçer; liyâkatsiz kimse, ne kadar yaranmağa çalışsa da, kapı eşiğini boylar.

615 Hizmet eden dürüstlükle hizmet etmelidir; hizmeti makbûle geçerse, hizmetkâr dileğine erişir.

616 Bu Ay-Toldı her gün kusursuz hizmet etti; hukümdar da ihsanı ile ona kapıları açtı.

617 O günden-güne hukümdara daha fazla yakalaşarak, yükselmekte devam etti; kaygısı gittikçe azaldı, sevinci gittikçe arttı.

618 Ay-Toldı vazifesini büyük bir şevkle ifâ etti; hukümdar da ona ihsanda bulundu, yardımcıları ve malı çoğaldı.

619 Hukümdar onu her türlü işte denedi; hizmetkârını kendi istediği gibi buldu.

XV.

AY-TOLDI HUKÜMDARA KENDİSİNİN SAÂDET OLDUĞUNU SÖYLER

620 Hukümdar bir gün yalnız başına otururken, onu çağırttı; Ay-Toldı, içten sevinerek yanına girdi.

621 Ay-Toldı girip, karşısında ayakta durdu; hukümdar: — Gel, buraya otur — diye işâret etti.

622 Ay-Toldı cebinden bir top çıkarıp, yere koydu ve onu altına çekip, üzerine oturdu.

623 Hukümdar bir çok şeyler hakkında onun fikrini sordu, Ay-Toldı onlara cevap verdi ve bildiklerini söyledi.

624 Hukümdar sevindi, tekrar yüzü güldü; Ay-Toldı bunu görünce, gözünü yumdu.

625 Hukümdar bir müddet sustu ve hiç ses çıkarmadı; Ay-Toldı da gözünü yumdu ve hiç açmadı.

626 Hukümdar, bir az sonra, tekrar söze başladı; Ay-Toldı cevap verdi ve yüzünü buruşturdu.

627 Hukümdar ona her bakımdan dikkat etti; onun bilgisini, aklını ve anlayışını tam buldu.

628 Hukümdar ona sevgi ile baktı ve gönülü râhat etti, fakat Ay-Toldı hemen başını çevirdi.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SÖZÜ

629 Hukümdar çok hiddetlendi ve yüzünü ekşiterek, dedi: —Hey, acele ile hareket etmek insan için kötü bir şeydir.

630 Bu sefer kabahat kendimde oldu; nasıl oldu da başkasına sırrımı hemen açıverdim.

631 Dinle, bak, bilgili insan ne der; acele ile yapılan bir işin peşimanlığı yıllarca sürer.

632 Acele ile yapılan işler dâimâ çiğ kalır; acele ile pişirilen yemeği yiyen insan hasta olur.

633 Bütün yanlışlıkların başı aceleciliktir; bütün iyi işler dâimâ teenni ile yapılan işlerdir.

634 Acelecilik şurada oldu ki, seni tanımadan ve kâfi derecede denemeden, kendime yakın tuttum.

635 Hangi kul olursa-olsun, önce ona hizmet gördürmeli; ondan sonra usûlü dâiresinde ihsanda bulunmalıdır.

636 Kulu önce hizmette pişirmeli ve iyice denemeli, ondan sonra kendisini yükseltmeli ve taltif etmelidir.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA SUÂLİ

637 Ay-Toldı: — Ey devletli hukümdar, acabâ neye hiddet buyuruldu da böyle âteş kesildin.

638 Acabâ günâhım nedir, kendim bilmiyorum; bana bunu söyle, sonra bir de benim sözümü dinle.

639 Kusûrum varsa, cezalandır, kudret senindir; kusûrum yok ise, bana muğber olma.

640 Akıl, bu mânayı kasdederek, böyle bir hâdise hakkında ne der, dinle.

641 Eğer hizmetkâr yanılırsa, onu çağırtmak ve neden yanılmış olduğunu sormak lâzımdır.

642 Günâhı varsa, cezalandırmak, eğer yok ise, iyilik ile onun gönlünü almak lâzımdır.

HUKÜMDAR AY-TOLDI 'YA CEVABI

643 Hükümdar aynı şekilde hiddetle konuşmağa devam etti ve dedi: — Ey bilgisiz, ey ahmak insan!

644 Kendine bir bak, sen benim için kim idin; sana bu küstahlık nereden geliyor.

645 Bana hizmetin geçti desem, henüz bir hizmetin yok; faydan dokundu desem, henüz bir faydan da olmadı.

646 Hizmetin dokunmadığı hâlde seni taltif edip, ihsanda bulundum; sana mevki verdim, fakat sen bana tahakküme kalkıştın.

647 Otururken, altına bir top koyup, üstüne oturdun; böyle bir şeyin üzerine oturulurmu, bir düşün.

648 Ben sana söz söyledim, senin sözünü dinledim; sen gözünü yumunca, şaştım-kaldım.

649 Bunu affettim, sana tekrar hitap ettim; bu sefer de neden yüzünü çevirdin; izah edermisin?

650 Hakîmlerin şu sözünü duymadınmı: — Beye yakın olursan, kendini iyice kolla!

651 Sana baban yahut annen: — Ey oğlum, kendini efendin ile bir tutma! — demedilermi?

652 Sana takım-başın: —Beyine karşı kafa tutma, başını gözet! —diye emir vermedimi?

653 Bu beyler âteştir, âteşe yaklaşma; yaklaşırsan, yanmak muhakkaktır.

654 İhmâlci olma, beyler yanar âteştir; yanar âteş, ona yaklaşan için bir felâkettir.

655 Dikkat edersen, beyler gerçekten yanar âteş gibidir; kafa tutanın başını koparır ve kanını emer.

Sana fazla bakarsa, onun bakışından kork; eğer korkmazsan, o seni korkmağa mecbûr eder.

AY-TOLDI HUKÜMDARA DEVLET SIFATINI SÖYLER

657 Ay-Toldı gülerek, dedi: — Evet, neyi sorduğunu anladım, izah edeyim.

658 Bütün bu işleri ben şimdi bilerek yaptım; çünkü senin de bu hareketlerimi anlaman lâzımdı.

659 İşte, benim de şimdi sana gelişim ve bu yaptığım hareketler benim yaradılışım icâbıdır.

660 Sen önce bana yer gösterdin, ben oraya oturmadım. — Benim için yer yoktur, sen bunu anla! — demek istedim.

661 Söylediğimi teyit etmek ve neye benzediğimi sana göstermek için, yere bir top koydum.

662 Düm-düz yerde top nasıl kendi kendisine yuvarlanırsa, saâdet de öyledir; ben sıyrılıp, giderim.

663 Sen sevgi ile bakınca, ben gözümü yummak suretiyle, sana nasıl olduğumu göstermek istedim.

664 Bugün ben bir devletim, ben bir topa benzerim; kim bana yaklaşırsa, ben onu yakalarım.

665 Sen tekrar konuştun, ben de cevap verdim; sevgi ile bakınca, yüzümü sakladım.

666 Bununla sana kendi tabiatimi göstermek ve: — Tabiatim kararsızdır, bana inanma: — demek istedim.

667 Şimdi dinle, türkçe bir ata-sözü, başından çok şeyler geçmiş olan bu ak sakallı ne der.

668 Ey devletli, sen bu boş devlete güvenme; ey nâmlı, sen bu devlete inanma.

669 Akar su, güzel söz ve devlet, bunlar durmadan, yorulup-dinlenmeden, dünyayı dolaşırlar.

670 Saâdete inanılmaz, o vefasız ve dönektir; yürürken, hemen uçar, ayağı kaygandır.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

671 Hukümdar şöyle dedi: — Anladım, sözün açıklandı; günâhının affını istedin ve kurtuldun.

672 Şimdi bana söyle, senin meziyetin nedir; bu pervâsız dilin büyük sözler söyledi.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

673 Ay-Toldı cevap verdi: — Meziyetim çoktur; insanlara kısmet gelirse, benden gelir.

674 Tabiatim yumuşak, dikkat edersen, yaşım da küçüktür; fakat bütün bey ve büyüklere giden yollar benden geçer.

675 Yüzüm güzel, huyum mülâyımdır; arzu edilen her şey benim elimin altındadır.

Nerede olursam-olayım, bütün arzular benimle berâber yürür ve bana bağlanır.

677 Huzûr bendedir; mihnet benden kaçar; sevinç bendedir, üzüntü bana yol bulmaz.

678 Kim bana kafa tutarsa, ıstırap içinde mahvolur; kim bana boyun eğerse, arzusuna kavuşur.

679 Beni vurmak isteyenin kendisi vurulur; beni ezmek isteyenin kendisi ezilir.

680 Şu söz şimdi buna uygun düştü; bilgili ve iyi insan bunu dinlesin ve anlasın.

681 Saâdet nerede ise, ona boyun eğ ve kendini beğendir; devlete kafa tutarsan, üzüntü ile boğuşursun.

682 Saâdet gelirse, insan hakikaten mes'ût olur; bütün arzularına kavuşur huzûr içinde yaşar.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

683 Hukümdar şöyle dedi: — Bu meziyetlerini anladım; senin kusûrun varmı; söyle, onu da bileyim.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

684 Ay-Toldı şöyle cevap verdi: — Bana iftira ederler; kusûrum yokken, kusûrumun olduğunu söylerler.

685 Kusûrum varsa, şudur: insanlar, kendi aralarında, beni dönek diye kötüler, dururlar.

686 Halbuki dönekliğim benim için bir kusûr değildir; ben kendime dâimâ yeni ve tâze şeyler seçerim.

687 Bütün eskimiş şeyler yıpranmış olur; yıpranmış şeylere tahammül etmek insana sıkıntı ve tiksinti verir.

688 Yeni şey varken, eskiye ne lüzûm var; güzel şey varken, kötüye ne lüzûm var.

689 Dikkat edersen, bütün zevkler yenide bulunur, zevk için de insan her zahmete katlanır.

690 İşte bu tabiatim, için, dönek diye, bana söğerler ve bundan dolayı bana kusûr isnat ederler.

691 Bir kahramanın buna benzer ap-açık bir sözü vardır, onun mânası bu söylediklerime şâhittir.

692 Yoktan var olan her şey tekrar yok olacaktır; yaratan Tanrı ne isterse, onu yapar.

693 Bu hayat dediğin yel gibi geçer; tutmak olmaz, kaçar; onu kim bulabilir.

694 Bu saâdete güvenme, geldiği gibi gider; bu devlete inanma, verdiği gibi alır.

695 Ey kuzum, bu ikbâl ne güzel şey olurdu, eğer devlet dönek olmasa idi.

696 Devlet gelip, tekrar gitmese idi, bu aydınlanmış olan gün tekrar kararmazdı.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

697 Hukümdar sordu: — Sebatsızlığının sebebini anladım; artık bırakıp gittiğin zaman seni alıkoymanın bir çâresi varmı?

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

698 Ay-Toldı şöyle cevap verdi: — Kısaca benim kendim ve tabiatim bir geyiğe benzer.

699 Seven ve isteyen beni kolay bulamaz; bulsa bile, tutamaz ve çabuk kaybeder.

700 Eğer beni bulan kimse tutup, bağlamağı bilirse, ben ondan kaçamam, bu muhakkatır.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

701 Hukümdar şöyle dedi: Bağın nedir, söyle; seni nasıl bir köstek ile bağlamalıdır?

AY-TOLDI'NİN HUKÜMDARA CEVABI

702 Ay-Toldı dedi: — Benim için bağ ve köstek olacak bir kaç şey vardır; bak, onları belirteyim.

703 Beni bulan kimse mütevâzi tabiatli, alçak gönüllü ve tatlı dilli olmalıdır.

704 Kendisini gözetmeli ve hiç bir zaman ifrâta gitmemeli, kötü ve çirkin işlere yaklaşmamalıdır.

705 Toplamış olan malı yerine sarfetmeli; hayatını, işini, tavır ve hareketini düzenlemelidir.

706 Kendinden büyüğe saygı göstermeli; kendinden küçüğe ise, rifk ve şefkatle muâmele etmelidir.

707 Kibir ve gurûr ile başkalarını incitmemeli, kendisini küçüklerin eğlence ve tahakkümüne bırakmamalıdır.

708 Boşu-boşuna kendisini içkiye vermemeli, boş yere malını saçıp, hebâ etmemelidir.

709 Eli ve dili ile oyuna karışmamalı, tavır ve hareketlerinde dürüst olmalıdır.

710 Dönek saâdetin kösteği bunlardır; saâdet bu şekilde bağlanırsa, kaçamaz, kalır.

711 Şâirin şu sözü buna şâhittir; şâir sözü söze tuz katmıştır.

712 Saâdeti insan için, ürkek bir geyik farzet; eğer gelirse, sıkı tut, ayağına köstek vur.

713 İnsan tutabilirse, saâdet kaçamaz, kalır; eğer kaçarsa, sana sıra tekrar çabuk gelmez.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

714 Hukümdar: — Ey saâdet, seni anladım; seni çok sevmiştim, fakat sen benden ayrılmak istiyorsun — dedi —

715 Bu karasızlığın ve bu hercâyiliğin olmasa idi, senin gelmen ne iyi bir iş olurdu.

716 Fakat sen kararsız ve vefâsızsın; kendini vefâlı gösterir, fakat cefâ edersin.

717 Gün olur, anneden-babadan daha merhametli olursun; güler yüz göstererek, insanı el üstünde taşırsın.

718 Gün olur, görmezlikten gelirsin, yüzünü çevirirsin; bütün tavrın ve sözün bir anda değişiverir.

719 Yığarsın; toplanınca, tekrar hepsini dağıtırsın; önce çağırırsın; fakat gelince, kapını kaparsın.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

720 Ay-Toldı: — Ey devletli hukümdar — dedi — kusûr ve meziyetlerimin ne olduğunu hep söyledim.

721 Beni kim bulup, elinde sıkı tutmak isterse, gereken şeylerin hepsini saydım; elinden gelirse, tutsun.

722 Beni tutan bana yular vurmazsa, ben geyik gibi kaçarım; bana kim yetişebilir.

723 Dinle, tecrübeli ihtiyar ne der; tecrübeli ihtiyarların sözü sözlerin mayasıdır.

724 Saâdet gelir; tutmasını bilmezsen, gider; mal verir; yemesini bilmezsen, alır.

725 Kararsız saâdeti bulursan, çok sıkı tut; eğer muhâfaza altına almazsan, tekrar gideceğinden şüphe etme.

726 Saâdete ermiş olan insanın ihtiyatlı olması ve bütün yakışıksız işlerden uzak durması gerektir.

727 Kendisi temiz olmalı ve doğru yolda yürümeli; bunun bağı böyledir, bunu bilmelidir.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUÂLİ

728 Hukümdar: — Senin kusûrunu ve meziyetini anladım, dedi senin bu Ay-Toldı adın ne demektir?

729 Bunun mânası nedir, bana söyle; ben de bileyim, anlayayım ve sana güveneyim.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

730 Ay-Toldı: — Benim adımı ve bu tabiatimi hakîmler bir aya benzetirler — dedi —

731 Ay doğarken, önce çok küçük doğar; sonra gün geçtikçe büyür ve yükselir.

732 Büyüyüp, dolun ay hâline gelince, dünyaya ışık saçar ve dünya halkı onun aydınlığından faydalanır.

733 Ay büyüyüp, tamamlanarak, en yüksek noktaya çıkınca, tekrar eksilmeğe başlar ve güzelliği gider.

734 Onun parlaklığı azalır ve sonunda kaybolur; sonra tekrar, küçük olarak, doğar ve yine büyür.

735 Benim de tabiatim bunun gibidir; bâzan var, bâzan da yok olurum.

736 Ne kadar düşkün olursa-olsun, ben bir kimseye teveccüh edersem, onun ahvâli, muhakkak, gittikçe düzelir ve güzelleşir.

737 Zenginleşip, büyüyerek, şöhreti yayılınca, ben ondan uzaklaşırım; onun da itibarı gider.

738 Topladığı malı tekrar dağılır; onun ahvâli yine eskisi gibi olur.

739 Buna benzer bir şâir sözü vardır; bu şâir sözü bilgisiz için bir gözdür.

740 İnsana saâdet gelir, meşhur olur; yeni ay gibi, büyür ve parlaklığı artar.

741 Dönek ve deli saâdete gönül bağlama; saâdet dolun ay gibidir, tekrar küçülür.

742 Adımın başka bir mânasını daha söyleyeyim; şimdi bunu da dinle ve bana inan.

743 Bu ay hep yerini, evini değiştirir; dâimâ yer değiştiren, ne yapsan, bir yere ısınmaz.

744 Ayın burcu Seretân 'dır, bu ev döner; evi dönünce, kendisi de döner.

745 Bu ay hangi eve girerse, oradan çabucak çıkar; çabuk çıkabilmek için de, yattığı yeri yıkar.

746 Ben kendim de işte ona benzerim; gidişim kâh aşağıya, kâh yukarıya doğrudur.

747 Gelirim, giderim; ileriye doğru yürürüm; dünyayı dolaşırım, benim için yer-yurt yoktur.

748 Bundan dolayı âlim, ince bir nükte ile, bana Ay-Toldı adını vermiştir.

749 İşte ben de saâdetim ve şimdi bütün kusûr ve meziyetlerimi, hastalığı ve ilâcını izah ettim.

750 Sözümü açıkça söyledim, imdi bana inan; beni elden kaçırmak istersen, bırak; eğer tutmak istersen, tut.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA CEVABI

751 Hukümdar: — Bütün sözlerini dinledim — dedi— sözün beni aydınlattığı kadar, seni de beğendim.

752 Ben de şimdi senin gibi bir insan arıyordum; ey insanların ileri geleni, Tanrı dilediğimi verdi.

753 Tanrı birini dilek ve arzusuna kavuşturunca, karşılığında onun da Tanrıya şükür etmesi gerekir.

754 Bugünden itibâren ben de durmadan, usanmadan, bunun şükrünü yerine getireyim.

755 Şimdi dinle, kendisi gitmiş, fakat bize eserini bırakmış olan zeki ve âlim insan ne der.

756 Ey nimet sâhibi olan muktedir kimse, şükür et; şükür edersen, Tanrı nimetini arttırır.

757 Bu nimet sâhibi çok defa kendisini unutur; fakat şükür ederse, nimet ondan yüz çevirmez.

758 Az bir iyiliğe karşı çok şükür et; nimet çok olursa, onun kıymetini bil.

759 İnsan şükür ederse, nimetin biri on olur; biri on olur ve evi mal ile dolar.

760 Hukümdar Ay-Toldı 'yı öğdü ve: — Sen gece-gündüz benim hizmetimde bulun — dedi.

761 Çok mal, mülk verdi; onu çok öğdü; ona ihsanda bulundu, altın ve gümüş verdi.

762 Hukümdar her işini ona danıştı, her işte onun fikrine ve bilgisine baş vurdu.

763 Ay-Toldı da, bu itibâra lâyık olmak için, ona doğruluk ve dürüstlük ile candan hizmet etti.

764 Hukümdar onu daha bir müddet tecrübe etti ve bulduğu insanın her kesten daha mükemmel olduğunu gördü.

XVII.

HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI AY-TOLDI 'YA ADÂLET VASFINI SÖYLER

765 Bir gün hukümdarın çok canı sıkıldı; halvet emri verip, yalnız başına kaldı.

766 Ay-Toldı 'yı huzûruna çağırttı; Ay-Toldı girdi ve ellerini kavuşturdu.

767 Hukümdarın karşısında ayakta durdu; hukümdar ona bir müddet hiç bir şey söylemedi.

768 Sonra başını kaldırıp, ona baktı ve gözü ile, — Gel, otur! — diye işâret etti.

769 Ay-Toldı gözlerini yere dikmiş ve içi müsterih bir hâlde, yavaşça ve sükûnetle oturdu.

770 Göz ucu ile gizlice hukümdara baktı; o kaşını çatmış ve yüzünü buruşturmuş idi.

771 Bir gümüş taht üzerine oturmuştu; bu tahtın birbirine bağlanmamış üç ayağı vardı.

772 Elinde büyük bir bıçak tutuyordu; solunda bir acı-ot ve sağında şeker bulunuyordu.

773 Bunu görünce, Ay-Toldı, gerçekten, çok korktu ve nefesi kesildi.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

774 Bir müddet durduktan sonra, hukümdar başını kaldırdı ve Ay-Toldı 'ya dedi: —

775 Beni burada tek başınma ve bu hâlde görünce, neye dilsiz gibi susuyorsun.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

776 Ay-Toldı cevap verdi: — Ey devletli hukümdar, benim konuşmağa cesâretim yok.

777 Bugün sende başka bir hâl görüyorum, onun için çekiniyorum, ey zeki, âlim insan.

778 Bilgisi her kesçe müsellem olan âlim halka şunu bildirmiştir: kızdıkları zaman beylere yaklaşma.

779 Bilgili hakîm daha iyi söylemiş; beyler hiddetlendikleri zaman âteş ve zehir gibi olurlar.

780 Eğer beyler hiddetlenir ve öfkeli olurlar ise, ey halîm, selîm insan, onlara yakın durma.

781 Beyler öfkeleri tutup, hiddetlenirlerse, onlardan uzak dur; yoksa zararları dokunur.

782 Buna benzer şöyle bir söz vardır, bunu hatırında tut ve kendini iyi gözet.

783 Hiddetlendikleri zaman beylere yaklaşma; eğer yaklaşırsan, gözden düştüğün gündür.

784 Beyler arslana benzerler; hiddetlendirirsen, başını koparırlar, ey parlak bilgili.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

785 Hukümdar dedi: — Bana söyle, bakayım, şimdi neye hayret ettin.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVÂBI

786 Ay-Toldı dedi: — Ben şuna hayret ediyorum; bu senin oturduğun gümüş taht ne oluyor.

787 Bu oturduğun ne biçim bir tahttır; bunun mânasını anlayayım, bana söyle.

788 İkincisi — elindeki bu bıçak nedir; benim bunu da iyice bilmem lâzım.

789 Üçüncüsü — niçin sağında şeker var, solundaki bu acı-ot nedir.

790 Sana bakınca, öfkeli olduğunu gördüm; bunları görünce de, ne diyeceğimi şaşırdım.

791 Bu hâli görünce, korkudan, ağzımı açıp, bir söz söyleyemedim.

XVIII.

HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI AY-TOLDI'YA ADÂLET VASFININ NASIL OLDUĞUNU SÖYLER

792 Hukümdar dedi: — Ne demek istediğini anladım; bunların ne demek olduğunu sana anlatayım.

793 Geçen gün ben seni çağırdım, sana gösterdim ve yer verdim.

794 O acâyip işleri bana göstererek, beni hiddetlendirdin; fakat kendini iyi müdâfaa ettin.

795 Sana hiddetlenince, beni tekdir ettin; buna tahammül ettim, fakat tekrar yüzünü buruşturdun.

796 Sen bana: —Ben saâdetim, beni tanı; sana anlatmak için, böyle yaptım, bunu anla — dedin.

797 Niçin yaptığını sen birer-birer izah ettin; ben de her şeyini açıkça anladım.

798 O zaman ben senin kusûrunu affettim ve sana meziyetin nisbetinde saygı gösterdim.

799 Bugün de ben kendi tabiatimi ve bütün meziyetlerimi sana gösteriyorum.

800 İşte bak, ben de doğruluk ve kanunum; kanunum vasıfları bunlardır, dikkat et.

801 Bak, bu üzerinde oturduğum tahtın üç ayağı vardır; ey gönlümü doyuran.

802 Üç ayak üzerinde olan hiç bir şey bir tarafa meyletmez; her üçü düz durdukça, taht sallanmaz.

803 Eğer üç ayaktan biri yana yatarsa, diğer ikisi de kayar ve üzerinde oturan yuvarlanır.

804 Üç ayaklı olan her şey doğru ve düz durur; eğer dört ayaklı olursa, biri eğri olabilir.

805 Düz olan bir şeyin her tarafı iyidir; her iyinin, dikkat edersen, tavır ve hareketi düzgündür.

806 Hangi şey yana yatarsa, eğri olur; her eğrilikte bir kötülüğün tohumu vardır.

807 Düz olan yana yatarsa, duramaz, düşer; hangi şey doğru ise, düşmez, yerinde durur.

808 Bak, benim tabiatim de yana yatmaz, doğrudur; eğer doğru eğrilirse, kıyâmet kopar.

809 Ben işleri doğruluk ile hallederim; insanları, bey veya kul olarak, ayırmam.

810 Ey becerikli insan, elimdeki bu bıçak biçen ve kesen bir âlettir.

811 Ben işleri bıçak gibi keser, atarım; hak arayan kimsenin işini uzatmam.

812 Şekere gelince, o zulüme uğrayarak, benim kapıma gelen ve adâleti bende bulan insan içindir.

813 O insan benden şeker gibi tatlı-tatlı ayrılır; sevinir ve yüzü güler.

814 Zehir gibi acı olan bu Hind otunu ise, zorbalar ve doğruluktan kaçan kimseler içer.

815 Bunlar kavga edip, bana gelirler ve ben huküm verince, bakarsın, acı Hind ilâcı içmiş gibi, yüzlerini ekşitirler.

816 Benim bu sertliğim, kaşlarımın bu çatıklığı ve bu asık suratım bana gelen zâlimler içindir.

817 İster oğlum, ister yakınım veya hısımım olsun; ister yolcu, geçici, ister misâfir olsun;

818 Kanun karşısında benim için bunların hepsi birdir; huküm verirken, hiç biri beni farklı bulmaz.

819 Bu beyliğin temeli doğruluktur; beyler doğru olursa, dünya huzura kavuşur.

820 Akıllı insan buna benzer bir söz söylemiştir; kim akıllı insanın sözünü tutarsa, iş yoluna girer.

821 Beyliğin temeli doğruluk üzerine kurulmuştur; doğruluk yolu beyliğin esâsıdır.

822 Bey doğru olur ve ülkeye böyle huküm ederse, bütün dileklerine kavuşur.

AY-TOLIDI 'NIN HUKÜMDARA SUÂLİ

823 Ay-Toldı şöyle dedi: — Ey devletli hukümdar, efendimizin adı niçin Kün-Toğdı olmuştur.

HUKÜMDARIN AY-TOLIDI 'YA CEVABI

824 Hukümdar cevap verdi: — Âlim benim tabiatimi güneşe benzeterek, bu adı verdi.

825 Güneşe bak, küçülmez, bütünlüğünü dâima muhâfaza eder; parlaklığı hep aynı şekilde kuvvetlidir.

826 Benim tabiatim de ona benzer, doğruluk ile doludur ve hiç bir vakit eksilmez.

827 İkincisi — güneş doğar ve bu dünya aydınlanır; aydınlığını bütün halka eriştirir, kendinden bir şey eksilmez.

828 Benim de hukmüm böyledir, ben ortadan kaybolmam; hareketim ve sözüm bütün halk için aynıdır.

829 Üçüncüsü — bu güneş doğunca, yere sıcaklık gelir; o zaman binlerce renkli çiçekler açılır.

830 Benim bu kanunum hangi memlekete erişirse, o memleket baştan-başa taşlık ve kayalık dahi olsa, hep düzene girer.

831 Güneş doğar, temiz veya kirli demeden, her, şeye aydınlık verir; kendisinden bir şey eksilmez.

832 Benim de hareketim tıpkı böyledir; her kes benden nasîbini alır.

833 Bir de güneşin burcu sâbittir; bu sâbit dediğim, temeli sağlam olduğu içindir.

834 Güneşin burcu Arslan 'dır ve bu burc yerinden kımıldamaz; yerinden kımıldamadığı için de evi bozulmaz.

835 Benim tavır ve hareketime bir bak, benim de parlaklığım katiyen değişmez.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA SUÂLİ

836 Ay-Toldı dedi: — Ey devletli hukümdar, ülkelere hâkim ol, iyi adın dünyaya yayılsın.

837 Ben de bu uzun yolu yürüyüp ve çok zahmet çekip, yorularak, sana geldim.

838 Bu tabiat ve faziletlerinden dolayı, büyük bir arzu ile senin hizmetine geldim.

839 Sen bana söyle, nasıl hizmet edeyim; seni memnûn etmek için, nasıl davranayım.

840 Hizmet beyin arzusuna göre olmadıkça, ne kadar zahmet çekilmiş olursa-olsun, makbûle geçmez.

841 Ila ülkesinin hizmet ederek, ikbâle ermiş şöhret kazanmış kudretli şahsiyeti ne der, dinle.

842 Hizmetkâr hizmet ederken, dâimâ beyleri memnûn edecek yoldan yürümelidir.

843 Beyleri memnûn edecek şekilde hizmet et; bey memnûn olursa, bu hizmet ikbâl kapılarını açar.

844 Hizmetkâr hizmet etmesini bilirse, baş-köşeye erişir; hizmet etmesini bilmezse, baş-köşeden eşiğe düşer.

845 Hizmet eden kul beyini çok memnûn ederse, bu kul için itibar ve ihsan kapıları açılmış olur.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

846 Hukümdar dedi: — Söylediklerini anladım; beni memnûn etmeğe çalış ve çok dikkatli hareket et.

847 Ben hoşlaşmadığım şeyleri sana söyleyeyim; sen onlara yaklaşma, temiz olmağa çalış.

848 Benim beğenmediğim şeylerden biri — yalandır; ondan sonra zulüm edenler gelir.

849 Sonra da haris tabiatli ve olgun olmayan insanlar ile aceleci huylu ve gözü doymaz olanlar.

850 Her işte hiddet gösterenler, içkiye düşkünler veya çalıp-çırpanlar.

851 Bu gibi insanlar bana yaramaz; işte sana bunları açıkça döküp-saydım.

852 Sen benim gerçekten işime yaramak istiyorsan, bu bir kaç şeyi kendinden uzak tut; ey nâmlı insan.

853 Böylece sen her gün bana daha yakın olacaksın ve benden sana karşı itibar ve ihsan artacaktır.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA SUÂLİ

854 Ay-Toldı dedi: — Bunları işittim; bir suâlim daha var, onu da arzedeyim.

855 İyilik nasıl ve ne gibi bir şeydir; iyinin hâli tavrı ve tıyneti nasıl olur.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

856 Hukümdar dedi: — İyinin vasfı faydalı olmaktır; onun halka çok faydaları dokunur.

857 O bütün halka hep iyilik eder, fakat yaptığını insanın başına kakmaz.

858 Kendi istifâdesini düşünmez, başkasına fayda temin eder ve buna mukabil, bir karşılık beklemez.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA SUÂLİ

859 Ay-Toldı tekrar dedi: —Bu sözü anladım; bir şey daha sormak istiyorum.

860 Bana doğruluğu anlat, hangi şey doğrudur; insan onunla gününü nasıl aydınlatır.

861 Hangi yola doğruluk yolu derler; bu doğruluğun mâhiyeti nedir.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

862 Hukümdar: — Bak, kimin düşündüğü ile söylediği bir olursa, işte doğru insan odur — dedi—

863 Onun içi dışı gibi, dışı da içi gibidir; doğru ve dürüst insan böyle olur.

864 İnsan gönlünü çıkarıp, avucuna koyarak, başkaları önünde, mahcup olmadan, dolaşabilmelidir.

865 Saaâdette yükselmek için, insana doğruluk lâzımdır; insanlık doğruluğun adıdır, inan.

866 İnsan nâdir değil, insanlık nâdirdir; insan az değil, doğruluk azdır.

867 Bak, şimdi benim sana söylediğim söze benzer bir sözü de şâir söylemiştir.

868 Gezip-dolaşan insan pek çoktur; fakat benim için aziz olan doğru, dürüst ve güvenilebilecek bir insandır.

869 İnsan nâdir değil, insanlık nâdirdir; akıl doğru ve dürüst insanları öğmüştür.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA SUÂLİ

870 Ay-Toldı tekrar dedi: — Devletli hukümdar şimdi bana şu sözün sırrını çözsün.

871 Bu iyi insanlar kötü olabilirlermi ve kötü insan da bir gün iyilik yoluna girebilirmi?

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

872 Hukümdar: — İyi insan iki türlü olur — dedi-; bunlardan biri doğrudan doğruya iyilik yolunu tutar.

873 Biri anadan doğma iyi olur; iyi bir insan doğru ve dürüst bir hayat sürer.

874 Biri de taklit yolu ile iyi olur; kötüye uyarsa, kötülük yapar.

875 Kötü insan da iki türlü olur; bunların ikisini de aynı derecede kötü sayma.

876 Bunlardan biri doğuştan kötüdür; bu insanın lekesi ölünceye kadar temizlenmez.

877 Diğeri ise, taklit yolu ile kötü olur; arkadaşı iyi olursa, o da iyi yola gider.

878 Doğuştan iyi olandan dâimâ iyilik gelir; dünya halkı ondan istifâde eder.

879 Doğuştan kötü olanın ıslâhına çâre yoktur; o dünya için belâ ve halk için felâkettir.

880 Buna benzer türkçe bir ata-sözü vardır; bunu dinle ve sırrına ererek, ona göre hareket et.

881 Eğer iyilik ananın ak sütü ile insanın rûhuna girerse, o ölünceye kadar doğru yoldan çıkmaz.

882 İnsanın tıynetine sinmiş olan ahlâk, ölüm bozmadıkça, katiyyen bozulmaz.

883 Ana karnında teşekkül eden tabiat ve terbiye ancak kara toprak altında insanı terkedip gider; ey zeki insan.

884 Eğer iyiye kötü biri arkadaş olursa, onun tabiati de, arkadaşınınki gibi, kötü olur.

885 Kötü de iyi ile düşüp-kalkarsa, bütün iyiliklere ulaşmak için, bir meşale bulmuş olur.

886 İyi veya kötü insanların bu yollara girmelerinin sebeplerinden biri iyi veya kötü arkadaş edinmiş olmalarıdır.

887 Bey iyi olursa, halk da dâimâ ona itâat eder, iyi ve güzel tavır ve harekete sâhip olur.

888 Beyler iyi insanları kendilerine yakın tutarlarsa, kötüler de işlerinde iyi hareket etmeğe mecbur olurlar.

889 Beylerin etrâfını kötüler çevirirse, memlekete tamâmen kötüler hâkim olur.

890 Kötü serbest kalırsa, iyi ortadan kaybolur; iyi hâkim vaziyette olursa, kötü ortadan kalkar.

891 Eğer beyler, bir tâlih eseri olarak, iyi olurlarsa, onların halkı da, şüphesiz, iyi olur.

892 Beyler kötü olmadıkça, o memlekette kötülerin yüzü sevinçle parlamaz.

893 Beylerin beyi ne iyi bir kanun vaz'etmiş; kötü için en iyi çâre sopa ve zindandır.

894 Eğer halkın başında bulunan kimse iyi olursa, onun bütün memûrları da iyi olur.

895 Eğer bu beylerin kendileri iyi olurlarsa, onların halkı da zenginleşir ve dünya düzelir.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA SUÂLİ

896 Ay-Toldı tekrar dedi: — Bunları anladım, hukümdar bu sözleri doğru buyurdu.

897 Bu iyiyi insan iyi olarak tanır ve faydalı olduğu için, yapılmasını ister.

898 Onu bütün insanlar sever, diler ve arzularlar; fakat isteyenler bu iyiyi nasıl elde ederler?

Hukümdar: — İyi mümtaz bir şeydir — dedi — mümtaz bir şeyi ise, dâimâ bu vasfı hâiz olanlar ister.

900 Hangi şey mümtaz, nâdir ve değerli ise, onu gerçekleştirmek de hiç kolay değildir.

901 Kötülük değersiz bir şey olduğu için, onu yapan da değersizdir; fena iş değersizdir ve dâimâ kötü olacaktır.

902 Hangi şey değersiz ise, ona kimse bakmaz bile; ipekli ve ağır çin kumaşları, değerli olduğu için, baş-köşede yer alır.

903 İyi — yokuş tırmanmak gibidir, güçtür; kötü şey — iniş gibidir, kolayca elde edilir.

904 Bak, akıl buna benzer bir söz söylemiştir; akıllının sözü tutulursa, faydası çoktur.

905 İyi — yokuşa çıkmak gibidir, her kes yükselemez; uğraşmakla değme insan bu işi yapamaz.

906 Değerli olan her şeyin yapılması güçtür; bilgisiz ve değersiz kimse bu işi yapamaz.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA SUÂLİ

907 Ay-Toldı: — Ey devletli hukümdar — dedi — iyi bu derece nâm ve şöhret kazanmıştır.

Onda insanların bulabileceği bir kusûr varmı; akıllı bunu anlar ve ne olduğunu bilirmi?

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

909 Hukümdar dedi: — İyi dâimâ öğülür; kötüler onda şu kusûrları bulurlar.

910 İnsan insana dâimâ yakın yaşar; kötü olmasa, iyi yapacak iş bulmaz.

911 Bu çatışmada zayıf kaldıklarından dolayı, kötüler her yerde iyinin gününü gölgelemek isterler.

Kim iyilik dilerse, iyilik eder; çatışmaya veya zayıflığa bakmaz.

Kim sâdece bugünlük râhatını düşünürse, o kötülük yapar; fakat yarın kaygı çeker.

914 İyilik dileyen insan ne der, dinle; dâimâ iyilik et; o senden ayrılmayan bir arkadaşın olsun.

915 İyiliğin sana bugün hiç bir zararı yoktur; fakat bugün inan ki, yarın onun faydasını göreceksin.

916 Kötülük bugün faydalı görünse bile, yarın orada bunun zararını görürsün; bunu düşünüp, idrâk et.

917 İyilik sağ ve kötülük soldur; senin solunda cehennem vardır; cennet ise, sağdadır.

918 Bugün kötü ne kadar huzûr içinde olursa-olsun, yarın peşiman olur, azap çeker.

919 İyi insan ne kadar mağdur olursa-olsun, yarın orada peşiman olmaz ve huzûra erer.

920 Ey Ay-Toldı, sen bunu hakikat bil; dünyada iyi ad bırakıp da göçersem, peşiman olmam.

921 Doğru insan ne kadar güzel söz söylemiş; değerli söze temel atan doğru insanların dilidir.

992 Ey iyi, kötü seni istediği kadar hakîr görsün, ben seni isteyerek ararım.

923 Ey iyi, bana söyle, sana kim doyar; ben ise, tamâmen açım, şimdi bana gel.

924 İyi insan ne kadar düşkün olursa-olsun, râziyim; yeter ki, ben bir iyinin arkadaşı olayım.

925 Beylik bana kötülük ile birlikte gelecekse, istemem; o beylik senin olsun.

926 İnsanın tabiati kötüdür, bunu gözümle görüyorum; huzûru kısa fakat peşimanlığı uzun sürer.

927 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; okursan, mânası anlaşılır; görüşünü keskinleştir.

928 Bak, hangi iyi iyiliğinden dolayı peşiman olmuştur; kötü ne kadar şöhret sâhibi olursa-olsun, sonunda peşiman olur.

929 Kötülük edersen, kötülüğün karşılığı peşimanlıktır; elinden gelirse, kötülüğün inâdına, iyilik yap.

930 Kötü insanı nasıl öğeyim; bu kötü işi nasıl arzu edeyim.

931 Küstahlık, kabalık, aksilik hep kötülerin harektidir; ey büyük!

932 Belâ, mihnet, zahmet, peşimanlık ve keder hep kötülüğün karşılığıdır, ey yiğit!

933 Bu iyi insanı nasıl sevmeyeyim; bu iyi işi nasıl öğmeyeyim.

934 Cömertlik, insanlık, fayda ve iyiliğin hep iyi insandan geldiği şüphesizdir.

935 İyi insan arkadaşların en iyisidir; iyi iş işlerin en iyisidir.

936 Arkadaşın iyi ise, ne istersen iste; yolunun açık olması için iyi arkadaş lâzımdır.

937 Huzûr, arzu, nimet, emniyet, râhat ve bu neş'e, sevinç, hep iyiliğin karşılığıdır.

---

938 Hukümdar ilâve etti: Ey Ay-Toldı, senin sorduğun suâle cevâbım işte bunlardır— dedi.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

939 Ay-Toldı yer öptü, ayağa kalktı ve: — Ey aziz ikbâl, ey iyi kanun — dedi.

940 Dünya kudretini elde ettin, ömrün uzun olsun; huzûr ve iyilik içinde başın esen olsun.

941 Beyliğin ve ihtişâmın zevâl bulmasın; ömrün râhatlık ve sevinç içinde geçsin.

942 Kudret ve azametle bir çok illere hâkim ol; beyliğinin temeli, bu kuvvet sâyesinde, sağlam olsun.

943 Arzun, kurumayan ırmak gibi, akıp-gelsin; saâdetin, ihtiyarlamayan bir hizmetkâr gibi, dâimî kapında dursun.

944 Bütün sevinçlerin hepsi sana gelsin; düşmanın endişe içinde, eriyip-bitsin.

945 Sen her kesin hizmetine lâyıksın; lâyık olana hizmet edilirse, saâdet kapısı açılır.

946 Hizmet etmiş ve hizmet ile arzu ve dileğine kavuşmuş olan insan ne der, dinle.

947 Hizmet etme, edersen, lâyık olana hizmet et; lâyık olan bey hizmetkârın hakkını bilir.

948 Hizmet etme, edersen, cömerd olana hizmet et; bil ki, cömerdin evi altın, kapısı gümüştür.

949 Hasîse hizmet etme, ey hizmet eden insan; yoksa, hayatın boş geçmiş olur ve kendin de kötü olursun.

950 Hasîs kendi malını kendisinden esirger; nasıl olur da başkasının hakkını verir, söyle!

---

951 Ay-Toldı burada sözünü kesti, halktı ve huzûrdan çıktı; sevinç içinde evine yöneldi.

952 O günden itibâren, gündüzleri oturmadan ve geceleri uyumadan, ona hizmette kusûr etmedi.

953 Doğruluk ve samimiyetle çalıştı; hukümdar da onu günden-güne kendisine yaklaştırdı.

954 Böylece bir müddet geçti; Ay-Toldı hizmeti ile her kesi memnûn etti.

XIX.

AY-TOLDI HUKÜMDARA DİLİN FAZÎLETİNİ VE SÖZÜN FAYDALARINI SÖYLER

955 Hukümdar bir gün Ay-Toldı'yı çağırdı; ona yer gösterdi ve oturması için işâret etti.

956 Ay-Toldı yavaşça ve edeple oturdu; gözlerini yere dikti, sesini çıkarmadı.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUÂLİ

957 Hukümdar dedi: — Ay-Toldı, konuş; niçin susuyorsun, sana ne oldu?

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

958 Ay-Toldı dedi: — Ey beylerin beyi, kul beyin yüzünü görünce, ne diyeceğini şaşırır.

959 Hukümdar ne söyleyeceğimi henüz buyurmadı; sormadan, neyi arzedeyim.

960 Bilgilinin sözünü dinle, itirâz etme; sana sorulmadan da söz söyleme.

961 Birini kim, lüzûm görerek, ister ve çağırırsa, söze de ilk önce o başlar.

962 Kendisine bir şey sorulmadan, söze başlayana biri „hayvan" derse, doğru söylemiş olur.

963 Yine bil ki, kendisine bir şey sorulmadan, beylerin huzûrunda konuşan adam da deli ve ahmaktır.

964 Kırmızı dil senin ömrünü kısaltır; selâmet dilersen, onu sıkı tut.

965 Diline hâkim olan insan ne der, dinle; kendisine hâkim olan insan râhat ve huzûr içinde yaşar.

966 Kara başın düşmanı kırmızı dildir; o ne kadar baş yemiştir ve yine de yemektedir.

967 Başını kurtarmak istersen, dilini gözet; dilin her gün senin başını tehdit eder.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

968 Hukümdar dedi: — Sözünü tamâmen anladım, fakat yaşa yan biri nin hiç konuşmaması imkânsızdır.

969 Bil ki, ancak iki türlü insan konuşmaz: biri — bilgisiz, biri de — dilsiz.

970 Dilsizin dili konuşmaz, bilgisizin dili de sözünü saklayamaz.

971 Bilgisizin dili dâimâ kilitli olmalı ve bilgili insan da diline hâkim bulunmalıdır.

972 Bilgilinin sözü toprak için su gibidir; su verilince, yerden nimet çıkar.

937 Bilgili insanın sözü eksilmez; akan duru pınarın suyu kesilmez.

974 Âlimler sulak yerlere benzerler; nereye ayak vururlarsa, oradan su çıkar.

975 Bilgisiz insanın gönlü kumsal gibidir; nehir aksa, dolmaz; orada ot ve yem bitmez.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

976 Ay-Toldı yine dedi: — Hukümdar bilir ki, bu dilin zararı insanın hayatına bile mal olur.

977 İnsan, yaşadığı müddetçe, söz söylemez olurmu; lâkin gerekeni söyler, saklamaz.

978 İnsanın konuşması için kendisine bir şey sorulmuş olmalı sorulmadığı takdirde, ağzını açmamalıdır.

979 Ey hukümdar, iyice düşünürsen, sormak — erkektir; cevap vermek de — dişidir.

980 Dişi için bir erkek koca olur; eğer doğarsa, bunlardan iki çocuk doğar.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

981 Hukümdar: — Anladım — dedi — sözlerinin hepsi doğru; yine soracağım bir başka sözüm daha var.

982 Dilin zararını söyledin, işittim; onun faydası varmı?, bunu da doğruca söyle.

983 Şimdi sen sâdece dilin zararından korkar ve konuşmazsan, bütün faydalı sözlerin olduğu yerde kalır ve bir fayda temin etmez.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

984 Ay-Toldı dedi: — Eğer bu dilim dönerse, söyleyeyim; sözün faydası çoktur.

985 Boş söz bilgisizin ağzından çıkar; bilgisiz adama âlim hayvan der.

986 Boş ve densiz konuşan — ayak takımıdır; onun başını yiyen de bu boş sözlerdir.

987 Söz boş yere söylenirse, çok zarar getirir; söz yerinde söylenirse, faydalı olur.

988 Avâmın karnı doyarsa, bak, öküz gibi yatar; boş sözler ile avunur ve vücûdunu besler.

989 Sâdece yiyen, doyan ve yatan — hayvandır; bu hayvan dediğim, onun tabiatidir.

990 Bilgili insanlar vücûtlarını yıpratırlar; bilgi ile avunurlar ve rûhlarını beslerler.

991 Vücûdun nasîbi hep ağızdan girer; rûhun nasîbi ise, doğru sözdür ve kulaktan girer.

992 Bak, bilginin iki alâmeti vardır; bu iki şey ile insan bahtiyar olur.

993 Bunlardan biri dildir, biri boğazdır; insan bu ikisine hâkim olursa, çok fayda görür.

994 Bilgilinin boğazına ve diline hâkim olması lâzımdır; boğazını ve dilini gözeten bilgililere ihtiyac vardır.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

995 Hukümdar: — Anladım, bu böyledir — dedi — sözün esâsı nedir ve söz kaç kısma ayrılır?

996 Söz nereden çıkar ve nereye varır; ey bilgili, bana bunu da izah et.

997 Sözün ne kadarını söylemeli, ne kadarını söylememeli; bilgili ve akıllı hakîm bu hususta ne der?

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

988 Ay-Toldı cevap verdi: — Sözün yeri sırdır; söz ondur, fakat biri söylenmelidir.

999 Biri söylenebilir, dokuzunun söylenmesi yasaktır; yasak sözler aslında-esâsında hep fenadır.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

1000 Hukümdar tekrar dedi: — Sözün ne kadar faydası ve ne kadar zararı vardır; bana izah et.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1001 Ay-Toldı dedi: — Sözün faydası büyüktür; söz yerinde kullanılırsa, kulu yükseltir.

1002 Söz sâyesinde kara yerdeki mâvi göğe yükselir ve baş-köşeye geçenlerden olur.

1003 Eğer dil söz söylemesini bilmezse, mâvi gökte olanı yere indirir.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

1004 Hukümdar yine dedi: — Söz ne zaman çok ve ne zaman az addedilir bunu da bana izah et.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1005 Ay-Toldı dedi: — Fazla söz, sormadan söylenip, insanı usandıran sözdür.

1006 Az söz ise, sorulduğu zaman söylenen ve bir ihtiyâcı karşılayan sözdür.

1007 Dilini güzel sözle süsleyen ve onun yüzünü açan şâir bu vâdide şöyle bir söz söylemiştir:

1008 Sözü güzel ve iyice düşünerek söyle; ancak sorulduğu zaman söyle ve kısa kes.

1009 Çok dinle, fakat az konuş; sözü akıl ile söyle ve bilgi ile süsle.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

1010 Hukümdar dedi: — Bu sözü de anladım; bir suâlim daha var, onu da saklama, söyle.

1011 Sözün doğrusunu kimden dinlemeli ve sözü kime söylemeli; bunu bana anlat.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1012 Ay-Toldı dedi: — Sözü bilenden dinlemeli ve sonra bilmeyene söylemelidir.

1013 Lüzûmlu sözü büyüklerden dinlemeli ve ona göre hareket etmeleri için, küçüklere söylemelidir.

1014 Çok dinlemeli, fakat sözü birer-birer söylemeli; bilgili hakîm bana böyle dedi.

1015 Çok söylemekle insan âlim olmaz; çok dinlemekle âlim baş-köşeyi bulur.

1016 İnsan, dilsiz de olsa, bilgili olabilir; fakat sağır olursa, bilgiyi elde edemez.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

1017 Hukümdar tekrar dedi: — Bu da anlaşıldı; bir suâlim daha var, onu da sorayım.

1018 Dili susturmalımı, yoksa söyletmelimi; sözü açmakmı daha iyi, yoksa saklamakmı?

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1019 Ay-Toldı dedi: — Hukümdara arzedeyim; dil ile söylenmezse, bilgi öylece kalır.

1020 Dile yalnız söğmek olmaz, öğülecek tarafı da çoktur; sözün de öğülecek ve söğülecek tarafları vardır.

1021 Bütün canlılar, bütün bu sayısız mevcûdat Tanrının birliğine dil ile şehâdet getirir.

1022 Tanrı yüz binlerce mahlûku yarattı; onların hepsi Tanrıyı dilleri ile öğerler.

1023 Vücût sâhibi insana lâzım olan şeylerden biri — dil ve söz, biri de — gönüldür.

1024 Tanrı gönülü ve dili doğru söz için yarattı; sözü eğri olanları zorla âteşe atarlar.

1025 Söz doğru söylenirse, faydası çoktur; eğri söz dâimâ mezmûmdur.

1026 Doğru söyleyecekse, dilin kımıldasın; sözün eğri ise, onu saklamalısın.

1027 Konuşmayan kimseye dilsiz derler; çok söyleyenin adı ise, gevezebaşıdır.

1028 İnsanların itibarsızı geveze olanıdır; insanların itibarlısı cömert olanıdır.

1029 Hukümdar bu sözleri işitti ve sevindi; gözlerini göğe dikti, elini kaldırdı.

1030 Tanrıya şükür etti, onu çok öğdü ve dedi: — Ey rabbim, sen merhametli ve azizsin.

1031 Bana bütün iyilik senden geldi; ben senin günahkâr ve kusurlu bir kulunum.

1032 Huzûr, dünya, devlet ve her türlü iyilikleri, hâsılı bütün dileklerimi verdin.

1033 Bu ihsanlara şükürden ben âcizim; ey asîl, bunun şükürünü sana karşı yine sen edâ et.

1034 Sözlerini burada kesti, hazinelerini açtı; fakir-fukaraya çok mal dağıttı.

1035 Hükümdar Ay-Toldı 'yı taltif etti; ona karşı dili ile medihte ve eli ile ihsanda bulundu.

1036 Ona vezirlik, unvan ve mührü ile tuğ, davul ve zırh verdi.

1037 Bütün memleket üzerinde ona nüfûz verdi; düşmanı boynunu büküp, ordadan kayboldu.

1038 Ay-Toldı bütün işleri yoluna koydu; bu ikbâl devresinden istifâde ederek, bir çok işler yaptı.

1039 Halk zenginleşti ve memleket nizâma girdi; halk hukümdara duâlar etti.

1040 Halk kurtuldu ve zahmet denilen şey ortadan kalktı; kuzu ile kurt birlikte yaşamağa başladı.

1041 Memleketi tanzim edildi, idâresi düzeldi; hukümdarın saâdeti günden-güne arttı.

1042 Bir müddet böyle huzûr ve âsâyiş içinde geçti; halkın ve memleketin her işi yoluna girdi.

1043 Memlekette yeni şehir ve kasabalar çoğaldı; hukümdarın hazinesi altın ve gümüş ile doldu.

1044 Hukümdar râhat etti ve huzûra kavuştu; şöhreti ve nüfûzu dünyaya yayıldı.

XX.

SAÂDETİN DEVAMSIZLIĞINI VE İKBÂLİN DÖNEKLİĞİNİ SÖYLER

1045 Ay-Toldı arzu ve dileğini tam elde ettiği zamanda, süreksiz saâdet ihtiyarladı ; ona arka ve destek olan şeyleri birer-birer yıktı.

1046 Bilgili hakîm de buna uygun bir söz söylemiştir: — Nimet tam olunca, insan yiyecek bir şey bulamaz.

1047 Yine bu hususta bilgilinin daha iyi bir sözü vardır: — Nimet tam olursa, insanın ömrü tükenir — der.

1048 Bilgili çok iyi bir söz söylemiş; âlimin sözü, bilgisiz için, göz olur.

1049 İnen yükselir, yükselen iner; parlayan söner ve yürüyen durur.

1050 Her şey kendi kemâlini bekler; tam kemâle erişince, tekrar zevâle başlar.

1051 Bu Ay-Toldı her isteğine kavuştu; ömrünü tamamladı, malı-mülkü kaldı.

1052 Dolun ayı tekrar küçülmeğe başladı; parlak yazı sert kışa döndü.

1053 Âhenk içinde bulunan unsurlar arasında fesat baş gösterdi; biri tahakküm etti, diğerlerini bastırdı.

1054 Unsurların durumu değişti; yiyeceği çiğ geldi, gönülünü bir sıkıntı kapladı ve ağır bir hastalığa tutuldu.

1055 Unsurlar bozuldu, kuvveti azaldı; dik vücûdu, yaş söğüt dalı gibi, büküldü.

1056 Ağır hastalık geldi; onu tutup, yere vurdu; acılar içinde inleyerek, yatağa düştü.

1057 Etrâfına tabipler toplandı, nabzına baktılar; bu hastalık ve râhatsızlığın ne olduğu hakkında fikirlerini söylediler.

1058 Biri: — Şimdi bunu kan tutmuş, damarını açmak ve kan akıtmak lâzımdır — dedi.

1059 Biri: — Müshil içirmeli; kabız olmuş, şimdi onu boşaltmak gerek — dedi.

1060 Biri şerbet hazırladı ve gül-suyu kattı; biri lüzûmlu gördüğü bir içki yapıp verdi.

1061 Yapmadıkları tedâvi, vermedikleri ilâc kalmadı; faydalı gördükleri her şeyi verdiler.

1062 Fakat hiç bir fayda etmedi; hastalığı günden-güne arttı, kuvveti günden-güne azaldı ve gittikçe şuûrunu kaybetti.

1063 Takvâ sâhibi insan ne der, dinle; takvâ sâhibi olanlar, dâimâ ileri gelen insanlardır.

1064 İster şelise kat, ister tiryak yap; ister matrıdus karıştır, ister müshil ver.

1065 İster tabip getir, ister kam; ölmekte olana hiç bir ilâc fayda vermez.

1066 Ey hayatta olan, gâfil olma; bugün dirisin, fakat bir gün muhakkak öleceksin.

1067 Hukümdar Ay-Toldı'nın hâlini işitti; ölümün öncüsü olan hastalık onu eline geçirmişti.

1068 Hâlini sormak için, hukümdar Ay-Toldı'ya geldi; onun yataktaki hâlini gördü.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUÂLİ

1069 Hukümdar sordu: — Nasılsın, bu hastalığın nedir; uykun nasıl?

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1070 Ay-Toldı: — Ey devletli hukümdar — dedi — beni devâsı olmayan bir hastalık yakaladı.

1071 Ayım dolun ay idi, küçüldü; güzel bir şekil ve şemâyilim vardı, o güzellik şimdi elden gidiyor.

1072 Güneşim sevinç içinde doğardı, şimdi batmak üzeredir; gecem artık aydınlanmayacak.

1073 Güvendiğim hayat ortadan kayboldu, kararsız dünya benden yüzünü çevirdi.

1074 Sevinç, arzu ve nimetleri geride bırakıp, endişe, kaygı ve mihnetlere doğru gitmek üzereyim.

1075 İşte bugün senden ayrılıyorum; peşimanlıkla ve ıstırapla inleyerek, gidiyorum.

1076 Halkın başında bulunan ve insanların iyisi olan, hakîm il beyi ne der, dinle.

1077 Gelen devlet insanların istedikleri gibi hareket etse ve tekrar geçip-gitmese idi, ne iyi olurdu.

1078 Ölüm olmasa ve insan bâki kalsa idi, beylik ne güzel bir şey olurdu.

1079 İnsan ihtiyarlamayıp dâimâ aynı kalsa idi, bu gençlik günleri ne hoş olurdu.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

1080 Hukümdar: — Ay-Toldı, bu sözleri bırak — dedi — ey temiz kalpli, böyle sözler söyleme.

1081 Her kes hastalanır, bakarsın, tekrar iyileşir; ey kudretli insan, bu hastalık yalnız senin için değildir.

1082 Niçin böyle nâhoş şeyler söylüyorsun; niçin böyle mâneviyâtını bozuyorsun.

1083 Ben hayatımda seninle teselli buluyordum, şimdi sözün değişti; bu sözlerin bana üzüntü veriyor.

1084 İnşallah Tanrı seni iyi edecektir; böyle sözler ile yüreğimi dağlama.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1085 Ay-Toldı dedi: — Ey devletli hukümdar, bu hastalığa deva yoktur, ilâcını arama.

1086 Doğan her kes olmeğe, yükselen her şey düşmeğe mahkûmdur.

1087 Her yokuşun bir inişi, her tepenin bir çukuru, her sevincin bir kederi ve her acıya karşı bir lezzet vardır.

1088 Benim dönek huylu ve kararsız olduğumu ben sana vaktiyle söylemiştim.

1089 Bununla da sana kendi mâhiyetimi anlatmıştım; bana gönül bağlamamalı idin.

1090 Ben gidiyorum, sen bundan hiç şüphe etme; doğan bir kimsenin ölmeyeceğini söylerlerse, inanma.

1091 Sana güvenilmez — diye, şimdi bana söğme; dünyaya da güvenme, o da seni bırakacaktır.

1092 Cefa etti — diye, sen beni ayıplama; sana benden daha çok cefa eden bu dünyadır.

1093 Gâfil olma, benden sonra sen de öleceksin, bu dünyaya inanma, elinden gelirse, ona güvenme.

1094 Ey sultanım, sana daha hizmet etmeden, sen beni ağırlamıştın; fakat ben bu hizmeti nerede yerine getirebildim.

1095 Benim ölümüm kendi isteğim ile değildir; gelip-gitme bugün olan bir şey değildir.

1096 Ben, elimde olmayarak ve istemeyerek, gidiyorum; çünkü ölümden kaçıp-sığınacak bir yerim yoktur.

1097 Yok idim, Tanrı beni yarattı ve yetiştirdi; küçük çocuk idim, o beni büyüttü.

1098 Tüysüz idim, sakal bitirdi; kuzgun gibi kara idim, kuğu gibi beyaz yaptı.

1099 Boyum ok gibi idi, büküldü; ömür tükendi, vaktim geldi.

1100 Bilgisi geniş hakîm yine iyi söylemiş; ey mes'ûd insan, sen bunu dinle.

1101 Artık başında kuğu rengi beliren insan gayret etmelidir ki, gönülü de kuğu gibi ak olsun.

1102 Kimin düz fidan gibi boyu bükülürse, artık onun gönülünü doğrultma vakti gelmiştir.

1103 Kara saç ve sakal ağarınca pusuda yatan ölüme iyice hazırlanmak lâzımdır.

1104 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; ey iyi insan, sen bunu dinle.

1105 Kara saçın ağarması ölümün işâretidir; o yaşayana hayatın kıymetini arttırır.

1106 Çok nimete nâil oldun ve hayatı tattın; unutma ki, yakında seni de ölüm yiyecektir.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

1107 Hukümdar dedi: — Ey Ay-Toldı, acele etme, sabırlı ol; hastalık yarın günahların kefâreti olacaktır.

1108 Bütün hasta olanlar ölselerdi, dünyada rızık yiyecek insan kalmazdı.

1109 Tanrı bu hastalıktan seni kurtaracaktır; gönlünü çökertme, müsterih ol.

1110 Hukümdar duâ etti; elini kaldırarak, Tanrıdan şifâ diledi.

1111 Hukümdar kaygı ve üzüntü ile kalkıp, oradan çıktı; üzgün-üzgün dönüp, saraya girdi.

1112 Belki ona faydası olur — diye düşündü ve fakirlere sadaka olarak, çok eşya ve mal dağıttı.

1113 Ölüme karşı gümüş fayda etse idi, insan gümüşü kendisine fidye yapardı.

1114 İnsan ölüme karşı fidye verebilse idi, hukümdarlar fidye verir ve ölümden kurtulurlardı.

1115 Ay-Toldı'nın hastalığı ağırlaştı ve ümidini keserek, canından elini yudu.

1116 Peşiman oldu ve: — Ey hayat, ey güzellik, ne yazık ki, sizi boşuna harcadım — dedi —

1117 Ömrümü gafletle geçirdim, gençliğimi boşu-boşuna sarfettim.

1118 Ben hayata kaçmış bir kaçak idim; şimdi ecel beni yakaladı ve geri gönderiyor; sözün ne faydası var.

1119 Aç gözlüllük ile dünya malını topladım; mal kalıyor, ben ise, bugün her şeyi bırakıp, yokluk içinde gidiyorum.

1120 Çok defa başkalarına elimi ve dilimi uzattım; işte ölüm geldi, yakaladı ve nefesimi kesti.

1121 Böylece çok nedâmet getirdi ve çok ağladı; fakat peşimanlığı ölüm karşısında fayda etmedi.

1122 Bu insan oğlu ne kadar âcizdir; ömrünü dilediği gibi geçiremez.

1123 İnsan dileğine kavuşsa, yaşamasını bilmez; yaşasa da, dileğine kavuşamaz, ey hakîm.

1124 Bir ara râhata kavuşsa, kendisini unutur; emrinin mâvî göklerin üstünde huküm sürdüğünü zanneder.

1125 Bir az itibar kazanırsa, mağrur ve kabadayı olur; ölüm yakaladığı zaman da, süklüm-püklüm onun arkasından gider ve peşimanlık içinde ölür.

1126 Yiyip, karnı doydumu, deve aygırı kesilir; eğer karnı acıkırsa, bile-bile zehir yer.

1127 Kederden zayıflar, râhattan usanır; sevdiğini bulur, bulunca, çabuk yerer.

1128 Bu Ay-Toldı da peşiman oldu, uzun müddet sustu; sonra şöyle dedi: — Ben doğru yolu kaybetmişim.

1129 Niçin bu altın-gümüşü topladım, niçin bunları yoksullara dağıtmadım.

1130 Ah, sanki niçin bu iyi işi bıraktım; sanki niçin bu günahsız insanlara kötü sözler söyledim.

1131 Bütün iyiliklerimi önceden göndermeli idim; bunlar bana yarın muhakkak faydalı olurdu.

1132 Bugün bu peşimanlığımın ne faydası var; ölüm yakaladı, sözümü ve sesimi kesti.

1133 Bak, keskin gözlü, doğru sözlü ve merhametli insan ne der.

1134 Bütün canlılar için ölüm bir kapıdır; yürüyenlerin hepsi bu kapıdan geçer.

1135 Hayat nedir, ölüm nedir; nereden geliyorum, nereye gidiyorum?

1136 Ölecek olduktan sonra, sanki niye doğdum; ağlayacak olduktan sonra, sanki niye güldüm.

1137 Dünyada ölümden daha güç ne var! — Her doğan insan böyle diyerek ölür.

1138 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; bunun mânasını anlayan kimsenin gözü açılır.

1139 Dünyada ölümden daha ağır ne var; ölümü düşünürsen, bütün zevkler kaybolur, gider.

1140 Ölüm uçsuz-bucaksız bir denizdir; iyice dikkat edersen, dipsiz bir çukurdur.

1141 Ölümü bilen onu bilmezlikten gelirse, ölüm yakalayınca, bunu söylemekten bir fayda çıkmaz.

1142 Dünya zevkleri ile oyalanarak, gaflet edenler, ölüm yakalayınca, uyanırlar; fakat artık ellerinden bir şey gelmez.

1143 Çok mal aç gözlüyü doyurmaz; ecel gelince, peşiman olur, fakat artık işini yoluna koyamaz.

1144 Mağrûr insan dönek devletle avunarak, ona güvenir; fakat kara toprak altında peşimanlıkla yüreğini parçalar.

1145 Ey fâni insan, dâimâ sevinç içinde avunup-gülen kimseler ağlamalara hazır olmalıdırlar.

1146 Akıllı ve bilgili insan ne der, dinle; buna göre hareket edenler bundan istifâde ederler.

1147 Kim âhiretini mâmûr etmek isterse, her iki dünyayı harâp etmesin.

1148 Ey yumuşak huylu insan, kötülük etme; hem hareketin, hem de sözün ile bugün iyilik et.

1149 Ay-Toldı peşiman olup, çok ağladı, fakat bu hâlinde peşimanlığı fayda etmedi.

1150 Fakirlere altın-gümüş dağıttı; akrabalarına çok öğüt ve nasihatlerde bulundu.

1151 Gözünü göğe dikti ve: — Ey rabbim, ben senden başka bir tanrı tanımadım — dedi —

1152 Yarattın, yetiştirdin ve beni büyüttün; biliyorum ki, bu senin fazıl ve keremin ile oldu.

1153 Ben sana bütün bu varlığım ile tapınıyordum; işte ecel geldi, sözümü kesti.

1154 Sığınacak yerim yok, artık bir şey bilmiyorum; senin rahmetin benim yardımcım olsun.

1155 Küstahlıkla bir çok kötülükler yaptım; ey aziz olan rabbim, sen beni rahmet ve şefkatin ile af ve mağfiret et.

1156 Hayatım, yazık ki, beyhûde geçti; vaktimi ve beylik zamanımı, yazık ki, boşuna harcadım.

1157 Sözünü kesti ve bir müddet durup, düşündü; fakat oğlunu görünce, tekrar gözünü yaş bürüdü.

XXI.

AY-TOLDI'NIN OĞLU ÖĞDÜLMİŞ'E NASİHAT VERDİĞİNİ SÖYLER

1158 Bu Ay-Toldı'nın bir tek oğlu vardı bu çocuğun yaşı henüz küçük idi.

1159 Adı Öğdülmiş idi; soyu temiz, yüzü güzel ve huyu iyi idi.

1160 Oğlunu yanına çağırdı; tutup kucakladı ve gözünden sel gibi yaş akıttı.

1161 İşte, oğlum — dedi — şimdi ben gidiyorum; bak, evim-barkım, malım-mülküm sana kalıyor.

1162 Sen benim gözümün nûru idin, şimdi senden ayrılıyorum, sen sağ ve esen kal.

1163 Bir türk veziri de çok güzel söylemiş: — Oğul-kız, hakikatte, gören gözün nûrudur — demiştir.

1164 Oğul-kız derdi dipsiz bir denizdir; oğul-kız al yanağı soldurur.

1165 Bir kimsenin karısı ve oğlu-kızı varsa, o adam nasıl râhat uyuyabilir.

1166 Oğul-kızdan dolayı baba dâimâ eziyet çeker; fakat oğul-kız babasının adını dahi anmaz.

1167 Ay-Toldı dedi: — Ey oğul, sözümü unutma, bunu can kulağı ile dinle.

1168 Dikkat et, ben senin baban idim, adım Ay-Toldı idi; şimdi hâlime bak.

1169 Ay-Toldı'nın artık hayatı doldu; bak, şimdi nedâmetle inliyor, fakat bunun faydası yoktur.

1170 Bu hayat tatlı idi, ölüm acıdır; ölüm yakaladı, bundan kaçış yolu nerede.

1171 Bu dünyaya gönülümü vererek, avundum; bak, o benden usandı, bana vefa göstermedi.

1172 Dünya beni aldattı; severek, yanına çağırdı; ona gönül verdim, fakat benden çabuk bıktı.

1173 Dünya cefa etti, bu saâdet ihtiyarladı; bu söze inan, seni de aldatmasın.

1174 Bütün lüzûmlu işleri olduğu yerde bıraktım; nefse uyarak, lüzûmsuz işler ile uğraştım.

1175 Hayat, bir kasırga gibi, geçti, gitti; şimdi hâlime acıyarak, boş yere inliyorum.

1176 Rüşvet veya mal ile işim düzeltilemez, bugün elimden tutacak kimsem yoktur.

1177 Gaflet uykusundan uyanmış ve ölümün ne olduğunu iyice anlamış olan insan ne der, dinle.

1178 Ölümü görünce, hakîmin bilgisi gitti, akıllının aklı kayboldu ve akılsız kaldı.

1179 Bu ölüm pençesi ne kötü bir şeydir; onun insana çarpması ne kadar fena oluyor.

1180 Süslü ve mâmûr sarayları virâneye çeviren ölümdür; bütün cemiyetleri darma-dağın eden ölümdür.

1181 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; ey anlayan insan, sen bunu oku.

1182 Dünyada ne var ki, ona karşı bir tedbir bulunmasın; ne tedbir var ki, ona karşı bir çâre bulunmasın.

1183 Her şey için bir tedbir, usûl ve çâre vardır; fakat ölüme karşı yoktur, ölüm çâresizdir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN AY-TOLDI'YA SUÂLİ

Oğlu babasının sözünü dinledikten sonra, yüzünü ona doğru çevirerek, söze başladı.

Ey baba — dedi — sana bir suâlim var; onu sorayım, sen cevâbını bana ver.

Bu dünyada çok yaşadın, bir çok bilgi edindin; fazîlet ve meziyetler elde ettin.

Sordun, öğrendin; her şeyi görüp anlayarak, tecrübe ederek yaşadın.

Ölüme karşı her hangi bir çâre var mı? eğer varsa, ey zeki âlim, ölüme karşı o çâreye baş vur.

Eğer başka bir tedbir ve çâre yoksa, bütün malını ve hazîneni, hepsini dağıt.

Hazîne ve mal baş için fidye olabiliyorsa, sen sağ ol, altın-gümüş tekrar yerine gelir.

Gözü tok, başkaları üzerinde tuz-ekmek hakkı olan, cömertlerin nâmlısı ne der, dinle.

Malını insanlara dağıt, yedir ve içir; mal seni kullanacağına, sen onu kullan.

İnsana esenlik gerek, mal eksik olmaz; kuş için hayat gerek, yem eksik olmaz.

İnsan hayatta oldukça, dileğini elde edebilir; başı, vücûdu sağ oldukça, her isteğine kavuşabilir.

AY-TOLDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

Ay-Toldı cevap verdi: — Ey oğul, sözümü dinle bu işten vaz geç.

Ölüme karşı altın-gümüş fayda etmez; ölüme bilgi ve akıl da mâni olamaz.

Ölümü dünya malı önleyebilse idi, beylerin beyi ölmez idi.

Hakîmlere hikmetleri fayda etmedi; bilginlere bilgileri yardım etmedi.

Ölüme karşı ilâc ve devâ fayda etse idi, tabipler ebediyen hayatta kalırlardı.

Ölüm karşısındakilere göre muâmele etse idi, mübârek peygamberler ölmemiş olurlardı.

Doğan her canlıyı ölecek bil; ölmek için doğanlardan diri kalan hani, kim var.

Bu dünya bir konak yeridir, gelen geçer; o her şeyi yiyen büyük bir ejderha gibi, yedikçe acıkır.

ÖĞDÜLMİŞ'İN AY-TOLDI'YA CEVABI

Öğdülmiş dinledi ve: — Ey baba — dedi — ölümün dâimâ seni tâkip ettiğini iyice bildiğin hâlde,

Niçin ona göre hareket etmedin ve neden şimdi inleyerek, onu çekiştiriyorsun?

Geride kalması mukadder olan malı niçin topladın; ihtiyacından artan malı niçin başkalarına dağıtmadın?

İnsan gaflet içinde yaşarsa, peşiman olması ve kendisini suçlu bulması lâzımdır.

Ey baba, bugün peşiman olmanın ve inleyerek, başını yerden-yere vurmanın ne faydası var?

AY-TOLDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

Ay-Toldı dedi: — Ey oğlum, dinle; bana bak, sen gâfil davranma, âhiret işini yoluna koy.

Gaflet beni mahvetti, ben peşimanım; sen uyanık dur, gâfil olma, ey güzel yüzlüm!

Ne kadar doğan varsa, ölmek için doğmuştur; ne kadar dirense de, sonunda zorla götürürler.

Ölecek insanların hepsi zamana rehindir; vaktı gelince, bak, bir adım bile atamaz.

212 Şâirin buna benzer bir sözü vardır; eğer anlaşılırsa, mükemmel bir sözdür.

213 Her şeyin bir vaktı vardır, günü bellidir; nefes alıp-vermenin sayısı bellidir.

214 Yıl, ay ve gün nasıl geçiyorsa, hayat da öyle geçer; geçip-giden günler seni de muhakkak alıp-götürecektir.

215 Ay-Toldı sözüne devam etti ve: — Ey oğul — dedi — ben ne hâlde gidiyorum, beni gör ve uyan.

216 Tek düşüncem sensin, bu endişe ile gidiyorum; sen bugün küçük yaşta, bensiz kalıyorsun.

217 Benden sonra ne olacaksın; benim bundan başka bir düşüncem yoktur.

218 Baba oğlunun yetişmesi için emek sarfederse, oğlu o terbiye altında, iyi olarak yetişebilir.

219 Baba çocuğunu sıkı bir terbiye altında yetiştirirse, annesi ve babası bundan dolayı saâdet duyar.

220 Eğer onu sıkı bir terbiye altında yetiştirecek biri bulunmazsa, o çocuk heder olur; sen artık ondan ümidini kes.

221 Çocuk babası âlim ve zeki ise, oğluna dâimâ sıkı bir terbiye vermelidir; bunun usûlü, çâresi budur.

222 Tecrübeli, yaşını başını almış ve çocuk sâhibi insan ne der, dinle.

223 Kimin çocukları nâz içinde yetiştirilirse, o kimseye ağlamak düşer; keder ona mukadderdir.

224 Baba çocuğunu küçüklüğünde başı-boş bırakırsa, kabahat ve suç çocukta değil, babadadır.

225 Çocukların tavrı, hareketi kötü ise, o kötülüğü baba yapmıştır; çocuğu iyi olmaktan mahrûm eden odur.

226 Baba çocuğunu sıkı bir terbiye altına alıp, ona her şeyi öğretirse, çocuğu yetişip-büyüyünce, sevinir.

227 Ey baba olan, çocuğunu sıkı terbiye et; arkadan gelenler sana gülmesinler.

228 Çocuklara fazîlet ve bilgi öğretmeli ki, onlar iyi ve güzel yetişsinler.

ÖĞDÜLMİŞ'İN AY-TOLDI'YA CEVABI

1229 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey baba, senin kaygun ile yanıp-tutuşuyorum — dedi —

1230 Ne olurdu, senden sonra yaşamasa idim ve senin bu ıstıraplarına şahit olmasa idim.

1231 Bir de merhametli rabbim, senin yerine, benim canımı alsa idi de, bana bu acıyı göstermese idi.

1232 Eğer senin yerine benim canımı almaz ve ecel sana gelirse, demek bu ecel ezelden mukaddermiş.

1233 Niçin kederleniyorsun, bu ağlama niçin; gelen Tanrı emridir, ağlamağı bırak.

1234 Eğer dünya ve devlet arkada kaldığı için ağlıyorsan, ağlama; zorla bunun önüne geçilmez.

1235 Eğer sen bu çeşitli mimetler arkada kadığı için ağlıyorsan, bırak; bunlar da ağlamağa değmez.

1236 Senden önce dünyanın zevkini tadan çok kimse, ah-vah ederek, onu bırakıp gitti.

1237 Sen şimdi bu zâlim dünyanın sana cefa edeceğini biliyordun, kendin gâfil davrandın.

1238 Bir insan bütün dünyaya tamâmen sâhip olsa bile, sonunda dünya kalır; onun kısmetine ancak iki bez düşer.

1239 Eğer sen geçirdiğin hayat için peşiman oluyorsan, haklısın; durmadan ağla, göz yaşın kurumasın.

1240 Fakat geçirdiğin günler bir daha geri gelmez; ne yaptınsa-yaptın, artık karanlık âlemi seni bekliyor.

1241 Bu kaygı ve endişe benim için ise, hiç endişe etme; bilâkis, müsterih ol.

1242 Sen yaratılmış idin, her yaratılan ölür; yaratılan ölür, ama yaratan kalır.

1243 Sen benim için çok merhametli ve cömert bir baba idin; fakat yaratan senden daha merhametlidir.

1244 Seni o yarattı, o sana saâdet verdi; bana da vermeyecekmi; buna iman et.

1245 Değersize değer ondan gelir; küçük büyüklüğü onun ihsânı ile bulur.

1246 Dikkat edersen, akıllı insanın buna uygun bir sözü vardır; akıllı insanın sözü akılsız için gözdür.

1247 Gerçek aziz o azizdir ki, azizlere izzet ondan gelir; izzet ve aziz şimdi nâdirdir.

1248 Değersize kıymet, küçüğe büyüklük, büyüğe yükseklik ve ikbâl veren odur; kötüler ona sığınırlar.

1249 Ay-Toldı oğlunun sözlerini dinledi; elini kaldırdı, gözünü göğe dikti.

1250 Oğluna akıl verdiği için, Tanrıya çok-çok şükür etti.

AY-TOLDI 'NIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

1251 Ay-Toldı dedi: — Ey oğlum, şimdi içim râhat etti; Tanrının fazlı ve keremi ile, saâdet içinde yaşa.

1252 Akıllı bir insan, dikkat edersen, şu sözü çok doğru söylemiş; onun mânasını bil ve iyice dikkat et.

1253 Tanrı kime akıl, anlayış ve bilgi verirse, o bütün arzularına nâil olur.

1254 Kimin tavrı iyi ve hareketi uslu-başlı olursa, o bütün dileklerine kavuşur, güneşi ve ayı parlak olur.

1255 Bu iyi davranış bütün iyilikler için bir sermâyedir; hareketi iyi olursa, insan bin türlü sevince kavuşur.

1256 Ay-Toldı tekrar elini kaldırdı, Tanrıya çok hamd ve senâ etti.—

1257 Ey rabbim, sen her şeyi yarattın; sayısız mahlûkların rızkını ihsan edersin — dedi —

1258 Beni yarattın ve saâdet içinde yükselttin; ben senin kusurlu, günahkâr ve âsî bir kulunum.

1259 Bu zamana kadar sen bana çok lutuf ve ihsanda bulundun; bütün arzularımı yerine getirdin, dünyanın en iyi nimetlerini bana verdin.

1260 Bütün arzu ve nimetlere tamâmen nâil oldum; ey iyi rabbim, sen beni her bakımdan sevindirdin.

1261 Hükmün bugün bana ulaştı, işte gidiyorum; bir tek oğlum vardı, onu da şimdi bırakıyorum.

1262 Baba idim, şimdi bu baba ölüyor; ey rabbim, sen dirisin, ona saâdet ver.

1263 Onu refâha yakın ve belâdan uzak tut; her iki dünyada onun yardımcısı ol.

1264 Kötülükten koru, iyiliğe ulaştır; onu yiyecek ve giyeceğe muhtac etme.

1265 Gönülden gelen iyi duâlar etti; ey iyi duâ, sen bütün belâları defet.

1266 Dinle, takvâ sâhibi ne der; takvâ sâhibi olan kimse insanların başıdır.

1267 Tanrı kime inâyet ve yardım ederse, o kimse her iki dünyada mes-'ûd olur.

1268 Tanrı hangi kula muzâheret ederse, o her iki dünyada dileğine kavuşur.

1269 Tanrının fazlı kimin üzerine olursa, o bütün arzu ve nimetlere erişir.

1270 Akıllı insan buna uygun bir söz söylemiştir; kim akıllı insanın sözünü tutarsa, işi iyi gider.

1271 Tanrı kimi gözetirse, o gözetilir, dileğini bulur ve nimetin iyisine nâil olur.

1272 Hangi kul Tanrıya inanırsa, kendisine belâ ve kaygı kapılarını kapamış olur.

1273 Ay-Toldı devam etti ve: — Ey oğul, anla dedi ölümü unutma, onu dâimâ düşün ve uyanık bulun.

1274 Hayata inanma, yel gibi geçer; gâfil olma, bu dünyadan çabuk göçersin.

1275 Ben seni tamamiyle Tanrıya emânet ettim; o dilerse, gözetir ve nimetini tattırır.

1276 Bu düşünceler içinde peşimanlıkla ağlayıp-sızlayarak, işte bugün senden ayrılıyorum.

1277 Benden sonra ne yapacağını sana anlatabildiğim kadar söyleyeyim, dinle.

XXII.

AY-TOLDI 'NIN OĞLU ÖĞDÜLMİŞ 'E ÖĞÜT VERDİĞİNİ SÖYLER

1278 Gönlünü ve dilini doğru tut, Tanrı'ya kulluk et; gâfil olma, yarınki işini şimdiden düzene koy.

1279 Her türlü iyiliği ve kötülüğü Tanrı hukmü bil; Tanrıya inan ve ona kulluk et.

1280 Neye ihtiyacın varsa, ondan dile; bil ki sana yardım edecek ondan başka bir kuvvet yoktur.

1281 Onun bütün emirlerine itâat et, Tanrı seni bugün de yarın da aziz eder.

1282 Tavır ve hareketin doğru olsun, doğru yoldan sapma, alçak gönüllü ol, tevâzû ile söz söyle, büyük söz söyleme.

1283 Ben bu dünyada bir müddet yaşadım, şimdi gidiyorum; düşün, iyice bak, dünya bana ne yaptı, gör.

1284 Bu dünya için kendini ateşe atma; başkasının malını alma, kimseye zulüm etme.

1285 Ben toplamasını bildim, fakat yemesini bilemedim; günüm geçti, son peşimanlık da fayda etmedi.

1286 Malım sana kaldı, bana ancak yük oldu; huzûr içinde yemekte devam et, güle-güle kullan.

1287 Bu toplanmış olan mal, tutmasını bilirsen, sana kâfidir; her iki dünyada yüzünü güldürür.

1288 Tutmasını bilmezsen, bir bu kadar mal daha olsa, sana yetmez; görürsün, yüzünü sarartır.

1289 Doğru ol, dürüst hareket et; doğruluk insanı mes'ûd eder.

1290 Hareketi doğru olan insan ne der, dinle; doğru insan her iki dünyayı kazanır.

1291 İnsan gününün mes'ûd geçmesini isterse, bunun çâresini doğrulukta aramalıdır.

1292 Sen muhakkak zengin olmak istersen, bil ki, asıl zenginler kısmeti doğrulukta bulmuşlardır.

1293 Büyük ve halka baş olmak istersen, doğru yoldan şaşma.

1294 İnsan uslu-başlı, tavrı ve hareketi doğru olursa, her iki dünyada güneşi parlar.

1295 Ay-Toldı devamla: — Oğlum, dinle; cehennem azabına karşı iyiliği kendine siper edin — dedi —

1296 Dâimâ iyilik yap, kötülükten uzak dur; ister otur-ister kalk, bundan sana hep iyilik gelir.

1297 Kötü arkadaşa yaklaşma, sana zarar getirir; kötülük yılandır, dikkat et, seni sokar.

1298 İki yüzlü adama sır verme; sözün yayılır, sırrın ortaya çıkar.

1299 Dedi-kodu yapanları evine yaklaştırma, görüp-öğrendiklerini bütün halka yayarlar.

1300 Tecrübe edilmiş ve güvenilir insana iyice yapış; böyle insandan sen zevk duyarsın.

1301 Her sözü dinle, fakat hemen inanma; gönül sırrını açma, onu sımsıkı sakla.

1302 Başkasını kıskanma, çok fazla yiyip-içme; bu iki işi yapan insanın başı derdden kurtulmaz.

1303 Kadını başı-boş bırakma, kapıyı kapalı tut; insana her türlü uygunsuzluk kadından gelir.

1304 Yabancıyı eve sokma, kadını çıkarma; içli-dışlı olmadan önce, insanı tecrübe et.

1305 İyi hareket et, mal için kaygılanma; iyi hareket edersen, mal kendiliğinden gelir.

1306 Şimdi buna uygun şu sözü dinle; onu dâimâ aklında tut ve ona göre hareket et.

1307 İnsana mal neye lâzım, lâzım olan iyi huydur; böyle olan insan, gerekirse, bütün iyi şeyleri elde eder.

1308 Mal ve servet kötünün ne işine yarar; ne kadar mal elde ederse-etsin, o fakir ile birdir.

1309 Hayasız adamdan kaç, uzak dur; haya sâhibine benden binlerce selâm.

1310 Hiç bir işte acele etme, sabırlı ol, kendini tut; sabırlı insanlar arzularına erişirler.

1311 Hangi iş olursa-olsun, sen onu tatlı dille karşıla; her işte tatlı dil kullanırsan, saâdet sana bağlanır.

1312 Dilini ve gözünü gözet, boğazına dikkat et; az ye, fakat halâl ye.

1313 Halk serkeşlik ederse, ondan uzak dur; avâmın kargaşalığına karışma, ondan kaç.

1314 Ey kuzum, iyilikten başka bir maksatla, ancak beylerin kullanabileceği sözleri ağzına alma.

1315 Başkasının zararını isteme, kendin de zarar verme; hep iyilik yap, kendi hava ve hevesine hâkim ol.

1316 Hangi işe girersen, önce sonunu düşün; sonu düşünülmeyen işler insana zarar getirir.

1317 Eğer öfkelenirsen, kendini tut, sabırlı ol; sabırlı insan sonunda sevince kavuşur.

1318 Sabreden insan ne der, dinle; insan sabrederse, bozulmuş olan işler düzelir.

1319 İnsan sabrederse, dileğine kavuşur; sabredip-bekleyen avcı ak-kuş tutar.

1320 Eğer zahmet, kaygı veya endişeye düşen kimse sabrederse, kaybettiği huzûru tekrar elde eder.

1321 Eğer devlet gider ve kapısı kapanırsa, insan sabretmeli; onun bütün işleri tekrar yoluna girer.

1322 Sabırlı ol, sabretmek er kişi işidir; insan sabrederse, göğe bile yol bulur.

1323 Ölümü unutma, dâimâ hazır ol, onu hiç bir zaman hâtırından çıkarma; kendini unutma, aslını dâimâ göz önünde tut.

1324 Toplantılarda bulunursan, ihtiyatla söz söyle; başkalarının evinde gözüne dikkat et.

1325 Giderini gelirine göre ayarla; ancak sana yakışacak sözleri sarfet.

1326 Ağzından yalan söz çıkarma; yalan söz ile insan kendi itibârını düşürür.

1327 Kardeş ve akrabaya yakınlık göster; güler yüzle büyüğün ve küçüğün gönlünü al.

1328 Tuzu, ekmeği bol tut, başkalarına ikrâm et; bir kimsenin aybını görürsen, açma, üstünü ört.

1329 İbâdette gayretli ol, Tanrıya kulluk et; günahtan uzak dur, kendini koru.

1330 Saâdete kavuşursan, kibirlenme; kötülük etme, elinden geldiği kadar iyilik yap.

1331 Bu dünya ile oyalanma, geçer, gider; bu devlete inanma, çabuk ihtiyarlar.

1332 Hayata bel bağlama, rüya gibi geçer; boş saâdete güvenme, kuş gibi uçar.

1333 Hayatı boşuna geçirme, iyilik yap; geçip-gidenlerden ibret al.

1334 Şarap içme, fesâda karışma, uzak dur; zina yapma, fisk ve fücûr ile kara yüzlü olma.

1335 Bu iki hareketten mübârek saâdet kaçar, bunlar insana fakirlik yolunu açar.

1336 Tecrübeli kimse ne der, dinle; tecrübeli insanlar işin aslını bilirler.

1337 Şarap içme, zina etme, kendini koru; ikisi de insana yoksulluk elbisesini giydirir.

1338 İçki insanın bin türlü günâha teşvik eder; saâdet zinâdan kaçar ve zânînin yüzüne tükürür.

1339 Ay-Toldı şöyle diyerek, sözünü kesti: — Oğlum, unutma, sana lâzım olan sözler bunlardır.

1340 Her şeyi söyledim; buna inanır ve sözümü tutarsan, dâimâ mes'ûd olursun.

1341 Sana söylediğim sözün adı vasiyettir; bu sözleri unutma, gönlüne yaz.

XXIII.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI'YA VASİYET-NÂME YAZDIĞINI SÖYLER

1342 Bu zeki insan kağıt-kalem istedi; Tanrı adı ile başlayarak, bir yazı yazdı.

1343 Sözüne Tanrı adı ile başladı: — Yaratan, yetiştiren ve göçüren Tanrı — dedi —

1344 Bu yüz binlerce, sayısız mahlûku o yarattı; hepsine rızık verir ve hiç birini aç bırakmaz.

1345 O her şeye ve her kese hukmünü geçirir; hiç bir desteğe ve yardımcıya muhtac değildir.

1346 Dilerse, yaratır ve her istediği olur; yaptıkları hep onun isteği ile vücûda gelmiştir.

1347 Bu sayısız mahlûkları ölüm için yarattı; diri olan her şey ölecektir; yalnız kendisi için ölüm yoktur.

1348 Tanrı benden sevgili Peygambere, devamlı olarak, binlerce selâm eriştirsin.

1349 Diğer bütün ashâbına da rabbim sonsuz selâmlarımı ulaştırsın.

1350 Ey devletli hukümdar, çok uzun yaşa; bu saltanat ile çok illere hüküm et.

1351 Adım Ay-Toldı, tavır ve hareketim dolun ay şeklinde idi; bu dolunluk eksildi, varlığım ölümle bitiyor.

1352 Ölüm meleği geldi ve beni sım-sıkı bağladı; kurtulacak yerim yok, hayatın tadı kalmadı.

1353 Bana iyilik ettin ve çok ihsanda bulundun; ben ise, sana karşı vazifemi ifâ edemeden gidiyorum.

1354 Bu iyiliğin karşılığı olarak, ey zeki insan, şimdi sana vasiyetnâme yazıp bırakıyorum.

1355 Senin bu dünya işlerinde ben sana arkadaş idim; işlerini doğrulukla yerine getirmeğe çalıştım.

1356 İşte şimdi, büyük bir bağlılıkla, sana vasiyetim olan öğütlerimi yazıp bıraktım, oku.

1357 İçten bağlı olan samimî insan ne der, dinle; insanlığın başı bu samimiyettir.

1358 Samimî insanın sözünü ve öğüdünü tut; bu söz ve öğüt sana bir devlet ağı olsun.

1359 İnsanların hakikîsi sadâkatli insandır; sadakâtli insanın sözünü tut, o seni büyütür.

1360 Ey hukümdar, işte ben sana sadâkatle bağlı insanım; sözüme göre hareket et, ey merd insan.

1361 Ölüm karşıma çıktı, ben peşiman oldum; fakat bu sözlerim ve peşimanlığım bir fayda vermedi.

1362 Şimdi bana edâ edilmiş ibâdetler lâzım oldu; yapılmış kötülüklerin hepsi ancak peşimanlık getirir.

1363 Toplanmış olan altın-gümüşüm olduğu gibi kaldı; onlardan benim hisseme ancak hesap vermek düştü.

1364 Peşimanlık içinde feryâd ediyorum, fakat peşimanlık fayda vermiyor; rabbin rahmetinden başka bir ümidim kalmadı.

1365 İşte bugün ben, elimde olmadan, ölüp gidiyorum; yarın sen de, şüphesiz, arkamdan geleceksin.

1366 Ey hukümdar, ölüm henüz yaklaşmadan, uyan; bilgini kullan, işini tanzim et.

1367 Sen halkı belâdan-zulümden koru, iyilik yap; elinle ve dilinle onu sevindir.

1368 Sağlığında her şeyi iyilikle karşıla; malın ve servetin varken, onları dağıt ve yedir.

1369 Küçüklüğünde uyanmış, keskin gözlü ve doğru sözlü insan ne der, dinle.

1370 Ölüm gelmeden, sen ölüme hazırlan; hayatta iken, Tanrının emirlerini yerine getir; ibâdette kusûr etme.

1371 Ölüm gelip-çatınca, peşimanlık fayda etmez; kara toprak altında istediğin kadar feryat et.

1372 Ey hukümdar gayret et, benden sonra ömrünü boşuna harcama; ibâdetle meşgûl ol.

1373 Bu dünya ve devlet seni aldatmasın, bütün işlerde dâimâ doğruluğu göz önünde bulundur.

1374 Halka kanunu doğru ve dürüst tatbik et ki, kıyâmet gününde bahtiyar olasın.

1375 Bu dünya için kendini ateşe atma; vücûddan öcünü al, nefsin boynunu kopar.

1376 Sen bu dünyanın beyisin, ona kul olma; o seni bırakmadan, sen onu dul bırak.

1377 Fazla kibir ve gurûra kapılma; bu dünyaya güven olmaz, sen ondan vaz geç.

1378 İyi insanları kendine yakın tut; kötülerden uzak dur; zararları dokunur.

1379 İşini insanların harîsine tevdi etme, yemeğini nankör insanlara yedirme.

1380 İbâdette gayretli ol, günahtan sakın; sana âhirette ancak ibâdetin faydası dokunur.

1381 Ölümü unutma, ona karşı hiç bir silâh yoktur; ölüm, pusudan çıkar gibi, bir gün karşına çıkar.

1382 Ne kadar kaçarsan-kaç, ölüm nihâyet seni yakalayacaktır; ne kadar kalırsan-kal, nihâyet ölüm seni alıp-götürecektir.

1383 Ölüme gâfil avlanma, gönlünü diri tut; ne kadar çok yaşarsan-yaşa, bir gün toprağa gireceksin.

1384 Hani, kim ölümden kaçıp kurtulmuştur; hani, kim ecelini geciktirmiş ve vaktini aşmıştır.

1385 Âlim bu zamanı ve hayatı, bir yakıştırma ile, çok güzel anlatmıştır.

1386 İnsan oğlu, bakarsan, bir kervana benzer, konak yerinde devamlı kalınmaz, menziller nerede?

1387 Çocuk babasının sulbünden çıktıktan sonra, ana karnı onun için, bir kaç aylık istirahat menzilidir.

1388 Anasından doğup, adı verilince yolcu olarak, zamâne atına biner.

1389 Gündüzü bir adım, gecesi bir adım; bu at onu ölüme götürür ve benzini soldurur.

1390 Bu dünya — bir konak, mezarın — ikinci bir konaktır; bundan sonraki ilk konak — öteki dünyadır.

1391 O dünyada seni iki yol bekler; bu iki yoldan, acabâ, hangisi sana nasip olacaktır.

1392 Yolun sağa doğru ise, işin yolundadır; eğer sola doğru ise, inleyerek, başını yerden-yere çal.

1393 Ey devletli hukümdar, dünya bir tarladır; insan bu tarlayı ekerse, hayat ekinini biçer.

1394 Yere ne ekilirse, yine o biter; ne verilirse, karşılığında aynı şey alınır.

1395 Başkasının malını alma ve kan dökme; ölüm döşeğinde insan bu iki günah yüzünden inler.

1396 Bu rüyaya benzeyen hayat, farkına varılmadan geçer; gerek bey, gerek kul, bir daha gelmemek üzere gider.

1397 Hani, geçen günlerin, rüyâ gibi oldu; kalan günlerinde de peşimanlıktan başka bir şey yoktur.

1398 Uyanmış ve uyandıktan sonra peşiman olmuş insan ne der, dinle.

1399 Uyanık olduğun hâlde, hayatını rüyâ gibi geçirdin; faydası hani bana bundan bir iz göster.

1400 Heves ve arzuların için ömrünü harcadın, hayat tükendi; elde ettiğin sâdece peşimanlıktır.

1401 Hayatta pek gâfil davranma, dikkat et; hayat ölümle çok yakındır.

1402 Ey hukümdar, hasis olma, cömert ol, cömert; cömertliğin adı ebedî kalır, ölmez.

1403 Askere, orduya ve mala güvenme; ordu ve bu altın-gümüşün sana bir faydası olmayacaktır.

1404 Başkaları için kendini fedâ etme; kendine acı da zorla ateşe atma.

1405 Senden önceki dünya beyleri de dünyayı bırakıp gittiler; işte mezarları, yatıyorlar.

1406 Ey benim parlak güneşim, bu ölüm senin için de hazırlanmıştır; ancak vaktını bekliyor.

1407 Dünyanın eksik ve kusûrlu taraflarını bilen ve üzerinde düşünmüş olan insan sana ne der, dinle.

1408 Bu dünya malı acı su gibidir; insan ne kadar içerse-içsin, kanmaz; onun dili bile ıslanmaz.

1409 Ey yiğit, bu dünya bir gölge gibidir; onun peşine düşersen, kaçar; sen kaçarsan, o sana koşar.

1410 Dikkat edersen, dünya işi bir serâptır; insan tutmak için elini uzattıkça, onu kaybeder.

1411 Ey hukümdar, gayret et, kendin iyi ol; beyi iyi olursa, halk da iyi olur.

1412 Halk koyun gibidir; bey onun çobanıdır; çoban koyunlara karşı merhametli olmalıdır.

1413 Kapıda bir çok aç kurt toplanmıştır; ey hukümdar, koyunları iyice muhafaza altına al.

1414 İşinde hiddetli olma, öfkene hâkim ol; beyler hiddetli olurlarsa, mülk ve saltanat haleldar olur.

1415 İnsanlara kaba söz söyleme; kaba söz alev-alev yanan bir âteştir.

1416 Sâkin, halîm-selîm ve yumuşak huylu ol ve böylelikle bütün iyiliklere elini uzat.

1417 Önünde uzun bir yol, bir sefer vardır; akıllı olan bu yol için azığını iyice hazırlar.

1418 Ey devletli hukümdar, sen saray ve köşkler yaptırma; kara toprak altında senin evin hazırdır.

1419 Yüksek, geniş ve süslü sarayların burada kalacak, sen de inleyerek, karanlık toprak evde yatacaksın.

1420 Niçin bu altın-gümüşten hazîne topluyorsun; senin hissene düşecek şey iki parça bezden ibârettir.

1421 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; şâirin bu sözü, bak, söze yol açar.

1422 Gâfil insan-oğlu çok mal toplar; kendisine yemek nasip olacakmı, bunu düşünmez bile.

1423 Zenginleşip, bütün dileklerine kavuşunca, ömrü de sona erer ve canı uçar gider, ondan uzaklaşır.

1424 Ey hukümdar, avunma ve huzûra güvenme; bu avunman ve güvenmen seni gaflet uykusuna düşürür.

1425 Dünya uğrunda hayatı boşuna harcama, dünya geçicidir; sonra sana zorla zahmet çektirirler.

1426 İpek sırma ile örtülen vücûdun kara toprağa serilecektir, ey hakîm.

1427 Seni avutan zevklerinle avunan vücûdun kara toprak altında gizlenip, sırt-üstü yatacaktır.

1428 Sarsmayan, rahvan küheylan attan inip, aciz içinde, eyersiz bir ağaca bineceksin.

1429 Bunları düşün ve ölüme hazırlan; yarın bu kara yer altında peşiman olma.

1430 Her işe Tanrıdan tevfik dile; bil ki, sana ancak Tanrı yardım edebilir.

1431 İyi veya kötü, ne gelirse, ona râzı ol; kazaya boyun eğ, ağzını bozma.

1432 Eğer her iki dünya beyliğini istiyorsan, en iyisi budur, sen şu beş işe yaklaşma.

1433 Harama karışma, zulüm etme, insan kanı dökme, düşmanlık besleme ve kin gütme.

1434 Şarâp içme, fesattan uzak dur, ondan kaç; bunlar dâimâ mülke ve saltanata halel veren şeylerdir.

1435 Eğer devamlı ve ebedî beylik istiyorsan, adâletten ayrılma ve halk üzerinden zulmü kaldır.

1436 Ey hukümdar, sen bugün halkın başında bulunuyorsun; halkı gözet, aklın başında ve uyanık ol.

1437 Hukümdarların omuzlarına ağır yük yüklenmiştir; ey iyi huylu insan, ihmâlkâr olma, tedbirli davran.

1438 Vücût arzusuna tâbi olan insan nefsinin esiridir; onun esiri olma; olursan da kendini kurtarmağa bak.

1439 Geçirdiğin hayat rüzgâr ve tipi gibi geçti; kalan hayatın daha ne kadar saltanat temin eder.

1440 Kalan ömrünü artık boşuna geçirme; kendini günah ve kusûrlardan temizle.

1441 Bil ki, dünya sana vefâ edecek değildir; bu geçici dünyadan sana lâzım olan azığı al.

1442 Takvâ sâhibi ne der, dinle; dünyada takvâ sâhibi insanlar muvaffak olurlar.

1443 Bu dünya bir konaktır, sen kendini kervan say; bir kervan konakta ne kadar kalabilir.

1444 Dünya bir saraydır, bir kazanç yeridir; buradan oraya götürebileceğin ne varsa, götür.

1445 Sen buradan göç edeceksin, göç yükünü önceden gönder; ancak lüzûmlu olanları al, lüzûmsuzları bırak.

1446 İşte ben gidiyorum, bana bak ve ibret al; burada kendin için iyi bir ad bırakmağa gayret et.

1447 Ölmek üzere bulunan, ihtizar hâlinde öğüt ve nasihat vererek ölen insan ne der, dinle.

1448 Ölmekte olan insan yaşayanlara nasihat eder, sen onu dinle ve gönlüne yerleştir.

1449 O der ki: — Ey diri, sen gâfil olma, uyan; ben gaflet ettim, şimdi yıllarca peşimanlık içinde yatacağım.

1450 Ey hukümdar, bu saltanatın uzun sürmesini istersen, şu bir kaç işi yap, şu bir kaç şeyi de bırak.

1451 Adâletle iş gör, buna gayret et; hiç bir zaman zulüm etme; Tanrıya kulluk et ve onun kapısına yüz sür.

1452 İkincisi — gâfil olma, dikkatli ol, uyanık dur; sana başkasının yüzünden, ansızın, bir suç isnat edilmesin.

1453 Heves ve öfke ânında hiç bir iş yapma; her iki hâlde de dişini sık, sabret.

1454 Bu bir kaç şeye dikkat edersen, memleket gözetilmiş olur; saltanat uzun sürer ve sana sulh ve sükûn te'min eder.

1455 Bütün iyilere hürmet göster ve onları yükselt; kötülere yüz verme, onları kapına dahi yanaştırma.

1456 Kötü teâmül kurma, iyi kanun koy; ömrün iyi geçer ve saâdet sana yâr olur.

1457 Ey hukümdar, meşhûr âlim ne der, dinle; bu sözden sen kendine hisse çıkar.

1458 Ey kanûn yapan, iyi kanun koy; kötü kanun yapan kimse, daha hayatta iken, ölmüş demektir.

1459 Ey hakîm devlet adamı, kötü teâmül koyma; kötü kanunlarla dünyaya huküm edilmez.

1460 Bir kimse kendi zamanında kötü teâmül vaz'ederse, kendisinden sonra kötü bir nâm bırakmış demektir.

1461 Bir kimse iyi kanun vaz'edip bıraktı mı, adının ayakta durmasını sağlamış demektir.

1462 Ey hukümdar, dikkat et, kendini şaşırma; aslını unutma, bunu dâimâ hâtırında tut ve düşün.

1463 Ey iktidar sâhibi kötü hareketleri benimseme; kötü hareket seni her iki dünyada inletir.

1464 İktidara geldin ve halka yakın oldun; dikkat et, sonra bu ömür efsûsla geçer.

1465 Bu dünya geçicidir; sen onu şimdiden geçti bil; ölüm muhakkak gelecektir, sen onu karşına artık geldi bil.

Benim hâlime bak, benden öğüt ve nasihat al; yarın peşiman olma, sen bugün henüz dirisin.

1467 İnsan ölünce, ondan bir miras kalır; ey bilgin, benim sana mirasım da işte budur.

1468 Ey hukümdar, benim en çok sevdiğim insan sendin; faydalı mirasımı sana bırakıyorum.

1469 İnsan için faydalı miras sözdür; miras olarak kalan sözü tutmanın yüz türlü faydası vardır.

1470 İşte şimdi sözün doğrusunu yazıp, bıraktım; beni hatırla ve bu sözlerimi unutma.

1471 Ne kadar çok yaşarsan-yaşa ve ne kadar hayatta kalırsan-kal, dikkat edersen, en son karşılaşacağın şey ölümdür.

1472 Şüphesiz, bir gün nihâyet ölüm gelecektir ve bütün canlıların canını alacaktır.

1473 Dâvetçinin gelmesine hazırlanmak ve uzun yol yürümek için, hazırlık yapmak gerektir.

1474 Ölümden kurtulmak için bir çâre yoktur; bunu bil; ölüme hazırlan ve ancak bunun için lâzım olanları al.

1475 Akılı eren ve ölümü, ölmeden önce, anlamış olan insan ne der, dinle.

1476 Ölümün sırası nöbetle gelir; ölüme her an kendini hazır bulundur.

1477 Gümüş kuşak bağlayarak, — „İşte ben!" — diyenin kuşağı, ölüm tutunca, kopar.

1478 Ey hukümdar, işte ben senin hakkını ödedim; bana gösterdiğin yakınlığın karşılığını yerine getirdim.

1479 Bütün iyilikler için Tanrı sana tevfik ihsan etsin; yiyecek ve giyecek husûsunda da bu iyiliklerin sana hayrı dokunsun.

1480 Ömrünü sıhhatle geçir, çok seneler yaşa; saltanatın sevinç ve huzûr içinde geçsin.

1481 Bu sözlerim sana karşı içten bir bağlılığın nişânesidir; ey güzel yüzlüm, sağ ve esen kal.

1482 Ey devletli hukümdar, işte ben gidiyorum; oğlum, bu ciğer-pârem, burada kalıyor.

1483 Onu yalvararak, Tanrıya emânet ettim; o isterse, yanar âteş içinde de olsa, onu korur.

1484 Senden dileğim şudur: ona nezâret et, kendinden uzaklaştırma; yoksa, o yabanî bir diken gibi olur.

1485 Tanrı her şeye bir sebep yaratır; iyi ve kötü, her şeyi o nasîb eder.

1486 Çocukların iyi veya kötü olmalarına anne ve babaları sebep olur.

1487 İşte onun babası olan ben bugün ölüyorum; oğlum küçük yaşta yetim ve öksüz kalıyor.

1488 Eğer bu hizmetkârın sende bir hakkı varsa, sebep ol ve onu iyi yola sevket.

1489 Gözden uzak bulundurma, ona fazîlet ve bilgi öğret; bilgi ve fazîlet ile memlekette mevki sâhibi olsun.

1490 Tavır ve hareketi mâkul, muntazam ve iyi ahlâklı, hizmete lâyık ve meziyet sâhibi olsun.

1491 Serbest ve başı-boş bırakma, sıkı tut ve kötü hareketlerine mâni ol; çocuk sıkı bir terbiye altında bulundurulursa, sonunda bahtiyar olur.

1492 Tecrübe ile anlayarak, bilerek söyleyen ve işin künhüne vâkıf olan pîr ne der, dinle.

1493 Oğula bilgiyi henüz küçük iken öğret; küçüklüğünde bilgi öğrenirse, hayatta muvaffak olur.

1494 Gerekirse, oğula-kıza acımadan dayak at; dayak oğula-kıza bilgi öğretir

1495 Oğul-kız küçüklükte ne öğrenirse, yaşlanıp, ölünceye kadar onu unutmaz.

1496 Mektubu tamamladı, dürüp bağladı; eli ile uzatarak, oğluna verdi.

497 Oğlum — dedi — bu mektubu sakla, kaybetme; hukümdara götür, ona mirasım budur.

1498 Mektubumu okusun, sözümü tutsun; ölüme hazırlansın ve işini ona göre tanzim etsin

---

1499 Uzun bir müddet sustu, sonra oğluna bakarak, dedi: — Sen bunu anla, doğruluktan ayrılma.

1500 Oğlunu kucaklayarak, tekrar bağrına bastı; öpüp ağladı, yüzü göz yaşları ile kaplandı.

---

501 Ey oğlum — dedi — işte beni görüyorsun; ben ne hâlde gidiyorum, bunu hatırından çıkarma.

1502 Sana da, şüphesiz, bu an gelecektir; gâfil olma, bir gün sen de öleceksin.

1503 Ben sana gereken sözleri söyledim; sözümü unutma ve bana duâ et.

1504 Eğer gün gelir de hukümdar seni isterse, tavır ve hareketini düzelt, ona hizmet ve hürmette kusûr etme.

1505 Aylak olma ve başı-boş dolaşma, kendi-kendine koşma; işinde ve sözünde dürüst ve mülâyim ol.

1506 Gece geç yat, yine de erken kalk; yataktan erken kalkan saâdetini arttırır.

1507 Tanrı buyruğuna çok itâat et; hukümdara hizmet et ve ona gönülden bağlan.

1508 Kötüye yaklaşma, ondan uzak dur; kaç; dâimâ iylik yap, tavır ve hareketini düzelt.

1509 Sözünü gözet, emniyet içinde yaşa; kendini gözet, esenlik ile ihtiyarla.

1510 Sustu, oğlunu kucaklayıp, ağladı; tekrar ah-vah etti ve peşimanlıklar getirdi.

1511 Ey vefasız, güvenilmez dünya, — dedi — niçin şimdi bana cefa ediyorsun.

1512 Bol nimet içinde beslenmiş olan bu vücudum ve bu güzel yüzüm kara toprağa giriyor.

1513 Anadan nasıl doğdum ise, bugün o şekilde ve aciz içinde gidiyorum.

1514 Ölmek üzere bulunan ve ölürken peşiman olarak, inleyen kuvvetli insan ne der, dinle.

1515 Karından çıkardın, tekrar karına giriyorum; şeker ile beslediğin bu vücûdu yılana veriyorum.

1516 Bana yazık oldu, gençliğime ve hayatıma yazık oldu; peşimanlıkla ve ağlayarak, mezara giriyorum.

1517 Ay-Toldı başına aklını topladı, ağlamağı bıraktı; malını, miras olarak, başkalarına dağıttı.

1518 Bütün akrabaları ile helâllaştı; canı mâvî göğe doğru yol alımak istedi.

1519 Gözünü göğe dikti, elini kaldırdı; son sözü kelime-i şehâdet oldu.

1520 Nûrlu can ayrıldı, günü karardı; Tanrı adı ile son nefesini verdi.

1521 Saf ve temiz rûhu yükselmek diledi; rûhu uçtu, gitti, boş bir kalıp kaldı.

1522 Rûh, hiç doğmamış gibi, kayboldu, gitti; dünyada alâmet ve nişan olarak, yalnız adı kaldı.

1523 Şimdi dürüst gönüllü ve gaflet uykusundan uyanmış insan ne der, dinle.

1524 Bu süslü evin vücûdun evidir; o heykel gibi vücûdun temiz rûhun evidir.

1525 Rûh uçup gidince, vücût boş kalır; rûhun nereye gittiğini ancak Tanrı bilir.

1526 Ey devletli, onun yeri yükseklerdedir; onun yükselmesi saâdet, aşağı inmesi felâkettir.

1527 Şüphesiz, ona ikisinden biri nasip olur; o ölümsüz, uzun, ebedî bir hayat sürmeğe başlar.

1528 Dikkat edersen, insan ne kadar âciz bir mahlûktur; yürürken, yere serilir ve sesi kesilir.

1529 Nereden gelir, nereye gider; nerede durur, nerede yürür.

1530 Bunu bilen varmı, ne der, ne; akıllı anlarmı, hakîm buna ne der?

1531 Bu işi bilen, ancak her şeyi bilen Tanrıdır; bu işin hikmetini ve sırrını bilen, ancak huküm eden Allahtır.

1532 Bâzan kaybolur, kendisini göstermeden dolaşır; bâzan daha göz önünde iken, silinip gider.

1533 Bu insanın kendisi çok kısa ömürlüdür; fakat emeli uzun, dili ve sözü büyüktür.

1534 İnsanın bu aczine dikkatle bakarsan, kötülerin niçin bu kadar gurûr getirdiklerine hayret edersin.

1535 İki günlük bu geçici dünyayı bulunca, niçin kaya gibi, göğüs kabartırlar.

1536 Uyanmış ve ölümü anlayarak, doğru yola girmiş olan insan ne der, dinle.

1537 Ey kötü ölüm, sen ne eşi-benzeri olmayan bir şeysin ki, yüz binlerce silâhın sana karşı bir tek faydası yoktur.

1538 Her kese gelirsin, hiç kimse senden kurtulamaz, iyi ve kötü şeylerin hepsini tuzağına düşürürsün.

1539 Âlimlerin saâdet içinde ömür sürmeleri lâzımdı, bütün câhil küstahlar hep ölmeli idiler.

1540 İyi veya kötü, hiç biri kalmaz, hepsi de ölür; büyük veya küçük, hepsi kara toprak olur.

1541 Ölümden kurtuluş yoktur; insan ne kadar çok yaşarsa-yaşasın, ölüm gelecektir.

1542 Halkın başında bulunan, bilgi ve anlayış ile işini gören insan ne güzel söylemiştir.

1543 Ölüm olmasa idi, ne iyi olurdu; insan ölmese idi, ne güzel olurdu.

1544 Bana zevk ve saâdet veren bu hayatımdır; benim esas ve temelimi bozan ölümdür.

1545 Ölüme hayret edilmez, her doğan ölür; doğan ölür ve kara toprak olur.

1546 İnsana yazık değil, insanlığa yazıktır; ferdlere yazık değil, doğruluğa yazıktır.

1547 Bu dünya acûzesinin huyu ve âdeti budur; ister beğen, ister beğenme.

XXIV.

HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'İ ÇAĞIRDIĞINI SÖYLER

1548 Hukümdar, Ay-Toldı'nın yası sona erince, onun oğlunu çağırtarak, ona öğüt ve nasihatte bulundu.

1549 Dedi: — Ey oğul, fazla üzülme; keder geçer ve arkasından sevinç gelir.

1550 Bu keder yalnız sana dokunmadı; bu benim için de sonsuz kaygı ve üzüntü oldu.

1551 Gönlünü çökertme, kendini avut; benim yanıma gel ve hizmetimde bulun.

1552 Baban öldü ise, ben de sana bir babayım; ben sana babalık edeyim, sen de bana oğul ol.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1553 Öğdülmiş yer öptü ve dedi: — Ey hukümdar, Allah sana devletin başında uzun ömürler versin.

1554 Ben senin himâye ettiğin bir kulunum, senin hizmetkârınım; hukümdar için canım feda olsun.

1555 Babamın canı hukümdarın hizmetinde feda oldu; Tanrı sana bu kulu da feda etsin.

1556 Çocuk babasının mektubunu çıkardı, edep ve hürmetle hukümdara takdim etti.

1557 Hukümdar mektubu aldı ve açıp okudu; ne demek istediğini anladı ve dedi: — Ne yazık, ey akıllı insan.

1558 Ey merhametli insan, ey insanların ileri geleni, kapımı kimsesiz ve yerini boş bıraktın.

1559 Hayatta iken, hizmet ettin ve hakkımı ödedin; ölürken de beni düşündün ve benim için üzüldün.

1560 Ben senin hakkını ödeyemedim; senin hakkını bizzat Tanrı ödesin.

1561 Sen beni bugün nasıl memnûn ettin ise, Tanrı da seni öyle memnûn etsin.

1562 Hukümdar süzünü kesti, gözünden yaşlar akıttı; Öğdülmiş keder içinde, oradan kalkıp, çıktı.

1563 Gönülü sıkıntı içinde, gelip evine girdi; bir kaç gün her kese kapısını kapalı tutup, kederi ile baş-başa kaldı.

1564 Oğlu, Ay-Toldı için, ölüm aşı yaptı; fakirlere gümüş ve ipekli kumaşlar dağıttı.

1565 Babasının mâtemini böyle hayırlı işler yaparak geçirdi; iyi insanları kendisine ahbap edindi.

1566 Baba öğüdünü tuttu ve doğruluktan ayrılmadı, saâdeti günden-güne arttı, güneşi parladı.

1567 Şimdi akıllı, görmüş-geçirmiş ve memleket işini bilen insan ne der, dinle.

1568 Baba nasihatini sen sıkı tut, sıkı; günün kutlu olur ve sana her gün bir sevinç getirir.

1569 Babanı, anneni hoşnut eyle, onlara hizmet et; bu hizmet karşılığı binlerce fayda elde edersin.

1570 Hukümdar da o günden itibaren gayretle çalıştı, günden-güne iyi kanunlar vaz'etti.

1571 Halk zenginleşti, memlekette nizam kuvvetlendi; halk hukümdara duâ etti.

1572 Hukümdar bir gün tek-başına oturuyordu; elindeki kitabı bıraktı ve uzun-uzun düşündü.

1573 Bir yere aklı takılmıştı, anlayamadı; sormak için biriniara dı, fakat bulamadı.

1574 O zaman Ay-Toldı 'nın faziletlerini hatırladı ve: — Ah yazık, o erler eri idi — dedi —

1575 O bana iyi arkadaş idi ve bârgâhımın süsü idi; o her işinde halkın faydasını düşünürdü.

1576 Arkadaşım kayboldu, yeri boş kaldı; hani bu boşluğu dolduracak bir insan.

1577 Sonra birden-bire Öğdülmiş 'i hatırladı ve dedi: — Ben bu iyi işi unutmuştum.

1578 Ay-Toldı ölürken, oğlunu bana emânet etmişti; hayret, ben onu nasıl unuttum.

1579 Babası öldü ise, oğlu hayattadır; birini kaybettim, bari birini tutayım.

1580 Derhâl adam gönderdi, Öğdülmiş 'i huzûruna çağırttı ve bu işi de böylece yerine gietirdi.

XXV.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN HUZÛRUNA ÇIKTIĞINI SÖYLER

1581 Öğdülmiş yürüyüp, içeri girdi ve huzûra kabûl edilerek, hukümdarın karşısında sevinçle durdu.

1582 Felek

1583

1584 Babandan sonra felek sana neler yaptı; seni sevindirdimi, yoksa yerin-dirdimi?

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1585 Öğdülmiş arzetti: — Ey devletli hukümdar, Allah uzun ömürler versin, şöhretin dünyaya yayılsın.

1586 Felek bana gadretti ve kaşını çattı; hukümdarın hizmetinden uzakta ve dışarda kaldım.

1587 Çok zaman geçti, hukümdarın yüzünü görmedim, üzüntü ve kaygı içinde idim; yüzüm gülmedi.

1588 Bugün hukümdar beni hatırlayarak, çağırttı; şimdi ümitli olabilirim, çünkü saâdet bana yâr olmağa başladı.

1589 Hukümdarın emrini duyunca, gözüm parladı ve bana gün doğdu.

1590 Hukümdar türlü suâller ile bilgisini denedi ve Öğdülmiş bunların hepsine uygun cevaplar verdi.

XXVI.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN HİZMETİNE GİRDİĞİNİ SÖYLER

1591 Hukümdar: — Ey oğlum — dedi — bundan sonra benim hizmetim-de bulun; artık gönlünü ferah tut.

1592 Senin babanın çok büyük hizmeti vardı; hakkını ödeyememiş ve ona borçlu kalmıştım.

1593 Töhmet altında kalmamak için, bu borcu şimdi sana ödemem gerektir.

1594 Sözü bilerek ve anlayarak söylemiş olan Uç-Ordu beyi ne der, dinle.

1595 Sana bir kimsenin gerçekten emeği geçmiş ise, bu emeği unutma ve ona karşı, ölü gibi hareketsiz kalma.

1596 Ey asîl insan, insanlığı bırakma; insanlara karşı dâimâ insâniyet ile muâmele et.

1597 Kimin sana bir az emeği geçerse, sen ona karşılık daha fazlasını yapmalısın.

1598 Başkasının emeğini takdir etmeyen kimse, tam mânası ile, bir öküz olur; ey devlet adamı.

1599 Yürü, adın öküze çıkmasın, insanlık yap; insanlara karşı insâniyetle hareket ederek, insan ol.

1600 İnsana insanlığından dolayı bu ad verilmiştir; insan insanlık ile adını yükseltir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1601 Öğdülmiş yer öptü ve dedi: — Ey hukümdar, hukümdarın memnûniyeti bana her şeyden üstündür.

1602 Ben hizmetkâr kulunum, sen benim büyük beyimsin; büyük bey hizmetkâr kulunu değerlendirir.

1603 İstersen değer ver, istersen değersiz bul, ben kendimi artık senin hizmetine vakfettim.

1604 Kalktı, kapıya gelip, yavaşça çıktı; bir az dolaştıktan sonra, evine döndü.

1605 Bundan sonra Öğdülmiş kollarını sıvadı; kapıdan ayrılmayarak, saâdetle hizmete başladı.

1606 Sabah-akşam aralıksız hizmet etti; yemeğini orada yedi ve geceleyin de muhâfızlık etti.

1607 Hukümdar hizmetinden memnûn kaldıkça, saâdet ona el verdi ve kapılar açıldı.

1608 Hizmet eden ve hizmetinden dolayı saâdet atına binen insan ne der, dinle.

1609 Ey beyleri memnûn etmek isteyen kimse, her işi beylerin arzusuna göre yap.

1610 Kul beyinin hoşuna gitmeyen bir işi yapar da nikbete uğrarsa, kabahati kendinde aramalıdır.

1611 Eğer beylerin beğenmeyeceği şekilde hizmet ederse, o hizmette geçirdiği bütün hayatını boşuna harcamış olur.

1612 Hukümdar Öğdülmiş'i günden-güne kendisine yakın tuttu, her işin nasıl yapılacağını ona anlattı.

1613 Yine bir gün hukümdar üzüntü içinde kendi-kendine: — Ne yazık, o mükemmel insanı kaybettim — dedi —

1614 Hizmetimde bir çok insanlar var, fakat hani işime yarayan, seçkin biri.

1615 Bütün işlerim bozuldu, iş bilen yok; bana yardım edecek, candan bağlı bir insan nerede?

1616 Tecrübeli ve tecrübesi ile iyiyi ve kötüyü tefrik eden insan ne der, dinle.

1617 İsterse, insan bütün arzularına kavuşur, fakat istediği gibi ve iyilerin başı olan bir insan bulamaz.

1618 Bu insan kılığında dolaşan hizmetkâr takımı kalabalıktır; fakat bil ki, içlerinde insan diye güvenilecek kimse yoktur.

1619 Lâzım olan insan, işe yarayan insandır; işe yarayan insan da, faydalı olan insandır.

1620 Şiir söyleyen ve sözü mâna ile birlikte dizip, bize bırakan insan ne der, dinle.

1621 Etrâfımda dolaşanları görüyorum, fakat işe yarayanı yok; işe yarayanı da bulunursa, benim etrâfımda dolaşmaz.

1622 Hizmetkâr kılığında dolaşan kalabalık çok; bu kalabalık arasında, istediğim zaman, bir faydalısı bulunmaz.

1623 Hukümdar devam etti: — Şöyle bir mesel vardır, asîl insan ölse dahi soyu kalır — dedi —

1624 Yere ne ekilirse, yine o biter; oğlunun tabiatı da babasına çeker.

1625 Ay-Toldı'nın oğlu da babasından bir parçadır; baba giderse, yerine oğlu kalır.

1626 Baba gitti, yeri boş ve açık kaldı; bu boşluğu doldurmak için, oğlunu çok el-verişli gördüm.

1627 Ben onu yetiştireyim, adam olsun; adam olan her vakit faydalı olur.

1628 Ben onun işe yarayacağını ve yetişeceğini görüyorum; yaşının küçüklüğünden başka bir kusûru yoktur.

1629 İnsanların büyüğü ve kutlusu olan, Ila 'nın mârûf şahsiyeti çok yerinde söylemiş.

1630 Beyler kime el uzatıp, yetiştirirlerse, sonunda beye yakın olur ve sırada beyden sonra o gelir.

1631 Beyler kimi kendilerine yakın tutarlarsa, onun dilek ve arzusu eli altında bulunur.

1632 Beyler kime güler yüz gösterirlerse, hukümdarın hizmetinde bulunanlar onun ağzına bakar ve onun etrafında toplanırlar.

1633 Hukümdar devam etti: — Şimdi benim için başka bir çâre yok; onu yetiştirirsem, o muhakkak adam olur.

1634 Ona şefkatle insanlık göstereyim, böylece babasının hakkını da ödemiş olurum.

1635 Ay-Toldı 'nın hizmeti çok idi; ona karşılık merdce hareket edeyim ve insâniyet göstereyim.

1636 İnsâniyet dediğim, iyiliktir; bu iyilik, başkalarını yedirmek ve giydirmektir.

1637 İnsanın asîli iyiliği unutmaz olur; insanın soylusu gönlünü başka tarafa kaydırmaz olur.

1638 Atalar sözü ne der, dinle; atalar sözünü tut, ey kuzum, bunu unutma.

1639 Ey iyi insan, iyilik yapmakta devam et; iyilik ihtiyarlamaz, onun ömrü ebedîdir.

1640 İyilik ihtiyarlamaz ve yıpranmaz; onun ömrü çok uzundur; iyiliğin kötü olmak ihtimâli yoktur.

1641 Hukümdar Öğdülmiş 'i takdir etti; iyi ve kötü, bütün işlerini ona danıştı.

1642 Hukümdar ona ihsanlarda bulundu ve onu yükseltti; bir gün geldi, devlet idâresine âit bütün kanunlara vâkıf oldu.

1643 Kanun, erkân ve iç-hizmeti muvaffakiyetle yerine getirdi; bu hizmetinden dolayı, kendisine arzu ettiği kapılar açıldı.

1644 Kusûru fazîlet oldu, sözü söz oldu; hukümdar uyanır-uyanmaz, ilk defa onu görür idi.

1645 Hukümdar: — İçeride ve dışarıda arzu ettiğim işler şimdi yoluna girecektir — dedi —

1646 Bunun, belli ki, bir mayası vardı; onun için onu yetiştirdim ve ona ihsanlarda bulundum.

1647 İşte şimdi, arzu ettiğim gibi, bir adam oldu; yaşı büyüdükçe, daha da inkişaf edecektir.

1648 Doğuştan merd ve insan olup, yükselecek olan çocuğun daha küçükken bütün alâmetleri belirir.

1649 Şimdi buna benzeyen şu beyti oku; düşününce, mânası da anlaşılır.

1650 Bütün olacak şeylerin olacağını gösteren bir belirtisi vardır; küçüklükten itibâren büyüyünceye kadar belirti hep kendisini gösterir.

1651 Meyveyi, yiyecek nimetleri, çiçekte iken, görmeli; her işte misâl olarak, bunu örnek tutmalı.

1652 Öğdülmiş hukümdarın huzûrunda hizmet etti; sabah-akşam dâimâ hizmette bulundu, hiç bir kusûr göstermedi.

1653 Uygunsuz ve lüzûmsuz hareketlerini terketti, her türlü işte tam istifâde edilecek hâle geldi.

1654 Hukümdar bir çok zahmetlerden kurtuldu; halkın üzerindeki yük hafifledi ve kazancı arttı.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

1655 Hukümdar bir gün Öğdülmiş 'i çağırdı, düşündükleri ve bildikleri hakkında onunla konuştu.

1656 Hukümdar: — Ey oğlum — dedi — şimdi dikkat et, sana soracaklarım var, beni can ve gönülden dinle.

1657 Söyle, bakalım, insan için faydalı olan şeyler nedir, faydaları nelerdir; bana bunları birer-birer anlat.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1658 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey beyim, ey bilgi hazinesi, ey insanların iyisi — dedi —

1659 Ey asîl tabiatli, her iki dünyada insanlara faydalı olan şey, iyilik yapmaktır.

1660 İkincisi — hayâ, üçüncüsü — doğruluktur; insan bu üç şey ile saâdet güneşine erer.

1661 İyi hareket eden kimseyi her kes sever, dürüst tabiatli olan insan baş-köşeye çıkar.

1662 Her türlü densizliğe hayâ mâni olur; hayâsızlık insan için çok fena bir hastalıktır.

1663 Bir de yumuşak huylu olan ve doğru hareket eden insanın her iki dünyada günü kutlu olur.

1664 Doğruluk, hayâ ve iyi hareket — bu üçü kimde bileşirse, o insan mes'ûd olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

1665 Hukümdar tekrar sordu: — Bu sözleri dinledim; peki, insan için kötü ve faydasız olan şeyler nedir?

ÖĞDÜLMİŞ' İN HUKÜMDARA CEVABI

1666 Öğdülmiş cevap verdi: — Hukümdar kendi ferâseti ile bunun cevabını bulabilir — dedi —

1667 Ey kudretli devlet adamı, faydasız olan ve insana dâimâ zarar veren şu üç şeydir.

1668 Biri — kötü tabiatli ve inatçı olmak, biri — yalan söylemektir.

1669 Biri de — insanları aşağılık eden hasisliktir; bunların üçü de bilgisizlikten ileri gelir.

1670 Kim haşîn tabiatli ve inatçı olursa, onun işi her zaman ters gider.

1671 Eğer bir kimse yalan söylemekle şöhret bulmuşsa, bil ki, o insanlar arasında dâimâ bu şöhretle anılır.

1672 Hasislikten daha kötü başka ne var; hasis toplar, yiyemez ve malı arkada kalır.

1673 Bilgi hasis hakkında ne der, dinle: —Ey zavallı, ey biçâre, ey sıkı el.

1674 Altın toplamasını bildin, fakat yemesini bilmedin, bu altını yığdın da, bir tânesini olsun, neden başkasına vermedin.

1675 Ey bu dünyayı toplayıp, yiyemeyen kimse, yiyiciler hazırlandı, sen yiyeceği hazırla.

1676 O üç şey kimde varsa, saâdet onundur; bu üç şey kimde varsa, onun adı mahvolur-gider.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

1677 Hukümdar yine dedi: —Bunları dinledim, bir sözüm daha var, ona da cevap ver.

1678 İnsan anadanmı âlim olarak doğar, yoksa yaşı ileriledikçemi öğrenir?

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1679 Öğdülmiş cevâp verdi: — Ey devletli hukümdar, bu fazîletin bir adı da bilgi ve akıldır.

1680 İnsan bilgisiz doğar ve yaşadıkça öğrenir; bilgi sâhibi olunca, her işinde muvaffak olur.

1681 Anadan doğan bilgisiz doğar, bilgi öğrenir ve böylelikle itibar kazanır.

1682 Çalışmakla elde edilemeyen şey akıldır; Tanrı onu insanın hamuruna katar.

1683 İnsan akıldan başka bütün fazîletleri öğrenir ve böylece bilgisi gelişir.

1684 Hukümdar bu sözleri işitti ve sevindi: — Ben istediğimi buldum — dedi —

1685 Babasını kaybettim, fakat işte oğlu, doğru yolda yürüyerek, babasının yerini aldı.

1686 Şimdi hâlika şükür ve halka da hakkı olan iyi nizam ile huküm etmeliyim.

1687 Ben bu Öğdülmiş'i bana sadâkatle bağlı görüyorum; her işi dürüstlük ile yerine getiriyor.

1688 Ona da bugün iyilik ile mukabele etmeliyim; iyiliğinin karşılığını o hazır bulsun.

1689 Halk arasında temâyüz etmiş olan seçkin insan ne der, dinle.

1690 İnsanlık edene karşı insanlık göster, insana insanlığı nisbetinde mukabele et.

1691 Vefaya karşı vefa göstermek insanlık vazifesidir; vefakârlik et, insan ol ve adını yükselt.

1692 Hukümdar onu günden-güne yükseltti; adı ve şöhreti bütün ülkeye yayıldı.

1693 Derecesi ve mevkii halk arasında yükseldi; hayır-duâlar aldı ve şöhreti dünyaya yayıldı.

1694 Eşi-akrânı arasında yükselmiş olduğu gibi, bu şöhreti ile beyler arasında da büyüklerden oldu.

1695 Her kese karşı tevâzû gösterdi, mülâyim davrandı; her kesle iyi geçindi; böylece günler ve aylar geçti.

1696 Alçak gönüllü ve tatlı dilli idi; içten ve dıştan halkı kendisine ısındırdı.

1697 Bir çok dost ve arkadaş edindi; dost ve arkadaş insan için bir destektir.

1698 Kimin arkadaşı ve dostu çok ise, o arkasını sağlam ve yalçın bir kayaya dayamış demektir.

1699 Kimin arkası varsa, kuvvetli olur; kudretli insanın saâdeti temelli olur.

1700 Saâdete alçak gönüllülük ne kadar uyar; âlim bir insana hilm ve şefkat ne kadar yakışır.

1701 Akıllı insan da ne güzel söylemiş; kim akıllı insanın sözünü tutarsa, işi yoluna girer.

1702 Saâdet gelip, kiminle bağdaşırsa, o kimse tevâzû göstermeli ve alçak gönüllü olmalıdır.

1703 Saâdet gelir ve insanın yüzüne gülerse, bil ki, onun devâmını sağlayacak şey tevâzûdur.

1704 Saâdet aslında göç atı gibidir, göçer-gider; onu bulunduğu yerde tutan kök, alçak gönüllülüktür.

1705 Alçak gönüllü insan ne kadar iyi ve güzel olur; onun işi dâimâ yolunda gider.

1706 Büyüklük taslayan, kibirli ve küstah adam tatsız ve sevimsiz olur; kibirli insanın itibârı günden-güne azalır.

1707 Saâdet gelirse, her kese yakışır; fakat akıllı insanlar ile daha çok bağdaşır.

1708 Ey iyi ve cömert insan, şimdi bu meâlde olan şu beyti oku da mânasına iyice nüfûz et.

1709 Saâdet bilgisize de gelir ve yakışırsa da, bunun mâhiyetini daha iyi bildiği için, bilgiliye daha çok yakışır.

1710 Mâdemki saâdet bilgisiz ile birlikte yaşayabiliyor, bilgili ile elbette daha esaslı surette bağdaşacaktır.

1711 Saâdet bilgisizi yükseltirse, elbette bilgiliyi, şöhret ve nâm ile, ondan daha çok yükseltecektir.

1712 Bilgisize saâdet ve ikbâl gelirse de, bil ki, bu sâadet onda devamlı olmaz.

1713 İşte buna şu söz şâhiddir; ey kalbi temiz, sen bunu oku.

1714 Saâdet insana gelir ve onu yükseltir; insan doğru hareket erderse, bu itibâr ona yâr olur.

1715 Olmayacak himseye devlet ve saâdet gelirse, o ayağına gelen bu devleti derhâl teper.

1716 Hukümdar bu Öğdülmiş 'i tecrübe etti ve bütün işlerini sadâkatle ifâ ettiğini gördü.

1717 Bâzan itibar gösterdi, onu yükseltti; bâzan sert muâmele ile, onun itibarını kırdı.

1718 İtibarda iken, o başkalarına kaba muâmele etmedi, itibardan düştüğü zaman da işini aksatmadı.

1719 Hukümdara sadâkatle bağlanarak, ona bir siper oldu; hazineyi ve malı iyi idâre etti.

1720 Boynuna büyük bir emânet yüklendi; emânet yüklenen insana canım feda olsun.

1721 Öğdülmiş büyük bir sadâkatle işine devam etti; hukümdar onu günden-güne kendisine yaklaştırdı.

1722 Bütün işlerini açık olarak ve yerli-yerinde yaptı; her birinin hesabını ayrı-ayrı kaydetti.

1723 Hukümdarın malını iyi idâre etti, kendi çıkarını düşünmedi; hizmette kıl kadar eğrilik göstermedi.

1724 Yaşını-başını almış, hayatta nâdir bulunan, doğru ve dürüst insanlardan biri ne der, dinle.

1725 İnsan için altın-gümüş kıymetli bir şeydir; fakat kendisine hâkim olan kimse, gümüşten daha kıymetlidir.

1726 Gümüşe kapılmayan, doğru insan saâdet içinde tam ve gerçek dünyaya erişir.

1727 Bilgili insan bilgisi ile şu öğüdü vermiştir: doğru ve dürüst insan bulursan, onu sürme gibi, gözüne çek.

1728 Bak, akıl bundan daha iyi söyler: şefkatli bir insana canını dahi feda etsen çok değildir.

1729 Doğru diye söylerler; emânete hiyânet etmeyen doğru nerede?

1730 İnsanlar arasında hangisi mükemmeldir; aramalı, tavır ve hareketi doğru ise, ona er demeli.

1731 İnsanlar arasında öğülmeğe değer kimdir; cömert öğülmeğe ve hasis ise, söğülmeğe lâyıktır.

1732 İnsan oğlu ne kadar zavallıdır, o bütün gün toplar, fakat yiyecek bir şey bulamaz.

1733 Kimi durmadan koşar, dünyayı dolaşır; kimi canını feda eder, denize dalar.

1734 Kimi dağ kazar, bakarsın, kayaların dibine iner; kimi yeri kulaçlayarak, yaya koşar.

1735 Kimi, bak, tepeler aşar, dereler geçer; kimi yer kazar ve suyu kuyudan içer.

1736 Kimi orduda kılıç ve balta yer; kimi kaleyi muhâfazaya memûr olur, orada ihtiyarlar.

1737 Kimi hırsız, sahtekâr, yan-kesici, dolandırıcı; kimi zâlim olur, kimi öldürücü ve yıkıcı olur.

1738 İnsanın bunca zahmet çekmesi hep boğazı ve sırtı içindir; mal toplar, yiyemez; öldükten sonra da vebâli altında kalır.

1739 Bunlar hep bilgisiz insanların işidir; bilgisiz insanlar tam bir hayvan sürüsüdür.

1740 Tanrıya inanan bilgili insan, kısmetinde ne varsa, onunla iktifa eder.

1741 Hayatın bu tecellilerini iyi gören akıllı ve sâkin insan ne der, dinle.

1742 İster yat, ister dünyayı dolaş, koş; kısmetin ne ise, sana o nasip olur.

1743 Ey âlim hakîm, gönül ve dilini doğru tut; vakti gelince, yiyeceğin eksik olmaz.

1744 Zenginlik ve dünya nimetleri istersen, bunlar doğruluk ile elde edilir.

1745 Âhiretini de mâmûr etmek istersen, elinden gelirse, bunun çâresini doğrulukta ve imanda ara.

1746 Aklı eren ve doğruluk ile dünyayı elde eden insan da iyi söylemiş.

1747 Bu dünyada zenginlik dilersen, özünle ve sözünle doğru ol.

1748 Âhireti kazanmak istersen, özünü, sözünü ve gönlünü dâimâ temiz tut.

1749 Ey hukümdar, dikkat et, doğru hareket ederlerse, insanların hayatı ne kadar güzel geçer.

1750 Bunu doğruluk ve imanla kendine eş edin, her türlü işi insanlık ile yap.

1751 Öğdülmiş 'i saâdeti günden-güne yükseltti; halka emirler verdiği gibi, onların dileklerini dinlemeği de ihmâl etmedi.

1752 Hukümdar da onu her şekilde denedi, iyice tetkik etti, onun doğru ve dürüst hareket ettiğini gördü.

1753 Bütün yaptıklarının şüphesiz, doğru olduğunu gören hukümdar Öğdülmiş 'in sadâkatine inandı.

1754 Hukümdara her hususta yol-iz gösteren âlim müşâvir ne der, dinle; ey bilgisiz, bunu anla ve itiraz etme.

1755 Beyler hizmetkârlarına dikkat ve hizmete girecekleri de esâslı bir şekilde tecrübe etmelidir.

1756 Ancak kulun işin ehli olduğu görüldükten sonra, bey ona izzet ve ihsan kapısını açmalıdır.

1757 İşi beyin arzu ettiği şekilde olursa, hizmetkâr büyür; hizmetkâr büyüyünce, beyin de şöhreti artar.

1758 Her işe bilgisi ve aklı ermiş olan Yağma beyi çok iyi söylemiş.

1759 Ey bey, işi işin ehline, işe yarayana, hareketi doğru ve dürüst olana ver.

1760 Eğer bir bey işi ehliyetsiz bir kimseye verirse, ehliyetsizliği başkası değil, kendisi göstermiş olur.

1761 Tanrı bir kimseyi mes'ûd etmek ve yükseltmek isterse, ona ehliyetli ve dürüst hizmetkârlar verir.

1762 Eğer yükselttiğini tekrar düşürmek isterse, ona gün göstermeyen hizmetkâr verir.

1763 O bilgisiz idâre dizginini eline alır ve bu odun onu tâkip eder; böylece bütün işi bozulur ve toz-dumana katılır.

1764 Hukümdar Öğdülmiş 'i yükseltti; ona inandı ve bütün işleri onun eline verdi.

1765 Bütün memlekete onu hâkim kıldı; o her işte kudret ve nufûz sâhibi oldu.

1766 Ona unvan, mühür, at, koşum ve hil'at verdi; çok itibar gösterdi; o ikbâlin son derecesine vâsıl oldu.

1767 Hukümdar ona verdiği beratlarda kendisinden büyük bir sitâyişle bahsetti ve o hukümdarın yakınlarından oldu.

1768 Kapıda hizmet eden büyük-küçük, her kes, ona candan fedaya hazır olduklarını bildirdiler.

1769 Hizmetinde bulunanların hepsi gelip, tebrik ettiler; hediye olarak, yiyecek ve giyecek bir çok şeyler takdim ettiler.

1770 Öğdülmiş iyi kanunlar vaz'etmekte devam etti; her kesi, derecesine göre, taltif etti.

1771 Halk üzerinden bütün zor ve tazyiki kaldırdı; kendisinden hiç bir uygunsuz hareket sâdir olmuyordu.

1772 Kanunlar vaz'edildi ve memleket düzene girdi; ülkenin temeli sağlamlaştı ve hukümdar huzûra kavuştu.

1773 Onu sevenler çoğaldı, sevmeyen ve düşman olanlar ülkesini bırakıp, kaçtı; artık meydanda toz-duman nâmına bir zerre kalmadı.

1774 Hukümdar sıkıntıdan kurtuldu, huzûr ve sevince kavuştu; işleri görüldü, kendisi râhat etti.

1775 Bu gibi faydalar bilgiden gelir; akıllı, bilgili ve iyi huylu kimseden gelir.

1776 Akıllı insan nasıl öğülmez, akılsız kimsenin işi nasıl yerilmez.

1777 Akıllının işi hep ölçüye göre biçilir; bilgisizin işi ise, hep gelişi-güzel kesilir.

1778 Akıllıya saâdet ne güzel yakışır; akıllıya veya iyi hareket eden bilgiliye saâdet ne iyi uyar, düşün.

1779 Ila beyi ne der, dinle; bu sözün mânası senin sözlerine temel olsun.

1780 Bilgisize devlet ve saâdet gelirse, halkın arasına fesât girer ve bu, memleket için, öldürücü bir felâket olur.

1781 Eğer beylik akıllı bir insanın eline geçerse, o ülkesini huzûra kavuşturur; sen bu söze inan.

1782 Hukümdar huzûra kavuştu, günü aydınlandı; Tanrıya şükür, hamd ve senâ etti.

1783 Gözünü göğe dikti, elini kaldırdı ve: — Ey rabbim —dedi — bilgi veren sensin.

1784 Bilgi verdin ve kuvvetle beni ülkenin hâkimi kıldın; gönlüme kuvvet ver ve beni doğru yoldan ayırma.

1785 Ey rabbim, bana kuvvet ihsan et; bütün iyiliklere muvaffak olayım ve tebeamın yükünü cesâretle yükleneyim.

1786 Fakirlere çok eşya ve mal dağıttı; her hususta Tanrı'ya gönül bağladı.

1787 Günler ve aylar böyle sevinç içinde geçti; bütün memleket halkı hep zenginleşti.

1788 Seçkin insan, bak, böyle olur; ne yazık ki, böyle insanlar da fânîdir.

1789 Böyle bir beye sâhip olan halk bahtiyardır; halkının iyiliğini isteyen bey, dirâyetli bir beydir.

1790 İyi veya kötü, ölünce, hep toprak olur; fakat ne kadar toprak olsalar bile, adları kalır.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

1791 Hukümdar bir gün tek başına oturuyordı; Öğdülmiş'i çağırdı ve konuşmağa başladı.

1792 Ey Öğdülmiş — dedi — şimdi bana bak, sana babanın hiç bir emeği geçmedi.

1793 Baban öldüğü zaman sen bir çocuk idin; küçüklere yolu-izi büyükler gösterir.

1794 Baban sana fazîlet ve bilgi öğretmedi; ben de bu hususta sana pek yardım edemedim.

1795 Nasıl oldu da bunca fazîlet sende toplandı; şimdi sen bana bunu söyle.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1796 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Hukümdarın ömrü ve devleti uzun olsun — dedi —

1797 Tanrı kime inâyet eder ve kısmet verirse, o dileğine kavuşur, şöhret sâhibi olur.

1798 Görmüş-geçirmiş şu ak-sakal, şu türkçe mesel, bu hususta, bak, ne der:

1799 İnsan Tanrı fazlı ile büyür ve dileğine kavuşur; onun işi günden-güne yoluna girer.

1800 Kara toprak ile mâvi gök, öç almak için, birleşse bile, Tanrı'nın verdiğine insan mâni olamaz.

1801 Her işte Tanrının yardımı şarttır; insan ancak onunla dileğine kavuşabilir.

1802 Bir de, ey hükümdar, çocuk ne kadar babasının rızasını alırsa, o kadar onun duâsına nâil olur.

1803 Babam bana hayır-duâ etmiş idi; ben o duâ ile yükselerek, bu mevkie ulaştım.

1804 Kadir rabbim hukümdarı da sebep kıldı, ben de bu fazîlet ve bilgiden hâlî kalmadım.

1805 Hukümdar beni tuttu ve beni değerlendirdi; felek de müsâit davrandı ve ben yükseldim.

1806 Beyler kime gülerek bakar ve kimi değerlendirirlerse, istediği şeyler ona doğru koşar ve etrafına üşüşür; yeter ki, o bundan faydalanmasını bilsin.

1807 İnsanın gönlü bir bahçedir; onu yetiştiren su, beylerin sözleri ve nasihatleridir.

1808 Hangi bahçe devamlı sulanırsa, orada binlerce renkli ve kokulu çiçek açılır.

1809 Bey onun hakkında iyi sözler sarfederse, kulun gönlü açılır ve yüzü güler.

1810 Eğer bey ona karşı lutufkâr davranmazsa, yeşeren çiçek çabuk kurur; bunu böyle bil.

1811 Kul dâimâ Tanrının fazıl ve inâyetini istemelidir; Tanrının fazıl ve inâyeti olursa, kapılar açılır.

1812 Şâir bu mânada şu sözü söylemiştir; ey iyi insan, şimdi bunu dinle ve anla.

1813 Tanrı kulunu fazıl ve inâyeti ile yükseltir; ona bilgi kapısı açılır ve isteği rast gider.

1814 İnsan bilgi bilirse, hayatta günden-güne saâdeti artar; kendisi ne kadar küçük olsa bile, yeri büyük olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

1815 Hukümdar tekrar dedi: — Ey Öğdülmiş, peki, bilgi sâhibi olanlar bunu nasıl elde ederler.

1816 İnsan öğrenerekmi hakîm olur, yoksa doğuştanmı böyle doğar?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1817 Öğdülmiş cevap verdi; söze başladı ve: — Bunun esâsını izah edeyim — dedi —

1818 Tanrı yaratırken, akıl ve gönül ihsan ederse, çocuk bilgi için tam bir sermâye elde etmiş olur.

1819 O günden-güne gelişir, gittikçe aklı tekâmül eder ve her istediğini öğrenir, bilir.

1820 Böylece bilgiye erişir ve bir gün âlim olur; bu bilgi ile memlekete çok faydası dokunur.

1821 Tanrı yaratırken, gönül vermezse, insan hiç bir dileğine erişemez.

1822 Bir şart daha var; çocuk bilgi isterse, öğrenmeğe küçük yaştan başlamalıdır.

1823 İnsan, küçük çocuk iken, bilgi öğrenir ve büyüyünce, dileğine kavuşur.

1824 Bilgi, fazîlet, iyi tavır ve hareketi insan öğrenir ve böylece gidişi düzelir.

1825 Bilgiyi olsun, fazîleti olsun, insan öğrenebilir; fakat akıl ise, insan ile birlikte doğar.

1826 Buna benzer türkçe bir ata-sözü vardır; bunu oku ve istifâde et.

1827 İnsan çok şeyler öğrenir ve bilgisi artar; fakat ne kadar öğrense ve anlasa bile, yine aklı elde edemez.

1828 Akıllı olmak Tanrı vergisidir; ancak buna doğuştan sâhip olursa, aklın emâreleri kendisini gösterir.

1829 Akıl, şüphesiz, Tanrının ihsanıdır; insan akıl ile bin türlü iyi kısmet ve nimete nâil olur.

1830 Akıllı insan insanların büyüğüdür; akıl insan için bin türlü fazîletin başıdır.

1831 Akılsız insana insan dememeli; ne kadar söylerse-söylesin, ona inanmamalı.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

1832 Hukümdar yine dedi: — Bu sözleri dinledim, soracak bir sözüm daha var.

1833 Aklı bilgiden başka bir şey olarak ayırdın, bununla ne demek istiyorsun, doğrusunu söyle.

1834 Aklın yeri neresidir, o nerede bulunur; nereden çıkar ve çıkınca, nereye gider?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1835 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Akıl insan için aziz ve kıymetli bir şeydir — dedi —

1836 Aklın yeri üstte, beyindedir; kıymetli bir şey olduğu için, onun yeri baştadır.

1837 Akıl insan için, şüphesiz, bir köstektir; hareketi doğru ve işi ölçülüdür.

1838 Merhametli Tanrı seçmiş olduğu kulunun hareketini ve dilini akıl ile kösteklemiştir.

1839 Akılsız ölüdür, akıllı ise, diridir; akıl insanları bu şekilde birbirinden ayırt eder.

1840 İnsan, gece gibi, karanlık bir evdir; akıl, bir meş'ale gibi, onu aydınlatır.

1841 Her türlü iyilik akıldan gelir; insan bilgi ile büyür ve temâyüz eder.

1842 İnsan-oğlu bu ikisi ile yükselmiştir; o doğruluk yolunda bu iki şey ile muvaffak olur.

1843 İnsan hayvandan bilgisi ile ayrılmıştır; bilgiden daha büyük başka ne vardır.

1844 Aklın buna benzer bir sözü vardır; akıl yerinde kullanılırsa, faydası çoktur.

1845 İnsanı hayvandan ayıran şey bilgidir; insan-oğlu bilgi ile hâkim vaziyete geçmiştir.

1846 Yürü, hayvan olma; akıllı ol ve bilgi öğren; bilgi ile söyle, sözün mûteber olsun.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

1847 Hukümdar tekrar dedi: — Ey benim güzel yüzüm, sormak istediğim bir şey daha var.

1848 Şimdi bana aklı târif et, onun mâhiyeti nasıldır ve adı nedir?

1849 Yüzü, görünüşü, tavır ve hareketi nasıldır; yaşı, derecesi, boyu-posu nasıldır ve ne ile avunur?

XXVII.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA AKLIN TÂRİFİNİ SÖYLER

1850 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Aklın hareketi doğru ve itibarı büyüktür — dedi —

1851 Yüzü, şekli güzel ve dâimâ genç ve dinçtir; her türlü iyiliğe geçit veren odur.

1852 Halîm, selîm ve sâkin tabiatlidir; o bütün canlılar için şefkat dolu bir gönüldür.

1853 Nereye eli dokunursa, orası düzelir; sözü nereye erişirse, orası o söze uyar.

1854 Sıcak yüzlü, her kes için sevimlidir; insanlar ondan fayda görürler.

1855 Keskin gözlü ve uzak görüşlüdür; hangi işe el uzatırsa, ayağını sağlam basar.

1856 El sürdüğü iş ne kadar bulanık olursa-olsun, süzülmüş, sâf bir hâle gelir; ne kadar ters düğüm varsa, bir bakışla onu çözer.

1857 İşlere sağdan, soldan, önden, arkadan, her cephesinden bakar; hall çâresini ve zamanını bilir.

1858 Kaçana yetişir, uçanı yakalar, kırığı sarar ve bozuğu düzeltir.

1859 Akılsız hayıflandı ve dedi: — Ey akıl, sensiz ben çok bunalıyorum.

1860 Bana senden bir parça nasip olmadı; sensiz insanın gönülü ölü sayılır.

1861 Akıl bir meş'aledir, kör için gözdür; ölü vücût için can, dilsiz için sözdür.

1862 Akıllı akıla der: — Ey arkadaşım, sen benim işlerimi düzelten ne iyi bir arkadaşsın.

1863 Akıl dâimâ sağdan hareket eder, onun hiç solu yoktur; o doğru ve dürüsttür, hiç bir hîlesi yoktur.

1864 Akıl kimde ise, belirtileri şöyle olur ve akıl bu belirtilerden anlaşılır.

1865 Her şeyden önce aklın tavır ve hareketi mâkuldür; aylar ve yıllar geçse dahi, gidişi aynı doğru yoldan taşmaz.

1866 Akıllı doğrudur, dili ve sözü yumuşaktır; hareketinin esâsı doğruluk üzerine kurulmuştur.

1867 O halîm, sâkin, çok mütehammil ve sabırlıdır; işe dikkatle bakar ve sükûn ile ele alır.

1868 Tavır ve hareketi ihtiyarlara benzer; fakat dikkat edilirse, yaşı gençtir; ister hukümdarın has müşâviri, ister en âdî bir köle olsun, onu iştiyakla ararlar.

1869 Şimdi buna benzer şu sözü oku; nufûz edersen, mânası da aydınlanır.

1870 Aklın hareketi ihtiyardır, fakat kendisi gençtir; akıl nerede ise, ona git, yapış.

1871 Küçüklüğü sevimli, ihtiyarlığı sâkin, kendisi halîm, alçak gönüllü ve çok faydalıdır.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1872 Hukümdar bu sözleri işitti, sevindi ve şöyle dedi: — Ey sözü akıl ve bilgiden ibâret olan, uyanık adam.

1873 Tanrı bana her nimeti eksiksiz ihsan etti; şüphesiz, sen de bana Tanrının bir ihsanısın.

1874 Bu zahmet, yüklenmesi güç olan bir yüktür, fakat insan bunu yüklenmekle iyiliğe erişebilir.

1875 Kim iyilik dilerse, ağır yük yüklenir; ağır yük yüklenen dileğine ulaşmak ister.

1876 Yükümü yükleniyorsun, dilek ve iş oluyor; beni râhat ettiriyorsun, fakat sana zahmet oluyor.

1877 Tanrı bana şimdi tevfik ve kudret versin, senin hakkını bire karşı üç olarak ödeyeyim.

1878 Senin nasıl hizmet ettiğini biliyorum; beni düşünmen, senin bana candan bağlılığından ileri geliyor.

1879 Sâdık ve tam hizmetkâr kendi nefsini değil, beyin menfaatini gözetendır.

1880 Hizmetkârın dili ne der, dinle; severek hizmet eden kul beyini huzûra kavuşturur.

1881 Kulu candan bağlı olur ve işini yaparsa, bey memnûn olur ve tam bir saâdete kavuşur.

1882 Bey hizmetkârı sâyesinde göğüsünü kabartır; o arzu edildiği şekilde hizmet ederse, beyini râhat ettirir.

1883 Kul sıkıntı, yük ve zahmetleri ortadan kaldırmalı, beyine arzu ettiği yolları açmalıdır.

1884 Hangi bey böyle bir kulu bulursa, bu ona Tanrının büyük bir ihsanıdır.

1885 Bizden önce ölen dünya hâkimlerinden büyük bir kısmı da bunun hasreti ile ölüp gitmiştir.

1886 Dünya halkı huzûr ve saâdet içinde râhata kavuştu; bütün halk hukümdara duâ etti.

1887 Başka memleketlerin halkı da bunu işitti ve onun yüzünü görmeği arzu etti.

1888 Böylece aylar ve yıllar geçti; hukümdar iyi kanunlar vaz'ederek memleketini idâre etti.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

1889 Hukümdar bir gün Öğdülmiş'i yanına çağırdı ve: — Sana bir şey soracağım, bu hususta bildiğini söyle — dedi —

1890 İnsan kendi vücûduna, yedi endâma bakarsa, bunlarda zevk bulur; bunların her biri kendi kısmetini toplar.

1891 Gönül zevki nedir, göz zevki ne; bu iki zevkten benim kısmetim nedir?

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1892 Öğdülmiş cevap verdi ve:— Gönlün arzu ettiği ve kuvvetle özlediği şey zevktir — dedi —

1893 Göz için, sevdiği yüzü görmek zevktir; gönül için arzusuna kavuşmak zevktir.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

1894 Hukümdar tekrar sordu:— Ey Öğdülmiş, söyle; sevgilinin nişânesi nedir?

1845 Her kes sevdiğini iddia eder; bu iddianın mânası nedir?

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1896 Öğdülmiş cevap verdi ve:— Baş-üstüne; insan sevgilinin yüzüne bakınca, sevdiğini anlar — dedi —

1847 Göz için, bakarken, her şey örtülü olabilir; fakat gönül için örtü yoktur; bunu bilmelisin.

1898 Sevip-sevmediğini anlamak isterse, insan gönüle bakmalı; bu gönülden anlaşılır.

1899 Sevgililerin yüzünde bunu belirten bir alâmet bulunur; göz-göze gelince, onlar birbirlerini anlarlar.

1900 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; dinleyip, anlamağa çalış; ey insanların karpuzu.

1901 Seven insan yüzünden bellidir; ağzını açsa, sözünün mânasında sevgi kendisini gösterir.

1902 Birinin sevip-sevmediğini bilmek istersen, gözüne dikkat et; sana doğru bakınca, gözünden belli olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

1903 Hukümdar tekrar dedi:— Bu sözü dinledim, anladım; daha bir sözüm var, onu da bana söyle.

1904 Şimdi sana çok mühim bir şey soracağım bana iyice düşünerek, cevap ver.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1905 Öğdülmiş cevap verdi:— Ey devletli hukümdar, beyler adlarını bilgi ile yükseltmişlerdir.

1906 Beylerin kendileri bilgi sarayıdır, kul bilgisiz olur; kul sözünün ne kıymeti var.

1907 Sormak kolay, fakat cevabı güçtür; vereceğim cevap esâsen hukümdarın bilgisi dâhilindedir

1908 Kolayını hukümdar aldı; ey yiğit kahraman, güç olanı şimdi bana bırakma.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

1909 Hukümdar:— Soran muhtacdır; kendisi bilmediği için, bunu karşısındakine sorar — dedi —

1910 Bu böyle olunca, senin buna ve sorduğum söze cevap vermen gerekir.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1911 Öğdülmiş cevap verdi ve:— Ey iyi nizam sâhibi, dinlemek söylemekten daha iyidir — dedi —

1912 Söz söyleyen canını üzer; dinleyen ise, râhat eder ve vücûdunu semirtir.

1913 Tecrübesi olan hakîm ne der, dinle; çok söz söylememeli, daha çok dinlemeli ve düşünmelidir.

1914 İnsan dinlemekle âlim olur: çok söz söylemekten insanın başı gider.

1915 Dinlemek kulak için bir zevktir; çok söz söylemekte fayda yoktur.

1916 Söylenmeyen söz som altın sayılır; ağızdan çıkınca, bakır olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1917 Hukümdar şöyle dedi: — Şimdi doğru söyledin, sen kendine saâdet kuşağını bağladın.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1918 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey devletli hukümdar, ben kul olmağı tercih ettim — dedi —

1919 Eğer aklı eriyorsa, beyinin râhat etmesi için, kul kendi canını eritmelidir.

1920 Ben kendi bildiğimi söylerim; hukümdar dinlesin ve yanlış bulduklarını affetsin.

XXVIII.

BEYLİĞE LÂYIK BİR BEYİN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ SÖYLER

1921 Hukümdar bunun üzerine şöyle dedi: — Sormak istediğim şey işte şudur.

1922 Bir olan Tanrı insan-oğlunu yarattı; bunlar arasında büyük var, küçük var; kötü ve iyi adlı olanları var.

1923 Bilgili, bilgisiz, fakir ve zengin var; akıllı, akılsız ve küstah var. İyi söyle,

1924 Beyin nasıl olması gerek ki, o bunların başına geçsin, işini görsün, nâm ve şöhreti dünyaya yayılsın.

1925 Memleketi düzene girsin, halk zenginleşsin; göçtüğü zaman da, iyi nâm bıraksın.

1926 Gümüş ve sırmalar ile hazinesi dolsun; düşman boyun eğsin ve kargaşalık ortadan kalksın.

1927 Asker toplansın, kudretli bir ele sâhip olsun; yeter bilgi ile memleketi idâre etsin.

1928 Şöhret kazansın, adı dünyaya yayılsın; günden-güne yükselsin ve saâdeti artsın.

1929 Huzûr içinde ömür sürsün, uzun zaman hukümran olsun; bütün canlar feda olsun, tek o yaşasın.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1930 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Hukümdar bana çok zor bir şey sordu — dedi —

1931 Bu beylik işini hep beyler bilir; kanun ve nizam, örf ve âdet onlardan gelir.

1932 Bey doğarken, beylikle doğar; görerek öğrenir ve böylece işlerin hangisinin daha iyi olduğunu bilir.

1933 Tanrı kime bu beylik işini verirse, ona işi ile mütenâsip akıl ve gönül de verir.

1934 Tanrı kimi bey olarak yaratmak isterse, ona önce münâsip tavır ve hareket ile akıl ve kol kanat verir.

1935 Bu beylik işi beylerin işidir; beylerin işini bey olan kimse bilir.

1936 Bu işi hukümdar benden daha iyi bilir; babası bey idi, kendisi de beydir.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1937 Hukümdar dedi: — Anladım, bunların hepsi doğrudur; bu sözü doğru söyledin, sözün misk gibi koktu.

1938 İşi yapan adam kendi vazifesini yapar; bunun kusur veya fazîlet olduğunu gören insan takdir eder.

1939 Ben iş yapan insanım, sen ise, onu gören insansın; yapan adam işinin nasıl olduğunu görenden öğrenir.

1940 Şimdi Tanrı sana akıl ve gönül verdi; akıl ve bilgi sâyesinde sen işleri sükûnetle ele alıyorsun.

1941 Küçüklüğünden beri hep benim hizmetimde bulundun; görüp öğrenerek, iyi kanunlar elde ettin.

1942 Bütün işleri artık sen anladın ve kavradın; bana da işin ve sözlerinle candan bağlısın.

1943 İnsan işini kendisine candan bağlı olana danışır; sâdık insan kendisini başkası için feda eder.

1944 Bana içten bağlı olduğun için, sana inanıyorum; sözlerime samimiyetle cevap ver.

1945 Dinle, şefkatli insan ne der; insanlığın başı merhamettir.

1946 Merhametli insanı akıllı çok öğdü; merhametli kimse insan için azizdir.

1947 Merhametli birini bulursan, bağrına bas; bilgi ve akıl bana böyle dedi.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1948 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey hukümdar, ey üstün el, sağ ol ve huzûr içinde yaşa — dedi —

1949 Beylik için insanın ilk önce asîl soydan gelmesi gerektir; bey cesûr, kahraman, kuvvetli ve pek yürekli olmalıdır.

1950 Babası bey ise, oğul bey doğar; o da babaları gibi, bey olur.

1951 Bey bilgili ve akıllı olmalıdır; cömert ve yumuşak huylu olmak da lâzımdır.

1952 Beyler bilgi ile halka baş oldular ve akıl ile memleket ve halkın işini gördüler.

1953 Bey adı *bilig* kelimesi ile ilgilidir; *bilig*'in lâmı giderse, *beg* adı kalır.

1954 Bey çok akıllı olmalı ve aklın kıymetini bilmelidir; bilgili insanın düşmanı çok olur.

1955 Bilgiyi takdir eden, görmüş-geçirmiş ve çok gezmiş insan ne der, dinle.

1956 Ansızın bir iftiraya uğramaması için, beyin bilgili, akıllı ve uyanık olması lâzımdır.

1957 Adının iyiye çıkması ve boyanın tutması için, iyi tavır ve hareket ile binlerce fazîlet lâzımdır.

1958 Aslında bütün insan-oğullarının menşei büyüktür; seçkinler ise, bilgi ile temâyüz etmiştir.

1959 Soyu iyi ise, insan iyi olarak doğar ve iyi olduğu için baş-köşeye geçer.

1960 Bu beylik mukaddestir, temizlik ister; halkın da temiz ve uyanık olması lâzımdır.

1961 Halk için beyin cesûr ve kahraman olması iyidir; büyük işleri ancak bu meziyetler ile karşılamak mümkündür.

1962 Tecrübeli, sözünü düşünerek söylemiş olan Ötüken beyi ne der, dinle.

1963 Halk için beyin çok seçkin olması lâzımdır; özü, sözü doğru ve tabiatı güzide olmalıdır.

1964 Bilgili, akıllı, halka muâmelesi iyi, cömert, gözü tok ve gönülü zengin olmalıdır.

1965 Her türlü iyiliğe el uzatmalı; hayâ sâhibi, yumuşak huylu ve asîl tabiatlı olmalıdır.

1966 Böyle bir bey halka lâyık, büyük bir bey olur ve bu beyden de iyi bir hânedan yetişir.

1967 İnsan her işe başlarken, bilgi ile başlar ve akıl ile sona erdirir.

1968 Bey halkı bilgi ile elinde tutar; bilgisi olmazsa, aklı işe yaramaz.

1969 Beyler işlerinde yanılırlarsa, ey devletli hukümdar, onların beyliği hastalanmış demektir; tedâvi etmelidir.

1970 Beylik hastalığının ilâcı akıl ve bilgidir; ey yumuşak huylu, onu akıl ile tedâvi et.

1971 Bey bilgili, akıllı ve zeki olmalıdır; beyliğin hastalığına ancak bunlar ile bir çâre bulunabilir.

1972 Bilgili, akıllı ve hakîm hukümdarın her iki dünyada da makamı yüksek olur.

1973 Her iki dünyayı bulan insan çok mes'ûd olur ve bütün saâdetlerin başında bulunur.

1974 Şâir şu sözü buna benzeterek söylemiştir; dikkat edersen, mânası bilgisiz için gözdür.

1975 Saâdet nedir; bana târif et; insanlar arasında mes'ûd olan kimdir.

1976 Kendisi yaşar, başkalarını da yaşatır ve ömrünü saâdet içinde geçirirse, böyle bir insan âhirette de baş-köşeyi bulur.

1977 Tabiatı iyi ve hareketi doğru ise, bak, o beyin hayatı sevinç içinde geçer.

1978 Tanrı kime bu iyi tabiatı ve bu iyi tabiat ile birlikte iyi gidişi kısmet ederse,

1979 Bu dünya, her türlü nimeti ile birlikte, onun olur; isterse, kendisi kullansın, isterse, başkalarına dağıtsın.

1980 Tanrı kuluna saâdet ile fazîleti nasîp ederse, onun tabiatı iyi ve hareketi mükemmel olur.

1981 İl ve şehirleri idâre, sulh ve sükûneti te'min etmek için, hukümdarın iyi tabiat ve binlerce fazîlet sâhibi olması lâzımdır.

1982 Bu iyi tabiat ne güzel şeydir; tabiatı iyi olan insanın hayatı da güzeldir.

1983 Tanrı kime kötü bir tabiat vermiş ise, bu felek oku ona eziyet çektirir.

1984 Hangi bey kötü bir tabiata sâhip olursa, her işi ters gider; sevinç yüzü görmez, dâimâ keder içinde yaşar.

1985 Bey takvâ sâhibi ve temiz olmalıdır; aslı temiz olan dâimâ temizlik ister.

1986 Takvâ sâhibi, hataya düşmemek için, dâimâ titiz davranır; böyle titiz hareket eden beyler doğru iş görürler.

1987 Eğer bey takvâ sâhibi ve temiz kalpli olmazsa, hiç bir vakit temiz ve isâbetli hareket edemez.

1988 Sabır ve sükûnet bey için bir ziynettir; bunlar beyliğin başta gelen meziyetleridir.

1989 İşe bilerek başlamak ve başarı ile tamamlamak için, beyin çok akıllı olması gerektir.

1990 İşi akıllı insanlar başarırlar; akılsız kimseleri işten uzak tutmalıdır.

1991 Gönül olmazsa, insan gözünün faydası yoktur; akıl olmazsa, insan gönülünden layıkı ile istifade edemez.

1992 Ey hukümdar, dinle, sâkin, iyi gönüllü ve tecrübeli insan ne der.

1993 Hangi insanda akıl ve anlayış varsa, ona insan de, onu ne kadar öğersen öğ.

1994 Akıl, anlayış ve bilgi tam olarak kimde bulunursa, kötü ise, onu iyi, küçük ise, büyük bil.

1995 İnsan için akıl ne iyi şeydir; akıllı insanlara müşâvir nazarı ile bakmalı.

1996 Acelecilik her kes için fenadır ve derûnî bir korku neticesidir; eğer bu beyde olursa, onun yüzü kül renkli olur.

1997 Acelecilik, zevzeklik ve hiddetli mizac — bunlar bilgisizlik alâmetleridir.

1998 Acele yapılan işler acı olur; acele yemek-içmek yüzünden hastalık gelir.

1999 Her işte sükûneti tercih et; yalnız ibâdette acele et, çabuk davran.

2000 Bey tok gözlü, hayâ sâhibi ve yumuşak tabiatlı olmalı, sözünde ve hareketinde açık ve vâzıh davranmalıdır.

2001 Gözü aç adam hiç bir şey ile doymaz; gözü aç olana bütün dünya nimeti kâfi gelmez.

2002 Aç gözlülük, ilâcı ve devası bulunmayan bir hastalıktır; onu, bütün dünya kâhinleri bir araya gelse, yine tedâvi edemezler.

2003 Bütün açlar yer ve içerlerse, nihâyet doyarlar; aç gözlü adamın açlığı ancak ölümle nihâyete erer.

2004 Aç gözlü adamı mal doyurmaz; bütün dünyaya sâhip olsa bile,o yine dâimâ aç gözlü ve fakirdir.

2005 Bey hayâ sâhibi ve insanların seçkini olmalı; hayâ sâhibinin tavır ve hareketi eksilmeyen bir bütündür.

2006 Hayâ sâhibi kimse yumuşak tabiatlı olur; kendisine yakışmayan hiç bir işe el sürmez.

2007 Tanrı kime hayâ ve iz'ân vermişse, ona devlet ile birlikte bütün şerefleri vermiş demektir.

2008 Bütün uygunsuz işlere mânî olan hayâdır; bütün iyi işlere ulaştıran da hayâdır.

2009 Bu hayâ ne kadar iyi şeydir ve insan için ne büyük bir zînettir; hayâ insanı her iyi işe sevkeden bir vâsıtadır.

2010 Beyin dili dürüst ve kalbi doğru olmalı ki, halka faydalı olsun ve güneşi doğsun.

2011 Eger beylerin gönülünde hiyânet bulunursa, halka faydaları dokunmaz; onlardan vaz geç.

2012 Beyin gönülü, dili ve tabiatı düzgün olmazsa, saâdet o memlekette dolaşamaz, kaçar.

2013 Sözünde durmayan beye ümit bağlama, ömrün boşuna geçer ve peşiman olursun.

2014 Bey çok ihtiyatlı ve çok da uyanık olmalı; beyler ihmâlkâr olurlarsa, bunun cezâsını başkaları çeker.

2015 Bir memleketin bağı ve kilidi iki şeyden ibârettir; biri — ihtiyatlılık, biri — kanun; bunlar esastır.

2016 Hangi bey ihtiyatlı ise, o memleketini muhâfaza eder; düşmana boyun eğdirir ve onu sım-sıkı bağlar.

2017 Hangi bey memlekette doğru kanun koydu ise, o memleketini tanzim etmiş ve gününü aydınlatmıştır.

2018 Beyliğin başı işte bu iki şeydir; bu ikisi tam olursa, bey beylik yapar.

2019 İhtiyat ile hareket edip, düşmanını yenen, cesûr muhârip ne der, dinle.

2020 Ey ülke beyi, memleketin korunmasını istersen, memleketin her tarafında ihtiyat tedbirleri al.

2021 İhtiyatlılık beylerin ülkesini genişletir; ihmâlkârlık ise, beyliğin temelini göz göre-göre sarsar.

2022 Bu ihtiyat ile sen düşmanın boynunu vur, halka hüküm et, râhat ve huzûr içinde yaşa.

2023 Bey iki şey ile kendi beyliğini bozar, eğri yola girer ve doğru yoldan şaşar.

2024 Bunlardan biri zulüm, biri ihmâlkârlıktır; bu ikisi ile bey memleketini harâp eder.

2025 Düşmanın boynunu kırmak istersen, gözünü, kulağını tetikte bulundurmalısın.

2026 Beyler düşmanı ihtiyat ile vurmuşlar ve ihmâlkârlık ile beyliğin bağlarını çözmüşlerdir.

2027 Beyler ihmâlkâr olurlarsa, işlerini başaramazlar; bey iyice bilmelidir ki, ihmâlkârlık ederse, beyliği devam edemez.

2028 İhtiyatlı insan dâimâ hazırlıklı bulunur ve ihmâlkâre pusu kurar.

2029 Bey ihtiyatlı olursa, memleketine el dokundurmaz; eğer dokunursa, o bu tecâvüzü akıl, fikir ve bilgisi ile karşılar.

2030 Zâlim adam uzun müddet beyliğe sâhip olamaz; zâlimin zulmüne halk uzun müddet dayanamaz.

2031 Bilgili bunu nasıl ifâde eder, dinle; zâlim memleketine uzun müddet hüküm edemez.

2032 Zulüm yanar âteştir, yaklaşanı yakar; kanun — sudur; akarsa, nimet yetişir.

2033 Ey hakîm, memlekette uzun müddet huküm sürmek istersen, kanunu doğru yürütmeli ve halkı korumalısın.

2034 Kanun ile ülke genişler ve dünya düzene girer; zulüm ile ülke eksilir ve dünya bozulur.

2035 Zâlim zulmü ile bir çok sarayları harâp etmiş ve sonunda kendisi açlıktan ölmüştür.

2036 Beyler gönüllerini temiz tutar ve kanunu tatbik ederlerse, beylik bozulmaz ve uzun müddet ayakta durur.

2037 Ey devletli hukümdar, en kötüsü beylerin adının yalancıya çıkmasıdır.

2038 Beyin sözü doğru olmalı, tavır ve hareketi itimat telkin etmelidir ki, halk ona inansın ve huzûr içinde yaşasın.

2039 Yalancı insanlar vefasız olur; vefasız kimseler halkın hayrına uygun olmayan işler yaparlar.

2040 Vefâlı insan ne der, dinle; insan için insanlığın başı vefâdır.

2041 Sözü yalan olan kimsenin tavır ve hareketi cefâdır; cefâ kimde ise, o kimse hayvandır.

2042 Yalancı adamdan vefâ bekleme; bu uzun yıllardan beri tecrübe edilmiş bir sözdür.

2043 Bey cesûr, kahraman ve atılgan olmalı; bey cesâreti ile düşmana karşı koyar.

2044 Korkak askerin cesâret alması için, kumandanın kahraman ve cesûr olması lâzımdır.

2045 Cesûr insan korkakların başına geçer ve her kes ondan cesâret alır.

2046 Bu söze şâhit olarak, şu beyti oku; bu sözü gönülüne al ve aklına koy.

2047 Arslan köpeklere baş olursa, köpeklerin her biri kendi karşısındakine arslan kesilir.

2048 Eğer arslanlara köpek baş olursa, o arslanların hepsi köpek gibi olur.

2049 Beye cömertlik ve alçak gönüllülük lâzımdır; alçak gönllülük ile birlikte tabiatı da sâkin olmalıdır.

2050 Beyler cömert olursa, adları dünyaya yayılır; bunların nâm ve şöhretleri ile dünya korunur.

2051 Etrafına üşüşerek, asker toplanır ve ordu olur; asker ve ordu ile insan dileğine kavuşur.

2052 Harp eden ve hayatını bununla kazanan insan ne der, dinle: ey kahraman, vur al ve aldıklarını tekrar yiğitlere ver.

2053 Cömert ol, bağışla, yedir ve içir; eğer malın eksilirse, tekrar vur, al ve eksileni tamamla.

2054 Cesûr, gözü pek olan insan için mal eksik olmaz; ak doğan için de yem eksik olmaz.

2055 Kılıç, balta, ok, yay ile kuvvet ve cesâret varken, yiğit adam mal için endişe etmemelidir.

2056 Dünya hâkimi hakîm bey niçin hazîne toplar; asker nerede ise, oradan hazır hazîne alır.

2057 Memleket tutmak için, çok asker ve ordu lâzımdır; askeri beslemek için de çok mal ve servete ihtiyac vardır.

2058 Bu malı elde etmek için, halkın zengin olması gerektir; halkın zengin olması için de, doğru kanunlar konulmalıdır.

2059 Bunlardan biri ihmâl edilirse, dördü de kalır; dördü birden ihmâl edilirse, beylik çözülmeğe yüz tutar

2060 İyi nâm ve şöhretle adının yayılmasını isterse, bey bir de şu beş şeyi kendinden uzak tutmalıdır.

2061 Biri acelecilik, ikincisi cimrilik ve üçüncüsü hiddettir; bunlara karşı mukavemet et, mağlûp olma.

2062 Bir bey için fenâ olan şeylerin dördüncüsü inatçılıktır; yakışmayan bu şeylerin beşincisi, şüphesiz, yalancılıktır.

2063 Adının kötüye çıkmaması ve sözünün itibârını kaybetmemesi için, beyler bunlardan kendilerini uzak tutmalıdır.

2064 Bunların en kötüsü bu inatçılıktır; inatçı kimse, hiç şüphesiz, çok sıkıntı çeker.

2065 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; şâir sözüne değer veren insanın ifâdesi zenginleşir.

2066 İnatçılık insan için ağır bir yüktür; inatçılıktan kendini kurtar ve onunla savaş.

2067 Düşmanın yapamadığı fenalığı onun kendi hareketi kendisine yapar; bunun düşmandan farkı nedir, bu da düşmandır.

2068 Ey hukümdar, bir çok memleketleri elde etmek istersen, yapabilirsen, şu üç işi yap.

2069 Sağ elin ile kılıç sallar ve vururken, sol elin ile mal dağıt.

2070 Ağzından çıkan sözler şekerden daha tatlı olsun; böylece bey-kul, büyük-küçük, hepsi sana boyun eğer.

2071 Halk tarafından sevilmesi ve itibar görmesi için, ey hukümdar, beyin şu bir şeye sâhip olması lâzımdır.

2072 O güler yüzlü, tatlı sözlü, yumuşak huylu olmalı ve bütün hareketlerinde de bunlara uygun davranmalıdır.

2073 Bey gönülünü alçak tutmalı, eli açık olmalı, merhameti de bunlarla mütenâsip bulunmalıdır.

2074 Her türlü fazîleti tam olarak elde etmeli; uygunsuz ve olmayacak şeylerden uzak durmalıdır.

2075 Böyle bir bey insanların seçkini ve halkın iyisidir; seçkin ve iyi olan kimse eksilmeyen bir aya benzer.

2076 Bütün dünya halkı ona kul olur; bu gibi beyler dünyaya hâkim olurlar ve bütün dileklerine kavuşurlar.

2077 Asık suratlı, kaba sözlü, kibirli ve mağrûr insan her kesi kendisinden nefret ettirir ve işini yoluna koyamaz.

2078 Küstahlık, acelecilik, zevzeklik, bunlar avam tabiatıdır; bey bunlardan uzak bulunmalıdır.

2079 Avam tabiatının beye yakın olması uygun düşmez; bu tabiat yaklaşırsa, bey itibârını derhâl kaybeder.

2080 Siyah — kul rengidir, bey — beyaz olur; siyah ve beyaz böyle ayırt edilmiştir.

2081 Seçkin bir bey olabilmek için, fazîlete kıymet verilmelidir, ey nâmlı meşhûr.

2082 Bir kimsenin adı bey, fakat tabiatı avamınki gibi olursa, o halk arasında avamdan daha aşağı görülür.

2083 Bey güzel yüzlü, saçı-sakalı düzgün, yakışıklı ve orta boylu olmalı; aynı zamanda nâm ve şöhret sâhibi bulunmalıdır.

2084 Yüzünü gören her kes, bakınca, onu sevmeli; memleketi ve halkı ona bakıp, güvenle yaşamalıdır.

2085 Düşmana karşı cesûr ve mert olmalı; güzelliği bakan gözü sevgi ile parlatmalıdır.

2086 Bilgi nazarında boyunun çok uzun olması makbûl değildir; onun çok bodur olması da güzel düşmez.

2087 Onun için bey orta boylu olmalıdır; orta boylu olması daha iyidir.

2088 Çok yaşamış ve başından çok şeyler geçirmiş, tecrübeli insan ne der, dinle.

2089 Kısa boylu, bodur kimseler hırçın tabiatlı olurlar; hırçın nereye giderse, orada kavga başlar.

2090 Boy orta ve her şey bununla mütenâsip olmalı; ey bilgili insan, her işte itidâlden ayrılma.

2091 Bey içki içmemeli ve fesatlık yapmamalıdır; bu iki hareket yüzünden, sonunda ikbâl elden gider.

2092 Dünya beyleri şarabın tadına alışırlarsa, memleketin ve halkın bundan çekeceği zahmet çok acı olur.

2093 Dünyaya sâhip olan vaktını kumara verirse, memleketin bozar ve kenbisi de muhtac duruma düşer.

2094 Devlet işleri ihmâl edilir ve vaktında yapılmazsa, arkasından avcı kuşla tâkip etsen bile, bir daha ele geçmez.

2095 Bilgi veren ve bilgisizi yererek, içkiden men'eden insan ne der, dinle.

Ey içki düşkünü, boğazının esiri, içki içme; içki içersen, sana fakirlik yolu açıldı demektir.

Avam içkiye müptelâ oldu, malı rüzgâr gibi uçtu; bey içkiye müptelâ olursa, memleketi nasıl durur.

2098 Bu içki ve meyhâneci düşmandır, insanın parasını alır; içki içen hırçın ve kavgacı olur.

2099 İnsan sarhoş olursa, deli olur ve aklını kaybeder; deli hiç doğru iş yapar mı.

2100 Takvâ sâhibi insan ne der, dinle; ey boğazının kulu, bu söze göre hareket et.

2101 Yapılacak nice işler içki yüzünden yapılamaz; yapılmaması gereken nice işler de sarhoşken yapılır.

2102 Nice uygunsuz işler içki yüzünden işlenir; nice iyi işler sarhoşluk yüzünden geri kalır.

2103 Bey içki içer ve oyunla vakit geçirirse, memleket işini düşünmeğe ne zaman fırsat bulur.

2104 Nerede fesat olursa, oradan saâdet kaçar, gider; fesat, şüphesiz, her yerde dâimâ beyliğe halel getirir.

2105 Saâdet ve ikbâl temizdir, her yerde temizlik arar; bu saâdet durudur ve ancak saf olanı destekler.

2106 Bey içkiye müptelâ, müfsit ve kaba olursa, onun bütün halkı da ayyâş olur.

2107 Halkın bütün uygunsuzluklarını beyler düzeltir; bey uygunsuzluk ederse, onu kim yola getirir.

2108 İnsan temiz olmayan şeyleri su ile yıkayıp, temizler; eğer su kirlenirse, o ne ile ve nasıl temizlenir.

2109 İnsan hastalanırsa, tabip bunun ilâcını verir; eğer tabip hastalanırsa, onu kim tedâvi eder.

2110 Beyler tavır ve hareketlerini temiz ve doğru tutmalıdırlar; halk yolunu ve gidişini beyin yoluna uydurur.

2111 Beyler örf ve kanuna nasıl riâyet ederlerse, halk da aynı şekilde örf ve kanuna itâat eder.

2112 İşte şu söz de buna şâhittir; bu sözün, dikkat edersen, mânası buna uygundur.

2113 Beyler hangi yoldan giderlerse, beylerin bu gidişi kulun da yoludur.

2114 Beyi iyi ve gidişi doğru ise, kulu da daha iyi yürüyecektir.

2115 Bey mağrûr, kabadayı ve kibirli olmamalı; gurûr insanı doğru yoldan çıkarır.

2116 Beyler, şüphesiz, saâdetle büyük olurlar; bundan nasip alabilmeleri için gönüllerini küçük tutmalıdırlar.

2117 Akıllı, insanların iyisi, halk arasında seçkin ve bilgili bey ne der, dinle.

2118 Beyler büyüklük taslar ve kibirli olurlarsa, ey oğul, onlar, şüphesiz, itibar görmezler.

2119 Gurûr ile insan göğe yükselmez; alçak gönüllü olmakla da işi bozulmaz.

2120 Gurûr faydasızdır, o insanları kendinden soğutur; alçak gönüllülük insanı yükseltir.

2121 Bey mütevâzı ve alçak gönüllü olmalıdır; eğer böyle değil ise, sen ondan elini çek.

2122 Bey mütevâzı ve alçak gönüllü olmalı, suçlu kimselerin de suçunu affetmelidir.

2123 Hizmetinde bulunanlar ona çabuk ısınırlar ve gönülden bağlı olurlar; gönülden bağlı olan, candan adamlar severek hizmet ederler.

2124 Halka baş olan beye himmet lâzımdır; bu himmet ile birlikte mürüvvet de bulunmalıdır.

2125 Bey himmet ve mürüvvet ile şöhret bulursa, dileğine erişir ve av ayağına gelir.

2126 Himmet sâhibi olmayan kimse ölüdür; o her iki dünyada da mahrum kalır.

Himmeti ile berâber, bir de siyâset lâzımdır; siyâset için de beylik şartlarını hâiz bir beyin riyâseti lâzımdır.

Bey memleket ve kanunu siyâset ile düzene koyar; halk hareketini onun siyâsetine bakarak, tanzim eder.

Şu beyitler bu söze cevap ve şâhittir; şâhit nerede ise, huccet de oradadır.

2130 Beylerin kapısını siyâset süsler; bey siyâset ile memleketini düzene koyar.

2131 Kötü insanlara karşı siyâset yürütmeli; halk arasında kargaşalığı siyâset yatıştırır.

2132 Memleketin direği, temeli, sağlamlığı, esâsı ve kökü iki şeye bağlıdır.

2133 Bunlardan biri halkın hakkı olan kanun, diğeri de hizmette bulunanlara dağıtılan gümüştür.

2134 Kanun himâyesinde halk sevinç içinde yaşamalı ve parayı görerek, hizmet edenlerin de yüzleri gülmelidir.

2135 Bu iki zümre beyden memnûn olursa, memleketi ve idâresi düzene girer; bey huzûra kavuşur.

2136 Her hangi bir bey halka kanun vermez, halkı korumaz ve halkın serveti kapanın elinde kalırsa,

2137 O halkın içine ateş atmış olur; memleketi bozulur ve hiç şüphesiz, beyliğin temeli yıkılır.

2138 Hangi bey askerini memnûn etmezse, kılıç da kınından çıkmaz.

2139 Beyler kılıç ile memleketlerine hâkim olurlar; kılıçsız, gâfil bey memleketine sâhip olamaz.

2140 Kılıç ile balta memleketin bekçisidir; halkın başında bulunan, kılıç sâyesinde memleketler ele geçirir.

2141 Dünyayı elinde tutan, kılıç ve balta ile düşmanını yenmiş olan ne der, dinle:

2142 Ey memlekete hâkim olan, onu muhâfaza etmeli; zehir yiyen kimse bunu gaflet yüzünden yer.

2143 Ey kudretli, kılıç ve baltayı kendine muhâfız yap; kılıç bekçi olursa, bey râhata kavuşur.

2144 Kılıç kımıldadığı müddetçe düşman kımıldayamaz; kılıç kınına girerse, beyin huzûru kaçar.

2145 Ey bey, kılıç kullananı her vakıt memnûn et ve böylece kendin de dâimâ sevinç içinde yaşa ve zahmet yüzü görme.

2146 Öğdülmiş tekrar dedi: — Ey devletli hukümdar, memleket işleri çok ağır, fakat şerefi büyüktür.

2147 Halka baş olmak büyük ve ağır bir iştir; o dâimâ başa dert olur ve insana eziyet verir.

2148 Dikkat edersen, sevinci az, kaygısı çoktur; öğeni az, fakat söğeni daha çoktur.

2149 Nereye bakarsan, orada bir tehlike vardır; sevincini sorarsan, o daha azdır.

2150 Sevmeyeni çok, seveni nâdirdir; didinmesi çok, râhatı azdır.

2151 Hiç bir yerde gönülü emin olmaz; gönülün emin olmaması, insan için, büyük bir ıstıraptır.

2152 Dikkat edersen, onun her işinde bir tehlike vardır; tehlikeli işin tadı kaçar.

2153 Dinle, akıllı sözü ne der; akıllının sözü, dikkat edersen, tamamen bir inciye benzer.

2154 Hukümdarın boynu kıl gibi, başı ise, burc kadardır; akıllı insan ona pek inanmaz.

2155 Beylik baş üzerinde bir kılıç gibidir; her gün onun için tehlikeli bin iş vardır.

2156 Her beylik işi böyledir; bazısı huzûra kavuşur, bâzısı ise, kendi başını yer.

2157 Dünya ve âhireti, bunların her ikisini birden bulmak istersen, şu bir kaç işi bırakma; muktedirsen, bunları yerine getir.

2158 Gönül ve dilini doğru tut, Tanrıya sığın; Allahın emrine itâatsizlik etme.

2159 Tanrıdan ne gelirse, ona râzı ol; her şeye râzı olmak kulluk icâbıdır.

2160 Bütün halka içten gelen bir merhamet göster; dâimâ iyilik yap ve kendin iyilik bul.

2161 Halka faydalı ol, ona zarar verme; iyi hareket et, kötülerin zararlarını ortadan kaldır.

2162 Dünya ve hayat senin oldu; hayatta iken, ondan sevinçle istifâde et.

2163 Can çıksa dahi, ümidini kesme; inan ki, Tanrı iyiye iyi yol gösterir.

2164 İşte benim bu söylediklerimi hukümdar işitti; bey için böyle bir fazîlet ve bilgi lâzımdır.

2165 Hangi insanda bu fazîlet ve bu terbiye bulunursa, onu, bey olarak, memlekette yükseltmelidir.

2166 Böylesi mükemmel bir bey ve halka baş olur; insan ondan her türlü iyilik bulur.

2167 Bilgili ve zeki insan ne der, dinle; bilgili ve zeki insanın bilgisi memleket için bir zînettir.

2168 Bey bilgili, akıllı ve âdil olmalı; şöhretinin yayılması için de cesûr ve tedbirli davranmalıdır.

2169 Bey, memleketini iyice koruyabilmesi için, bir de asîl, hayâ sâhibi, yumuşak huylu ve merhametli olmalıdır.

2170 O gözü tok, sabırlı, alçak gönüllü, şefkatlı ve sâkin tabiatlı olmalıdır.

2171 Bütün fazîletlerde her kesten üstün olmalı; halka karşı adâletle muâmele etmelidir.

2172 Hangi memleketin beyi böyle olursa, o memleket halkı kurtulur; derdi kalmaz.

2173 Orada saâdet güneşi doğar ve memleket huzûra kavuşur; fakat ne yazık ki, bu gibi insanlar çok yaşamazlar.

2174 Ey hukümdar, benim bildiğim bunlardır; aklımın erdiklerini işte sana arzettim.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

2175 Hukümdar: — Anladım, doğru söyledin, bana lâzım olan bunlar idi, bilgide yanılmadın — dedi —

2176 Sana soracak bir sözüm daha var, onu da bana açık olarak, söyle.

2177 Beyi böyle her türlü fazîlet sâhibi olursa, ey seçkin insan, veziri nasıl olmalıdır ki,

2178 Altın ve gümüşten zengin bir hazine toplasın; memleket düzene konsun, şehir ve eyâletler çoğalsın.

2179 Memleketi tanzım eyleyerek, doğru kanun ile idâre etsin; hizmetinde bulunanlar iyilik görerek, ona ısınsın.

2180 Halk huzûra kavuşsun, kimse ona el uzatmasın; beyin adı iyilik ile dünyaya yayılsın.

XXIX.

ÖĞDÜLMİŞ BEYLERE VEZİR OLACAK İNSANIN NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

2181 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey hukümdar, vezir beylerin eli demektir; onlar işleri bu eller ile görürler — dedi —

2182 Hiç şüphe yok, bey için vezir çok lüzûmludur; vezir iyi olursa, bey râhat uyur.

2183 Beylerin yükünü yüklenen vezirdir; beyliğin temelini sağlamlaştıran da vezirdir.

2184 Bu işe halk içinde çok temâyüz etmiş, seçkin insan lâzımdır; aklı, gönlü ermeli ve işe yürekten bağlanmalıdır.

2185 Aklı çok ve bilgisi deniz gibi derin ve geniş olmalı, her iş elinden gelmeli ve beyin yüzünü güldürmelidir.

2186 Asîl bir âileden gelmeli, takvâ sâhibi ve dürüst olmalı, hayatını da dürüstlük ile geçirmelidir.

2187 Vezirlik mühim bir iştir; bu iş için seçkin insan lâzımdır; o doğru ve asîl tabiatlı olmalıdır.

2188 Vezir akıllı ve bilgili olmalıdır; bu iş için zekâ ve yumuşak huylu olmak lâzımdır.

Soyu iyi olan akıllı insan her yerde yükselir ve hiç bir şeyden mahrum kalmaz.

Vezir imanlı, takvâ sâhibi ve temiz olmalı, memleket ve halk ondan her bakımdan emin bulunmalıdır.

2191 İnsanların seçkini takvâ sâhibi olan kimsedir; o bütün muhtaclara ilâc ve devâdır.

2192 Takvâ sâhibi insan işte tedbirli davranır; yakışıksız işlere yaklaşmaz ve işin vaktını bilir.

2193 Beyden sonra, onun yerine, hareket ve söz ile memlekete hukmeden insan vezirdir.

2194 Soysuz adamlar temiz olmazlar; temiz olmayan kimse vezirliğe yakışmaz.

2195 Soylu insan vefâlı olur, temiz olmayanın işi dâimâ cefâdır.

2196 Kanun adamı ne der, dinle; kanun adamı her yerde itibar görür.

2197 Soylu insanların hareketi zarif olur; onlar ellerini halk üzerine vefâ ile uzatırlar.

2198 Ne kadar şeker ve ilik ile beslesen dahi, temiz olmayanın hareketi vefâsız ve cefâlı olur.

2199 Vezir hayâ sâhibi, gözü tok ve itimat edilir bir insan olmalıdır; insanların kabası hayâsız adamdır.

2200 Onun gözü tok olmalı ve onda mal hırsı bulunmamalıdır; gözü aç olan kimse, bütün dünyaya nâil olsa bile, doymaz.

2201 İnsanların seçkini hayâ sâhibi olanıdır; hayâ sâhibi olan kimse, insanların başıdır.

2202 Kimde hayâ varsa, ona her işi teslim et; insan hayâ ile küstahın yolunu tıkar.

2203 İnsanların aşağısı hayâsız adamdır; hayâsızın dili doğru söz söylemez.

2204 Hayâ sâhibi, yumuşak huylu insan ne der, dinle; bak, acıdığı için, sana nasihat verir.

2205 Hayâsız adamdan uzak dur, uzak; hayâsız inkâr eden gözdür.

2206 Hayâsızın yüzü, dikkat edersen, etsiz bir kemiktir; hayâsızın özü ise, kapanmaz bir gediktir.

2207 Hayâ ile insanın şerefi artar; hayâ sâhibinin bundan dolayı gözü parlar.

2208 Vezirin yüzü güzel ve düzgün, kendisi de, halkın hakkını alabilmesi için, âdil olmalıdır.

2209 Doğru hareketli ve mülâyim tabiatlı olursa, ondan halka her vakıt iyilik gelir.

2210 Hizmetkârların başı olan vezir doğru hizmet etmezse, beylerin işi hep eğri olur.

2211 Hizmetkârın doğru ve dürüst olması lâzımdır ki, beyler inanıp, işlerini emniyetle ona tevdi etsinler.

2212 Güzel insanın tabiatı da güzel olur; hareketi de güzel olursa, memlekete faydası dokunur.

2213 Kimin yüzü ve dış görünüşü güzel ise, dışı gibi, onun içi de güzel olur.

2214 Tecrübe etmiş ve tecrübe ile iyiyi, kötüyü ayırt etmiş insan ne der, dinle.

2215 İnsanın iç tabiatı onun dış görünüşüne eştir; yüzü ve kıyâfeti ile hareketi birbirine denktir.

2216 Dışını görürsen, bunu içi için yeter şâhit say; insanın içi dışı gibi ve dışı da içi gibidir.

2217 Saçı-sakalı düzgün olan vezir heybetli olur; vezir heybetli olursa, işi yolunda gider.

2218 Vezir hesap bilir, âlim ve zeki olmalıdır; bilgili olmalı ve çeşitli yazıları bilmelidir.

2219 Vezirin işi hep hesapla döner; hesap bilmezse, hizmetkârın işi kalır.

2220 İnsan işini-gücünü hesap ile yapar; yıl, ay, gün ve zamanı hesap ile tâyin eder.

2221 Hesabın adı hesaplı davranmaktan hesap olmuştur; dikkat edilirse, hesap çok hesaplı bir iştir.

2222 İnsan zeki olmazsa, işi başaramaz; insan işini zekâ ile yapar.

2223 İnsan bildiklerini yazı ile yazar; yazarsa, ne yapmış olduğunu bilir.

2224 Bu yazı zekâ nişânıdır; yazı bilen insan çok zeki olur.

2225 İnsan-oğlu yazı bilmese idi, yıl, ay ve günün sayısını nasıl bilirdi.

2226 Âlimler kitap yazıp bırakmamış olsalar idi, hesap yapmağa nasıl bir çâre ve imkân bulunurdu.

2227 Tanrı bu âlemi yaratmadan önce, levh ile kalemi yaratmıştır.

2228 Kulun neler yaptığını melek yazar, sonra Tanrı yarın o işi sorar.

2229 Vezirin gönülü alçak ve dili yumuşak olmalıdır; böylelikle insan kendisini başkalarına sevdirir.

2230 Alçak gönüllülük insanı sevdirir; kendisini sevdiren kimseler arkadaşlarını da memnûn ederler.

2231 Alçak gönüllü ve sâkin tabiatlı insan ne der, dinle; insan için alçak gönüllü olmak ne iyi şeydir.

2232 Alçak gönüllü insan halk arasında sevimli olur; haşin ve kibirli adam ise, sevimsiz olur.

2233 Alçak gönüllü insan uzun müddet itibarda kalır; haşin ve kibirli insanlar büyüklüğe ulaşamazlar.

2234 Vezirliğe çok olgun bir insan lâzımdır; o okuyan-yazan ve çok anlayışlı bir insan olmalıdır.

2235 Sözü, gönülü bir, hareketi doğru, hayâ sâhibi, merhametli ve halk arasında dürüst olarak tanınmış olmalıdır.

2236 Gözü tok, uyanık, ihtiyatlı ve işinin ehli olmalı; işe yarayan ve yaramayan kimseleri ayırt edebilmelidir.

2237 Hizmete hâzır, vefâlı, emânete karşı titiz ve bir de temiz gönüllü olmalıdır.

2238 Bu fazîlet ve bilgiler kimde tam olarak bulunursa, hukümdar vezirliği ona verebilir.

2239 Beye böyle bir kimse vezir olursa, bey ve halk, her ikisi de huzûra kavuşur.

2240 Hukümdarın işi, dilediği gibi, tam olur; memleketi düzene girer ve insanlar zenginleşir.

2241 İşe yaramayan, fena biri memlekete vezir olursa, o memleket halkı, fakiri ve zengini, hepsi bozulur.

2242 Vezirin iyi olması halk için faydalıdır; halka faydalı olduğu gibi, hukümdar için de zevklidir.

2243 Bilgisi deniz gibi derin, bilgi ile gönülü ve göğüsü aydınlanmış olan insan ne der, dinle.

2244 Beyin sözü ve gönülü iyi olursa, onun hizmetinde bulunanlar doğruluk yolunu tutarlar.

2245 Eğer beyler zâlim ve kötü olurlarsa, onların hizmetinde bulunanlar iyi izden ayrılırlar.

2246 Bey iyi olursa, onun hizmetinde bulunanların hareketi iyi olur ve zararları dokunmaz.

2247 Beyler kendileri kötü olmadıkça, dikkat et, kötü kimseleri yanlarına yaklaştırmazlar.

2248 Kötülük nerede ise, kötüler de beraberdir; ey iyi insan, sen yürü ve iyi arkadaş ara.

2249 Kötü iyi ile hiç bir zaman anlaşamaz; doğru eğri ile hiç bir zaman başa çıkamaz.

Karanlık gece aydınlık güne yaklaşmaz, yeşil su kırmızı ateşe konuk olmaz.

Tanımadığın adamı tanımak istersen, onun tanıdıklarını sor, o zaman anlarsın.

2252 Her şey kendisi gibi olanlar arasına katılır; sen doğrulukla yaşa, eğrilere katılma.

2253 Bu söze şâhit olan şu beyti oku; bu beyti oku ve onu gönlüne yerleştir.

2254 Yürüyen, uçan her şeye bak; her biri kendi dengini kendisine eş ve akran seçer.

2255 Kötü iyiye katılmaz, kaçar; her şeye tatbik edilebilen bu kaideye dikkat et.

2256 Vezir bey için dâimâ bir müşâvirdir, müşâvirler her işte kıyasla hareket ederler.

2257 Kötüye katılma, onun işi kara ve tabiatı fenâ olur; bu ağır yükü kolay yüklenemezsin.

2258 Beyler iyi insanları kendilerine yakın tutarlarsa, memleketin işi yoluna girer ve iyi ad bırakırlar.

2259 Eğer bey kötü adamları kendisine yakın tutarsa, adını lekeler ve memleket işini bozar.

2260 Ey hukümdar, böyle bir vezir bulunursa, o beyini huzûra kavuşturur ve halkı râhat uyur.

2261 Bey onun vâsıtası ile bütün arzularını elde eder; durum ne olursa-olsun, bütün işi düzene girer.

2262 Halkı zenginleşir, memleketi de tanzim edilir; hazine çoğalır, beyin hayatı saâdet içinde geçer.

2263 Adı, şöhreti tâzeliğini hiç bir vakit kaybetmez, ebedî kalır; kendisi yıpranarak ihtiyarlasa bile, yeri sağlamlığını muhafaza eder.

2264 O bu dünya saâdetini elde ettiği gibi, öbür dünya saâdetine de nâil olur; uzun uzaman hep devlet ve ikbâl içinde yaşar.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

2265 Hukümdar: — Bu sözleri iyice anladım — dedi — bugün çok güzel şeyler konuşuldu.

2266 Şimdi bana söyle, beylerin işini iyi görmesi için, kumandan nasıl olmalıdır ki,

2267 Ordunun başına geçsin ve işini başarı ile yapsın ve hataya düşmesin.

2268 Bana söyle, kim bu işe yarar ve düşmanın ordusunu bozarak, onu darmadağın eder?

XXX.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA KUMANDANIN NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

2269 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey hukümdar, düşmana karşı her vakıt üstün ol — dedi —

2270 Anlaşmak istemeyen düşmanın uykusunu kaçırmak için, şüphesiz, beye bir ordu kumandanı lâzımdır.

2271 Bu işe çok çevik, sert, tecrübeli, tam ve pek yürekli bir adam lâzımdır.

2272 Orduya kumanda, askeri idâre etmek ve düşmanı kırmak çok büyük bir iştir.

2273 Bu iş için seçkin insan lâzımdır; ihmâlkârlık yüzünden töhm altında kalmaması için, o ihtiyatlı ve uyanık olmalıdır.

2274 Cömert, cesûr, alçak gönüllü, sofrası açık ve soğuk kanlı olmalıdır.

2275 Etrafına en seçkin kimselerin toplanması için, ordu başında bulunan insanın çok cömert olması lâzımdır.

2276 O bütün malını askere dağıtmalı ve bir çok kimseleri dost ve silâh arkadaşı edinmelidir.

2277 Kendisine bir at, giyim ve silâh ayırması kâfidir; meşhûr olup, dünyaya nâm salmak ona yeter.

2278 Çoluk-çocuk ve karım diye, mal toplamamalı veya mülk ve bağ-bahçe edineceğim diye, gümüş yığmamalıdır.

2279 O bütün arzusunu kılıcı ile istemelidir; vurmalı, almalı, vermeli ve böylelikle şöhretini büyütmelidir.

2280 Silâh arkadaşlarını yedirip-içirmeli ve giydirip-kuşatmalı; onlara çok at-koşum, köle ve câriye ihsan etmelidir.

2281 Böyle olursa, onun etrafına mert yiğitler toplanır ve tatlı canlarını fedâ ederek, cesetlerinden dağlar ve kayalar meydana getirirler.

2282 O çok cesûr, zeki ve aynı zamanda da mert ve geniş yürekli olmalıdır.

2283 Harpte korkak kimselere lüzûm yoktur; korkak insanlar kadınlara benzerler.

2284 Korkak kimseler orduyu bozarlar; ordu bozulursa, askerler birbirini ifsat ederler.

2285 Harpte cesûr yiğitler dayanmalı, düşman at salarsa, hemen toplanmalıdır.

2286 Ölüm için, hiç şüphesiz, ecelin gelmesi lâzımdır; eceli gelmeden, hiç bir yiğit ölmez.

2287 Ölümü hatırına getirmeyerek, düşmanını vuran, yaman ve pek yürekli adam ne der, dinle.

2288 Anadan doğan hiç kimse ecelsiz ölmez; düşmanı görünce, neden korkarsın?

2289 Düşmana yalın hücûm et, erkekler gibi vuruş; eceli gelmeyince, insan kat'iyen ölmez.

2290 Kumandan haysiyet sâhibi olmalıdır; o şerefi için düşmana karşı koyar ve intikamını almadan, ondan yüz çevirmez.

2291 Şeref duygusu ile insan düşmanını darma-dağın eder; harpte ilk önce şerefsiz kimseler kaçar.

2292 Korkak kimse dahi haysiyetini korumak için, kahramanlık gösterir; öğülmesi için insan kendisini ölüme atar.

2293 Cesûr dediğin haysiyet sâhibi olur; haysiyetli insan ölürken, vuruşarak ölür.

2294 Kumandan iyi tabiatlı ve alçak gönüllü olmalıdır; o böylelikle kendisini halka sevdirir.

2295 Alçak gönüllü kimse insanların kalbini kendisine ısındırır; kötü dilli ve hiddetli kimseler insanları kendisinden uzaklaştırırlar.

2296 Ordu kumandanı mağrur olursa, şüphesiz, düşmandan dayak yer.

2297 Mağrûr adam ihmâlkârlık eder; ihmâlkâr adam ya bozulur yahut vakıtsız ölür.

2298 Nâmlı ve şöhretlı olması ve adının yayılması için, onun cesûr, heybetli, saçı-sakalı düzgün ve mert insan olması lâzımdır.

2299 Kendisinden korkmaları için, onun kötülere karşı heybetli görünmesi, sevmeleri için de, yumuşak huylu kimselere iyi davranması lâzımdır.

2300 Ordu kumandanı siyâset etmesini bilmeli; ordu işi siyâsete bağlı olur.

2301 Siyâset tatbik edilirse, ordu başsız kalmaz; ordu başlı olursa, asker birbirine bağlı kalır.

2302 Hangi ordu başsız kalırsa, onu bırak; o ordu bozulur; ey hukümdar sen çok yaşa.

2303 Kötülere haşmet ve siyâset, iyilere ise, dâimâ hürmet lâzımdır.

2304 İyi insanlara her türlü iyilikleri ver; onları memnûn etmeli ve onlara yük yükletmemelidir.

2305 Bütün insanlar bu iyilikleri ararlar; insan iyiliğini gördüğü adama kul olur.

2306 Yumuşak huylu insan ne der, dinle; bu beyti oku ve kendini teselli et.

2307 Hür ve serbest insanların hepsi iyilik kuludur; sen iyilik yaparak, doğruluk yolunu aç.

2308 İnsanca hareket etmek için, sen dâimâ insan ol; insan insanlığın temelini böyle tesbit etmiştir.

2309 Düşmana karşı sefere çıkmak ve ordunun hareketini idâre edebilmek için, kumandanın şu bir kaç vasfa sâhip olması gerekir.

2310 Onun yüreği harpte arslan yüreği gibi ve dövüşürken de bileği kaplan pençesi gibi olmalıdır.

2311 O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli, ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalıdır.

2312 Aynı zamanda, kırmızı tilki gibi, hîlekâr olmalı; deve aygırı gibi, kin ve öç gütmelidir.

2313 Kendisini saksağandan daha ihtiyatlı tutmalı; gözünü, kaya kuzgunu gibi, uzaklara çevirmelidir.

2314 Arslan gibi, hamiyeti yüksek tutmalı; baykuş gibi, geceleri uykusuz geçirmelidir.

2315 İnsan bu vasıflar ile harpçi olur; harpçi olur ve işinin ehli olur.

2316 Harpçi her vakıt silâh taşıyan kimsedir; o düşmanı vurur ve zafer kazanır.

2317 Onun tuzu-ekmeği ve yemeği bol, atı, elbisesi ve silâhı da buna denk olmalıdır.

2318 İnsanın adını tuz-ekmek, yiyecek ve içecek dünyaya yayar; bu hayatın devası yiyecek ve içecektir.

2319 Ila 'nın meşhûr şâhsiyeti ne der, dinle; ey insanların kutlusu, tuzun-ekmeğin bol olsun.

2320 Adının nâmlı ve şöhretli olmasını dilersen, başkalarına tuz-ekmek yedir; yaşamak dilersen, yine aynı şeyi yap.

2321 İnsanlık yapan, itimat kazanan ve cömert olan insana, tuz-ekmek hakkı diye, askerler bunun hakkını öderler.

2322 Büyüklük dilersen, yiyecek ve içecek dağıt; uzun ömür istersen, o da bununla bulunur.

2323 İşinde muvaffak olması ve gidişinin düzenlenmesi için, kumandanda şu bir kaç vasıf bulunmalıdır.

2324 Söyledikleri doğru olmalı ve sözüne emniyet edilmelidir; büyükler yalancı olursa, halkın itimâdı kalmaz.

2325 İkincisi — cömert olmalı ve ihsanlarda bulunmalıdır; bir şeyler almağı âdet edinen hiç bir kimse hasisin etrafında toplanmaz.

2326 Üçüncüsü — cesûr ve göğsü pek olmalıdır; korkan kimse düşmanı görünce, hastalanarak, yatağa düşer.

2327 Dördüncüsü — hîle ve kurnazlık yollarını bilmelidir; çâresini bulan kimseye arslan bile baş eğer.

2328 Orduları yarıp-delmek için, sebatlı bulunmalı, askeri coşturmak için de kesin kararlı olmalıdır.

2329 Ordu kumandanı bu fazîletlere sâhip olursa, düşmanını vurur ve onun şöhretini yere serer.

2330 Böyle bir kumandan askerin başına geçerse, düşmana karşı her vakıt muvaffak olur.

2331 Ordu kumandanı düşmanla karşılaşınca, gece-gündüz uyanık bulunmalı ve uykuyu bırakmalıdır.

2332 Çok adama lüzûm yoktur, fakat asker seçme olmalı; asker seçme olduğu gibi, onun silâhı da tam olmalıdır.

2333 Kalabalık asker ve ordu başsız olur; bu başsız asker ve ordu cesâretsiz olur.

2334 Tecrübeli harp adamı kıyas etmiş ve on iki binlik ordunun büyük bir kuvvet olduğunu söylemiştir.

2335 Ordular mağlûp etmiş olan kahraman adam: — Benim için dört bin asker tam bir ordudur — demiştir.

2336 Kalabalık ordu yayılınca, içinden karışır; nizâma sokulamaz, kötü bir durum hâsıl olur.

2337 Şöhretli, cesûr ve kahraman yiğit: — Orduda seçme ve iyi silâhlı yiğitler lâzımdır — demiştir.

2338 Adı dünyaya yayılmış meşhûr harp adamı ne der, dinle; bu sözü dinle ve ona göre hareket et.

2339 Çok asker isteme, seçme asker iste; askerin seçkin ve tam techizatlı olmasını iste.

2340 Az sayıda ve muntazam bir ordu, çoğa nisbetle, daha iyidir; çok kimseler çok askerle bozguna uğradılar.

2341 Ordu kumandanı düşmana karşı harekete geçerken, düşmana karşı koyacak esas kuvvetleri etrafında bulundurmalıdır.

2342 Öncü ve keşif kollarını seçip ayırmalı; ihtiyatlı olmalı, göz ve kulağını uzaklara çevirmelidir.

2343 Keşif kolu gidip, düşmanın kalabalık öncü kuvvetleri ile karşılaşınca, eğer düşmana saldırmak icap ederse, geri dönüp hücûm etmelidir.

2344 Askeri tanzim ve tertip ile muhâfız alayını teşkil etmeli ve hiç kimse geride kalmamalı veya öne geçmemelidir.

2345 Konak yerlerini ve muhâfız alayını düzenlemesini iyice bilmeli; askerden nöbetçiler tâyin etmeli ve bunlar da çok uyanık durmalıdır.

2346 Alemdar harekâtı iyice tâkip etmeli, düşmana hücûm edecek askerlerden kimse hâric kalmamalıdır.

2347 Karargâh kurarken, çok dikkat etmeli ve mahfuz bir yer seçmeli; askeri toplu bir hâlde bulundurarak, uzaklaşmasına mâni olmalıdır.

2348 Kumandan ihmâlkâr olmamalı ve çok uyanık bulunmalıdır; o ihmâlkâr olursa, düşmanın baskınından zarar görür.

2349 Öncü kuvveti ile düşmanın yakınlarına sokulmalı; otuna ve suyuna iyice dikkat ederek, karargâh kurmalıdır.

2350 Askerini çok iyi gözetmeli ve dil yakalatmamalıdır; askerinin az veya çok olduğundan düşman haberdar olmamalıdır.

2351 Daha önce dil yakalamağa gayret etmeli ve bu dilden düşmanın durumunu öğrenmeğe çalışmalıdır.

2352 Sonra işini, alınan mâlûmata göre, tanzim etmelidir; ya düşmanın boynu kesilir yahut başı ezilir.

2353 Böyle hareket etmek ihtiyatlılık ve uyanıklık olur; harpte kim ihtiyatlı davranırsa, o muvaffak olur.

2354 Uyanık beyin askeri, bak, ejderha kumandasında arslana binmiş, kılıç kamçılı orduya benzer.

2355 Düşmanı vurmak için, şu iki silâh kullanılmalıdır; bu iki silâh düşmana ölüm getirir.

2356 Her şeyden önce düşmana karşı hîle ve hud'aya baş vurulmalıdır; bu hîle ağına düştüğü için, utancından düşman yüzünü kızartsın.

2357 İkincisi — ihtiyatlılık ve uyanıklıktır; harpte kim ihtiyatlı davranırsa, o gâlip gelir.

2358 Harpte kim ihtiyatlı ve uyanık bulunursa, hiç şüphesiz, düşmanı o felâkete uğratır.

2359 Eğer düşmanın askeri çok ve seninki daha az ise, savaşa acele etme ve ona göre tedbir al.

2360 Anlaşmak imkânı varsa, onunla anlaş; yok ise, zırhını giy, düşmana sıkı-sıkı yapış ve güreş.

2361 Gayret et, düşmanı râhat bırakma, mümkün ise, gece baskını yap; gece karanlığı içinde kuvvetinin az veya çok olduğunun kim farkına varacak.

2362 Eğer sen galebe çalmak için imkân bulamazsan, elçi göndererek, sulh yapmağa çalış.

2363 Sözle oyala, sulh ol, kendini koru ve savaşa acele etme; işte bu kadar.

2364 Böyle olmazsa ve düşman anlaşmak istemeyip, savaşmakta ısrar ederse,

2365 İşi uzatma, askeri topla ve savaş; askere mal dağıt, onların kahramanlık duygularını okşa ve her vâsıtaya baş vur.

2366 Savaşı uzatırsan, düşmanın aklı başına gelir; iş uzadıkça, kuvvetinin derecesini anlar.

2367 Düşmanlarını mağlûp etmiş, görmüş-geçirmiş, tecrübeli yiğit ne der, dinle.

2368 Görünmeyen düşmanın şöhreti uzaktan büyük görünür; meydana çıkınca, onunla karşılaşanlar nazarında bu şöhret küçülür.

2369 Düşmana yalın hücûm et, ağırlığın düşmanın eline geçmesin; işi uzatırsan, mağlûp oldun demektir; ayağını çevik tut.

2370 Askerin bir kısmını pusuya yatır, yaya okçuları harekete geçirerek, kendin önden koş.

2371 Düşmanın karşısına yaşlı-başlı yiğitler koy; askeri onlar götürsünler.

2372 Harpte saç-sakal ağartmış insanlar daha iyi savaşırlar; bunlar harpçidirler ve bu işi çok iyi bilirler.

2373 Genç ve toy yiğitler çok âteşli olurlar; fakat bir yüz çevirdiler mi, bu ateşten eser kalmaz.

2374 Öne ve arkaya emin kimseleri koy; bir kısmını da sağa ve sola yerleştir.

2375 Askerler yaklaşıp, erler birbirleri ile harbe tutuşunca, her kes kendi karşısındaki ile harp etmeli ve nâra atmalıdır.

2376 İlk önce uzaktan oklar ile vuruşmalı; yaklaşınca ve yüz-yüze gelince de, süngü ile hücûm etmelidir.

2377 Saflar karışınca, kılıç ve balta ile vuruş; dişle, tırnakla saldır, yakasından tut, yapış.

2378 Dayan, düşmana hiç bir sûretle arka verme; düşmanı vur veya vuruşarak, orada öl.

2379 Dinle, düşmanın içine giren cesûr asker ne der; dayan, dayanan asker düşmanını ezer.

2380 Gelin kızların sevinçli anları zifâf geceleridir; cesûr ve kahraman erkeğin iftihar edeceği zamanlar da harp günleridir.

2381 Mağrur kahraman seyirterek, sür'atle ordusunu sürer; şâhinin kuşlara saldırması gibi, hücûm eder ve kanlar döker.

2382 Kahraman yiğit düşmanı görünce, tozu dumana katar; her yere o atılır, başkalarına sıra gelmez.

2383 Kahraman yiğit asker görünce, arslan kesilir; seyirtir, ya öldürür veya vuruşarak ölür.

2384 Kahraman yiğitin, düşmanı görünce yüzü güler; düşmanla kapışınca, kızıl kana boyanır.

2385 At, koşum ve zırhlar kıp-kırmızı olur; kırmızı ateş gibi yanan yanaklar mos-mor kesilir.

2386 Düşman at salar ve senin üzerine yürürse, dayan, arka verme; kendiliğinden dağılır.

2387 Düşman harekete geçerse, sen de ona göre hareket et; durma, hazır durumda onun her hareketini karşıla.

2388 Eğer düşman karşı duramayıp, senden kaçarsa, onu tâkip et ve esir almağa çalış; böyle yapmazsan,

2389 Düşmanı mağlûp eden kahraman yiğitlerin safı karışınca, düşman dönüp, tekrar hücûm eder ve gâlip gelir.

2390 Düşman kaçarsa, onu ölçülü tâkip et, pek uzaklara gitme; eğer düşman geri dönerse, sonra kaçamazsın.

2391 Düşman ümitsizliğe düşerse, ölümü göze alır; ölümü göze alan kimse, çok siddetle karşı koyar.

2392 Ey oğul, böyle durumlarda kendini iyi koru; kendini koru yahut her şeyi göze al.

2393 İnsan ihmâlkâr olursa, yürürken ölür; ihmâlkâr olmazsa, dileğine erer.

2394 Bana tecrübeli insan böyle dedi; tecrübeli insanların sözü sözlerin başıdır.

2395 Düşman kaçarsa, ölçülü tâkip et; arkasından pek ileri gitme, çok ileri giden doyuncaya kadar kamçı yer.

2396 Su ateşi söndürünce, ateş nasıl tekrar alevlenmezse, düşman da dağılınca, bir daha toplanamaz.

2397 Ümitsizliğe düşen insanlar ölümü ararlar; ölümü isteyen kimse evvelâ öldürür, sonra ölür.

2398 Bir kimse bir yararlık gösterirse, ona derhal mükâfatını vermeli ve bununla onun yüzünü güldürmelidir.

2399 Kim bir esir yakalarsa, onu öğmeli ve ihsanda bulunmalı ki, o da bu ihsan ile öğünsün.

2400 Kötü insan öğmekle çok iyi olur; iyiyi öğersen, bu ondan hiç geri kalır mı?

2401 Askeri öğersen, eli ile arslan tutar; atı okşarsan, koşar ve uçan kuşa yetişir.

2402 Yaralanan varsa, sen bakıp, tedâvi ettir; esir olan varsa, kurtar, geri al.

2403 Eğer ölen olursa, hürmetle kaldır; çoluk-çocuğu varsa, onlara haklarını ver.

2404 Askerler bunu görünce, sevinirler; savaş günlerinde de sevgili canlarını fedâ ederler.

2405 Tatlı söz ve güler yüz ile onlara mal vermelidir; bu üç şey insan için iyi bir an'ane olur.

2406 Serbest ve hür insanlar ona kul olur; bu kul, onu memnun etmek için, canını fedâ eder.

2407 Ey hakîm, buna benzer bir söz vardır; iyice dikkat edersen, bunun doğru olduğunu tasdik edersin.

2408 Onlara güler yüz göster, tatlı söz söyle, mal ve mülk dağıt; serbest ve hür insanlar bu üç şeyin etrafına toplanır.

2409 Sen kulu altın ve gümüş ile alma; bu üç şeyi feda et, o her kesi sana getirir.

2410 Ordu kumandanı böyle olmalıdır; böyle bir adam orduya baş olursa, çok iyi olur.

2411 Sen altınını, gümüşünü ve malını dağıt; sen ne kadar som altın verirsen, onlar da o kadar canlarından fedakârlık ederler.

2412 Hizmetkârlar bu üç şey için ona kul olurlar; beyler buna göre hareket etmeli, bu her şeyin temelidir.

2413 Bey böyle bir ordu kumandanı bulursa, işini emniyetle sona erdirir.

2414 Ordu kumandanı, böyle olursa, bütün işi yoluna girer ve kendisi takdire mazhar olur.

2415 Ehliyetli bir vezir istersen, öyle olmalı; ehliyetli bir kumandan dilersen, böyle olmalıdır.

2416 Böyle bir adama beyler inanabilirler; bey onun vâsıtası ile arzu ettiği şeyi bulur.

2417 Öğdülmiş tekrar dedi: — Ey devletli hukümdar, şu iki vazife büyük vazifelerdir; büyüklüğün atıdır.

2418 Biri vezirlik, ikincisi ordu kumandanlığıdır; bunlardan biri kılıç tutar, biri kalem.

2419 Memleketin nizâmını ve dizginini bu ikisi ellerinde tutar; bu ikisi el-ele verirse, onu kim koparır.

2420 Bunların pek seçkin insanlar olması lâzımdır; eğer beye karşı baş kaldırırlarsa, başları gider.

2421 Faydalı da olurlarsa, memlekete çok faydalı olurlar; eğer baş kaldırırlarsa, memleket bunların çok zararını çeker.

2422 Bey iyi ve insanların seçkini olduğu gibi, bu iki hizmetkârı da halk arasında ileri gelen kimseler olmalıdır.

2423 Bunlardan memlekete fayda gelir ve bundan dolayı bey de huzûra kavuşur.

2424 Memleketi idâre eden, hakîm insan ne der, dinle; hakîmlerin sözünü bulunca, nefis bir yemek gibi yemelidir.

2425 Memleketi alan onu kılıç ile almıştır, memleketi tutan onu kalem ile tutmuştur.

2426 Bir memleketi kılıç ile derhâl ele geçirmek mümkündür; fakat kalem olmayınca, insan onu elinde tutamaz.

2427 Her hangi bir memleket kılıç ve kuvvetle alınabilir; fakat bu hâkimiyet şiddet ve intikam ile uzun yıllar devam ettirilemez.

2428 Hangi şehir ve eyâlet kalem ile idâre edilirse, orada her kes kendi arzu ve nasibini bulur.

2429 Ey hukümdar, benim bildiklerim bunlardır; sorulduğu için, işte arzettim.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

2430 Hukümdar: — Bunu açıkça anladım; daha bir sözüm var, onu da söyle, ey şöhretli insan — dedi —

2431 Şimdi bana, iyice düşünerek söyle; ulu hâcib nasıl bir insan olmalı ki,

2432 O diğer hâciblere baş olsun ve sadâkatle beye canını fedâ etsin.

2433 Gerek beyin kendisi, gerek memleketi ona güvensin; halk da onlara duâ etsin.

2434 Hukümdar: — Bu sözüme de cevap ver; bunu da izah ederek, beni sevindir — dedi.

XXXI.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA ULU HÂCİBİN NASIL BİR İNSAN OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

2435 Öğdülmiş cevap verdi, söze başladı ve: — Hukümdar huzûr içinde çok yıllar yaşasın — dedi.

2436 Ulu hâcib çok emniyetli, dürüst ve bu doğrulukla birlikte de iyi ve dini bütün bir insan olmalıdır.

2437 Halka faydalı olması ve bununla halkın başına güneş ve ay doğması için, onun soyu-sopu temiz ve tabiatı iyi olmalıdır.

2438 Soyu iyi olan insan iyi olur; bu iyi insan halk için de iyilik ister.

2439 İyi insanlardan yiyecek, içecek, giyecek ve binecek husûsunda ancak iyilik gelir.

2440 Tabiatı iyi olursa, sözlerini tartarak söyler; sözleri tartan insanın işi çok temiz olur.

2441 Gözü tok, hayâ sâhibi ve nâzik olmalıdır; zeki ve bin türlü bilgiye sâhip bulunmalıdır.

2442 Gözü tok olan insan vazife başında rüşvet almaz; hâcip rüşvet alırsa, bey gülünç duruma düşer.

2443 Yoluna girmiş işi bozan rüşvettir; olgunlaşan işi çiğ bırakan da rüşvettir.

2444 Hâcip hayâ sâhibi, temiz ve nâzik bir insan olursa, ondan işte ve sözde ancak iyilik gelir.

2445 Hayâ sâhibi olan insan kötü iş yapmaz, münâsip olmayan şeylere yaklaşmaz ve başkalarına kabalık etmez.

2446 Nâzik insan saâdeti hazmeder; insan nâzik olursa, devlete lâyık olur.

2447 İnsan zeki olursa, hiç bir vakıt mala muhtac olmaz; bilgili olursa, işinde hiç bir vakıt yanılmaz.

2448 Bilgili ve büyük insan da çok güzel söylemiş; kısmetine en çok kavuşan bilgili insandır.

2449 Beylerin işini görmek için, bilgili insan lâzımdır; bilgisiz adam hiç bir işe yaramaz.

2450 Bir kimse bilgiden nasibini alamamış ise, ona diri demek doğru olmaz; sen onu ölü bil.

2451 İnsan bilgi ile büyür ve şöhret bulur; her kesten üstün olur ve her işi başarır.

2452 Bilgisiz adam boş bir kalıptan ibârettir; bilgili kimsenin yeri gökten daha yüksektir.

2453 Hâcib vazifede çok uyanık ve anlayışlı olmalı; insan işinde uyanıklık ile boya tutturur.

2454 Akıllı olmak çok faydalıdır; bütün iyiliklerde aklın hissesi vardır.

2455 Akılsız adam meyvasız ağaç gibidir; aç kimse meyvasız ağacı ne yapsın.

2456 Ancak akıllı kimse her iki dünyayı elde eder; asîl vasfını ancak akıllı insan alır.

2457 Akıllı ve bilgili adam — adamdır; o insanların seçkini ve halkın ileri gelenidir.

2458 Hâcibin yüzü ve kıyâfeti güzel, saçı-sakalı düzgün, erkek sesli ve açık sözlü olmalıdır.

2459 Yüzü ve kıyâfetinin güzelliği onu sevdirir; huzûra girip-çıkarken, merdâne tavrı iyi tesir yapar.

2460 Saçı-sakalı düzgün erkek haşmetli olur; insan bu haşmet ile hürmet bulur.

2461 Hâcib takvâ sâhibi ve dindar olmalıdır; tabiatı temiz olursa, hareketi de temiz olur.

2462 Takvâ sâhibi, temiz ve dindar insan üşenmez, dâimâ başkalarına hizmet eder.

2463 Takvâ sâhibi insan başkalarının kaygısını çeker; insanların iyisi takvâ sâhibi olan insandır.

2464 Hâcib dâimâ her kesin gözü önünde bulunduğu için, onun yüzü göze güzel görünmelidir.

2465 Bu güzel yüzü görünce, insanın yüzü güler; içi açılır ve canı zevk bulur.

2466 Bilgili işte buna benzer bir söz söylemiştir; bilgilinin sözünü tut, ey yumuşak huylu insan.

2467 İnsanda bu yüz güzelliği çok iyi bir şeydir; yüz güzelliği karşısında gözler parlar.

2468 Kumral güzeline bak ve onu kendine uğur tut, işin iyi olur; başka sözü bırak.

2469 Hâcib gönül sâhibi ve çok akıllı insan olmalıdır; bir de sâkin tabiatlı olursa, daha iyi olur.

2470 Gönül sâhibi olan insan verdiği sözü unutmaz; gönül sâhibi olmayan insan ise, sözünü tutmaz.

Gönül olmazsa, insan arkadaşını seçemez; aklı olmazsa, işini yapamaz.

Gönülsüz insanlar kuru bir kalıp olur; insan her işi gönül ile yapar.

O çok akıllı, alçak gönüllü olmalı; fakir, dul ve yetimlere karşı şefkatli gönül lâzımdır.

2474 Zeki olmalı ve kanunu iyi bilmelidir; dünyayı süsleyen şeyler hep zekâ mahsûlüdür.

2475 Her kese karşı küçük ve alçak gönüllü davranmalı; dili yumuşak ve şekerden daha tatlı olmalıdır.

2476 İnsanlara açık ve güler yüz göstermeli; başkalarına karşı insâniyet dâiresinde ve iyi muâmele etmelidir.

2477 Alçak günüllü insan ne der, dinle; ey boş insan, gönülünü alçak ve dilini kısa tut.

2478 İnsan gönlünü alçak tutarsa, saâdet gelip, onu bulur; hayatta her kes güler yüz ve tatlı söz etrafında toplanır.

2479 Güler yüz ve tatlı söze insan ısınır; insan kime ısınırsa, ona kul-köle olur.

2480 Sabırlı ve kendisine hâkim olmalıdır; gözünü iyi gözetmeli ve dilini sakınmalıdır.

2481 Kulağı delik, aklı ve bilgisi geniş, tavrı ve hareketi doğru, sözü ve özü bir olmalıdır.

2482 Bütün fazîletlere sâhip olmalı ve kalem sâhibi bulunmalıdır; her türlü işi bilgisi ile yürütmelidir.

2483 Ulu hâcib, işinde muvaffak olabilmesi için, bu fazîlet ve bilgilerin hepsine birden sâhip bulunmalıdır.

2484 Dikkat edersen, hizmetler arasında en ince hizmet hâcibliktir.

2485 Hâcib olmak ve öne geçip, insanlara yol göstermek için, şu bir kaç şey lâzımdır.

2486 Buna benzer şöyle bir şâir sözü vardır; şâir sözü bilgisize gözdür.

2487 Hâciblik için önce şu on şey lâzımdır; keskin göz, delik kulak, geniş gönül.

2488 Yüz, kıyafet, boy, dil, anlayış, akıl, bilgi; tavır ve hareketi de bunlara tam denk olmalıdır.

2489 Hukümdar çok yaşasın; fakat bir beyin gören gözü ulu hâcibdir.

2490 Kanun, usûl ve örfü yerine getirmek ince bir iştir; ulu hâcib bunu tanzim ederek, yol ve kapıları açar.

2491 Bir âlimin buna benzer bir sözü vardır; duyan bu söze gönül versin ve benimsesin.

2492 Bu hâciblik işi büyük iştir, bunu ancak çok ehil insan başarabilir.

2493 İster hâciblerin, ister beylerin işi olsun, büyük veya küçük, o bütün mâruzatta bulunmak isteyenleri kabûl eder.

2494 Hazinedar veya kâtip gibi memurlar ve elbiseci veya ayak-kabıcı gibi san'atkârlar ile münâsabettedir.

2495 Yat-yabancı elçilerin geliş ve gidişine, onların istihkakları olan ihsan ve hediyelerin verilmesine o bakar.

2496 O bunların kalacakları yeri ve yiyecekleri yemeği tâyin eder, hediyeli veya hediyesizlerin usûl ve çâresine bakar.

2497 Yol ağzında ise, insanlara rehberlik eder; merâsim, örf ve âdetin yanlış yapılmamasına dikkat eder.

2498 Fakir, dul, öksüz ve yetim dileklerini dinler ve bunları beye arzeder.

2499 Haksızlığa uğrayarak, hak talebinde bulunanları kabûl etmeli, yol göstermeli ve onlara karşı haşin davranmamalıdır.

2500 Yine içte ve dışta uygunsuzları görürse, onları ikaz ederek, hareketlerine mâni olmalı ve bunlara meydan vermemelidir.

2501 Bu çeşit bir çok ölçülü işleri, şüphesiz, ulu hâcib halleder.

2502 Bu işlere her türlü yardım ondan gelir; eğer işler bozulur veya yapılmazsa, yine onun yüzünden kalır.

2503 Ey hukümdar, hâcibler bir kaç yerde ihtiyatlı olmalı ve bu hususlarda çok gayret etmelidirler.

2504 Biri — hâcib beyin sözünden kat'iyen dışarı çıkmamalı; ikincisi — hava ve heveslerine aklını yular yapmalıdır.

2505 Üçüncüsü — huzûrda müteyakkız olmalı ve ağzına gelen her sözü söylememelidir.

2506 Rüşvet almamalı, üzerine düşen bütün işleri yapmalı ve uzaklaşmış olan insanları beyine yaklaştırmalıdır.

2507 Ey hukümdar, bir insanda şu iki şey varsa, ona iş verme ve yakınlık gösterme.

2508 Bunlardan biri yalancılık ve diğeri de insanı doğru yoldan saptıran kötü huydur.

2509 Bu iki tabiat gerçekten kimde bulunursa, ey hukümdar, onu kendine yaklaştırma.

2510 Bak, daha şu üç şey vardır ki, hizmetkâr bunlardan korunmazsa, kendi başını yer.

2511 Biri — her duyduğu şeyi ifşâ etmemeli; ikincisi — görmemesi icap eden uygunsuz şeyleri görünce göz yummasını bilmelidir.

2512 Üçüncüsü — kendisine hâkim olmalı ve doğrulukla yaşamalıdır; böylelikle hayatını sevinç içinde geçirir.

2513 Hakîm ve âlim bey ne der, dinle; bu söze göre hareket edersen, senin için çok iyi olur.

2514 Başını korumak istersen, beylerin söylemesi icap eden sözleri sen söyleme ve memlekete karşı suç işleyerek, kendi başını yeme.

2515 Avâm memlekete karşı suç işlerse, başı gider; konuşurken dili suç işlerse, dişi kırılır.

2516 Çok görmüşümdür, liyâkatsız kimseler günün birinde memlekete karşı suç işlemişler ve başları kesilmiştir.

2517 Sonra çok okudum, dil ihtiyatsız konuşurken, gönül sırrını ifşa etmiş ve o kimseyi yaralamıştır.

2518 Âlim ve hakîmler de: — Kendisine hâkim olmayan insan kendi başını yer —demişlerdir.

2519 Hâcibler kendilerini çok gözetmeli, huzûrda gözlerine ve mâruzatta bulunurken de, sözlerine dikkat etmelidirler.

2520 Vaktı gelmeden içeri girmemeli ve kendilerine sorulmadan da mâruzatta bulunmamalıdırlar.

2521 Akıllı insan ne der, dinle; akıllının dili mâna yolunu açmıştır.

2522 Meliklere vaktı gelince yüzünü göster, sordukları vakıt söyle ve ancak sorduklarına cevap ver.

2523 Her şeyin muayyen bir vaktı ve zamanı vardır; vaktı geldi ise, bunu iki göz görür.

2524 Bütün fazîlet ve bilgilerinin böyle olması lâzımdır; bu vasıfları hâiz olan ulu hâcib vazifesine başlayabilir.

2525 Ey hukümdar, benim bildiklerim bunlardır; işte sorulduğu için arzettim.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

2526 Hukümdar: — Bunları dinledim, anladım — dedi — sana bir şey daha soracağım.

2527 Şimdi gelelim kapıcı-başına; bu vazifeyi üzerine alan insan nasıl olmalıdır?

XXXII.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA KAPICI-BAŞININ NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

2528 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey hukümdar, huzûr içinde uzun seneler yaşa; ey yumuşak huylu — dedi —

2529 Kapıcı-başı olan insan çok sâdık olmalı ve bu hizmeti canla-başla benimsemiş bulunmalıdır.

2530 O karanlık geceyi hizmet kapısında ağartmalı ve parlak güneşi de aynı kapıda batırmalıdır.

2531 Hizmet ederken, usûl ve erkânı bilmeli; tabiatı, bütün tavır ve hareketi mülâyim olmalıdır.

Tuzu-ekmeği bol ve kendisi çok cömert olmalı; gümüş ve altın vererek, etrafına çok insan toplamalıdır.

Gece olunca, daha yatmadan, saray nöbetçilerini lüzûmlu yerlere dikmelidir.

2534 Nereden geldiği belli olmayan yat ve yabancı varsa, onları soruşturmalı ve aralarında en gözü açık olanları hizmete almalıdır.

Saray kapısını gözü önünde kapatıp çıkınca, o günün bütün hizmeti tamamlanmış olur.

2536 Sabahleyin kalkınca, kapıdaki vazifesinin başına geçmeli; sabah-akşam nöbetçileri yerinde tutmalıdır.

2537 Kabûl zamanı gelince, o bütün takımını toplayarak, onların başında huzûra çıkmalıdır.

2538 Huzûrda çok kalmamalı, şöyle bir görünüp çıkmalı; kapıda da kendi yerine bir adam bırakmalıdır.

2539 Hizmetkârlar takım hâlinde, birden huzûra çıkarken, o buna lâyık olan ve olmayanları gözden geçirmelidir.

2540 Kabûl zamanı sona erince, kapıcı-başı hizmetkârlardan mâruzatta bulunacak kimse varsa, onunla tekrar huzûra girmelidir.

2541 Onların isteklerini arzetmeli, arzularını desteklemeli ve onlara yardım etmelidir.

2542 Onlara hukümdardan altın-gümüş, ihsanlar koparmalı; bâzılarına unvan ve bâzılarına da vazife verilmesi hakkında tavassutta bulunmalıdır.

2543 Kim gönülden, severek hizmete gayret ediyor, kim hizmet görmeyerek, boşuna geziyor.

2544 Uygun ve faydalı olanı kim; ileride faydalı olacak bir istidada sâhip bulunanı kim.

2545 Bunları hep beyine arzetmeli ve birer-birer açıklayarak, lâyık olanı yükseltmelidir.

2546 Çıkınca, hukümdarın taltif ve takdir hakkındaki fermanlarını bizzat tebliğ etmeli ve hizmette bulunanların gönlünü böyle tedbirler ile ısındırmalıdır.

2547 Kapıda oturacak ve duracak yerleri dâimâ nizam altında bulundurmalı ve öyle tertip etmeli ki, hiç kimse açıkta kalmasın.

2548 Gelen yat ve yabancı kimseleri karşılamalı ve arkadaş edindiği kimselere de hürmet göstermelidir.

2549 Yemek tepsisi girdiği vakit, onu göz altında bulundurmalı ve münâsip olmayan şeyleri görürse, buna mâni olmalıdır.

2550 Şıra çıkarken, onu nezâret altına almalı ve yolda her hangi bir elin ona dokunmamasına dikkat etmelidir.

2551 Kapıdan yemek çıkarken, tepsilere nezâretle bunun, beyin şanına lâyık bir şekilde, her kese dağıtılmasına dikkat etmelidir.

2552 İçte ve dışta hiç kimseyi açıkta bırakmamak için, kaç kap yemek dağıtmak lâzım geldiğini bilmelidir.

2553 Beylerin şöhretini iki şey büyütür: eşiğinde — tuğu ve baş-köşesinde — sofrası.

2554 Şu iki şey de kapının süsüdür; bunlar beyin adını büyütür ve saâdete yol açar.

2555 Bunlardan biri — hür insan olan ulu hâcib, biri de — işinin ehli olan bir kapıcı-başıdır.

2556 Bu iki kimse ile kapı tanzim edilir ve beyin adı büyüklükle her tarafa yayılır.

2557 Kapıcı-başı şarapçı, döşekçi, aşçı ve tuğcuları hep göz önünde tutmalıdır.

2558 Doğancı, avcı ve okçuları da her gün ve her an kapıda hâzır bulundurmalıdır.

2559 Oradan kalkıp, evine giderken, yardımcı ve arkadaşlarını birlikte götürerek, onlara yemek ikrâm etmelidir.

2560 Yedirip-içirerek, karınlarını doyurduktan sonra da, boş göndermemeli; neyi varsa, onlara ihsanda bulunmalıdır.

2561 O bir at, bir kat elbise ve silâh ile yetinmelidir; kendisine az bir şey kalsa yeter; kalanı başkalarına dağıtmalıdır.

2562 Yat-yabancı bir kimse hizmete gelirse, onu karşılayıp, kalacağı yeri ve arkadaşlarını tâyin etmelidir.

2563 Huzûra çıkmadan önce, onu görmeli; yiyeceğine-içeceğine, yerine, atına-elbisesine dikkat etmelidir.

2564 Hizmetkârların hâllerini sormalı, açmıdırlar-tokmudurlar, yiyecekleri varmı; bunlar ile dâimâ ilgilenmelidir.

2565 Eli darda kalan varsa, onun ihtiyâcını karşılamalı ve hakkını vermelidir.

2566 Bir kimse bir müddet kapıya gelmezse, ne olduğunu sormalı ve sebebini araştırmalıdır.

2567 Eğer hasta ise, hâlini sormalı; haylazlık ediyorsa, buna mâni olmalıdır.

2568 Bütün bunlar beye karşı içten bağlılık ifâde eder; bu onu memnûn etmek için, candan yapılması lâzım gelen bir iştir.

2569 Hizmet etmiş ve hizmeti ile beyden takdir görmüş insan ne der, dinle.

2570 Hizmetkârın beyine içten bağlı olması lâzımdır; içten bağlı olanın da candan hizmet etmesi lâzımdır.

2571 Candan hizmet eden sâdık ve candan bağlı bir kulun hizmeti beyliğin temelini günden-güne sağlamlaştırır.

2572 Candan hizmet eden kimse kendi faydasını düşünmez; o her gün iyi niyetle beyin menfaati için çalışır.

2573 Yaban çiçeği faydalı ise, ben onun kuluyum; eger özenilerek yetiştirilmiş çiçek zararlı ise, onun kökünü keserim.

2574 Candan bağlı hizmetkârın kıymeti merhametsiz ve hayırsız evlâttan, daha yüksektir.

2575 Faydasız ve değersiz ise, kardeş olsa bile onu bırak; istifâde edebileceğin insanı arkadaş edin ve onun bol-bol hayrını gör.

2576 Kapıcı-başı yumuşak ve tatlı sözlü olmalı; gönülünü alçak tutmalı ve her vakıt güler yüz göstermelidir.

2577 Çatık yüz, acı söz insanı soğutur ve bunun tesiri bütün hayat boyunca devam eder, insanın gönlünden çıkmaz.

2578 Şimdi buna benzeyen şu beyti oku; sözü ile birlikte mânası da anlaşılır.

2579 İnsan sözü ile söğer ve dili ile acıtırsa, bu kemiğe sızı ve gönüle ateş olur.

2580 Vurulan kamçı yarası kapanır ve çabuk geçer; dil acısı ise, yıllarca dinmez.

2581 Beyler sefere, ava, cirit oyununa veya memleket gezisine çıktıkları vakıt,

Beyini çok dikkatle gözetmeli; başına kötü bir hâdise, bir felâket gelmesini önlemelidir.

2583 Eğer beylere bir felâket ve belâ gelirse, bu avda, kuş avında veya seferde hareket esnâsında gelir.

2584 İtimat edilemeyecek kimseleri onun yanından uzaklaştırmalı, şüpheli kimselere karşı ihtiyat tedbirleri almalıdır.

2585 Onun başını korumak için, itimatlı, doğru, onu seven ve ona gönülden bağlı insanları beyin etrâfında bulundurmalıdır.

2586 Kumandan beyin muhâfız alayını tanzim ederken, kimsenin ileri gitmemesine ve geri de kalmamasına dikkat etmelidir.

2587 Küçük rütbeli kimseler büyükler arasına girmemeli; uzak ve dışarıda bulunması icap edenler de yakın gelmemelidir.

2588 Her kesin saray kapısındaki mevkii ve yeri ne ise, bu hareket esnâsında da olduğu gibi muhâfaza edilmelidir; ey büyük.

2589 Kapıcı-başı olan kimse böyle içten bağlı olmalı, ey cömert hukümdar.

2590 Kapıyı bekleyen ve beyinin ekmeğini yiyip, işini gören insan böyle olmalıdır.

2591 İşte ben söyledim ve hukümdar dinledi; eğer seçkin insan dilerse, bilgiyi tercih etsin.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

2592 Hukümdar: — Bunu iyice anladım; bir şey daha soracağım, buna da düşünerek, cevap ver — dedi —

2593 Şüphesiz, bilirsin ki, dünya beyleri memleketten memlekete elçi gönderirler.

2594 Bana mühim bir söz söyle, bir bilgi daha ver; bir memleketten bir memlekete elçi gönderirken,

2595 Beylerin ona inanması ve onu yollaması için, bu elçiliğe nasıl bir insan lâzımdır?

XXXIII.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA ELÇİ GÖNDERMEK İÇİN NASIL BİR İNSAN LÂZIM OLDUĞUNU SÖYLER

2596 Öğdülmiş cevap verdi ve — Hukümdar bu meseleyi çok iyi düşünmelidir — dedi —

2597 Elçi insanlar arasında mümtâz, akıllı, bilgili, seçkin ve çok cesûr bir kimse olmalıdır.

2598 Tanrının kulları arasında en seçkinleri ve insanların en iyileri onun elçileri idi.

2599 Pek çok işler elçiler ile görülür; iyi neticeler elçiler vâsıtası ile elde edilir.

2600 Elçi çok akıllı, temkinli ve sözünü ifâde edebilmesi için de bilgili olmalıdır.

2601 Vazifesinde muvaffak olabilmesi için, elçinin bir de sözün içini ve dışını bilmesi lâzımdır.

2602 Dünya beyi, halkı idâre eden, bilgili ve iyi insan ne der, dinle.

2603 İnsanların en seçkini, akıllı ve tam bilgili insanı halka âmir tâyin et.

2604 Hangi işte akıl ön-ayak olursa, o iş başarı ile neticelenir; bunu çok tecrübe ettim.

2605 Âlim hangi işte bilgisini kullanırsa, ona ulaşır; onu tutar ve elde eder.

2606 İnsan aklını kullanır ve işine bilgi ile başlarsa, giriştiği her işte muvaffak olur.

Elçi gözü, gönlü tok, içten bağlı, itimat edilir, doğru ve dürüst tabiatlı bir insan olmalıdır.

2608 Candan bağlı olan hizmetkâr beyin faydasını ister, beyin faydasını isteyen — beyini gerçekten sever.

2609 Bil ki, beyine faydalı olan, ona gönülden bağlı kimsedir; içten bağlı birini bulursan, onu bağrına bas.

2610 İçten bağlı hizmetkâr insanın bağırı gibidir; belki de bağırından daha yakın, yürek kanı gibidir.

2611 Aç gözlü adam kendisine hâkim olamaz; haris olanlar elçiliğe lâyık değildirler.

2612 Gözü tok insan, fakir olsa dahi, zengin sayılır; insan sebat ederse, her işte muvaffak olur.

2613 Haris kimse tamahkâr olur, tamahkârlık fenadır; tamahkâr insanlara dilenci derler.

2614 Gözü tok insan ne der, dinle; gözü tok insan en zengin insandır.

2615 Aç gözlülük kimi fakir yapmış ise, bu dünya onu ne kadar doyursa, yine zenginleştiremez.

2616 Kim tamahkârlığın esiri olur ise, ondan ancak ölümle kurtulabilir.

2617 Bilgi veren, aç gözlü olana öğüt ve nasihat veren insan çok güzel söylemiş.

2618 Tam mânası ile zengin olmak istersen, hiç şüphesiz, gönül zenginliği dile, ey şanlı yiğit.

2619 Gözü tok olan, kul olsa bile, beydir; haris kimsenin beyliğinden bu kulluk daha iyidir.

2620 Hangi bey haris ise, o fakirdir, fakir; hangi kulun gözü tok ise, o gönülü zengin bir beydir.

2621 Elçi hayâ sâhibi, çok sâkin ve nâzik bir insan olmalı; hilm ile beraber, her türlü bilgiye de sâhip bulunmalıdır.

2622 Hayâ olmazsa, insan küstah ve âdi olur; hayâ sâhibi insan dürüst hareket eder.

2623 İnsan sâkin tabiatlı olursa, ona halîm denilir; nâzik kimse, kendisini her kese sevdirir.

2624 İnsanda zekâ ile birlikte bilgi de bulunursa, o bu bilgisi ile her işte muvaffak olur.

2625 Şu beyti oku, ne der, dinle; her işe bilgi ile başla ve ona göre hareket et.

2626 İşi akıl ile anla, bilgi ile bil; günün kutlu olsun, hayatın mesûd geçsin.

2627 İnsan dileğine zekâ ile ulaşır; önce bilgi edin, iyice kavra, sonra işe giriş.

2628 Elçi zekâ ile birlikte bir de inşanın nev'ine vâkıf olmalı; inşa bilen insan zâten zeki olur.

2629 Yazmalı, okumalı ve başkalarının sözünden de istifâde etmelidir; insan bu suretle âlim olur.

2630 O her türlü fazîletleri tam olarak bilmelidir; bu fazîletler ile insan yüzünü ağartır.

2631 Çok kitap okumalı, söz söylemesini bilmeli; şiirden anlamalı ve kendisi de şiir yazmalıdır.

2632 Hey'et ilminden ve tıptan anlamalı; rüyâ yormasını bilmeli ve sözü yorduğu gibi çıkmalıdır.

2633 Hesaba, bir de hendeseye vâkıf olmalı; cezir ile mesâha ilmini de bilmelidir.

2634 Bundan başka, bir de çok iyi tavla ve satranc oynamasını bilmeli ve rakiplerini iyice sıkıştırmalıdır.

2635 Cirit oyununda mâhir olmalı ve ok atmasını iyi bilmeli; kuşçuluk ve avcılıkta da başkalarına üstün gelmelidir.

2636 Konuşurken, bütün dilleri konuşmalı; yazarken, bütün yazıları yazmalıdır.

2637 Elçilik için bütün bu fazîletleri bilen bir insan lâzımdır; böyle elçi işinde muvaffak olur.

2638 Elçi zeki, âlim ve uyanık olursa, her yerde hoş karşılanır ve beyine faydalı olur.

2639 Elçi kötü, kof ve boş olursa, onun gittiği yerde, şüphesiz, beylerin itibârı kaybolur.

2640 Her işte emniyetle hareket edebilmesi için, elçi olarak gidecek kimsenin çok iyi bir insan olması lâzımdır.

2641 Karşısına ne gibi meziyetler ile çıkarlarsa-çıksınlar, o rakiplerini yenmeli ve kendisini saydırmalıdır.

2642 O her çeşit insanın sözünü dinlemeli, anlayıp bilmeli, fakat bunu açığa vurmamalıdır.

2643 Elçi her türlü fazîlete sâhip olursa, beyi büyür ve adı o memlekette yükselir.

2644 Bu işleri bilen kök-ayuk ne der, dinle; bu sözü anlamayan insanın aklı yoktur.

2645 Kim fazîletli ise, onun adı her tarafa yayılır; eğer bir kimsenin fazîleti yoksa, adı anılmadan, ihtiyarlar, gider.

2646 İnsan fazîleti ile başkalarına üstün olur; kimin fazîleti çok ise, o uçar gibi yükselir.

2647 Kim fazîlet ile elini uzatırsa, yüce dağların başını eğerek, yere indirir.

2648 Sorulan suâle doğru cevap verebilmesi için, onun sözden anlar ve hazır cevap bir kimse olması lâzımdır.

2649 O şarap içmemeli ve nefsine çok hâkim olmalıdır; nefsine hâkim olan insan, kendisini saâdete erdirecek kudrete sâhip olur.

2650 Bilgili kimse içki içerse, bilgisiz olur; bilgisiz sarhoş olursa, geriye ne kalır.

2651 İçki bilginin ve aklın düşmanıdır; içkinin adı, hakikatte, kavga ve gürültüdür.

2652 Ne kadar bilgili ve akıllı insan olursa-olsun, kendisini içkiye verirse, işini bozar.

2653 Ne kadar hayâ sâhibi, nâzik ve iyi tabiatlı olursa-olsunlar, içki içince, insanlar kabalık ederler.

2654 Ey nâzik insan, ne yazık ki, insan hayâsını ve aklını, idrâkini, bilgisini bu pis içkiye verir.

2655 İçki içme, içki içen insanın saâdeti elden gider; içki içenin adı deli ve budalaya çıkar.

2656 Şarap mideye girerse, sözü dışarı çıkarır; bu çıkan söz de tekrar kendisini yakar.

2657 Şu beyti söyleyen ne der, dinle; okursan, onun içini ve dışını anlarsın.

2658 Eğer sarhoş eden şarâbı içersen, gönülün sırrını açmış ve içindekileri dışarı dökmüş olursun.

2659 Bilgili, içki içerse, bilgisiz olur; bilgisiz kimse içki içerse, kimse küçük çocuğa döner.

2660 Elçi fasîh dilli ve gönül sâhibi bir kimse olmalı; sözde usta ve akılda üstün bulunmalıdır.

2661 Hoş-sohbet insanlar her yerde iyi kabûl görürler; sözde usta kimse işte de muvaffak olur.

2662 O kuvvetli bir hâfızaya sâhip olmalı ve sözü unutmamalı; ne gibi söz duyarsa-duysun, onu sıkı tutmalıdır.

2663 Yüzü güzel, kendisi yakışıklı ve saçı-sakalı düzgün olmalı ve boy-posça da insanlar arasında temâyüz etmelidir.

2664 Elçi büyük himmet sâhibi ve merd bir insan olmalıdır; insanın kıymeti bu iki şey ile ölçülür.

2665 Sözü yumuşak ve şeker gibi tatlı olmalı; tatlı söze karşı, büyük-küçük, her kes yumuşar.

2666 Elçinin işi hep sözle olur; sözü iyi olursa, dileğine kavuşur.

2667 Devletli hukümdar böyle bir insan bulursa, onu elçi olarak seçebilir.

2668 İster uzakta yat-yabancılara, ister yakındaki kendi adamlarına olsun, onu elçilikle gönderebilir.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

2669 Hukümdar: — Dinledim ve bunu anladım — dedi — bir sözüm daha var, onu da söyleyiver.

2670 Sen bana fikrini söyle, ben de sana sözünün hakkını ödeyeyim.

2671 Ey akıllı, kâtip nasıl olmalıdır ki, bey ona itimat ederek, yazılarını yazdırabilsin.

XXXIV.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA KÂTİBİN NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

2672 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Hukümdar bu husus hakkında çok düşünmelidir — dedi.

2673 Öğdülmiş devamla şunları arzetti: — Ey bey, bu sözü düşündüğüm gibi izah edeyim — dedi —

2674 Beyler kendileri ne kadar bilgili olurlarsa-olsunlar, sözlerini yazmak için, onlara yine de kâtip lâzımdır.

2675 Kâtibe sırları söylemek icap edecektir; kâtip, az veya çok olsun, bunları gizli tutmalıdır.

2676 Bu sırlara vâkıf olan kimse itimat edilir, dürüst bir insan ve itimat kazanmak için de, dini bütün olmalıdır.

2677 Eğer kâtip sır saklamasını bilmezse, beyinin sırrı fâş olur ve bu da kâtibi yakar, mahveder.

2678 Beyler sözlerini ne kadar gizlerlerse-gizlesinler, onu şu iki kimseye açmak zorundadırlar.

2679 Bunlardan biri — kâtip, biri — vezirdir; bu iki şahsa sırrı tevdi etmek icap eder.

2680 Bu iki kişiye sırrı açmak ve sırrı açınca da nazlarını çekmek lâzımdır.

2681 Bütün sırlar bu iki insanda bulunur; bu sırları saklamazlarsa, kendi işlerini kendileri bozmuş olurlar.

2682 Ötüken beyi çok iyi söylemiş, sözlerin iyisini sana dili ile ulaştırmıştır.

2683 Ey beylerin itimâdını kazanan insan, sırrı iyi sakla; sırrı saklayamazsan, derhâl başın gider.

2684 Bu ağız bir in gibidir; sözün oradan çıkarsa, seher yeli gibi olur;

2685 Dünyaya yayılır ve artık toplanmaz; onu bütün halk duyar ve artık örtülemez.

2686 Ağızdan bâzan ateş, bâzan da su çıkar; bunların biri yapar, biri de yıkar.

2687 Lüzûmsuz söz yanan ateş gibidir; onu ağızdan çıkarmamalısın, sonra kendin yanarsın.

2688 Dilin söylediği iyi söz ise, akar su gibidir; nereye akarsa, orada çiçek açar.

2689 Ey merd tanınmış bilgili hakîm, gönül sırrını çok sıkı saklamalıdır.

2690 Şu beyti oku, bak, ne der; ey gönülümü doyuran, gönül sırrını gizli tut.

2691 Gönül sırrını iyi muhâfaza et, sen onu söyleme; eğer söylersen, peşimanlığı yıllarca sürer.

2692 Kırmızı dil kara başın amansız düşmanıdır; bu kötü düşmanı sıkı tut ve huzûr içinde yaşa.

2693 Kâtip bilgili ve akıllı olmalı, güzel bir hatta ve üstün bir belâgate sâhip bulunmalıdır.

2694 Mektûbun hattı güzel olursa, gönül açılır; onu görünce, insan okumak ister, gönül avunur.

2695 Hattın güzelliği eğer belâgat ile de birleşirse, yazılı söz mükemmel bir ifâde bulmuş olur.

2696 Ila kâtibi ne der, dinle; yazılı söz usûlü mükemmel bir usûldür.

2697 Her türlü iyi söz kitaplarda bulunur; yazılmış olan söz unutulmaz, kalır.

2698 Yazanlar kitâpları yazmamış olsalar idi, bu hikmet ve bilgileri biz nasıl öğrenebilecektik.

2699 Âlim ve hakîmler yazıp bırakmamış olsalardı, bizden evvel gelenlerden kim bahsedebilirdi.

2700 İnsanlar arasında yazı olmasa idi, dille söylenen söze kim inanırdı.

2701 İnsan bir yerden başka bir yere her vakıt haber gönderir; yazı olmasa, fikrini nasıl ifâde eder.

2702 Yazı çok lüzûmlu bir şeydir; beyler memleket işlerini yazı ile tanzim ederler.

2703 Beylerin işine yarayan kimseler şu üç türlü insanlardır, ey hükümdar.

2704 Biri — bilgili, akıllı ve hakîm kimse, biri — kendisine sırlar tevdi edilen kâtip,

2705 Üçüncüsü cesûr, merd ve pek yürekli yiğittir; düşmana ve kurda karşı böyle bir yiğit lâzımdır.

2706 Anlayışlı, bilgili, akıllı ve hakîm kimse istişâre için faydalı olur; ona söz yok.

2707 Bütün memleket işlerini tanzim eden hep yazıdır; zeki insan memleketin gelirini yazı ile zapteder.

2708 Yiğit adam ise, eline kılıç alır ve onu kullanarak, düşmanın boynunu vurur ve onu ayak altına alır.

2709 Bu üçü nerede bir araya gelirse, insan orada dileğine kavuşur ve bütün arzularına nâil olur.

2710 Bunların dışında kalan bir sürü insan, bu üçüne uyarak yürüyen köşeklerdir.

2711 Eğer memleket tutulursa, kılıç ile tutulur; eğer memlekete hüküm etmek icap ederse, kalem ile edilir.

2712 İnsan bilgi ve akıl ile memleketi tanzim eder; bu üç şey ile insan dünyayı duru bir hâle getirir.

2713 Bey memleket ve kanunları bilgi ile ele alır; bütün işleri akıl ile görür.

2714 Kılıç memleket zapteder ve zafer kazanır; kalem de memleket tanzim eder ve hazine toplar.

2715 Kılıç kan damlatırsa, memleket alır; kalemden mürekkep damlarsa, altın gelir.

2716 Gerek geçmişte, gerek gelecekte bu dünyanın bize verip-vereceği bu iki şeydir.

2717 Ey bey, bu iki şey büyük bir fazîlettir; hakîm hukümdarlar bunu kendilerine düstûr edinmelidirler.

2718 Şimdi buna benzer bir söz vardır; ey iyi insan, sen bunu dinle.

2719 İnsanın bilgili olması çok iyi bir fazîlettir; insanın kılıç kullanması daha üstün bir fazîlettir.

2720 Güzel ve iyi bir memleket kılıç ile zapt ve kalem ile tanzim edilir; her kes dilek ve arzusuna kavuşur.

2721 Kâtibin gözü tok olmalı ve tamahkâr olmamalıdır; doğru, içten bağlı ve gönülü gani olmalıdır.

2722 Gözü tok insanda mala karşı hırs olmaz; böyle kimse mal ile aldatılmaz.

2723 İnsan tamahkâr olursa, nefsinin esîri olur; ey dolun ay gibi güzel yüzlüm, sen onu bağışla.

2724 Tamahkâr, ne kadar bey olursa-olsun, kuldur; tamahkâr her vakıt aşağılık bir insan olarak kalır.

2725 Kâtip haris olursa, bilgisini kötüye kullanır; tamah ederek yazar ve yazıyı tahrif eder.

2726 Altın ve gümüş görünce, ona aldanır; efendisinin başını yer yahut kendi başını kaybeder.

2727 Sâdık hizmetkâr eşiği yastık yapar ve her istenildiği zaman kapıda hazır bulunur.

2728 Vefâlı hizmetkâr beyin faydasını ister; tenini, canını ve malını beyine fedâ eder.

2729 Kâtip içki içmemeli ve temiz tabiatlı olmalı; yakışık olmayan bütün hareketleri kendisinden uzaklaştırmalıdır.

2730 Kâtip içki içerse, bilgiden uzaklaşır; bilgiden uzaklaşan yazıda şaşırır.

2731 Kâtip sabah-akşam kapıda durmalı, lâzım olduğu zaman hazır bulunmalıdır.

2732 İnsanlar arasında şu iki kişiyi seç ve onlara şu iki işi ver.

2733 Biri — yazmasını bilen kâtip, biri — konuşmasını bilen elçi.

2734 Gerek yakın-akraba, gerek yat-yabancılar arasında kırgınlıklar hâsıl olursa, bil ki, bunlar yüzündendir.

2735 Ne iş gelirse, bu iki kişiden gelir; işleri yoluna koyarsa, bu iki kişi koyar.

2736 Biri yazıda sözü yanlış yazarsa, ikincisi dili ile bunu tashih etmelidir.

2737 Ey hukümdar, kâtip böyle olmalıdır; böylesine inanılır ve itimat edilebilir.

2738 Böyle bir insana inanmak mümkündür; insanlık istersen, onda bulursun.

2739 Ey hukümdar, benim bildiğim bu kadardır; işte hukümdara arzettim, başka bir diyeceğim yoktur.

HUKÜMDARIN ÖGDÜLMİŞ'E SUÂLİ

2740 Hukümdar: — Bunu da iyice anladım — dedi — bir sözüm daha var, bugün ona da cevap ver.

2741 Bana söyle, hazinedar nasıl olmalı ki, ona beyler itimat etsin ve hazineyi eline teslim edebilsin.

2742 Hazinede altın, gümüşü muhâfaza etsin ve kendisine verilen işleri başarabilsin.

XXXV.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA HAZİNEDARIN NASIL BİR İNSAN OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

2743 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey devletli hukümdar, altın ve gümüş sevinilecek şeydir ve cana ilâcdır — dedi —

2744 Beyin gönlüne şüphe girmemesi ve onu hizmette tutması için, hazinedarın çok doğru, itimat edilir, iyi ve dürüst bir insan olması lâzımdır.

2745 Dünyayı dolaşan ve böylece servet sâhibi olan tüccar-başı ne der, dinle.

2746 Bu can sevilecek bir şeydir, ondan daha çok sevilecek şey, altın ve gümüştür; o candan çok daha kıymetlidir.

2747 Perişan olan gönülleri bu gümüş huzûra kavuşturur; eğilmeyen başları bu gümüş eğer.

2748 İnsan gümüşü görür ve ona gönül bağlamazsa, ona hakikî bir melek demek daha doğru olur.

2749 Altın görünce, pek yürekli insanlar bile yumuşar; kaba sözlü insanların da sözü nâzikleşir.

2750 Servetin günden-güne ve saâdet içinde artmakta devam etmesi için, hazinedarın gözü tok olmalı, tavır ve hareketi de güven telkin etmelidir.

2751 Çok mal görerek, gözü doymuş olmalı ve kalbinde Allah korkusu bulunmalıdır.

2752 Helâl ve harâmı iyice ayırt etmeli; yarayan ve yaramayanı iyice seçebilmelidir.

2753 Gözü tok kimseler senin servetini kendi menfaatları için kullanmazlar; doğru ve dürüst insanlar kendilerini lekelemezler.

2754 Küçüklüğünde altın ve gümüş görmüş olan kimse kendisini pek fazla mal hırsına kaptırmaz.

2755 Eğer kendisinde üstelik Allah korkusu da varsa, bu kimse, şüphesiz, doğruluk yolunu tutar.

2756 Doğruluk bir sermâyedir ve bütün iyilikler bu sermâyenin kârıdır; bu kâr ile insan ebedî tadı bulmuştur.

2757 İnsan doğru olursa, günü iyi olur; günü iyi olursa, ebedî saâdete kavuşur.

2758 Samimî insan ne der, dinle; ey dünyanın temeli, bu söze göre hareket et.

2759 Düşüncen ve sözlerin doğru, hareketin güvenilir olsun, saâdet ve bütün bu dünya nimetleri sana gelir.

2760 Doğru olursan, günün kutlu olur; sevinç ve saâdet içinde, selâmetle ömür sür.

2761 Hazinedar gönülden bağlı, uyanık, ihtiyatlı ve zeki olmalıdır; insan zekâ ile her işinde muvaffak olur.

2762 O akıllı ve tedbirli olduğu gibi, hayâ sâhibi de olmalıdır; hayâsız adamdan uzak dur, ondan vaz geç.

2763 İnsanı yakışıksız işlerden alıkoyan hayâdır; kötü tabiatlı insanları düzelten de yine hayâdır.

2764 O içki içmemeli ve nefsine hâkim olmalıdır; nefsine hâkim olan insan saâdeti bulur.

2765 İçki içerse, mal ile cömertliğe kalkışır; malı etrâfına dağıtır, fakat karşılığını alamaz.

2766 Bu iş için eli sıkı bir hazinedar daha iyidir; hazinenin malı hasisçe gözetilmelidir.

2767 Sâdık hizmetkâr sâdık olur; sâdık hizmetkâr beyini zengin eder.

2768 İçten bağlı kimse insanların seçkinidir; içten bağlı olan kimseyi sıkı tut, ey insanların ileri geleni.

2769 Hazinedar uyanık olursa, işler bozulmaz; malı hesaplı tutar ve kendisini de yakmaz.

2770 Akıllı olan insan hiç bir şeyi unutmaz; işini hesaplı ve düşünerek görür ve hiç bir vakit yanılmaz.

2771 Akılsız adam, dikkat edersen, unutkan olur; akılsız hazinedar kendi işini bozar.

2772 Her türlü hesabı yapmak için, zekâ lâzımdır; zekâ olmayınca, insan hesap işlerini karıştırır.

2773 Onun usta bir muhâsebeci olması ve her çeşit kaydı bilmesi lâzımdır; hesabın iyice tutulması için, dikkatle kayda geçmesi gerektir.

2774 Muhâsebeci gelir ve giderleri yazı ile tesbit etmeli; her türlü muâmele kayda geçirilmelidir.

2775 Yıl, ay ve günü yazılırsa, tarihi belli olur ve sayılar açık ve vâzıh olarak bilinir.

2776 Hesapta emniyet, şüphesiz, kaydetmekle temin edilir; hesap muntazam kaydedilirse, işler aksamaz.

2777 Candan bağlı insan ne der, dinle; hizmetkâr işinin hesabını sağlam tutmalıdır.

2778 Kayda geçmeyen işleri insan gönlünde iyice tatamaz; gönüle inanma, yaz, ey oğul.

2779 Söz yazılırsa, kalır; ihmâl edilirse, gider; ihmâlci hizmetkâr hesap verirken, çok zahmet çeker.

2780 Hazinedar bütün bu çeşit kayıt usûllerini bilmeli ve böylece işini emniyetle tanzim etmelidir.

2781 Hangi hizmetkâr hesapta ihmâlkâr davranırsa, hesap verirken inler ve başını yerden-yere vurur.

2782 Hazinedarın kara-cümlesi çok iyi olmalı; aklını ve gönlünü hesap tutmağa iyice alıştırmalıdır.

2783 Kara-cümleden sonra, hendese hesâbını ele alması lâzımdır.

2784 Dikkat edersen, hendese ince hesaptır; bununla yer ve gök hesapları yapılabilir.

2785 Âlim hakîm insan ne der, dinle; bilgili insanın sözü yemek gibi yenilmelidir.

2786 Hendese hesabı çok derin bir hesaptır; bu hesap hakîmlerin bile başını döndürür.

2787 O yedi kat göğü bir tâne gibi yarar; ova ve tepeleri ise, saçma tânesi gibi, birbirinden ayırır.

2788 Bilgili, akıllı, tavır ve hareketi doğru olmalıdır; akıllı insanların işi dâimâ iyi olur.

2789 Bilgili insanlar doğru ve dürüst olurlar; doğru insanın her yerde güneşi parlar.

2790 Akıl olmazsa, insan kendisini tutamaz; bilgi olmazsa, insan işini yapamaz.

2791 Hazinedarın işi saray içinde olur; hükümdarın yakınında çalışan kimseler kendilerine çok dikkat etmelidirler.

2792 Ateşin alevi ve dumanı dokunmaması için, onun gönülü ve dili doğru, hareketi ve tabiatı uygun olmalıdır.

2793 Gözünü iyi gözetmeli ve dilini muhafâza etmeli; aklı ile arzu ve heveslerine gem vurmalıdır.

2794 Gözün gördüğü şeyi gönül arzular; gönül arzu edince, ona kim karşı koyabilir.

2795 Gönül yedi endâm üzerine beydir; bey yol gösterince, halk tereddütsüz onu tâkip eder.

2796 Bilgili çok yerinde bir söz söylemiştir; ey yiğit, gönülü ve gözü gözet.

2797 Vücût, yedi endâm, gönüle uyar; insan gönülü ile ağır yük yüklenir.

2798 Gönülsüz insan yalnız bir şekil ve kalıptan ibârettir; gönülsüz insan âlim adını kaybeder.

2799 Hazine ve servetin israf edilmemesi için, hazinedar eli sıkı ve ihtiyatlı olmalıdır; cömertliğe lüzûm yoktur.

2800 Cömertlik çok iyi bir şeydir, onu elden bırakmamalı; fakat el kesesinden cömertlik olmaz.

2801 O tüccar olmalı ve her türlü ticâretten anlamalıdır; insan ticâretten anlamazsa, kâr edemez.

2802 Bütün eşyâ ve malları bilen, her şeyin pahalısını-ucuzunu tanıyan bir insan olmalıdır.

2803 Her şeyin değerini bilmeli, alış-verişte malca zararlı çıkmamalıdır.

2804 Alış-verişte muâmelesi mülâyim olmalı; büyüğüe, küçüğe karşı tatlı dil kullanmalıdır.

2805 Ödünç aldığı şeyleri zamanında öderse, ona da istediği malı derhâl verirler.

2806 Ticârette mülâyim, tavır ve hareketi doğru olursa, lâzım olduğu vakit onun için mal eksik olmaz.

2807 Eğer beyler askere ihsanda bulunurlarsa, o bunu, yüzünü ekşitmeden, yerine getirmelidir.

2808 Hizmetkâr ihsâna mâni olursa, askerin gönülü kırılır; askerin gönülü kırılırsa, beyin adı lekelenir.

2809 Cömertlerin başı ne der, dinle; ey cimri insan, bunu hâtırında tut.

2810 Sevilen kimseyi gözden düşürmek ve onu sevimsiz yapmak istenilirse, va'd edilen şeye mâni olmak ve vermemek kâfidir.

2811 Verilmeyecek şeyi va'd etmemeli; bir kerre de va'd edildimi, ona mâni olmamalıdır.

2812 Beyler sözlerinde durmazlarsa, itimâdı kaybederler, itimat kaybolunca, mal da gider.

2813 Hazinedar çok uyanık ve dikkatli olmalıdır; savsaklamağa lüzûm yoktur; hizmetkâr savsaklayıcı olursa, işler sürüncemede kalır.

2814 Beylerin yanındaki bütün bu hizmetkârlar, ihtiyaclarından dolayı hizmete girmiş ve kapılanmışlardır.

2815 Hizmetkâr darlıkta kalır ve muhtac duruma düşerse, onun sıkıntısını duyan bey ihsan fermanını göndermelidir.

2816 Hazinedar işi uzatır ve ihsan edileni vermezse, muhtac duruma düşen hizmetkâr sonra ondan yüz çevirir.

2817 İnsan muhtac olduğu şeyi zamanında bulursa, bu çöp olsa dahi, ona fil kadar gözükür.

2818 Bu ak saçlı sana ne der, dinle; ey kahraman, muhtac olanın ihtiyacını karşılamağa çalış.

2819 İsteyen istediğini zamanında bulursa, buna karşılık icâbında canını fedâ eder.

2820 Lâzım olduğu zaman bir çöp fil kadar olur; her şey bunun gibidir.

2821 İşte hukümdar böyle akıllı, bilgili, hayâ sâhibi ve yumuşak huylu bir insan bulursa,

2822 Hazine ve serveti ona tevdi edebilir; ona itimat eder ve onun hakkını gözetirse, yerinde olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

2823 Hukümdar: — Anladım, beni aydınlattın — dedi — daha bir sözüm var, onu da söyleyiver.

2824 Aşçı-başı kapları ve sofrayı idâre eder; bu aşçı-başı nasıl olmalıdır ki,

2825 Bey, şüphe etmeden, onun elinden yemeğini yesin; ona itimat etsin ve hayatı tehlikeye düşmesin.

2826 Ey hakîm, şüpheli insanın elinde bulunursa, bu yemek-içmek işi çok güç bir mesele hâlini alır.

2827 Şimdi bana bunu da söyleyiver; ey merd kahraman, bunu da bileyim ve anlayayım.

XXXVI.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA AŞÇI-BAŞININ NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

2828 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey hukümdar, bu işe mükemmel ve temiz rûhlu bir insan lâzımdır — dedi —

2829 İnsanlar arasında doğru, dürüst ve seçkin bir kimse bulmalı ve yemek-içmek işini onun eline bırakmalıdır.

2830 Bu iş için çok dürüst ve doğru bir insan ara; o şefkatli, işine gönülden bağlı ve hayâ sâhibi bir kimse olmalıdır.

2831 İçten bağlı olan hizmetkâr, doğru ve dürüst insan tenini, canını ve başını beyine fedâ eder.

2832 Bey için her türlü tehlike boğazdan gelir; aşçı işini yaparken, onu kim sevk ve idâre eder.

2833 Beyler her yerde kendilerini gözetmelidirler; yemek-içmekte ise, bilhassa ihtiyat gözünü açmalıdırlar.

2834 Halkın başında bulunan kimsenin bir çok düşmanı olur; kimin düşmanı varsa, ona karşı ağ hazırlanmış demektir.

2835 Aşçı güvenilir, doğru ve olgun bir kimse olmazsa, yemek-içmekte beylerin durumu tehlikeye girer.

2836 Bu iş için çok eski ve emektar bir hizmetkâr lâzımdır ki, beyi esirgeyerek, yemeği zevkle ve vaktında hazırlasın.

2837 İhsanını esirgemeyen bey hizmeti uzun ve emeği çok olan kimseye güvenebilir.

2838 Zekâsı bu vasıfları hâiz olan, insanların iyisi ne der, dinle.

2839 Hangi işe çok emek sarfedilmiş ise, insan onu sever ve onu her şeyden aziz tutar.

2840 İnsan ömrünü hangi şeye sarfederse, o şey sevimli can kadar kıymetli olur.

2841 Ömür aziz değil, emek azizdir; bu emeğe sarfedilmeyen hayata yazıktır.

2842 Hayat gider, insan buna acıdığını itiraf etmez; emek boşa giderse, bunun acısı uzun seneler unutulmaz.

2843 Aşçı-başının gözü çok tok ve gönlü zengin olmalı; temiz olduğu gibi, yüzü ve kıyâfeti de ay gibi parlamalıdır.

2844 Takvâ sâhibi, din ve şeriatı tanır bir insan olmalıdır; böyle insandan doğruluk gelir.

2845 Beylerin kendileri ve onları vücûda getiren dört unsur temizdir; yemek temiz olmazsa, onu nasıl iştihâ ile yiyebilirler.

2846 Aşçı temiz olursa, temiz yemek verir; yemek temiz olursa, seve-seve yenilir.

2847 Aç gözlü kimse yemeğe karşı haris davranır, yemeğe elini sokar ve onu berbat eder.

2848 Aç gözlü adam çiğ tavırlı olur; çiğ tavırlı olmak insana yakışmayan bir hastalıktır.

2849 Ne kadar güvenilir, doğru ve dürüst bir insan bulsan bile, bil ki, senin için en güvenilir ve doğru kimse yine kendinsin.

2850 Bütün doğru ve olgun insanlara güvenmeli; fakat insan daha çok kendi-kendisini korumalı ve başını gözetmelidir.

2851 Buna benzer şöyle bir söz vardır; ey iyi insan, bu sözü unutma.

2852 Her kese güven, fakat kendini gözet; sana karşı şefkatli olan, senin kendi gözündür.

2853 Her şeyden daha fazla bu canın azizdir; aziz canı koru ve sözü uzatma.

2854 Onun yüzü, kıyâfeti güzel, tavrı iyi, saçı-sakalı düzgün, yakışıklı ve özü-sözü bir olmalıdır.

2855 Böyle güzel bir kimse göze temiz görünür; yemek temiz olmazsa, insanın boğazında kalır.

2856 Tanrı temizliği sever, temizlik ile insan iyi ad kazanır.

2857 Temizliği bütün insanlar ister; yemek temiz olursa, insan ona arzu duyar.

2858 Temiz olmayan kimseyi yemekten uzak tutmalı; temiz olmayan insanın işi de temiz değildir.

2859 Aşçı-başı doğru, dürüst ve itimat edilir bir kimse olmalıdır; doğru olmayan insan gidişini düzeltemez.

2860 Eğer aşçı-başı eğri olursa, onun bütün yamakları da eğri olur.

2861 Bu ham insan sürüsü, yemek hırsızları, mutbahta toplanırsa, beyin sofrası nasıl güzel olur.

2862 İnsana doğruluk ve iyi hareket lâzımdır; insan bunlar ile arzu ettiği sevinci bulur.

2863 Doğru hareketli insan ne der, dinle; doğru hareket eden insan dünyanın bütün nimetlerine nâil olur.

2864 Doğru insan nerede olursa-olsun, onun günü kutlu olur; doğru hareket eden insanın gündüzü geceye dönmez.

2865 Hıyânet nereye ayak basarsa, faydalı olan her şey oradan çok uzaklara kaçar.

2866 Hıyânet eden adam bir yere el attımı, deniz bile olsa, kurutur.

2867 Aşçı-başı sâdık olmalı ve beyini çok sevmeli; nefsine hâkim ve hayâ sâhibi bir kımse olmalıdır.

2868 Aşçı-başı akıllı ve bilgili olmalı; yemek vaktı gelince, elini çabuk tutmalıdır.

2869 Usûl ve erkânı dâiresinde hareket ile hızmet etmeli ve girip-çıkarken, dâimâ önüne bakmalıdır.

2870 Aklını kullanarak, kendisini gözetmeli; bilgisini kullanarak, gözüne hâkim olmalıdır.

2871 İyi ad dileyerek, beye vefalı olmalı; bu iyi ad ile onun adı da ebedîleşmiş olur.

2872 Akıllı insanlar iyi ad isterler; bilgili insanlar itimâda lâyık olurlar.

2873 Akıllı insandan insanlık gelir; bilgili kimse insanların insanı olur.

2874 Akıllı insan ne der, dinle; insanların başı akıllı insandır.

2875 Akıllı, vefalı kimse insanların asîlidir; o başkaları için her vakit kendisini fedâ edebilir.

2876 Temiz olmayan, cefâkâr ve küstah kimse, söz vermiş olsa dahi, sözünden döner.

2877 Ey hukümdar, işte söyledim; aşçı-başı olacak insan böyle olmalıdır.

2878 Böyle bir kimse sofra ve kapları idâre eder ve beyi de, ondan şüphe etmeden, yemeğini yiyebilir.

2879 Ey hukümdar, benim bildiğim bunlardır; hâtırıma gelenleri işte arzettim.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

2880 Hukümdar: — Bunu dinledim ve anladım — dedi — bir sözüm daha var, onu da söyleyiver.

2881 Şimdi bana içkici-başını anlat; içki işine bakan insan nasıl olmalıdır ki,

2882 Bey ona inansın ve iç huzûru ile onu doğru bilerek, elinden içki içsin.

XXXVII.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA İÇKİCİ-BAŞININ NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

2883 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Hukümdar bu hususu da çok iyi düşünmelidir — dedi —

2884 Öz kardeşlerinden veya uzun yıllar iyice tecrübe edilmiş, nefsine hâkim ve doğru yolda yürüyen biri olmalıdır.

2885 Güvenilir, doğru, sâdık, gözü ve gönülü tok, tabiatı da atılan ok gibi doğru olmalıdır.

2886 Bu işe içkiyi iyi muhafaza eden ve bunu hazırlamağa muktedir böyle biri münâsip olur.

2887 İçkici-başı her türlü otları hazır bulundurur; hazım, kuvvet veya müshil ilâcı hazırlar.

2888 Onun elinde yenilen, yalanan veya içilen, arzu edilen her türlü ilâc bulunur.

2889 Kuru veya yaş meyva yahut içki ve şarap, bunlar boğaza hep onun elinden girer.

2890 Bey için her türlü tehlike boğazdan gelir; boğazın tadı aşçı ve içkicinin elindedir.

2891 Aşçı ve içkici itimat edilir kımseler olmazsa, beyin emniyetle yiyip-içmesi çok güç olur.

2892 Bilgili ve hakîm insan ne der, dinle; boğaza çok dikkat etmeli ve yavaş-yavaş yemelidir.

2893 Boğazı gözetmek, baş için faydalıdır; az yemek, ağıza tatlı gelir.

2894 Çok insan gördüm; boğazını gözetmediğinden, beyhude yere başına kıydı ve hayatını heder etti.

2895 Hastalık ve rahatsızlık insana boğazdan gelir; tedâvi ve ilâc da boğazdan olur.

2896 O akıllı ve çok bilgili olmalıdır; akıllı insandan insanlık gelir.

2897 Akıllı insan kötüye karışmaz; bilgili insan da doğru ve dürüst hareket eder.

2898 Ok düz olmasa idi; doğru gitmezdi; insan doğru hareket etmezse, başkalarının esîri olur.

2899 Ey kahraman beyim, sen doğruluk ile çalış; bence doğruluktan daha iyi bir şey yoktur.

2900 İçkici-başılık için çok titiz insan lâzımdır; o gönlünü, aklını ve yüreğini doğru tutmalıdır.

2901 Bütün işleri doğruluk ile yapmalı; uygunsuz ve küstah kimseleri kendisine yaklaştırmamalıdır.

2902 İçkiyi bizzat kendi eli ile karıştırmalı; kendisi mühürleyerek, muhafaza altına almalıdır.

2903 Yemek ve içkiye karıştırılan bütün otları kendi eli ile katmalı ve bunların temizliğine dikkat etmelidir.

2904 Kuru, yaş meyva veya gül-balı, gül-şurûbu, bütün bu içkileri kendisi yapmalı ve muhafaza etmelidir.

2905 Şefkat, sevgi ve sadâkatle beyin içkisini gözeterek, onun hakkını ödemelidir.

2906 Böylece beyinin hizmetine onun emeği geçer ve bu emek kulun faydasını te'min eder.

2907 İnsanın hangi şeye emeği geçerse, onun canı o şeye bağlanmış olur.

2908 İyi tabiatlı insan buna benzer bir söz söylemiştir; böyle insanların sözü, dikkat edersen, hep bilgidir.

2909 İnsanın hangi şeye emeği geçerse, o şey sevgili can kökü gibi sevilir.

2910 İnsanın ömür boyunca emek verdiğini sevmeli ve yüklenince de onun külfetine katlanmalıdır.

2911 Böyle bir içkici-başı bulunursa, içki işi ona verilebilir.

2912 Hizmetinin iyiliği ile içten memnûn kalmak için, bu işe böyle temiz tabiatlı bir insan lâzımdır.

2913 İçkici-başının sâkîleri de hep genç ve güzel yüzlü olmalıdırlar.

2914 Yüzünde henüz tüy belirmemiş bu oğlanların yüzü dolun ay, boyu fidan, saçı kara ve görünüşleri tasvir gibi güzel olmalıdır.

2915 Belleri ince, omuzları geniş, teni beyaz ve yanakları al-kırmızı olmalıdır.

2916 Onların yeşil, mâvi, sarı ve pembe ipek elbiseler giyip dolaşmaları ve yemek taşımaları hoş olur.

2917 İçkinin kıl, tüy ve çer-çöpten korunması için, içkici sakalsız ve temiz bir insan olmalıdır.

2918 İçkide kıl bulunursa, yakışık almaz; kılın yemeğe ve içkiye düşmeşi tatsız bir şeydir.

2919 Bilgi veren bundan dolayı — „Kadeh sunanlar sakalsız olmalıdır" — demiş olacaktır.

2920 Kadehçi temiz ve güzel yüzlü olursa, içilen içki iştiha ile içilir ve insanın içine siner.

2921 Güzel yüzlü, tavır ve hareketi zarif olan kimse ne sunsa, yakışır; bak, göz ondan canın hissesini alır.

2922 Şu beyti söyleyen ne der, dinle; ey bilen insan, bunu sen dinle.

2923 Yüzü-gözü güzel, tavır ve hareketi zarif olmalıdır; o ne sunarsa-sunsun, zevkle içilir.

2924 Karnı acıkmış insana onun yüzünü görmek bir yemektir; susamış insan için, o bakıp kanılmaz bir içkidir.

2925 İçkici-başı işte böyle, sâkîler de öyle olmalıdır.

2926 Beyler onlara itimât ederek, inanır ve doğru-dürüst insan olarak, onları kendilerine yakın tutabilirler.

2927 Ey hukümdar, şu bir kaç işe sâdık, gözü tok ve hayâ sâhibi, seçkin insanlar ara.

2928 Bunlardan biri — elçi, biri — kâtip, biri — içkici-başı ve biri de — aşçı-başıdır.

2929 Bunların her birini çok iyi seç; eğer uygunsuz kimseler seçilirse, sonra peşiman olma.

2930 Eğer elçi ile kâtip olgun kimseler olmazsa, ey zeki insan, bunun zararı memlekete dokunur.

2931 Eğer içkici ve aşçı-başılar çiğ olurlarsa, bunların zararı hayatın esası olan cana dokunur.

2932 Ey hukümdar, gayret et, bu bir kaç insanı iyi seç, sonra işleri onların ellerine bırak.

2933 Öğdülmiş devamla: — Ey devletli hukümdar, beylerin işi gibi, adı da büyük olur — dedi —

2934 Büyük işin her türlü derdi olur; bu derdler ortadan kaldırılmazsa, beylik ortadan kalkar.

2935 Dinle, istişârede beyin önüne yığınla inci döken has-müşâvir ne der.

2936 Ey beyim, râhat arama, zahmeti ortadan kaldır; râhat ile zahmet bir arada bulunur.

2937 Bey zahmet çekip, memleketi tanzim ederse, halk kendi-kendine zenginleşir; halk zenginleşirse, beyin her arzusu yerine gelir.

2938 Ey huzûr içinde yaşayan bey, buna fazla sevinme; sonunda huzûru zahmet tâkip eder.

2939 Ey cesûr kahraman, aşçı ve içkici-başılar sana ne kadar çok itimat telkin ederlerse-etsinler,

2940 Seni onlardan daha çok esirgeyecek olan yine kendinsin; sözün kısası, bu başka bir kimse olamaz.

2941 Has-müşâvir ne tavsiye eder, dinle; bunu unutma, yaz ve dâimâ oku.

2942 Aradım, aziz can için kendimden daha emin başka bir kimse bulamadım.

2943 Gayret et, gözet, onu sağlam tut; eğer giderse, ona çâre bulunmaz.

2944 Ey devletli hukümdar, sorulanlara cevap verdim; onun nasıl olması lâzım geldiğini, çâre ve tedbirini bildirdim.

2945 Beyler böyle insanlar ile yükselir, düşmanın boynunu ezer, kendilerinin nâm ve şöhretini yayarlar.

2946 İşte sana açıkça söyledim, fakat üzerinde durulacak başka bir sözüm daha var.

2947 Hukümdar dinlemek lutfunda bulunursa, onu da söyleyeyim; eğer münâsip görmezse, sözüm bana kalsın.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

2948 Hukümdar cevap verdi ve: —Ey hakîm, diyeceğin nedir, bana söyle — dedi —

2949 Senden her sözü dinlemek icap eder; sen bilgi denizi ve akıl deryâsısın.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

2950 Öğdülmiş cevap verdi ve: - Ey hukümdar, memlekete her türlü bilgi hukümdardan gelir — dedi-

2951 Hizmetkârların yolunu ve kulun beyine nasıl hizmet etmesi lâzım geldiğini hukümdara arzettim.

2952 Beyler de hizmetkâr kullarına ve yıllarca hizmet edenlere nasıl ihsanda bulunmak lâzım geldiğini bilmelidirler.

2953 Kullar üzerinde beyin o kadar hakkı var da, beyler üzerinde kulların hakkı yokmudur.

2954 Eğer kullar beyin karşısında hizmet ile, onun hakkını yerine getirirlerse beyin de, hizmetlerine göre, kullarının hakkını vermesi lâzımdır.

2955 Hizmetkâr dünyalığı için hizmet eder; eğer, dünyalığını bulamazsa, gadre uğramış olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

2956 Hukümdar: — Haydi, bana açık söyle ve bir-bir anlat; hizmetkâr hakkı ne demektir — dedi.

XXXVIII.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA HİZMETKÂRLARIN BEYLER ÜZERİNDEKİ HAKLARININ NELER OLDUĞUNU SÖYLER

2957 Öğdülmiş dedi: — Beyler üzerinde hizmetkârın, daha hizmete başlamadan evvel, bir alacağı vardır.

2958 Ona ilk önce yiyecek ve içecek vermek ve onun hizmet esbâbını hazırlamak lâzımdır.

2959 Hizmet etmek zahmetli ve ağır bir iştir; beyler bunu takdir ederlerse, hizmetkâr daha çok gayret eder.

2960 Hizmet eden insan tenini ve canını fedâ eder; kulluk eden beyini memnûn etmek ister.

2961 Onlar sıcakta, soğukta, aç, tok, yaya ve çıplak hâlde, kılıç, balta ve ok darbelerine mâruz kalırlar; ey hukümdar, bunu bil.

2962 Onlar öne, arkaya, sağa ve sola giderler; oralarda beylerini huzûra kavuşturmak için, zahmet çekerler.

2963 Onlar düşmana karşı ön safta bir silâh vazifesi görürler; beyin yaşaması için kendilerini ölüme atarlar.

2964 Bu şekilde beyinin huzûrunu diler ve geceyi gündüze katarak, zahmet çekerler.

2965 Bu hizmetleri için bey onların hakkını ödemeli; onlara şefkatle muâmele etmelidir.

2966 Halk arasında seçkin ve insanların doğrusu olan Uç-Ordu hanı ne der, dinle.

2967 Ey halkın büyüğü ve bey olan kimse, hizmetkâr kullarına iyi muâmele et ve onları yükselt.

2968 Beyler hâkimiyetlerini hizmetkârlar vâsıtası ile elde ederler; hukümdar hizmetkârlar ile memleketini düzene koyar.

2969 Beyin aslı ne kadar ulu ve kendisi ne kadar büyük olursa-olsun, onun adı hizmetkârları ile yükselir.

2970 Ey hukümdar, insanlık — mürüvvettir; mürüvvet — insan için, bir tarikattir.

2971 Mürüvvet ve tarikat, hiç şüphesiz, insanın emeğini takdir ile hakkını vermektir.

2972 Hizmetkâr kapıda ümit ile hizmet eder; bey onun umduğunu vermezse, mürüvvet gider.

2973 Beyler hizmetkârın nasıl olduğuna ve işe yarayıp-yaramadığına her vakit dikkat etmelidirler.

2974 İşe yaradığı nisbette ona ihsanda bulunmak ve hizmeti nisbetinde onun hakkını ödemek lâzımdır.

2975 Ey hukümdar, insan hayvandan daha aşağı bir mahlûk değildir; bunu kıyâs tutarsan, iş ölçüsüne göre olur.

2976 İnsan önce hayvanın karnını doyurur; sonra bu insan ondan istifâde eder.

2977 Beyler ihsanda bulunur ve iyi sözle onu takdir ederlerse, hizmetkâr beyine kendisini fedâ eder.

2978 Hizmetkâr böylece onu sever, ona candan bağlanır; beyinin huzûrunu temin için, kendisi zahmet çeker.

2979 Zeki bir insan buna benzer bir söz söylemiştir; insan bilgi ile etrâfına hâkim olur.

2980 İnsan, iyiliğe karşılık, aziz canını verir; bir iyiliğe karşı on iyilik yapar.

2981 Menfaati olursa, insan kendisini kul yapar; başkasının kölesi olur ve zahmete katlanır.

2982 Ona, hizmetine göre, bol ihsanlarda bulunmalı; çıplak ise, giydirmeli; aç ise, doyurmalıdır.

2983 Ey devletli hukümdar, eğer kuldan fakir adını kaldıramazsa, o nasıl bir bey olur?

2984 İhtiyarlar ne derler, dinle; onların sözü gençlerin gözüdür.

2985 Bir kimsenin bir insan parçasına emeği geçerse, o buna karşılık ona insanlık yapar.

2986 İnsan emeğini takdir etmeyen kimseye insan dememelidir; o hayvana benzer.

2987 Hizmette bulunan kimseler iki türlü olur; biri — hür, biri — kul.

2988 Kul kendi ihtiyarı dışında hizmet eder; işi görmezse, beyden dayak yer.

2989 Hür insana bak, o kendisini kul edip, hizmet eder; onun hizmetini takdir etmek ve emeğini karşılamak lâzımdır.

2990 Hür ve serbest insanlar hep iyiliğin kuludurlar; bunlara her vakit iyilik yolunu açık bulundurmalıdır.

2991 Hür insanı kul ile bir tutmak olmaz; hür insana hür muâmelesi yap, kulu da kul gibi kullan.

2992 Beylerin kapısı huzûr kapısıdır; huzûr kapısına kapılanmak, kendi menfaati icâbıdır.

2993 Hizmetkâr zenginleşirse, bey nâm kazanır ve bu nâmı duâ ile ebedî kalır.

2994 Ey hukümdar, hizmetkâr ile bey arasındaki münâsebet, gerçekten, tam bir alıcı-satıcı münasebeti gibidir.

2995 Satıcı mal verir ve bu ona sermâye olur; alıcı da bunu alır ve bunu memleketten-memlekete dolaştırır.

2996 Yıl, ay ve günler geçince, kâr birikir; tekrar karşılaşırlar ve her biri kendi kârını alır.

2997 İşte bunun gibi, hizmetkârın işi de beyi ile ortak hesaba bağlıdır.

2998 Bey kula mal verir ve iyi sözle onu teşvik eder; hizmetkâr ise, kendi vücûdu ile ona hizmet eder.

2999 Hizmetkâr canını feda ederek, kılıç sallar; bunun kârı, şüphesiz, ildeki memleket ve şehirlerdir.

3000 Düşmanın başını ezer ve hazine toplar; dilek, arzu ve nîmet birbiri ardınca gelir.

3001 Bunların hepsi gelir ve kâr gibidir, ey beyim, kâr getiren hoş tutulmalıdır.

3002 Tüccar-başı, kendi kârı uğurunda dünyayı dolaşan insan, ne der, dinle.

3003 Faydalı olan kimse, kul bile olsa, oğuldan daha yakındır; faydasız oğulu düşman bil ve ondan sakın.

3004 Bütün uğraşan insanlar menfaatleri uğrunda koşarlar; bir menfaati olmasa idi, avcı evinde ihtiyarlayıp giderdi.

3005 Asker beylerin kanat tüyüdür; ey beyler-beyi, kanatsız kuş uçamaz.

3006 Beylerin kuvvet ve kudreti asker ile belli olur; beyler asker ile düğümleri çözerler.

3007 Hangi beyin etrâfında cesûr asker toplanırsa, o dünyaya sâhip-kıran bir bey olur.

3008 Hangi beyde bütün fazîletler birleşirse, bütün istedikleri şeyler onun etrâfında toplanır.

3009 Dünya hâkimine binlerce fazîlet lâzımdır; dünya hâkimi bu fazîletler ile cihânı elde eder.

3010 Ey oğul fazîleti kıymetsiz sayma, öğren; bu fazîletin tabiatı ak kuşa benzer.

3011 Bu fazîletin saâdeti ak kuşunki gibidir; haydi, sen fazîlete kuş adını ver.

3012 Dünyayı ihtiyarlatmış, çok yaşamış, ak saçlı insan ne der, dinle.

3013 Bilgi ve fazîlet öğren, ona hürmet et; bu fazîlet sonra sana da hürmet te'min eder.

3014 Bilgi edin, anlayış sâhibi ol, vaktını boş geçirme; vaktı gelince, o sana iyilik getirir.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

3015 Hukümdar bu sözleri dinledi, sevindi ve: — Ey akıllı, ey nesebi temiz — dedi —

3016 İnsanlığın temelini çok iyi tesbit ettin; gerçekten vefalı insanların yolu budur.

3017 Ben kendim halk üzerine hâkim oldum; her şeye muktedir oldum ve sözüm her yerde geçer oldu.

3018 Şimdi ne bu beyliğe nâil olduğum ve ne de bu hayatta kendi huzûrumu dilediğim için öğünüyorum.

3019 Asıl dileğim şudur: bana gelen kimse zenginleşsin, benim sâyemde kudret ve nüfûzu artsın.

3020 Bu beylerin sevinci yarının kârıdır; buna karşılık hayır-duâ ve iyi adla zikredilmem bana yeter.

3021 Bütün bu hazineyi, bu bir çok altın, gümüşü askere dağıtmak için biriktirdim.

3022 İyi nâm kazanmak arzusu ile, bunları başkalarına veriyorum; çok duâ kazanayım ve Tanrı adımı dünyaya yaysın.

3023 Dileğim şudur: bana hizmet edenler ve bundan sonra yaşayacak olan hizmetkârlarım sıkıntı çekmesinler.

3024 Ben göçüp giderim, bu halk kalır; o zaman beni duâ ile anmalarını isterim.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

3025 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Hukümdar bu işi akıl ve bilgi ile çok iyi kavradı — dedi —

3026 Ölen insan için, kendisinden sonra iyi adının kalmasından daha başka ne olabilir.

3027 Bu dünyayı isteyen insan gümüş dağıtmalıdır; ukbâ isteyen için de kurtuluş yolu budur.

3028 Ey hukümdar, altın ve gümüş dağıt; hangi memleketi istersen, oraya hâkim olursun.

3029 Hâkim bey ne der, dinle; bu devlet işinin temelini o atmıştır.

3030 Beyler mal dağıtmalı ve çok asker tutmalıdır; ne zaman isterse, düşmanının memleketini ele geçirir.

3031 Hazine neye gerek, çok asker lâzım; beyin zenginliğine lüzûm yok, halk tok olmalıdır.

3032 Asker bulundukça, beylerde memleket eksik olmaz; asker olmasa, bey memleketine uzun müddet hâkim kalamaz.

3033 Asker beyden memnûn oldumu, bey hangi memleketi isterse, onu elinde bulur.

3034 Dünya beylerinin eli açık olursa, onlar her iki dünyada baş-köşeye otururlar.

3035 Bilgili ne der, dinle; hasis bir bey memleketine hâkim olamaz.

3036 Bu iki şey birbirine zıddır, onlar birbirlerinden kaçarlar; insan hasise yanaşmaz, cömerde sıkıca yapışır.

3037 Bütün fazîletli insanlar hasisten kaçarlar ve cömerdin etrâfında toplanarak, dilek ve arzularına kavuşurlar.

3038 Hasislik ile beylik birbirine düşmandır; hasise karşı her yerde isyan edilir.

3039 Memleketi ayakta tutan daha iki şey vardır: biri — som altın, biri de — kılıçtır.

3040 Memleketi cömerdlikle muhâfaza etmelidir; ey hukümdar, bey cömerdlikle büyür.

3041 Cesûr, kahraman adam, yıldırım gibi kılıç sallarsa, azılı muhâriplerin damarı patlar.

3042 Altın vere-vere eli nasır tutan beyler memleketi kılıç kullanmadan, söz ile idâre ederler.

3043 Memleketi şu iki şey ile tanzim etmeli; ey hukümdar, insan bu iki şey ile büyür.

3044 Çatılan yüzleri som altın güldürür, bozulmuş işleri som altın yoluna koyar.

3045 Kılıç nerede ise, gümüş oradadır; gümüş nerede ise, kılıç oraya yönelir.

3046 Ey hukümdar, gümüş saç, yiğit kimseler toplansın; kendin için gümüş toplarsan, etrâfındaki kılıçlı yiğitler dağılır.

3047 Kılıçlı, cesûr yiğit, bak, gümüşe rehindir; toplanmış som altın kılıca fedâ olsun.

3048 Hasis bey mal toplar ve hazine yapar, cömert bey bunu kılıç ile vura-vura alır.

3049 Bu dünyada böyle âdet olmuştur: hasise söğerler, cömerdi öğerler.

3050 Öğdülmiş sözünü bitirdi, yer öptü; hukümdara duâ etti ve Tanrıyı öğdü.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3051 Hukümdar bu sözleri dinledi ve sevindi; ellerini kaldırarak, Tanrı'ya duâ etti.

3052 Sonra dedi: — Ey inandığım, merhametli rabbim; ey müşkül anlarda sığındığım rabbim.

3053 Benim senden başka istinatgâhım yoktur; güvendiğim bizzat sensin, ümidim sendedir.

3054 Bana yapmadığın hangi iyilik var; yerine getirmediğin hangi arzum kaldı.

3055 Ey ebedî ve ganî Tanrım, doğrusunu söylüyorum, benim bu âciz varlığım sana nasıl lâyıkı ile kulluk edebilir.

3056 Sana niyâz ederim, yardımın ve kudretin ile doğru yola yönelt, bana destek ol.

3057 Bütün bu iyilikler arasında en iyisi, şimdi rûhumu doyuran bu Öğdülmiş 'tir.

3058 Onu sen bana ihsan ettin; bunun için sana yüz bin defa şükür ederim.

3059 Benim işim uğrunda tenini, canını fedâ ediyor ve bu fâni hayatımda bana çok duâ kazandırıyor.

3060 Şimdi bana kuvvet ver, onun hakkını ödeyeyim; memnûn olsun ve bana kalpten bağlansın.

3061 Hukümdar yine söyle dedi: — Ey Öğdülmiş, akıllı ve bilgili her kes seni medhetmiştir.

3062 Akıllı biri lâzım olursa, sen aklın kendisisin; bilgili biri lâzım olursa, sen bilginin kendisisin.

3063 Güvenilir, içten bağlı doğru ve temizsin; senin bütün hareketlerin dâimâ doğruluk yolunda olmuştur.

3064 Hizmet ettin, senin hizmetin benim ihsanımı aştı; yerine getirmediğin hizmet kalmadı.

3065 Benden şimdi iyi bir karşılık görmelisin; sana hakkını ödeyeyim, sen hayatını ona göre tanzim et.

3066 Benim gönlüm senden nasıl hoşnut ise, ey oğul, Tanrı seni de öyle sevindirsin.

067 Hukümdar sözünü bitirdi ve bir müddet sustu, durdu; hizmetkârı yer öptü ve ayağa kalktı.

3068 Oradan memnûn ve mesrûr olarak çıktı; bir az sonra atına binip, evine döndü.

3069 Yine sadâkatle, sabah-akşam hizmet etti; hizmeti takdir edildi ve saâdet kapıları açıldı.

3070 Felek dönüp, kudreti artınca, aklı derlenip toplandı, bilgisi derinleşti.

3071 Saâdete eren ve bu sûretle memlekete adını yayan ve şöhreti bulunan insan ne der, dinle.

3072 Kime saâdet gelip, onunla uyuşursa, onun başını yükselterek, göğe erdirir.

3073 Saâdet gelir ve servet toplanırsa, insanın gönülü huzûra kavuşur, yüzü sevinçle parlar.

3074 Kır saçlı sana buna benzer bir söz söylemiştir; ey kahraman yiğit, bu sözü iyice dinle.

3075 Kim devlete ererse, onun kudreti artar; bütün eğrisi — doğru, her söylediği — hikmetin tâ kendisi olur.

3076 Dünya feylesufu ne kadar natuk olursa-olsun, serveti yoksa, dili kösteklidir.

3077 Dünyanın âdeti böyledir; dönek dünya ve devletin adı böyle çıkmıştır.

3078 Eğer o kötü birine teveccüh ederse, o kimse şeref kazanır; eğer küçüğe bakarsa, o büyüklük bulur.

3079 Bu devlet kime nasip olursa, onun içini-dışını düzeltir ve her şeyini tanzim eder.

3080 Devlet kime gelirse, bütün istenilen şeyleri berâber getirir; o insan dünyada meşhur olur, adı her tarafa yayılır.

3081 Eğer giderse, bu getirdiklerini de berâber götürür; yükselttiği başı tekrar kara toprağa indirir.

3082 Ey akıl ve gönül sâhibi, anlayışlı ve uyanık olan insan, bu dünyaya hiç gönül verme, onun beklenmedik yerlerde sana zararı dokunur.

3083 Bu karanlık zulmet yeri neye gerek, durulmuş ebedî ülke için önceden hazırlan.

3084 Bu dünya bir zindandır, ona gönül bağlama; sen yüsek saray ve ülke iste, huzûr ve sükûna kavuş.

3085 Gönülü durulmuş ve her işinde gönülü dürüst olan insan ne der, dinle.

3086 Ey himmet sâhibi, güzel bir dünya iste; güzel olanı isteyen insanın saâdeti eksiksiz olur.

3087 Bu fâni dünyayı bırak, ukbâyı dile; sen dünyayı bırakmazsan, o seni bırakır.

3088 Bu dünya cefâkârdır, sen de ona cefâ et; ona ne kadar cefâ edersen, o da sana o kadar râm olur.

3089 Ey yoldan azmış, başı dönmüş adam, bu dünyaya hiç gönül verme, onun dibi bataklıktır.

3090 Bataklığa giren dibe batar, oradan kimse bir daha çıkamaz; orada sevinç arama.

3091 Kendini yukarı çek, bataklıktan kurtul; ibâdet ile kulluk vazifelerini yerine getir.

3092 Bugün tekrar ona dön, senin dileğini o verecektir; artık aksini söyle, başkaca söylenecek söz kalmadı.

3093 Bundan sonra hukümdar gönlünü doğrulttu; halka iyi kanunlar vaz'etmekte devam etti.

3094 Halk huzûra kavuştu, zayıflar kuvvetlendi; onu sevenler yükseldi, düşmanları zayıfladı.

3095 Gününü sevinç içinde güvençle geçirdi; adı, şöhreti ve nâmı dünyaya yayıldı.

3096 Bir müddet böyle yaşadı ve böyle hareket etti; kurt ile kuzu müsâvi oldu.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

3097 Hukümdar bir gün yalnız otururken, Öğdülmiş 'i yanına çağırttı; günlerin nasıl geçtiğini ve işleri sordu. —

3098 Ey Öğdülmiş, söyle, gün ve aylar nasıl geçiyor; memlekette yoksulmu çoğaldı, yoksa zenginmi.

3099 Memleket içinde kötü, uygunsuz neler var; bana halkın vaziyetini anlat, benden bir şey gizleme.

3100 Halk arasında ne gibi sözler dolaşıyor, öğenlerimi daha çok, yoksa, zammedenlerimi.

3101 Kusurummu daha çok, yoksa fazîletimmi; bana söyle, ben de ona göre tedbirler alayım.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

3102 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey hukümdar, memlekette her kes arzu ettiği şeyleri bulmaktadır — dedi —

3103 Hukümdarın devleti sâyesinde dünya düzeldi; keder kısa ve sevinçler uzun oldu.

3104 Halk zenginleşti ve huzûra kavuştu; memleket ve şehirler süslendi, gönüller ferahladı.

3105 Halk günlerini huzûr içinde, gecelerini de hep sevinç içinde geçiriyor.

3106 Her kesin dilinde medih ve senân dolaşıyor, nefes alan her canlı durmadan sana duâ ediyor.

3107 Kanun su gibidir; zulüm ise, ateş gibi her şeyi mahveder; sen berrak su akıttın ve ateş söndü.

3108 Kanunu doğru tatbik ettin, dünya düzene girdi; hiç kimse memlekette artık bir zorbaya rastlamıyor.

3109 Ey hukümdar, şu üç şey zulüm ve tazyika sebep olur; biri — beyin ihmâlkârlığı ki, bundan musibet gelir.

3110 İkincisi — halkın başında bulunan insanın zayıf olması; üçüncüsü de — halkın bağrını yiyen tamahkârlıktır.

3111 Şimdi bu üçünden hiç biri sende bulunmadığından, memleketin neresinde bir zorba zuhûr edebilir.

3112 Ey âdil, temiz ve halîm bey, Tanrı sana akıl, bilgi ve bir çok fazîletler verdi.

3113 Her türlü iyilik için Allah sana tevfik verdi; halkın karnı tok ve sırtı pek oldu.

3114 Tanrıya şükür et, ibâdet kıl ve sevin; müsterih ol, bir az huzûr ve râhat içinde yaşa.

3115 Dışarıda yanlış veya yersiz ne olursa, işte senin hizmetine koşan kûlun ben varım.

3116 Hukümdar şükür etti ve çok sevindi; elini kaldırdı ve Tanrıya senâ etti.

3117 Ey merhametli rabbim — dedi — sen büyüksün; bu zayıf kulunun memlekette itibârını yükselttin.

3118 Sen bana her türlü iyilikleri ihsan ettin; şükür etmek boynumun borcudur.

3119 Ben sana bu şükrü ne zaman hakkı ile ödeyebilirim; benim şükür borcumu sana sen öde.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

3120 Hukümdar devam etti: — Ey Öğdülmişim, seni bulmam bana Tanrının bir lutfu idi.

3121 Zulme mâni olmama, adâleti yerine getirmeme ve her türlü iyiliğe sebep şimdi sen oldun.

3122 Tanrı bana bugün bütün iyilikleri ihsan etti; bir de bunlardan on misli fazla değerde olan seni verdi.

3123 Bey yalnız, tek başına ne kadar gayret ederse-etsin, kulun yardımı olmazsa, bunu uzun zaman devam ettiremez.

3124 Bey içeridedir, onun dışarıdaki gözü, sâdık kuludur; o beyin hem gözü, hem sözüdür.

3125 Sen de benim gözüm, dilim ve elimsin; ey mert yiğit, ben bu sâyede iyi nâm kazandım.

3126 Dünya hâkimi ve bütün memleketleri idâresi altına almış olan hakan ne der, dinle.

3127 Beyler arayıp, sâdık bir kul bulurlarsa, onu altın ve gümüş mahfaza içinde tutmalıdırlar.

3128 Beyler doğru, dürüst ve itimat edilir bir insan bulurlarsa, kendileri huzûra kavuşurlar ve hayatları saâdet içinde geçer.

3129 Hizmetkârın seçkini içten bağlı olur; böyle bir hizmetkârı kim arayıp bulabilir.

3130 Dünyada seçkin ve içten bağlı kimseler bulunmasa idi; insanlık nasıl kemâle erişirdi.

3131 Bana babandan yadigâr olarak yalnız senin kalmana çok teessüf ediyorum.

Senin gibi daha başka biri bulunmuş olsa idi, senden önce veya senden sonra aynı yolu tâkip etmiş olurdu.

3133 Ey dürüst tabiatlı, benim yanımda şimdi sen teksin; seni kaybedersem, başka birini nerede bulurum.

3134 Ben senin böyle tek olmandan korkuyorum, ey kudretli insan; kâşki senin bir eşin daha bulunsa idi.

3135 Bütün bu zahmet senin üzerinde kalmazdı; ben de daha çok duâ kazanmış olurdum.

3136 Ara, akrabaların arasında senin yolunu tâkip edebilecek bir kimse var mı, soruştur.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

3137 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Hukümdar sağ olsun, iş yapacak kimseler her vakit bulunur — dedi —

3138 Hukümdar her vakit râhat ve huzûr içinde bulunsun; sükûn içinde bütün dilek ve arzuları yerine gelsin.

3139 Benim zahmetime karşılık hukümdarın altını var; hiç endişe etmesin ve gönülünü ferah tutsun.

3140 Ben zahmet çekiyorsam, râhat da ediyorum; huzûr ile zahmet yanyana yürür.

3141 Eğer hukümdar memleket işinde faydalı ve halkın başında bulunacak bir insan istiyorsa,

3142 Bak, hikmeti ile her gün yeni bir tedbir arayan hakîm devlet adamı ne der, dinle.

3143 Ne kadar çok olursa-olsun, memleket işine yardımcılar ara; memleket böyle tanzim edilir ve büyük bey huzûr içinde bütün arzularına kavuşur.

3144 Memlekette faydalı ve zeki insanlar ne kadar çok olursa, işleri bunlar görürler, bey de o kadar râhat eder.

3145 Yok değil, benim akrabalarım arasında da çok geniş bilgili böyle bir insan vardır.

3146 Kendisi her türlü fazîlet ve takvâ sâhibi olup, uyanıktır ve elinden her türlü iş gelir.

3147 Hareketi doğru ve adı Odgurmış 'tır; o her türlü iyiliğe el vurmuştur.

3148 Fakat o bu dünyadan yüzünü çevirdi; kalkıp dağa çıktı, dünya endişelerini gönlünden uzaklaştırdı.

3149 Tanrıya ibâdet ederek, kendisini zahmete veriyor ve ibâdetle günah hastalığını tedâvi ediyor.

3150 Onun fazîleti benimkinden yüz misli fazladır; o halkın ileri geleni ve insanların seçkinidir.

3151 Benim bu akrabam burada yanımda bulunsa idi, o bize her işte bilgisi ile rehberlik ederdi.

3152 Hukümdar, altınına lüzûm kalmadan, ona gönülden inanarak, dünyayı idâre eder ve sevinç içindeyaşardı.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

3153 Hukümdar: — Arzum ve dileğim budur — dedi— onu bulursam, her işte ona emniyet edebilirim.

3154 Bu işin çâresi ne ise, bak; ey zeki, sen onu muhakkak benim yanıma getir.

3155 Onu buraya nasıl dâvet edelim, onu çağırmak üzere kimi gönderelim.

3156 Mektûpmu lâzım yahut ağızdan sözmü ulaştırmalı; sen nasıl münâsip görürsen, öyle yap.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

3157 Öğdülmiş cevap verdi: —Hukümdarın suâline cevabım şudur — dedi —

3158 Böyle bir akrabamın bulunduğunu arzettim, fakat gelip-gelmeyeceği hakkında bir şey söyleyemem.

3159 Eğer gelirse, çok iyi; emrinize hürmet gösterdi demektir; eğer gelmezse, fermanınıza ehemmiyet vermemiş olur.

3160 Hukümdarın altını acabâ ona tesir edermi; o doğru insan acabâ beni tekdirmi eder.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3161 Hukümdar: — Ben sana bir şey sordum, sen de kendi bildiğini bana söyledin — dedi—

3162 Çağır, gelirse-gelir; eğer gelmezse ve benim sözümü dinlemezse, senin ne kabahatin var.

3163 Sen onun her türlü fazîletlerini öğdün, bu fazîletlerinden dolayı ben onu istiyorum.

3164 Hava ve hevese düşmân olduğundan, sen de bilgili ve akıllı dediğin için, onu arzuladım.

3165 İnsan dediğin bilgili ve akıllı insandır; onun dışındakilerin hepsi de hayvan gibidir.

3166 İş bilirse, bilgili ve akıllı insan bilir; iş yaparsa, bilgili ve akıllı insan yapar.

3167 Bu gerçekten şuna benzer; ey merd kahraman bunu dinle.

3168 Bütün kör düğümler bilgi ile çözülür; bilgi bil, anlayışlı ol, akıl ile yaşa.

3169 Bilgi ile iş gör, sözün doğru olsun; öğrenmekte devam et, bu günü boş geçirme.

3170 Bu akrabandan yalnız ben değil, sen de istifâde edeceksin ve hoşnut olacaksın.

3171 İnsanın akrabası varsa, yanında bulunmalı; akrabası yoksa, insan ahbap edinmelidir.

3172 Dinle, memleket hâkimi çok yerinde söylemiş; akrabaları olan kimse her kesten daha kuvvetlidir.

3173 Akrabaları olan kimsenin nâm ve şöhreti büyüktür; arkadaşları olan insanın adı ve sözü mûteberdir.

3174 Akraban yoksa, arkadaş ve ahbap edin, iyi arkadaş akraba gibi olur.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

3175 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey devletli hukümdar, onu sen gerçekten arzu ediyorsan, çâresine bakayım — dedi—

3176 Hukümdar emir buyurursa, kendim gideyim; meseleyi açarak, onu buraya dâvet edeyim.

3177 Bilgi, akıl ve zekâmı kullanarak, türlü dil döküp, onu iknaya çalışayım.

3178 Hukümdar da kendi eli ile mektup yazsın ve o zeki insan da hukümdarın fermanını bizzat okusun.

3179 Bana itimat etsin ve bunun yalnız benim arzum olduğunu sanmasın; fermanı da duysun ve arzuya muhâlefet etmesin.

3180 Ben ağızdan ne kadar söz söylesem dahi, hukümdarın fermanı, yazılı sözü başkadır.

3181 Dinle, aslı sırmalı ipek gibi temiz ve kıymetli olan ne der: —Beyin fermanı halkın gönlünü avlar.

3182 Bilgili ne kadar güzel söylemiş: — Beyin sözü kapalı gönülleri açar.

3183 Beyler kula iltifat ederlerse, kul bunu hayatı boyunca unutmaz.

3184 Eğer beyin dili yumuşak ve tatlı ise, onu, büyük-küçük, bütün halk sever.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E GEVABI

3185 Hukümdar: — Münâsip görüyorsan, şimdi mektûbu yazayım, bu onu avlayacak bir ağ olsun — dedi —

3186 Senin gitmen lâzım ise, hazırlan; ben de bir mektûp yazıp, sana vereyim.

XXXIX.

HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN ODGURMIŞ 'A MEKTÛP YAZIP GÖNDERDİĞİNİ SÖYLER

3187 Hukümdar hokka ve kâğıt istedi, mektup yazdı; mektup ile işini düzene koydu.

3188 Tanrı adı ile başladı: — Yaratan, besleyen ve göçüren odur — dedi.

3189 Sonra devam etti: — Tanrının adını yazdım, bu ad her türlü derde devâdır.

3190 Tanrıya pek çok hamd ve binlerce senâ ederim, onun için fânilik yoktur.

3191 Bütün hareket edenleri o diledi ve yarattı; onlara rızık ve hayat veren odur.

3192 Kadirdir, âdildir, hak kanunları koyan odur; yarattığı bütün mahlûklara gücü yeter.

3193 Mâvi göğü yarattı, güneş ve ayı aydınlattı; karanlık gece ve aydın gün yıl ve ay hesabını bulmak içindir.

3194 Bu feleği yarattı, durmadan döner; Tanrının hukmü ve takdiri ile hareket eder.

3195 Yaratmadan önce, kaza tâyin etti; kazaya râzı ol, boyun eğ ve ona uy.

3196 Ne istedi ise, yaptı ve ne isterse, yapar; ne dedi ise, oldu ve ne derse, olur.

3197 Bu hukümdardan selâm ve hatır sorma mektubudur; ey zeki insan, bunu sana sağlık dileği ile yazdım.

3198 Vücûdun sağ ve sıhhattemidir; devran yükünü acabâ nasıl yükleniyor.

3199 Senin iyi tavır ve hareketini duydum; bu devirde sana denk ve eş bulunmadığını işittim.

3200 Tanrı sana şimdi lutfetmiş, bilgi vermiş; fazîlet, akıl ve anlayış nasip etmiştir.

3201 Senin böyle olduğunu işittim, ey güzel yüzlüm, gönülüm seni arzuladı.

3202 Akrabanı, Öğdülmiş 'i gönderdim; sözümü ve anlayıp, bildiklerini sana eriştirecektir.

3203 Sen yakın akraba ve kardeşlerden uzaklaşmışsın; köy, kasaba ve şehir halkından yüz çevirmişsin.

3204 İbâdet etmek için, kalkıp, tek başına dağa çıkmışsın; fakat bu ibâdet çok uzun sürmüş.

3205 Akrabaların sana ne yaptı, niçin onlardan yüz çevirdin; bunu bana izah et.

3206 Eğer zulüm görmüş isen, bana gel; bu dert ve endişeni bana anlat.

3207 Ben kudretimle senin hakkını te'min edeyim; neş'e ve sevinç içinde burada yaşa.

3208 Akraba akrabadan istifâde eder; insan bu sûretle zevka kavuşur.

3209 Akraba ve kardeşler ile barışmak, eş ve dostlar ile kaynaşmak lâzımdır.

3210 Nerede yakınlık ve uygunluk varsa, o işte fayda vardır; bunu iyice düşün.

3211 Şâir ne der, dinle; iki insan birbirine uygun düşerse, bu dâimâ onların faydalarına olur.

3212 Kara toprak, mâvi su birbiri ile uyuştu; ortada binlerce çiçek gülerek, açıldı.

3213 Akraba veya arkadaşlar birbirlerine uygun hareket ederlerse, bunlardan yeni akraba ve ahbaplıklar meydana gelir.

3214 Eğer ibâdet etmek için oraya gittin ise, ibâdeti şehirde kıl; din yolu budur..

3215 İyice düşünürsen, Allahın büyük emirlerini yerine getirmek fırsatı, oraya nisbetle, burada daha çoktur.

3216 İbâdet etmek için, önce çok bilgi edin, bilgisiz ettiğin ibâdet fayda gelmez.

3217 İki türlü insana insan derler: biri — öğreten, biri — öğrenen.

3218 Bu ikisinden başkasını hep hayvan olarak kabûl et; hangisini istersen, onu seç.

HUKÜMDARIN ODGURMIŞ 'A NASİHATI

3219 Şimdi sen hangisisin, bana açıkça söyle; ikisinden biri ol, üçüncüsünden kaçın.

3220 Zahmetle öğrenerek, bütün bilgilere sâhip oldun; şimdi bunları, zahmet çekmeden, işlet.

3221 Eğer henüz öğrenmedin ise, bilgi öğren ve ibâdetlere de ondan sonra başla.

3222 Bilgi veren ve bilgi ile tâat ve ibâdet eden ne der, dinle.

3223 Tanrı ibâdetine bilgi ile yaklaş; bilgi cehennem kapısını mühürler.

3224 Bilgi ile yapılan ibâdetin sevâbı çoktur; bilgisiz kimse ibâdet ederse, sevâp kazanamaz.

3225 Bilgisizin ibâdet ile meşgûl olmasından, bilgilinin uyumasının sevâbı daha çoktur.

3226 Köy ve sehir içinde yapılacak çok ibâdet vardır; orada bunun yarısı bile bulunmaz.

3227 Senin oradaki ibâdetinin biri namaz, biri de tuttuğun oruçtur, ey oğul.

3228 Bunlardan başka orada hangi ibâdet var; söyle, göster.

3229 Sen şimdi zâhit adını aldın; bu adın ibâdetin için sana büyük bir felâket oldu.

3230 Bununla şimdi kendini aldatıyorsun, bu ibâdet boşunadır; sözünü kes.

3231 İbâdet kılmalı, fakat onu halktan gizlemeli; ibâdet ne kadar çok olsa dahi, onu azımsamalıdır.

3232 İnsanların iyisi tâat ve ibâdet ederken, onu halktan gizler ve kapısını kapatır.

3233 Şimdi bu sözün mânası nedir, dinle; ey iyi insan, bu söze göre hareket et.

3234 Gerçek insan başkalarının yanında kendisini gizlemiş; yüz yıl ibâdet kılmış ve bunu da azımsamıştır.

3235 İbâdeti gizlemeli; yap, fakat insanlar görmesin; bu sözüm bir sır idi; işte şimdi açığa vurdum.

3236 Buraya gel, köy veya şehir içinde ibâdet et; sana her türlü iyilik kapıları açılsın.

3237 Halka faydalı ol, muhtaclara yardım et; akrabalarına yakınlık göster, bağrını aç.

3238 Bak, burada bir çok yetim, dul, âciz, kör, kötürüm ve topallar vardır.

3239 Farz namazlarını cemâat ile kıl, fakirler haccı olan cuma namazlarını edâ et.

3240 Helâl dünyalık kazan ve fakirlere dağıt; insanlara yardımda bulun ve onlara güler yüzle muâmele et.

3241 Bu sayılan hizmetler birer ibâdettir; bunları yerine getiren her kes müsterih olabilir.

3242 Bütün bunları sen terkettin; tek başına namaz kılıyor ve oruç tutuyorsun, ey asîl tabiatlı.

3243 Namaz ve oruç, bunlar hep kendi menfaatin içindir; hep kendi menfaatini düşünen insan hodkâm olur.

3244 İnsanların seçkini ve olgun olanı merhametli insan çok güzel söylemiş.

3245 İnsanların iyisi — kendi menfaatini bırakıp, zahmet yüklenerek, başkalarının faydasını isteyen kimsedir.

3246 İnsan merhametli olmalı ve kötülere acıyarak, onlara şefkatle iyi yolu göstermelidir.

3247 Hayatta iken, insan-oğlu faydalı olmalı; faydalı olmayacak kimse, doğar-doğmaz ölmelidir.

3248 İnsanların iyisi başkalarına faydalı olur; halk için lüzûmlu olan bu iyi insandır.

3249 İbâdetine güvenen bir kul Tanrıyı memnun edecek yolu henüz bulamamış demektir.

3250 Sen Tanrının rızasını elde etmek istersen, müslümanların memnûn olmasını dile; sözü fazla uzatma.

3251 Tanrı senin ibâdetine muhtac değildir; kendi kulluğunu yerine getir ve iyi ad kazanmağa bak.

3252 Adı kul olanın yapacağı şey ibâdettir; bütün ibâdetsiz kulların adı bir mecazdan ibârettir.

3253 İbâdet, durmadan ibâdet kıl, kulluk budur; ibâdete dikkat et ve bu yoldan ayrılma.

3254 Bilgisi geniş hakîm çok yerinde söylemiş; buna göre hareket et, ey eli açık insan.

3255 İbâdet ve tâatte bulundum diye, fazla gurûr getirme; ibâdete devam et, Tanrıya ibâdet eden insan azizdir.

3250 İbâdet kıl, Tanrıya kulluğun budur; fakat ibâdet kıldım diye, idrâkini kaybetme.

3257 Ey Odgurmış, bugün seni dâvet ediyorsam, kendi menfaatimi düşünüyorum zannetme.

3258 Eğer gelirsen, senin için faydalı olur; gelmezsen de, bana bir zarar gelmez.

3259 Seni halkın iyiliği için dâvet ediyorum; bu iyilik halkın menfaatidir; buna karşı gelme.

3260 Benim bu söylediklerime bir dikkat et; doğru ise, oradan kalk, buraya gel.

3261 Benimle berâber ol, bana yardım et; fakirleri destekle, onların vaziyetini düzeltmeğe çalış.

3262 Bu senin için sevaplı bir iş ve benim için ise, iyi bir addır; buna karşılık kadir Tanrı sana her iki dünyayı nasip eder.

3263 Beni iyiliğe doğru götür, kendin iyi ol; insan iyi insanlara bakarak, yolunu düzeltir.

3264 Bugün bana iyilik yapmam için bir sebep ol; ey pehlivan, Tanrı sana da bunun karşılığını verir.

3265 İranlı âlim ne der, dinle; iranlı âlimlerin şöhreti büyüktür.

3266 Bey halka karşı iyi ve âdil olursa, onun faydası bütün halka dokunur ve halk saâdete kavuşur.

3267 Kendi iyiliğini istersen, beyin iyi olmasını iste; beyin iyi olması halkın menfaatidir.

3268 Halk iyi olursa, bu iyiliği onun yalnız kendisi içindir; beyi iyi olursa, halk gün görür.

3269 İnsan derler, insan kimdir; insan başkalarına faydalı olan ve onların işlerini gören kimsedir.

3270 Bütün insan-oğulları iyiyi severler; iyi nerede, ben de onu öğeyim.

3271 İyi, halka faydalı olan ve bundan dolayı ona zevk veren şeydir.

3272 İyi insan halka karşı şefkatli olur; merhametli olursan, sen de iyi insan olursun.

3273 İşte yazı ile ulaştırılacak sözlerimi söyledim; sözümü bitirdim ve kalemi sildim.

3274 Bundan başka daha söylenecek ne gibi sözüm varsa, akraban bunları da ağızdan bildirecektir, ey ay yüzlüm.

3275 Mektûbu katladı, bağladı ve üzerini mühürleyerek, uzattı; Öğdülmiş gelip, elinden aldı.

3276 Hukümdar : — Git, daha münâsip ne gibi söz varsa, ona ulaştır, ey hakîm — dedi —

3277 Şimdi gayret et, onu bana getir; ey yiğit, bana onsuz, boş gelme.

3278 Bilgili ne der, dinle; zeki elçi gönder ve sözünü ona tevdi et.

3279 Ben sana şimdi ağızdan ne söyleyeyim; ey kalbi doğru, söylenecek sözlerin hepsini sen biliyorsun.

3280 Ne söylemek icap ederse, sen ağızdan söyle; nasıl münâsip görürsen öyle hareket et.

3281 İyi terbiyeye, iyi tavır ve harekete sâhip olan Öğdülmiş — Baş üstüne!" — diyerek, kalkıp çıktı.

3282 Atına bindi, evine doğru hareket ederek, gelip indi; evine girdi, yaka ve kuşağını çözdü.

3283 Güneş döndü, başını yere yaklaştırdı; dünyanın aydınlık yüzü kırmızı sise büründü.

3284 Perçemini aşağı salıverdi, parlak yüzü kapandı ve güzel zülfü her tarafı kapladı.

3285 Kalkıp abdest aldı ve yatsı namazını kıldı; döşek istedi ve yatıp, bir az uyudu.

3286 Birden silkinerek, tekrar uyandı, başını kaldırdı; sis gök yüzünü siyah zenciye döndürmüştü.

3287 Kalkıp abdest aldı, sabah namazını kıldı; duâ etti, tesbih çekti; yine bir az bekledi.

3288 Yüzünü örten ipek kalkan sıyrıldı; gülen parlak yüz gibi, dünya aydınlandı.

XL.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'I ZİYÂRETİNİ SÖYLER

3289 Atını tutup, derhal eyerledi; oradan kalkıp, akrabasına doğru gitti.

3290 Akrabasına yaklaşınca, atından aşağı indi, yürüyerek, kapısına geldi.

3291 Gelip, eli ile yavaşça kapıyı çaldı; Odgurmış ibâdeti bıraktı, yerinden kalktı.

3292 Kapıyı açtı, çıktı; hısımını gördü, kucaklaşıp, öpüşerek selâmlaştı.

3293 Elinden tutup, hemen içeri aldı; yer gösterdi ve elini tutarak, oturdu.

3294 Akrabasını gördüğüne pek çok sevindi; Tanrıya çok hamd ve şükür etti.

3295 İnsanın ayrıldıktan sonra tekrar araması ve gelip, sağ-sâlim kavuşması ne büyük bir saâdettir.

3296 Akrabalardan uzaklaştıktan sonra, yakınlık hisleri ile tekrar kavuşup, görüşmek ne kadar hoş oluyor.

3297 Akrabaların birbirine candan yakınlık ve samimiyet göstermeleri ne güzel şeydir.

3298 Akrabanın akrabaya merhametle ve gönülden bağlı olması ne güzel olur.

3299 Akrabasına dostluk ve gönülden yakınlık gösteren şefkatli akraba ne der, dinle.

3300 Birbirini kaybedip, tekrar buluşan şahısların kederleri kısa, sevinçleri uzun sürer.

3301 Ayrılıktan sonra iki şahısın tekrar birbirine sağ-sâlim kavuşması ne kadar güzel şeydir.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

3302 Odgurmış akrabalarını soruşturdu; Öğdülmiş onların sağ ve sâlim olduklarını söyledi.

3303 Odgurmış tekrar sordu: — Bana söyle, şimdi buraya ne maksatla geldin, sana ne oldu böyle.

3304 Ben senin hukümdarın yanında bulunduğunu, bilgin ile halka faydalı olduğunu duydum,

3305 Halkın yükünü boynuna yüklendikten sonra, onları bırakıp, nasıl buraya geldin.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

3306 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey güzel yüzlüm, benim seni göreceğim geldi — dedi—

3307 Seni merak ettim, bu meraktan kurtulayım — diye, kalkıp buraya geldim.

3308 Seni görmeği candan istiyordum; sana gelmek için ancak bugün fırsat bulabildim.

3309 Seni görmeyeli çok zaman geçti; görüşmeği çok arzu ediyordum, fakat vakit bulamadım.

3310 Vakti bugün imiş, işte geldim; çok şükür, sana kavuştum.

3311 İnsan sağ olursa, dileğine ulaşırmış, ey benim cana yakın kuzum.

3312 Zamanın çok çabuk geçip-gittiğini iyice tecrübe etmiş ve kavuşmağı özlemiş olan insan ne der, dinle.

3313 İnsan sağ olursa, dileğini bulur; hayat dilek için bir sermâyedir.

3314 İnsanlar sağ olurlarsa, birbirini arayıp bulurlar; can sağ olursa, ayrılan yine muhakkak kavuşur.

3315 Dilek dileme, sağlık dile; hayat dileğe erişmek hususunda ancak bir yardımcıdır.

3316 Tanrı nihâyet arzumu yerine getirdi; ben sağ-sâlim sana kavuştum.

3317 Bundan başka bir sözüm daha var; dinlersen, onu da söyleyeyim.

XLI.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ İLE MÜNÂZARA ETTİĞİNİ SÖYLER

3318 Odgurmış cevap verdi: — Söylediklerini dinledim, sen de benim sözlerimi dinle — dedi —

3319 Gösterdiğin bu yakınlığın Tanrı ecrini ihsan etsin, iyi insanlara bahşettiği yüz binlerce sevâba sen de nâil ol.

3320 Başka söyleyeceğin söz ne imiş, onu da bana söyleyiver.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMUŞ 'A CEVABI

3321 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Bu sözüm şudur — dedi— seni görünce, gözüm parladı.

3322 İnsan kendi arzusu ile yol yürürse, zahmet çekmez, ey bilgisi büyük.

3323 Tecrübeli insan ne der, dinle; mânasına dikkat et, ey huzûra kavuşmuş insan.

3324 Hangi işe arzu ve dilek ile girişilirse, bu dilek her adımda ona bir destek olur.

3325 İstekle yürüyünce, uzak yer yakın olur; arzuladığı yüzü görünce, can sâhibini bulur.

3326 Öğdülmiş devam etti: — İşte ben dâimâ seni merak ediyorum, dilimden düşürmüyorum.

3327 Köy ve şehri, yakın akraba ve kardeşleri bıraktın, insanlardan uzaklaştın; burada hiç bir tanıdık ve ahbâbın yok.

3328 Tek başına ağır zahmetlere katlandın; aç ve çıplak yaşıyorsun, dermansız bir hâldesin.

3329 Senin için bütün akrabaların sızlanıyor; görmek isteyince, bulamıyor ve iştiyak içinde çırpınıyorlar.

3330 Hiç bir insan tek başına yapamaz; sen burada yalnızsın, hasta da olabilirsin.

3331 Bu düşünce ile ben evde duramadım; endişe ve kayguya karşı koyamadım.

3332 Tanrı cehennemi yalnız senin için yaratmadı; bütün bu azapları yalnız senin için zikretmedi.

3333 Niçin ve neden kendine böyle eziyet ediyorsun; bana bunu açıkça söyle, ben de senin bu hususdaki fikirlerini anlayayım.

ODGURMİŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

3334 Odgurmış cevap verdi: — Bu sözünü dinledim; ben de cevap vereyim, dinle — dedi —

3335 Bu söylediğin sözler senin şefkatinden ileri geliyor; bu akrabalık nişânesi ve yakınlık alâmetidir.

3336 Akrabaların kederini akrabalar paylaşır; insanın bir akrabası olmazsa, onun istırâbına yabancı kimseler nasıl ortak olabilirler.

3337 Ben de kardeş ve akrabalardan ayrılarak, buraya gelip, niçin bu kadar zaman burada kaldım.

3338 Çünki dinimin selâmetini ve kendi menfaatimi bunda gördüm.

3339 Onun için kalkıp, buraya geldim; halvete çekilip, böylece Tanrıya ibâdetle meşgûl olmak istedim.

3340 Bu dünya işlerine karışan kimse aynı zamanda ibâdet ve âhiret işini yerine getiremez.

3341 İnsan bütün bu halka kapısını kapatmayınca, yaratan Tanrıya ibâdet edemez.

3342 İnsan ibâdette zevk bulabilmek için, hevesin kafasını iyice ezmelidir.

3343 Takvâ sâhibi insan ne der, dinle; nefsine kapılan kimse din işini tam yapamaz.

3344 Din hevesin ve nefsin en büyük düşmanıdır; bu ikisi ibâdet etmek isteyen kulu yolundan şaşırtır.

3345 Nefsine kapılırsa, insan onun esiri olur; tenin arzusuna uyarsam, beni kul eder

3346 Hevesin tesirinde kalma, akıl ile karar ver; ten baş kaldırırsa, bilgi ile hâkim ol.

3347 Böyle olduğu için, ben köy ve şehirleri bırakıp, ağır zahmetlere katlanarak, buraya sığındım.

3348 İnsanlardan ayrı yaşıyorsam, buna mukabil boş söz de sarfetmiyorum ve dedi-kodu yapmıyorum.

3349 Ey kardeş, sen bana: — Yalnız yaşıyorsun — dedin; ey dostum, zikrullah benim için kâfi bir arkadaştır.

3350 Yakın akraba ve kardeşlerden uzak bulunmama gelince, ne aç olduğum zaman ve ne tok olduğum zaman, onlara bir yük olmadım.

3351 Halkın gönülü yufkadır, onu muhâfaza etmek çok güçtür; burada gönül kırılırsa, ilâhî adâletle karşılaşılır; bu ise, kâfidir.

3352 Her ne kadar benden halka fayda yok ise de, onlar benden zarar da görmezler.

3353 Fayda ve zarar, iyilik ve kötülük hep Tanrıdan gelir; bu onun takdiridir.

3354 Yukarıdaki Arş ile aşağıdaki toprak arasında bulunan her şey, aynı şekilde, Tanrıya muhtacdır.

3355 Ey nâmlı, insanlar arasında ne var, fayda yahut zarar ve ziyan, onu sen biliyorsun.

3356 İbâdetin ne faydası var — diye soruyorsun; ibâdet kulluktur ve kula kapıları açar.

3357 Kul adı bundan dolayı kula unvan oldu; o dağa çekilip, gece-gündüz ibâdet etmelidir.

3358 Kula bu ad verilmemiş olsa bile, kadir Tanrı ister kabûl etsin-ister etmesin, ibâdet ve zikir dilden düşmemelidir.

3359 Bu yalnızlığımın bana zararı yoktur; ten ve din sıhhatini ben burada buldum.

3360 Şu beyti söyleyen ne der, dinle; dışına bakma, içine ve mânasına dikkat et.

3361 Ey insanların mâhiri, tek başına ve arkadaşsız yürü; bak, papağan konuşmağı ve söz söylemeği kendi başına elde etti.

3362 Kul yalnız ve tek başına ibâdet ederse, bu tek bir kimseden halka nasıl zarar gelebilir.

3363 Ey kardeş, insanlara karışmağı öğdün; fakat insan onlara nasıl katılır ve onlar ile nasıl ahbâp olur.

3364 İşte bana geldiğinden beri ben bugün ibâdetten geri kaldım; bir düşünsene.

3365 Bir tek seninle buluşmanın zararı bu kadar olursa, artık beni fazla zorlama.

3366 İmdi ben insanlar arasına girersem, ibâdete ne zaman elim değer.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

3367 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Sözünü dinledim, sen de beni dinle, yüzünü çevirme — dedi —

3368 Söylediklerinin hepsi doğrudur; lâkin dikkat edersen, bunlar hakikatte ancak birer bahânedir.

3369 İnsan hayatında kendisini yükseltmek ve adını yaşatmak için, başkalarına faydalı olmalıdır.

3370 İnsanlar ondan bir iyilik görmezlerse, onun yaşadığı nereden belli olur.

3371 İnsan evlenmeli ve bir çok çoluk-çocuk sâhibi olmalıdır; ,,evlâtsızdır'' — demek, insan için bir hakarettir.

3372 İnsanların seçkini ne der, dinle; neslin kesilmemesinin çâresi kadındır.

3373 Evlâtsız insan ölürken peşimanlığını ikrar etti ve: — Ey benden sonra gelen sen, çoluk-çocuk sâhibi ol — dedi.

3374 Öldükten sonra evlâdı kalan bir baba için ,,yaşamıyor'' denilemez.

3375 Evlâtsız insanın, ölünce, nesli kesilir; dünyadan adı silinir ve yeri boş kalır.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

3376 Odgurmış cevap verdi ve: —Doğru, fakat bunun başka türlü bir şekli de var — dedi —

3377 Eğer çoluk-çocuk iyi ve hayırlı olursa, bu iş senin dediğin gibi olur.

3378 Eğer evlât hayırsız çıkarsa, hayatta seni inletir; ölünce de, seni çabucak unutur.

3379 Senin adını kötüler ve üstelik, büyükler başta olmak üzere, bütün yat-yabancı bed-duâ ederek, sana söğer.

3380 Çoluk-çocuk insana düşmandır, düşman neyine gerek; düşmansız hayat sürmek daha iyidir.

3381 Düşmandan nasıl rahatlık umarsın; düşmanın atı bile senin aleyhine şâhitlik eder.

3382 Bilgisi derin olan insan ne iyi bilgi vermiştir; oğul-kızın adı, insan için, giderilemeyen bir gölgedir.

3383 Bilgilinin buna benzer bir sözü vardır; dikkat edersen, temiz kalpli insan doğru söylemiştir.

3384 Sen oğul-kız diye, kendini üzersin; bu zahmeti takdir eden oğul-kız nerede.

3385 Harâm toplarsın; gidersen, kalır; sen inleye-inleye git, safâsını o sürsün.

3386 Evlenen kimseyi bir gemiye binmiş farzet, gemiye binen kimse denize açılır.

3387 Oğul-kız dünyaya gelirse, gemisi parçalanır; gemi parçalanınca, su içinde kim diri kalır.

3388 Oğul-kız sâhibi insanın kusuruna bakmamalı; evlât sâhibinin yediği zehirdir.

3389 Evlâtların hayırsızı ölen anne ve babasını, bir kerre olsun, anmaz.

3390 Böyle çocuktan hiç vefâ umulurmu; onun tabiatı kötü ve işi-gücü cefâdır.

3391 Oğul-kız babası her türlü zahmete katlanır; belâ ve mihnetleri de fil gibi yüklenir.

3392 Dost, ahbâp ve arkadaş edinmeli — dedin; bu iyi, fakat bunların yükünü yüklenmek çok zordur.

3393 Parlak bilgili hakîm yine çok güzel söylemiş; insanın gönülü yufka ve muhâfazası güçtür.

3394 Gönül sırça gibidir; ey oğul, onu çok iyi muhâfaza et, kırılmasın.

3395 Gönül nazlıdır, bu tecrübe edilmiştir; şöyle ki, sıcakta erir, soğukta donar.

3396 Dostun gönülü kırılırsa, o içinden sana düşman olur; düşmanın bulunduğu yerde huzûr ve sükûn kalmaz.

3397 Düşman yüzünden hayat tatsızlaşır; nerede olursa-olsun, düşman zararlıdır.

3398 Düşman senin için ne kadar küçük olursa-olsun, sen onu büyük kabûl et, ey merd ve cesûr insan.

3399 Sinek fil için büyük bir düşmandır; fili ısırdığı zaman, onu zıp-zıp zıplatır.

3400 Dinle, düşmanı olan ve ömrünü düşman ile çarpışarak geçiren insan ne der.

3401 Düşmanım küçüktür — diye, sen ihmâlkâr davranma; — niçin korkayım — diyerek, öğünme.

3402 Düşmanın varsa, onu ihmâl etme; düşmana karşı düşmanca hareket et; iyi huylu insana karşı da halîm-selim ol.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3403 Öğdülmiş cevap verdi, söze başladı: — Sözümü dinle ve kalbine yerleştir — dedi —

3404 Tanrı bu dünyayı bilerek yarattı; helâlinden yiyecek ve içecek gönderdi.

3405 İyi arkadaş edinerek, onlarla düşüp-kalkmalı; insanın arkadaşı iyi olursa, kendisi de iyi olur.

3406 Başkalarına faydalı olabileceğin yerde insanlara karış; bil ki, insanlara faydalı olmak insanın kendi menfaatidir.

3407 Ey cömert, bu tek başına yaşayan yabanî adamın başkalarına faydası dokunmaz.

3408 Başkalarına faydası dokunmayan insan ölü gibidir; faydalı ol, ölü olma; ey mert yiğit.

3409 Bir kimsenin arkadaş ve ahbâbı ne kadar çok olursa, onun adı o nisbette memlekete yayılır ve işi yoluna girer.

3410 O bu dünyada dileğine kavuşur; eğer âhiret saâdeti isterse, onu da bununla temin eder.

3411 Kara gününde bu dostlar onun uğrunda hayatlarını fedâ ederler, sevinçli gününde de sevinçten gözleri parlar.

3412 Onun fazîletini her kese söyler ve yayarlar; kusûrunu görünce de, ağızlarını açmazlar, gizlerler.

3413 İnsanı gaflet uykusundan uyandıran düşmandır ve yine düşmandır ki, onun kusûr ve fazîletlerini memlekete ilân eder.

3414 Düşmanı olmazsa, insanın mertliği, adı ve aslı ne zaman belli olur.

3415 Kimin fazîleti çok olursa, onun dengi olmayan düşmanı da o kadar çok olur.

3416 Kim fazîletli ve asîl nesepli olursa, memleketin her tarafında bir çok kimseler ona düşman olurlar.

3417 İyi insanın düşmanı belli olur; kötünün düşmanı yoktur; kötü adam zâten ölüdür.

3418 Hangi insanın etrâfına bir düşman kalabalığı toplanmış ise, bil ki, o insanın fazîleti diğerlerinden fazladır.

3419 Düşman ile çarpışa-çarpışa insanın adı büyür; düşmansız kimsenin adı yükselmez, yerde kalır.

3420 Fazîletli insan ne der, dinle; bu fazîlet ile insan dilek ve arzusuna nâil olur.

3421 Bin tâne düşmanı olup da, hakkında her gün bin defa konuşulmayan insana insan denilirmi.

3422 Bak, arkasından binlerce köpeğin sesini duyunca, kaçana kurtmu denir.

3423 Yalnız olunca, insanları çekiştirmem; dilimi lüzûmsuz ve boş lâflar ile günaha sokmam — dedin.

3424 Ortada kimse yoksa ve kendin insanlar arasında oturmuyorsan, kimin hakkında konuşacaksın.

3425 Bak, yiğit o kimsedir ki, insanlar arasında gezer, fakat dilini muhafaza eder ve böylece baş-köşeye geçer.

3426 Kaba söze yumuşak cevap vermeli ve acı sözlere de tatlı sözle mukabele etmelidir.

3427 Başkalarının yükünü yüklenmeli, fakat onlara yük yüklememeli; cefâ edenlere karşı, ses çıkarmadan, vefâ göstermelidir.

3428 Öç ve kibiri gönülden atmalı, gönlünde ne varsa, dilinde de o olmalıdır.

3429 İyilik ile nâm ve şöhret kazanmış olan, insanların iyisi ne der; dinle.

3430 İnsanlara karşı kaba söz söyleme; kaba sözün acısını gönül uzun yıllar çeker.

3431 Sana kim söğerse, sen onu öğmelisin; böyle olursa, o küstahlardan sayılır, sen de asîllerden sayılırsın.

3432 Cefâ edene karşı vefâ göstermekte devam et; yiğit olan vefâ gösterir; kötüler ise, cefâ ederler.

3433 Yakınların, akraba ve kardeşlerin senden uzaklaşsalar bile, ey arkadaş, sen onlara karşı dâimâ yakınlık göster.

3434 Eğer zâlim sana zulüm ederse, sen onu affet, din yolu budur.

3435 Kul ve câriye suç işlerlerse, sen onların suçunu bağışla; bu suç bağışlama sevabını, âhiret için, kendine azık et.

3436 Yiğitlik budur; bunun için er olanlar zahmete katlanıp, sabırla ölümü bekleyerek dolaşırlar.

3437 Bugün sen tek başına bir eve kapanmakta ne gibi bir fayda umuyorsun, ey yumuşak huylu.

3438 Huzûr, arzu ve nîmeti gözünle görmedin; gümüş, mücevher, altın ve bakıra da hiç sâhip olmadın.

3439 Senin sarayın, köşkün, yerin ve yurdun yok; at, koşum, çoluk-çocuk hani; bunlardan hiç biri sende yok.

3440 İnsanlar üzerinde de senin hiç bir kuvvet ve hâkimiyetin yok ki, onu kötüye kullanmayasın ve temiz nâm kazanasın.

3441 Ne buldun ki, sonra ondan vaz geçtin; hangi mecnûn sana zâhid adını taktı.

3442 Erkek olan, çoğu elde edebildiği hâlde, az ile iktifâ eder; böyle bir insan zâhidlik mertebesine erişir.

3443 Yoksa, aradığını bulamayan her kes zâhid olur; sabırdan başka bir çâre bulamadığından, elindeki ile yetinir.

3444 Erkek o kimsedir ki, bin arzusunu bulur ve ondan mertçe yüz çevirir.

3445 Yedirir, içirir ve malını fakirlere dağıtarak, Tanrıya can ve gönülden ibâdet eder.

3446 Gelen dünya nîmetlerine gönül bağlamaz; elinden gidenlere de içi sızlayıp, yüzü buruşmaz.

3447 Arzusunu elde etmek için kuvvet bulduğu hâlde, kendisini tutar, gönülüne ve diline hâkim olur.

3448 Dikkat edersen, şu sözün mânası buna uyar; dinle ve ona göre hareket et, ey yumuşak huylu.

3449 Erlerin eri odur ki, her şeye muktedir olur; fakat yapmağa gelince, nefsine karşı mukavemet eder.

3450 Yine bu erden daha iyi erkek odur ki, bir arzusuna nâil olduğu hâlde, kendisine derhal hâkim olur.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3451 Odgurmış cevap verdi: — Doğru söyle, arzun nedir, ey ay gibi güzel yüzlüm — dedi —

3452 Ben ne söylersem, reddediyorsun; sözümü beğenmeyip, itirazda bulunuyorsun.

3453 Bana açık söyle, dileğin nedir; ne istiyorsan, açıkça söyle ve iste.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

3454 Öğdülmiş cevap verdi: — Ben buraya bir maksatla geldim, dileğini arzedeyim — dedi —

3455 Hukümdar Kün-Toğdı seni haber aldı; sana ihtiyacı olduğu için, beni gönderdi.

3456 Seni görmeği çok arzu etti; seni çağırıp götürmek için, dâvetçi olarak, beni yolladı.

3457 Ne kadar ağır gelse bile, senin oraya kadar gidip, hukümdara bir görünmen gerekir.

3458 Hukümdar çok iyi bir padişahtır; çok merhametli. halkın candan sevdiği bir insandır.

3459 Hukümdarın yüzünü gören her kes kutlu olur; her iki dünyada tam saâdete kavuşur.

3460 Devleti idâre eden, memleket işlerinde dirâyet sâhibi olan memleket beyi ne der, dinle.

3461 Kanunlara riâyet eden, doğru bey, gerçekten, bir saâdettir; onun saâdetinden her kes kendisine hisse alır.

3462 Nerede adâleti ile şöhret bulan bir bey bulunursa, oraya gitmeli; insan onda saâdetini bulur.

3463 Adâlete istinat eden kanun — bu göğün direğidir; kanun bozulursa, gök yerinde duramaz.

3464 Bu kanun koyan beyler hayatta bulunmasalardı, Tanrı yedi kat yerin nizâmını bozmuş olurdu.

3465 Âdil beyin yüzünü gören kutlu olur; sevaba girer ve günahtan kurtulur.

3466 Bilirsin, bugün benim adam olmama sebep hukümdardır; o bana destek olmuştur.

3467 Tanrı bana anlayış, akıl ve bilgi verdi ve ben bundan dolayı her türlü iyiliği yapmağa muvaffak oldum.

3468 Halka faydalı olmak ve onun yükünü yüklenmek husûsunda her türlü iyilik için Tanrı bana tevfik ihsan etti.

3469 El-ele verip, beylik düğümünü çözmek için, hukümdar bugün seni de istiyor.

3470 Şimdi sana dâvetçi olarak beni gönderdi; ey mert yiğit, ben yalnız dönmeyeyim.

3471 Hukümdar kendi eli ile yazıp, sana bir mektûp da gönderdi; ne demiş ise, kendin bak, oku.

3472 Çıkarıp, mektûbu sundu; Odgurmış aldı ve bir az düşünceli, mektûbu açtı.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

3473 Mektûbu okudu, uzun-uzun düşündü ve: — Hukümdar çok mânalı sözler yazmış — dedi —

3474 İmdi hukümdar — „Gel!" — diye dâvet etmiş, her türlü iyilikleri teker-teker sayıp dökmüş.

3475 Bunlar benim için çok büyük bir iştir; söyle, bana bir akıl öğret, ne yapmalı?

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

476 Öğdülmiş cevap verdi: — Hukümdar dâimâ senden bahseder, bir ân bile seni dilinden düşürmez — dedi —

3477 Konuşmağa başlar-başlamaz, ağzından adın çıkar; o seni dört gözle beklemektedir.

3478 Gönül arzulayarak, kimi severse, her sözde onun adı dilinden düşmezmiş.

3479 Şu beyti oku, kendisini sevdirmiş insan ne der; gönlü doyuran, sevgilinin yüzüdür.

3480 Gönül kimi severse, göz dâimâ onu görür; göz nereye bakarsa, orada o uçar.

3481 Gönülde arzu ve dilek ne ise, insan söze başlayınca, dâimâ ondan bahseder.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3482 Odgurmış cevap verdi: — Ey yiğit, bana tavsiyede bulun, ne yapmalıyım — dedi —

3483 Sevgili kardeşim, bana yakın olan sensin; bir fikir ver, kardeşlik hakkını yerine getir.

3484 Bu işte senin bilgin ile mütenâsip bir tavsiyede bulunmanı istiyorum.

3485 Sen bir kardeşsin, istersen arkadaş olarak da kabûl et, kardeş ve arkadaş arasında fark yoktur.

3486 Bugün bana gerçekten bağlı olan sensin; ne yapmalı, söyle sana güveniyorum.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

Öğdülmiş cevap verdi ve: —Ey mübârek insan, bunu sen bana sorma — dedi —

3488 Hukümdar beni sana dâvetçi olarak gönderdi; sen şimdi benim ile nasıl istişârede bulunursun.

3489 „Gidelim" — demekten başka, benim bir sözüm yoktur; ben sana nasıl „gitme" diyebilirim.

3490 Seninle birlikte bulunmak benim için çok faydalıdır; kendi faydasını isteyen kimse ile akıllı insan istişâre etmez.

3491 Bilgili çiğil ne der, dinle; ey bilgisiz, dinle ve buna boyun eğ.

3492 İşte kendi istifâdesi bahis mevzuu olan bir kimse ile istişârede bulunmamalı; ey mübârek insan, bundan sana fayda gelmez.

3493 Ey arkadaş, istişâre ederken, kendi faydasını düşünmeyen kimse ile istişâre et.

3494 Kendi faydasını düşünen kimse, menfaati için, münâsip olanın dahi uygun olmadığını söyler.

3495 Bâzı işler vardır ki, insanlar ile istişâre etmek lâzımdır; fakat neticede insan yine gönlünün münâsip gördüğü işi yapmalıdır.

3496 Seni en çok düşünen yine bizzat kendinsin, insanlara güvenme; işte o kadar.

3497 Ne yapmak lâzımsa, bunu kendin bilmelisin; istişâre et, fakat benden bu iş için fikir sorma.

3498 Oradan kalkıp, buraya seni götürmek için geldim; tavsiyem şu: yürü, buradan kalkıp, oraya gidelim.

3499 İnsanlar arasına karıştığın zaman elde edeceğin sevap ve iyilik burada bulunmaz, bu şüphesizdir.

3500 Kasaba ve şehir içindeki çeşitli iyilikleri şimdi sana teker-teker ve açık olarak söyledim.

3501 Bunları doğru söylediğimi takdir edersin; Tanrı bilir ki, senin iyiliğini istedim.

3502 İnsanlardan kaçıyorsun, onlar sana ne yaptı; insanlara karış ve onlar gibi yaşa.

3503 Müslümanların işini gör, ihtiyaclarına yardım et; Tanrı sana cennet verir, yerin baş-köşe olur.

3504 Gönlünde ve dileğinde hulûs sâhibi ol, hareketin dürüst olsun; nerede istersen, orada saâdet içinde ömür sür.

3505 İnsanlardan uzaklaşıp, yalnız yaşama; başkasının kusûrunu görme, kendine bak.

3506 Ey hakîm, şu beyit imdi buna benzer; bunu okumalı ve ona göre hareket etmelidir.

3507 Nereye gidersen git, yalnız iyi ol; soya ve asâlete bakma, kendinde iyilik ara.

3508 İnsanların iyisi gaflete düşmez; nereye giderse, orada doğru yolu arar.

3509 İnsan iyi olmalı; iyi hareket eden kimse her yerde bin türlü sevinç bulur.

3510 İyilik her yerde iyidir; insan iyiliğe karşı her yerde iyilik bulur.

3511 Sen iyilik yap, kötü olma; böylelikle nerede istersen, orada korkmadan dolaşabilirsin.

XLII.
ODGURMIŞ ÖĞDÜLMİŞ'E DÜNYANIN KUSÛRLARINI SÖYLER

3512 Odgurmış cevap verdi ve: — Ben senin sözlerini dinledim, şimdi sen de benim sözlerimi dinle — dedi —

3513 Bu dünya kendisini sana çok sevdirmiş; onun bütün kusûrları sana fazîlet gibi görünmüş.

3514 Sana hayret etmem; meselde de vardır: hangi şey sevilirse, onun kusûrları görünmez.

3515 Ey memleketin büyüğü, dünya kendisini sevdiği için, onun bütün kusûrları sana fazîlet gibi gelmiş.

3516 Sevmiş insan ne der, dinle; seven nazarında sevgilinin kusûru en büyük fazîlettir.

3517 Ey şöhretli, sevgilinin nişanı, hakikatte şudur: sevilenin kusûru fazîlet olur.

3518 Senin dünyayı sevdiğinin alâmeti budur; onun bütün kusûrlarını gönlün fazîlet gibi kabûl etmiş.

3519 Bu dünyayı sen bana nasıl öğersin; onun kusûrlarını sana ben söyleyeyim.

3520 Âdem günah işleyince, Tanrı onu cezalandırdı; kadir Tanrı bu dünyayı ona zindan yaptı.

3521 Zindanda ne gibi arzu ve dilek ararsın; dilek, arzu ve saâdet cennet içinde bulunur.

3522 Âdem cennet içinde buğday tânesi yedi; bu dünya evi ona bir temizlenme yeri olarak yaratıldı.

3523 Bu şeytanın sevdiği Tanrının yerdiğidir; Tanrının sevip bıraktığını ise, o daha çok sever.

3524 Tanrı her hangi bir kulunu seçerse, ona dünya malı vermez; bu sûretle onun yolunu temizler.

3525 Bu dünya saâdeti hiç de iyi bir şey değildir, insanı Tanrı'dan uzaklaştırır; din için asıl felâket budur.

3526 „Tanrıyım" — diye böbürlenen insan dünyaya hâkim olmak istedi ve köpek gibi, geberip-gitti.

3527 İnsan zenginleşirse, aşağılık olur; alçak gönüllülük ancak fakirlik ile mümkündür.

3528 Çıplak doğmuş olan insan çıplak gidecektir; dünya malını toplamak neye yarar, tekrar bırakılacak olduktan sonra.

3529 Ey fânî, niçin kendini aldatıyorsun; sen burada iki günlük misâfirsin.

3530 Bilirsin ki, hayat ölmek içindir; ölüm hazırlanmıştır, sâdece vaktını bekliyor.

3531 Bir kapı açıldı — dünya kapısı; bir kapı daha açılır, o kapı ölüm kapısıdır ve her kes oraya girer.

3532 İki günlük avunma için, kendini bile-bile zorla âteşe atma.

3533 Dönek dünya vefâsızdır, saâdeti kararsızdır; ne verdi ise, yine çabucak alır.

3534 İnsanları kul veya bey diye ayırmaz; bu daha iyi veya daha kötüdür diye, ayırt etmez.

3535 Birini kendisine bey olarak seçer; fakat bakarsın, her gün başka bir beyi çağırmakta devam eder.

3536 Dikkat edersen, dünya gölge gibidir, tâkip edersen, kaçar; kaçarsan, o senin peşine düşer.

3537 Dikkat et, imdi şu söz buna benzer; ey hâlis yürekli, bunun mânasını anla.

3538 Kim kendisini kovalarsa, bu dünya ondan kaçar; eğer ondan kaçarsan, bu defa o seni kovalar.

3539 Bir de bu dünya malının dine karşı kini vardır; dünyaya nâil olunca, din ihmâl edilir; buna dikkat et.

3540 Bu dünya insanın karşısına süslenerek çıkar; süslü bir gelin gibi, gönülü heyecanlandırır.

3541 Gönül verirsen, huysuz bir acûze olur; yaka ve yene yapışır, dırdırının ardı-arkası kesilmez.

3542 Tavır, hareketi de vefâsız ve dönektir; kocası ile doğru-dürüst üç ay bile geçinmez.

3543 Bir kimse ona gönül bağlarsa, yazık, hayatını boşuna ona fedâ etmiş demektir.

3544 Bu hayâtın her günü çok kıymetlidir, bunu boş yere sarfetmek doğru olmaz.

3545 Hayat her türlü iyilik için bir sermâyedir; ey kuvvetli insan, sen onu boşuna harcama.

3546 Bu dünya malının yalnız üç vasfı vardır: o ya helâl ya şüpheli yahut harâmdır.

3547 Helâl için hesap, harâm için ceza vardır; eger şüpheli ise, bundan da çok sakın.

3548 Dünya önce kendisini sevdirir, fakat sonra seveni kovar; huzûr içinde avutur, fakat çabucak ondan bıkar.

3549 Güler yüzle onu besler, iyice semirtir; fakat türlü endişe ve kaygılar ile onu tekrar zayıflatır.

3550 Sevincine dikkat edersen, sonu endişedir; endişe ile geçen hayâtın sonu da sevinçtir.

3551 Tepesi nîmet ise, dibi minnettir; başı mihnet ise, sonu nîmettir.

3552 Takvâ sâhibi ve uyanmış olan insan ne der, dinle; uzak dur, bu dünya malının sana zararı dokunur.

3553 Senin zenginliğin, bak, fakirliktir; senin nazarında kim fakir ise, asıl zengin olan odur.

3554 Seni kim yerse, sonunda sen onun etini yersin; kara toprağın altında öcünü alırsın.

3555 Sağladığın bu nizam bozulacaktır; bu topladıkların tekrar dağılacaktır.

3556 Bu dünya kısa bir zamanda gidecek, öbür dünya gelecektir; çok uyanık ol.

3557 Gidecek olan gider, gün geçtikçe senden uzaklaşır, gelecek olan gelir, kısa bir zamanda sana ulaşır.

3558 Bilgili insan fânî olana gönül vermez; akıllı ve ağır-başlı insan gelecek olana hazırlanır.

3559 Ölümü bilen insan dünya saâdetine kapılmaz; öleni gören insan da uzun müddet avunmaz.

3560 Yola çıkan insan yol üzerinde evini yapmaz; göç eden kimse de eşyasını evde bırakmaz.

3561 Sen misâfirsin, bu dünya sana bir misâfirhânedir; misâfirhânede çok fazla şey aranmaz.

3562 Bu dünya malı hiç de iyi bir şey değildir; o kendisine sâhip olanın tavır ve hareketini değiştirir.

3563 Tarikat ehli malını-mülkünü hakka verdi; zâhid, esassız olduğunu anlayarak, bu dünyayı terketti.

3564 Tuzak kuran her ne kadar sana görünmezse de, onun saçtığı yem bu dünya malıdır.

3565 İnsan gâfildir ve gözü de çok harîstir; böyle olan insan nasıl tuzağa düşmez.

3566 Dinle, takvâ sâhibi ve bu dünya işlerinde ihtiyatlı davranan insan ne der.

3567 Tuzak kuran görünmez, yalnız yemini gösterir; süslenmiş bir gelin gibi, gönülü çeler.

3568 Gözün harîs, kendin sabırsız ve gâfilsin; yemini tadarsan, ayağın bağlanır.

3569 Bütün bu dünya nîmetleri bir kimsede toplansa ve o huzûr ve saâdet içinde bin yıl yaşasa bile,

3570 Ne fayda, sonunda onun da gireceği yer bu kara toprağın altı, bu yağız yerin çukurudur.

3571 Geçirdiğin hayat sana bir rüya olacak; ne yaptınsa, bunun karşılığını göreceksin.

3572 O gün peşiman olursan, bunun faydası yoktur; ne yaptınsa, yıl, ay ve gün buna şâhittir.

3573 Bütün dünya zevkı şu üç şeydir; her üçünün tadı da birbirine müsâvidir.

3574 Bu üçün biri yemek-içmektir; biri de erkeği avutan kadındır.

3575 Üçüncüsü ise, sıhhatte yaşamaktır; bu üç şeyden en lüzûmlu olanı da budur.

3576 Bu üç şeyin bütün neş'e ve zevki, karşılığında yapılması icap eden diğer üç şeye değmez, ey memleketin büyüğü.

3577 Ey kardeş, zevkin biri yemek-içmektir; ey arkadaş, buna mukabil bunlar çıkarken fenâdır.

3578 Bu zevkin üç parmaklık boğaz içindir; ondan öteye giderse, karın dolar.

3579 Eger yemek hazım edilmezse, esas unsurları bozar; unsurlar bozulursa, insan hastalanıp, yatağa düşer.

3580 İnsan için hastalık, her şeyden önce, ölüm habercisidir; ey insanların ihtiyatlısı, ölüm zevkli bir şey değildir.

3581 Başka bir zevk da kadın zevkidir; buna mukabil soğuk su ile yıkanmak vardır.

3582 Ondan sonra çoluk-çocuk dünyaya gelir; onların yükünü yüklenmek zahmetli bir iştir.

3583 Bu beyti söyleyen ne der, dinle; kadın ve çocuklar erkeğin kuvvetini keser.

3584 Kadın ile berâber bulunmak çok güzel bir zevktir; fakat buna karşılık soğuk su ile yıkanmak zordur.

3585 Zevk nerede ise, mihnet de berâberdir; tatlı nerede ise, orada acı vardır.

3586 Hayâtın zevki eğer bu ise, dünya tatsız bir mihnet yoludur.

3587 Bu zevk içinde geçen günler tatlıdır; fakat sonunda acı ölüm bunu tatsızlaştırır.

3588 Dünyanın bütün zevki bu üç şeydir; ey yumuşak huylu, bunları tâkip eden mihnetleri duydun.

3589 Bu dünya bir düşman, vücut ise, başka bir düşmandır; bu iki düşmanın ağı her tarafa yayılmıştır.

3590 Üçüncü düşman şeytan, bu din hırsızıdır; Tanrı bunların şerrinden muhâfaza etsin.

3591 Bunlar arasında en sert ve kötü düşman vücûttur, en çok gürültü de ondan çıkar.

3592 Tanrı adını zikredersen, şeytan kaçar, gider; dünyayı bırakıp gidersen, ondan kurtulursun.

3593 Fakat vücûdu nasıl bırakırsın; onu ancak ölüm senden ayırabilir.

3594 Bilgili hakîm çok güzel söylemiş; bilgili hakîmlerin sözünü dinlemek lâzımdır.

3595 Bana vücûdum ıztırap ve zahmet çektirir; bâzan güldürür, fakat bâzan da ağlatır.

3596 Onun arzusuna uyarak, dünyayı dolaşırım; bâzan aç yatarım, bâzan da tok.

3597 O bir arzusuna kavuşursa, bir başkasını ister; onu da bulursa, artık insana tamâmen hâkim olur.

3598 Ben bu vücûdu yenip, ona hâkim olamıyorum; merhametli rabbim, sen ona hâkim ol.

3599 Bu vücût böyle kötü bir tıynettedir; onu kuvvetlendirirsen, daha çok kötüleşir.

3600 Haşarı at semirirse, kudurur ve azar; sâhibini yere vurur ve ondan kaçar.

3601 Vücûda bak, tam bir av köpeği gibidir; semirirse, sâhibinin hakkını tanımaz.

3602 Karnı doyarsa, ava koşmaz olur; sâhibinin arzusuna göre hareket etmez, yerinde durur.

3603 Vücût küçük çocuğa benzer; karnı doyarsa, koşar, akranlarını arar.

3604 Karın doyarsa, vücût tembelleşir; arzu ettiğin gibi olmasını istersen, onun istediğini vermemelisin.

3605 Hayat tamâmı-tamâmına üç gün sürer; bundan ötesi bir kaç rüya ve gecedir.

3606 Bu üç günden biri — yarındır; biri — dün geçti; bugünkü hayat acabâ yarına ulaşacakmı.

3607 Bundan başka daha ne varsa, onu hayat telâkki etme; sana bunları izah ettim.

3608 Kadın ile bulunmak da ancak bâzı anlarda erkeklik âteşini söndürmek içindir.

3609 İnsan bu âteşi nasıl söndürse olur; ister güzel, ister çirkin olsun, sırası geldikçe kucaklar.

3610 Bütün boğaz zevkleri karnın doymasıdır; karın doyunca, en faydalı olanı yemekten el çekmektir.

3611 Karın doyarsa, arpa veya helva birdir; hepsi artar, kalır; gireceği yol tıkanır.

3612 İster şeker, helva, ister arpa, darı yemiş olsun, doyup yatan sabah tekrar aç kalkar.

3613 Dinle mal bakımından yoksul olduğu hâlde, gözü ve gönülü zengin olan, takvâ sâhibi fakir ne der.

4 Sen tatlı dünya nîmetleri yedin; ben ise, ancak kudretimin yettiği kepek ve darı yedim.

5 Her ikimiz aynı derecede doyup akşam yattık; günüm geçti, gitti.

6 Dünyayı ne kadar toplarsan-topla, senin bundan muhakkak olarak berâber götüreceğin ancak iki bez parçasıdır.

3617 Fakir ve zengin, ölümden sonra, her ikisi de kara toprağın altında tekrar müsâvi olur.

3618 Hayatta iki günlük geçici huzûr için neden kendini aldatıyorsun.

3619 Sen dünya malını toplamak için can atıyorsun; ölüm ise, seni yakalamak için can atıyor.

3620 Hayat geçer ve her gün senden bir az daha uzaklaşır; bu ölüm fenâdır senin kökünü kazır.

3621 Diri olan, şüphesiz, ölür; fakat hangi gün öleceğini bilen yoktur.

3622 Küçük iken, insan sakal çıkmasını bekler; sakal çıkınca, beyaz olmasını bekler.

3623 Sakalın beyazlaşınca, ölüm geldi demektir; ok-yay, silâh ölüme karşı fayda etmez.

3624 Kendini göz göre-göre zorla yakma; bu dünya için, kendini âteşe atma.

3625 Bu dünya malı acı su gibidir; insan ne kadar içse, kanmaz; damağı bile nemlenmez.

Bu insan kuru kuma benzer; onun tamahkâr gözü derya girse, doymaz.

Bu dünya serâptır, gözünden uçar; ne kadar tâkip edersen, o kadar kaçar.

3628 Nefsinin arzularını kendisinden uzaklaştıran ve ibâdete koşan kimse, gizli düşmana fırsat vermez.

3629 Vücûda tâviz verme ve ona boyun eğme; onun avutması ıztırap, ettiği de hava ve hevestir.

3630 Geçen hayat bir daha dönmemek üzere gider; geri kalanı ne kadar sürer, bu da belli değildir.

Bâri elde bulunan bugünü başına geçirme; ölüme hazırlan, ibâdete koş.

Uyanmış ve bütün bulanıklıklardan süzülmüş olan insan ne der, dinle.

3633 Dün geceni geçirdin, gelen gününün geçeceğinden şüphemi ediyorsun.

3634 Geçmiş ile geçecek arasında ancak bir konak vardır; bir konaklık hayat için, bu kadar gürültü etme.

3635 Epiyi bir zaman oldu, hayatımı burada geçirdim; zamanla nefsin belini kırdım.

3636 Bugün sen beni kasabaya ve şehre çağırıyorsun; orada nefsimin esiri olursam, beni kurtaracak bulunurmu.

3637 Bu vücut bir düşmandır ve çok çetin bir düşmandır; o her yere tuzak ve ağını yaymıştır.

3638 Onu arzusuna bırakma, gayret et, mukavemet göster; akıllı insanlar vücûda tâviz vermezler.

3639 Hava ve hevese gâlip gelerek, nefsine hâkim olmuş insan ne der, dinle.

3640 Ey büyük bilgi sâhibi, vücûdun esiri olma; vücût seni esir ederse, fidye olarak, dinini ister.

3641 Her işi hava ve hevese uyarak yapan adama bilgili demek câiz değildir.

3642 Ey diri gönüllü, vücûdun esiri olan adama akıllı demek mümkün değildir.

3643 Vüvcûda dâima tâviz veren insan, gerçekten, bilgisiz insandır.

3644 Ey kardeş, kendilerini hava ve heveslerine baş yapanlar akılsız kimselerdir.

3645 İşte bu dünya böyledir; onun bütün kusûrlarını söyledim, artık sen düşün.

XLIII.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A DÜNYA VÂSITASI İLE ÂHİRETİN KAZANILMASINI SÖYLER

3646 Oğdülmiş cevap verdi: — Ey mübârek insan, söylediğin sözleri dinledim — dedi —

3647 Bir de sen şunu dinle; bu söz, geçekten, bilgi ve akıl için bir ölçüdür.

3648 Bu dünyanın hâli her ne kadar dediğin gibi ise de, sen kendisine hayatı o kadar zehir etme.

3649 Bu geniş dünyayı kendine zorla daraltma; günahkâr kulu için, Tanrının fazlı ve rahmeti vardır.

3650 Azabı çok ise, rahmeti de boldur; günahkârlar için rahmet aziz bir şeydir.

3651 Azâbından çok kork, fakat rahmetinden de ümit kesme; ibâdet kıl ve bu kulluk adının icaplarını yerine getir.

3652 Bütün dünya halkı kasaba ve şehirleri bırakıp, büyük yük yüklenerek, kalkıp, dağlara ihtifâya çekilmiş olsalardı,

3653 Dünya bozulur, her taraf boş kalır ve insan-oğullarının nesli kesilmiş olurdu.

3654 Tanrı bütün bu halk için iki ev yarattı: birinin adı cennet, birinin de cehennemdir.

3655 Yine bütün insanlar geceyi-gündüze katıp, bu dünya peşinde koşarak,

3656 İbâdeti bırakıp, dünya nîmetlerine rağbet etseler ve buna mukabil cehenneme girseler, cennet yine de boş kalmazdı.

3657 Tanrı kula iki göz ve iki kulak verdi; biri ile bu dünyaya bakarsa, biri ile de âhirete bakmalıdır.

3658 Uzanıp elde etmek için, insana iki el verdi; birini bu dünya için kullanırsan, birini de âhiret için kullan.

3659 Yürümek için iki ayak verdi; biri ile bu tarafa bir adım atarsan, bir adımı, senin için zahmetli de olsa, oraya at.

3660 Dünyaya şöhret salmış, cömert, eli açık, hakîm ve geniş bilgili insan gene güzel söylemiş.

3661 Ey kul olan akıllı ve uyanık insan, ihmâlkâr olma; dikkatli ol, başkasının yüzünden sana zarar gelmesin.

3662 Bu her iki dünyayı da Tanrı yarattı; birini bulunca, koş, diğerini de ara.

3663 Kadir Tanrı insan-oğullarının hepsini acıkan ve doyan mahlûklar olarak yarattı ve onlara böyle ad verdi.

3664 İnsanın sırtına elbise ve boğazı için yemek lâzımdır; ey kardeş, bunlar hayat ilâclarıdır.

3665 Sırtını örtmek için elbise ve karnını doyurmak için yemek, ey kardeş, yaşayanlar için bunlardan vazgeçmek imkânsızdır.

3666 Helâl dünya nîmeti bulmalı ve kazanıp yemeli, bir kısmını da fakirlere dağıtmalıdır.

3667 Kâşki bu pılı-pırtı ve bu boğaz olmasa; bu pılı-pırtı ve bu boğaz insanın vaz geçemediği şeylerdir.

3668 Tanrının adından dâimâ korkarak yaşa, fakat fazlından da hiç bir zaman ümit kesme.

3669 Kulluk bu ikisinin arasındadır, bunu bil; yol budur, bu kulluk yolunu kaybetme.

3670 Bilgisizlere bilgi, öğüt ve nasîhat veren insan çok güzel söylemiş.

3671 Sen rica ile havfı kendine kanat edin; bu ikisinin arasındaki yoldan şaşma.

3672 Tanrının emirlerini yap, kulluğunu yerine getir; saraya uçarak gir ve huzûra kavuş.

3673 Rica ile havf, bu ikisi iki kanat gibidir; bu ikisi ile uçan göğe yol bulur.

3674 Günahım çok diye ümit kesmemeli; yalnız ibâdete güvenerek de ibâdette ifrâta gitmemeli.

3675 İbâdet kıl, kulluk hep hizmetten ibârettir; kimin adı kul olursa, onun şiârı hizmettir.

3676 İnsan Tanrının emirlerini üstün ve kendisini değersiz tutmalıdır; böyle davranmakla, sonunda kendisi kıymet bulur.

3677 İbâdette kendini fakir bil, fakir; ibâdetçe fakir ve günahça zengin bil.

3678 Kendin de, sözün de iyi olsa dahi, insanlar arasında kendini kötü bil, kendini.

3679 İşte ben bildiklerimi sana söyledim; sözüme göre hareket edersen, yarın karşılığını bulursun.

3680 Eger bu söylediklerimi kabûl etmezsen, cevap ver, ey merd yiğit, ben de döneyim.

3681 Söz çok uzun oldu, bunu daha fazla uzatmakta artık bir fayda yoktur.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3682 Odgurmış başını elleri arasına aldı, uzun-uzun düşündü, sonra başını kaldırdı ve: —

3683 Ey kardeş — dedi— sana zahmet oldu; kardeşlik göstererek, bunları bana söyledin.

3684 Benim iyiliğimi düşünerek, bu sözleri söyledin; Tanrı sana bunun sevâbını versin, benim derdimi kendine derd edindin.

3685 Dikkat ettim, imdi bu işte bana bir çıkar yol görünmüyor; ey merd yiğit.

3686 Gönlüm bunu beğenmedi ve bu işten çekiniyor; gönlün beğenmediği işe girişmek tehlikelidir.

3687 Bilgisi derin ve kendisini her kese sevdirmiş olan, temiz gönüllü insan ne iyi bilgi vermiştir.

3688 Hangi işi yapmak istersen, önce bunu gönlüne danış.

3689 Sonra başkaları ile meşveret et, her sözünü danış; fakat içine sinmezse, o işten kendini uzak tut.

3690 Sana her kesten daha yakın olan kendindir; gönlün tasvip etmediği işi bırak, işte bu kadar.

3691 Ey gönülü diri, hangi işi gönül beğenmezse, o işten bir fayda gelmez.

3692 Gönül bu işi severek arzu etmediğinden, ben de bundan vaz geçtim.

3693 Beni mâzur görmeni rica ediyorum, ey insanların seçkini, beni kendi hâlime bırak.

3694 Ben ne tabiatım, ne tavır ve hareketim, ne de sözlerim ile hukümdara faydalı olabilecek bir fazîlete mâlik değilim.

3695 Kendim dünyadan kaçarak, buraya geldim; tekrar oraya nasıl giderim.

3696 Tanrı kulluğuna kendisini vakfetmiş olan kimseye insan kulluğu yapmak yakışırımı, ey asîl tabiatlım.

3697 Beni şimdi Tanrı ibâdetinde bırak, senin iyiliğin için duâcı olayım.

3698 Birbirimizi arzulayıp, görüşmek istersek, sen bana gelme, ben seni arayıp-bulayım.

3699 Zahmeti ben çekeyim, sen huzûrunu bozma; hukümdarın hizmetinde, halkın faydasına çalış.

3700 Yakınlık gösteren, candan hizmet eden ve içten bağlı insan ne der, dinle.

3701 Gönül heyecanlanır ve insanı harekete getirirse, bil ki, istenilen iş çabuk olacaktır.

3702 İnsan arzu ile ve isteyerek yürürse, yorulup yolda kalmaz, dileğine ulaşır.

3703 Arzusuna ulaşmak için arzu ile yola çıkan insan yarı yolda yorulup kalmaz, dileğini bulur.

3704 Vefâsı ile şöhret bulmuş, sevmiş ve kendisini de sevdirmiş olan insan çok güzel söylemiş.

3705 İnsan gönülden yakınlık duyarsa, ona uzak yer yakın olur; yakınlık vefakârlığı için dâimâ gönüle bak.

3706 Yakınlık hakkı vefakârlıkla takdir edilirse, doğu ile batı arası hemen bir tepe aşılınca ulaşılacak kadar yakın bir mesâfe olur.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3707 Öğdülmiş cevap verdi: — Senin sözlerini dinledim, şimdi beni dinle — dedi —

3708 Ey kardeş, arzun bu ise, ben seni zorlamam; kalbin kırılmasın.

3709 Başka bir diyeceğim kalmadı, sen sağ ve esen kal; hukümdara bir mektup ver, beni mahcûp etme.

3710 Hukümdar kendi eli ile yazıp, mektûp gönderdi; kendin gelmeyeceksen sen de ona bir mektûp yaz.

3711 Söylediğin sözleri ölçüp-tartarak, bana şimdi bir cevap ver; ben de ona göre hareket edeyim.

3712 Hem ağızdan söyle, hem mektûp yaz, ey zeki âlim; ben de hukümdarın yanına döneyim.

XLIV.
ODGURMIŞ 'IN HUKÜMDARA MEKTÛP YAZIP GÖNDERDİĞİNİ SÖYLER

3713 Odgurmuş cevap verdi: — Bir az bekle, mektûp yazayım, ey zeki âlim — dedi.

3714 Hokka ve kâğıt istedi, eline kalem aldı ve hukümdara mektûp yazmağa başladı.

3715 Tanrı adı ile söze başladı: — Yaratan, besleyen ve göçüren odur — dedi —

3716 Bu dilimle Tanrıya aylar ve yıllarca sonsuz hamd ve sayısız senâ etmekteyim.

3717 Kara toprağı, mâvi göğü, güneşi ve ayı, karanlığı ve aydınlığı, fakiri veya zengini hep o yarattı.

3718 Sonsuz varlıkları ve sayısız canlıları o halketti; o bunların hepsine rızkını verir ve hiç birini aç bırakmaz.

3719 Kendisi birdir, fakat yarattığı ikidir; onun birliği hesaba girmez.

3720 O bir ve vardır; şüphesiz, nasılsız ve nicesizdir; onu düşünürken, ona bir benzer ve şerik tasavvur etmemelidir.

3721 Ululuk ona ve büyüklük ona mahsustur; kadir ve hâkimdir ve her hususta tektir.

3722 Bütün bu sonsuz ve sayısız kulları o yarattı; dilediğine her türlü izzeti ihsan etti.

3723 Bu kubbe evin içi balçıktan yapılmıştır ve karanlıktır; onun hâkim kudreti bunu güneş ile aydınlattı.

3724 Mâvi göğü yarattı ve yükseklere çıkardı; güneş, ay ve yıldızlar ile üzerini süsledi.

3725 Altı kara toprak ile mâvi sudur; üstü süzülmüş yel ile âteştir.

3726 Sıcak ile soğuğu, kuru ile yaşı birbirine yaraştırdı ve halka kısmetini verdi.

3727 Dilediğini istediği gibi yarattı, bu işte onun yardımcıya ihtiyâcı olmadı.

3728 İsterse, ona kulluk etmeyen bir kulu aziz kılar; isterse, kulluk edeni zelîl eder ve onun kulluğu hiç bir şeye yaramaz.

3729 „Ol!" — derse, dilediği olur; her işte, karar verdiği gibi, hukümünü yürütür.

3730 Sevgili resûle, o doğru rehber ve iyi kılavuza binlerce selâm.

3731 Hukümdara duâcı sıfatıyle mektûp yazdım; ey zeki, sana selâm eder ve sağlık dilerim.

3732 Hukümdar mektûp yazmak lutfunda bulunmuş; mektûbu okudum, gözüm sevinçle parladı.

3733 Bu pek güzel fermanda bana bir çok öğüt ve nasîhat lutfetmiştir.

3734 Bir de mevki, ihsan, yiyecek ve giyecek husûsunda bir çok lutuflar vâdinde bulunmuşlar.

3735 Bütün insanlar bunu isterler ve bunu elde etmek için, dünyayı gezip-dolaşırlar.

3736 Ben hiç uğraşmadan, böyle bir lutuf ve ihsana nâil olursam, bu saâdeti ve bu hayatı nasıl beğenmeyebilirim.

3737 Fakat bunun bir kaç kusûru da vardır; eğer ben oraya gidersem, bu iyilikleri zararlar takip edecektir.

3738 Bunlardan biri — ben şahsan bu hizmetleri bilmiyorum; gidip de hizmet edemezsem, benden hiç kimse memnûn kalmaz.

3739 Bende usûl-erkân, bu işlere lâyık tavır-hareket ve vukûf yoktur; âdâb ve erkânı bilmeyen hizmetkâr hiç bir işe yaramaz.

3740 İkincisi — bu cefâcı dünyanın bana da cefâ edeceğini bildiğim için, ben ondan evvel davranıp, ona cefâ ettim.

3741 Tanrıya sığındım, nefsime hâkim oldum; rabbim bu din ve imanımı korusun.

3742 Şimdi elimde olan şeyler, yiyecek ve giyecek bana kâfidir; ondan fazlasının ne lüzûmu var, o bana ancak yük olur.

3743 Boğazım için yiyeceği ve sırtım için giyeceği yaratan Tanrım bana eksik etmez.

3744 Beni o yarattı ve bugüne kadar besledi; ey dünya beyi, o beni ileride de besleyecektir.

3745 O sana, hiç esirgemeden, dünya nîmetlerini verdi; vergili rabbim bana da vermezmi.

3746 Ey cömerd yiğitim, bütün iyilik ve kötülüğü, fakirlik ve zenginliği Tanrı'dan bilirim.

3747 Ben Tanrı kapısını tuttum, ona kulluk ediyorum; bütün halkın toplanacağı hakikî kapı budur.

3748 Sana yahut senin kapına gidip, hayatımı vakfetmeme mukabil, ben senden ne bekleyebilirim.

3749 Biz ikimiz de Tanrı kullarıyız; bu kulluk husuûsunda ikimiz de aynı mertebedeyiz.

3750 Kulun kula kulluk etmesi yakışmaz; hizmetkâra hizmet eden kimsenin kıymeti kalmaz.

3751 İnsan himmet sâhibi ise, böyle olmalıdır; Tanrıya kulluk etmeli ve bu yolda metâneti elden bırakmamalıdır.

3752 Âlim, akıllı, durmuş-oturmuş ve temiz kalpli insan çok güzel söylemiş, dinle.

3753 Kendisinde acıkma ve doyma vasıfları bulunan bir kimseye kulluk etme; kulluk için neye bir put ararsın.

3754 Durup-dinlenmeden bir Tanrıya tapın; gece-gündüz açık olan bu kapıdan şaşma.

3755 Ey hükümdar, şu dört hâcetimi yerine getir; ben de el ve yüz öperek, sana kulluk edeyim.

3756 Ben ölümsüz bir hayat isterim, ihtiyarlığı olmayan bir gençlik dilerim.

3757 Sen beni dâimâ sıhhat içinde ve sağ tut; zenginleştir ve hiç bir vakıt fakir ve malsız bırakma.

3758 Bu dört şeyi bana te'min et, sana kulluk edeyim; sevgili canımı fedâ ederek, kendimi emrine hâzır bulundurayım.

3759 Ey hükümdar, bana bu şeyleri te'min edersen, ben de kendimi kul ederek, sana bağlanırım.

3760 Eger bunları te'mine kudretin yetmezse, benden ne üstünlüğün var, bana açık söyle.

3761 Bu yemek, içmek ise, yiyeceğim ve giyeceğim var; daha da lâzım olursa, bunu da rabbim verecektir.

3762 İzzet bulmak veya zelîl olmak Tanrıdandır; ölüm ve hayat da ondandır.

3763 Bunu gerçek bilen akıllı insan başka türlü davranırmı, ey büyük hükümdar.

3764 Ey asîl bey, beni Tanrımın koruduğu gibi, sen beni koruyamazsın.

3765 Geceleri seni benim korumam lâzımdır; beni koruyan ise, odur; sözümü açıkça söyledim.

3766 Sen doymadan, bana yemek gelmez; Tanrı ise, kendisi yemek yemekten münezzeh olduğu hâlde, beni doyuruyor.

3767 Başım darda kalırsa, aracıya lüzûm yoktur; dilim daha hareket etmeden, sözümü işitiyor.

3768 Kapıcı veya yol-gösterici bana mâni olamaz; hiç bir kibir ve azamet taslayan bana kafa tutamaz.

3769 Sana karşı bir kusûr işlersem, sen beni affetmeyeceksin; rabbim beni, bin kusûr işlesem dahi, affeder.

3770 Dinle, günahkâr kul ne der; bak, gönül sırrını açarak, ne söyler.

3771 Ey gerçek vefâlı, merhametli rabbim, senden daha merhametli başka birini bulmadım.

3772 Başım darda kalırsa, istediğimi verirsin; hiç bir desteği olmayanlara sen destek ve yardımcısın.

3773 Sen hastalığıma şifâsın, kederime sevinçsin, derdime dermansın; sıkıntılı zamanımda da beni teselli eden sensin.

3774 Güvencim, avuncum ve sevincim hepsi senin rızan içindedir, ey ulu.

3775 Ben sana karşı çok günah işledim; senin rahmetin karşısında bu günah çok azdır.

3776 Günahımı bağışla; senin için bunun bir zararı olmadığı gibi, beni cezalandırmanın da sana bir faydası yoktur.

3777 Günahım çok ise, senin rahmetin de var; bana karşî rahîm ol; sana bu yakışır.

3778 Eger cezalandırırsan, ben buna da lâyıkım; bağışlarsan-bağışla, sen de buna lâyıksın.

3779 Bilirsin ki, seni bir rabbim bilirim; bilirim ki, sana bir dediğimi bilirsin.

3780 Ben küstahım, küstâhlığımdan dolayı azap çekiyorum; sen halîmsin, hilm de senden sâdir olur.

3781 Bu gidecek olan sevgili can emânettir; emânet olan bir şey başkasına emânet olarak bırakılamaz.

3782 Ey hukümdar, bu dünya geçicidir; gün geçtikçe hayat eksilir ve tükenir.

3783 Neye güvenerek, uzun emeller besleyeceksin; neye sevinerek, kendini avutacaksın.

3784 Anneni, babanı kaybettin; eş-dost, büyük veya küçük kardeş ortadan silindi gitti; bir bak, oğlun, kızın nerede.

3785 Ölümlüleri görüyorsun, sen de öleceksin; her diri olan, şüphesiz, bir gün toprak ile örtülecektir.

3786 Gâfil olma, ey hukümdar, uyuma, uyan; kendinden sonra iyi ad bırak.

3787 Geçmiş gününü heder ettin ise, bâri gelecek geceni heder etme.

3788 Geçer gün içinden gerek olan şeylerini al; senin hayattan göçürecek olanın her ân gelebileceğini düşün ve ona göre hâzırlıklı bulun.

3789 Ben gözüm ile bu hâli görürken, nasıl senin yanına gelebilirim.

3790 Bu cefâlı dünyadan gönlümü çektim; huzûr içinde vefâlı rabbime sığındım.

3791 Ey hukümdar, sen beni kendi hâlime bırak; burada ben sana duâcı olayım.

3792 Ben senin neyine faydalı olabilirim; sözümü dinle, sen kendin kendine faydalı ol.

3793 Ben insanlardan elimi-eteğimi çektim, sen de vaz geç; sana ve bana insanlardan fayda yoktur.

3794 Ben imdi bu geri kalan günlerimi ibâdetle ve Tanrımın rızasını taleple geçirmek istiyorum.

3795 Olanım bana yeter, bundan fazlası lüzûmsuzdur; ey tamahkâr, bu dünyanın dibi kurutulması imkânsız bir bataklıktır.

3796 Tipi geçer gibi, hayat geçince, ben artık uyandım ve şimdi ona içim yanıyor.

3797 Sırtım pek, karnım da tok oldu; dünya yere batsın, onun başka ne faydası vardır.

3798 Karnı tok, sırtı pek olan ne der, dinle: — Bu bana yeter — diyen insan mes'ûd bir bey olur.

3799 Olanı ile yetinen ve bu kanâati ile tam bir saâdete kavuşmuş olan insan çok güzel söylemiş.

3800 Dünyada açlığımı giderecek kadar yedim; sırtımı örtecek kadar elbisem de var.

3801 Hayat devam ettikçe, yiyeceğimi bulurum; lâzım olunca, bana bir rabbim yetecek kadar verecektir.

3802 Hukümdar beni kendisine faydam dokunması için çağırıyorsa, bende istifâde edilecek kadar bilgi ve akıl yoktur.

3803 Eger memleket işinde faydalı olmam isteniliyorsa, ka'î söylüyorum, benim istifâde edilecek bir tarafım yoktur.

3804 Eğer bana iş-güçten bahsediliyorsa, kardeşim sana bin kişinin işini yapacaktır.

3805 Eger sen beni iyiliğimden dolayı istiyorsan, kendin iyi ol, bu iyilik seni kâfi derecede sevindirir.

3806 Sen bin iyinin ayağına yapışacağına, bir defacık olsun, sağlamca kendi yakana yapış.

3807 Dünyaya ün salmış bin bir çeşit insan hukümdarın etrafına toplanmıştır.

3808 Hukümdara benden ne gibi bir fayda gelebilir; faydasız işi yapmakta ise, bir zevk yoktur.

3809 Şimdi ben senden özür diliyorum; bana sarılma, beni kendi hâlime bırak.

3810 Başka ne gibi söz ve çâre konuşulmuş ise, onları da kardeşim duydu ve size arzedecektir.

3811 Sözünü tamamladı; mektûbu katlayıp, bağladı; uzattı ve zeki kardeşi aldı.

3812 Sonra: — Ben arzumu ve sözümü yazdım; ağızdan söylenen sözleri de kendin duydun — dedi —

3813 Bunları şifâhen de arzet, hukümdar işitsin; beni kendi hâlime bıraksın ve benden elini çeksin.

3814 Elçi söz iletir ve cevabını ister; cevabını duydun, ey kudretli insan, onu götür.

3815 Birer hakikat olan sözleri her tarafa yayılan Uç-Ordu hanı ne der, dinle.

3816 Elçi sözünde hilâf etmez ve kendisine emânet edilen sözü doğru ve tam olarak söylerse, ona zevâl yoktur.

3817 Türk hanı bundan daha güzel söyler: kendisine emânet edilen sözü aynen tekrar eden elçiye gazap etme.

3818 Elçi işittiği sözü aynen ulaştırırsa, ona ölüm veya ceza yoktur.

3819 İşte elçi dediğim böyle olan elçidir; bu elçi ne söylerse-söylesin, ona zevâl yoktur.

3820 Elçi kendisine emânet edilen sözü söyleyince, ona ihsanda bulun, onu medhet; işte bu kadar.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

3821 Öğdülmiş cevap verdi: — Söylediğin sözlerin hepsini dinledim — dedi.

3822 Mektûba karşı cevap yazdın; şimdi izin ver, onu götüreyim, ey zeki âlim.

3823 Fakat, ey kardeş, benim şüphem şudur: hukümdar seni kendisinden uzak bırakmayacaktır.

3824 Ey temiz kalpli insan, seni tekrar dâvet etmek için, hukümdar, hiç şüphesiz, beni yine gönderecektir.

3825 Çok geçmez, o beni buraya gönderecektir; sen ona gitmedikçe, o ısrar etmekte devam edecektir.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

3826 Odgurmış cevap verdi: — Kardeşim, böyle söyleme; kalbim kırılır — dedi —

3827 Ben buradan kalkıp, oraya gidecek değilim; kendini zahmete sokup, tekrar buraya gelme.

3828 İstemekle elde edilemeyecek olan şeyi istemek fenâdır; te'sir etmeyen bir sözü söylesen, sözün kıymeti kalmaz.

3829 Derin bilgili, bütün iyi ve kötüyü tecrübe ile bilen insan ne der, dinle.

3830 İstemekle alınamayacak şeyi zorla isteme; aramakla bulunamayacak şeyi zorla arama.

3831 Yürümekle erişilemeyecek yere yaya gitme; eger gidersen, kendi-kendine eziyet vermiş olursun.

3832 Odgurmış bir de ilâve etti: — Şimdi yürü, bir daha buraya gelme, ey merd yiğit.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

3833 Öğdülmiş ayağa kalktı: — Sana söyleyecek sözüm kalmadı, artık ben gideyim — dedi.

3834 Kardeşi Öğdülmiş 'i uğurladı, şifâhen beyan ettiği fikirlerini de ona emanet etti

3835 Öğdülmiş atına bindi; geri dönerek, evine gelip, indi; yatıp, bir az dinlendi.

3836 Güneş yere indi, yüzünü gizledi; gök yüzü parlak bir samur kürkü büründü.

3837 Dünya yüzüne kömür renginde bir boya sürdü; görür gözler kapandı, uyanık olanlar uyudu.

3838 Öğdülmiş döşek istedi, yattı; bir az uykuya daldı, tekrar başını kaldırdı.

3839 Doğudan ateş gibi alev dallandı ve gelin yüzünü yeni açmış gibi, dünya aydınlandı.

3840 Mızrak ve kalkanı kalkarak, yükselmeğe başladı; dünya yüzü beyaz cevher gibi oldu.

3841 Öğdülmiş kalkıp, evinden çıktı ve saraya gitti; yol isteyerek, hükümdarın huzûruna çıktı.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

3842 Hukümdar önce Odgurmış 'ı sordu, sonra: — Söyle neye karar verdiniz — dedi —

3843 Neler konuştunuz, arzu edilen iş ne oldu; arkadaşın geliyor mu?

3844 Öğdülmiş ilk önce mektûbu verdi; hukümdar aldı, açtı ve dikkatle okudu.

3845 Yüzünde gâh sevinç belirdi, gâh keder; sonra tekrar gülümsedi; bir müddet teessürle düşünceye daldı.

3846 Kardeşin çok haşin cevap vermiş; ben ona ipek gönderdim, o ise, diken işlemiş — dedi —

3847 Ne ise, zararı yok, doğru söylemiş; doğru söz haşin olur; o da haşin söylemiş.

3848 Ağızdan söylediği sözleri nedir; işittiklerini ve düşündüklerini şimdi bana söyle.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

3849 Öğdülmiş dinlemiş olduğu sözleri, nasıl konuştuğunu, olduğu gibi, hukümdara arzetti.

3850 Aramızda kaç türlü söz geçti; onun akıl ve idrâk dâiresinde söylediği sözlere ben de öylece cevap verdim — dedi —

3851 Benim her sözüme bir söz ile karşılık verdi; yakaladığım zaman, gözünü sım-sıkı kapadı.

3852 Ne kadar ısrar ettim, fakat buraya gelmedi; kat'î konuştu, râzı olmadı.

3853 Hukümdar onun sözlerini dinledi; dediklerinin hepsi anlayış, akıl ve bilgi ile dolu idi.

3854 Onu tekrar görmek istedi, gönülü heyecanlandı; günül coşarsa, insana derd olur.

3855 Dikkat edersen, yiğitlerin-başı güzel söylemiş: insan gönülünün esiri olursa, kendisine hâkim olamaz.

3856 Gönül beydir, bütün vücût onun kuludur; bey nereye giderse, kul onu tâkip eder.

3857 Gönül heyecanlanır ve bir dilekte bulunursa, dileğini elde etmeden, o sükûnet bulmaz.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

3858 Hukümdar: — Ey Öğdülmiş — dedi — kardeşin gerçekten kâmil bir insan imiş.

3859 Kâşki onun sözlerini duymamış; ne tabiatı ve tavrını, ne de bilgisini, hiç birini bilmemiş olsa idim.

3860 Fakat duydum ve ona gönlümde yer verdim; gayret et, beni bu dileğime kavuştur.

3861 Benim hâkim olduğum bu memlekette bir dileğim olur da, ben onu ister ve bulamazsam, bu yakışık almaz.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

3862 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey hukümdar, ey halkın seçkin beyi, ey yumuşak huylu insan — dedi —

3863 Dönerken kardeşime: — Hukümdar tekrar beni sana gönderecek ve ben de geleceğim.

3864 Nasılsa seni bırakmayacak ve sonunda kendi yanına alacaktır; ona hurmet göster, şimdiden gel — dedim.

3865 Ümidimi kırdı ve: — Bir daha gelme, ben gidecek değilim; ısrar etme, beni zorlama — dedi.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

3866 Hukümdar: — Anladım, söylediklerini duydum — dedi — fakat bu sözlerin faydası yoktur; kendini avutma.

3867 Bu kadar arzu ettiği hâlde, dileğini elde edemeyen bey nasıl bir bey olur.

3868 Kendi memleketinde fermânını yürütemeyen kimse, nasıl halkın büyüğü ve hâkimi olur.

3869 Hakikî büyüklüğün nişanı, şüphesiz, arzuladığı şeyi elde etmektir.

3870 Gönül herhangi bir şeyi arzu ederse, bunun tek çâresi onu dileğine kavuşturmaktır.

3871 Bu arzu benim için artık bir hastalık oldu; bunun burada tedâvisine imkân yoksa, benim oraya gitmem gerekir.

3872 Bu beyti oku, ne der, dinle; bunun mânasını anla, ey gönlümü doyuran insan.

3873 Her hastalığın bir ilâcı ve çâresi vardır; bu hastalığı tedâvi eden kam da bulunur.

3874 Eger gönül bir şeyi arzular ve bu arzu onda hastalık derecesine varırsa, o ancak dileğini bulmakla şifa bulur.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

3875 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey devletli hukümdar, dünyada çâresi olmayan ne var — dedi —

3876 Hukümdar sağlık ve sıhhat içinde çok yaşasın, ben senin uğruna fedâ olayım.

3877 Hukümdara arzettiğim bu sözlerden dolayı yıllarca peşimanlık duyacağım, fakat bunun bugün bir faydası yoktur.

3878 Dinle, akıllı insan sana ne der: — Sözü düşünerek söyle, ey merd yiğit.

3879 Sözü söylememenin faydası çoktur; bu dilim beni söylemekle peşiman etti.

3880 Sözü söylemezsen, o söz sana kul olur; eger söylersen, o seni kendisine kul eder.

3881 Sözü düşünerek söyle, acele etme, sabırlı ol; acele söylenen sözden yarın peşimanlık gelir.

3882 Odgurmış 'ın dâvet edilince, geleceğinden hiç şüphe etmemiştim; o olgun bir insan idi.

3883 Hukümdar bir isterse, ben bin isterim; o bana her gün on misli faydalı olacak idi.

3884 Benim arzum onun ile birlikte çalışmak ve el-birliği ile daha iyi hizmet etmek idi.

3885 Ben ona ne kadar şiddetle ısrar ettimse, o da o kadar direndi ve sadını kaçırdı.

3886 Tekrar gitmem icap ederse, ben giderim; ne söylemek lâzımsa, ona söylerim.

3887 Hukümdar tekrar bir mektup yazıp versin ki, o mektûbu okusun ve bana itimat etsin.

HUKÜMDAR 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

3888 Hukümdar dedi: — Bir defa mektup gönderdim, bu mektûba taş ve dolu gibi cevap verdi

3889 Ona tekrar nasıl mektûp yazayım, ey zeki; mektûp yerine işte sen gidiyorsun.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

3890 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey devletli hukümdar, bu her ne kadar böyle ise de, bir de mektûp yaz.

3891 Elçi ne kadar dürüst, mâhir ve temkinli olursa-olsun, mektup olmazsa, kalbinde şüphe kalır.

3892 İnanmayan kimse için, mektûp bir delîldir; delîl bulunursa, hîle ve düzene yer kalmaz.

HUKÜMDAR 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

3893 Hukümdar: — Eğer arzun bu ise, söze yol açmak üzere, mektûp da yazayım — dedi —

3894 İşte bu sözleri mektûba da yazayım, fakat sen yalnız mektûba güvenme, kendin de gayret et.

3895 Ne söylemek lâzımsa, söyle; her çâreye baş vurarak, sen onu buraya getir.

XLV.

HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN ODGURMIŞ 'A İKİNCİ MEKTÛBU GÖNDERDİĞİNİ SÖYLER

3896 Hukümdar kalem, kâğıt istedi; kalemi eline alıp, mektûp yazdı.

3897 Tanrı adı ile söze başladı: — Yaratan, besleyen ve göçüren odur — dedi.

3898 O kadir Tanrıya bin senâ olsun, doğru ve eğriye ezel hükmünü o eriştirir.

3899 O bir tektir, temizdir; ona hiç bir şey katılmamış ve karışmamıştır; yoğu var eder ve varı da yok eder.

3900 Onu bir tek bil, ona hamd et ve gönülden inan; ibâdet kıl, imanın gıll-u-gîşten ârî olsun.

3901 O ne irâde ederse, irâdesi yerini bulur; neye „ol" derse, o olur.

3902 Bütün canlıların rızkını o verir; her kese hayatı verdiği gibi, ölüm de onun emri iledir.

3903 İzzet ve zillet, büyüğe ve küçüğe bu yollar onun hukmü ile açılır.

3904 Onun dilediği şeyi bilen yoktur; ilâhî kazanın cereyânına kimse mâni olamaz.

3905 Tanrı sevgili resûle, o doğru yolu gösterene, yüz binlerce salât ve selâmımı eriştirsin.

3906 Tanrı onun bütün ashâbına da, devamlı olarak, selâmlarımı ulaştırsın.

3907 Hukümdar seni çok öğerek, hâtırını soruyor ve selâm gönderiyor, ey kâmil akıllı insan.

3908 Hâtır ve gönül sormak üzere, sana mektûp yazdım, ey zeki âlim, nasılsın?

3909 Sana kardeşini göndermiş ve senin bana gelmeni istemiştim.

3910 Sen bana gelmeği, benimle buluşmağı ve yüzümü görmeği kabûl etmemişsin.

3911 Mektûba karşı bir cevap yazmışsın, kardeşin ağızdan söylediklerini de nakletti.

3912 Mektûbunu okudum, sözlerin anlaşıldı; fakat benim sözümü de dinle, kendini gizleme.

3913 Sana şekerden daha tatlı söz gönderdim; karşılığı bana zehirden daha acı olarak geldi.

3914 Benim bu sözlerimi de bir kere dinle; ey temiz kalpli insan, bunları iyice düşün.

3915 Sen bu zâhid adını istediğin için, adın zâhid oldu ve kendin de dağlara çekildin.

3916 Bu şöhret ile adın yayıldı ve bütün insanlar arasında alem oldu.

3917 Senin ibâdet ile meşgûl olman hep bu ad içindir; sen zorla kendi nasîbini böyle heder etme.

3918 Eğer ibâdet halkın gözü önünde yapılırsa, bu ibâdet esâssız ve mânasız olur.

3919 Tanrıya yapılan bütün ibâdetler gizli yapılmalı ve bu örtü bugün de her kese açılmamalıdır.

3920 Tanrı sevdiği kullarını gizlemiştir; halk bu kullar arasında onları tanıyamaz.

3921 Böyle bir kul da kendisi Tanrıya düşmanmıdır, yoksa yakın dostmudur, bunu kendisi bilemez.

3922 Buraya gel, kasaba ve şehir içinde yaşa; sen halk arasına katıl ve karış, onlar da senin kim olduğunu bilmesinler.

3923 Helâl dünya malı kazan, kendine sarfet; açları doyur ve çıplakları giydir.

3924 Helâl dünya malına sâhip olan insan her iki dünyaya nâil olur; onun yiyeceği ve giyeceği eksik olmaz.

3925 Ey bana gelmek istemeyen, bu sözü dinle; temiz bilgili ve büyük bir hulûs sâhibi insan ne der.

3926 Eger dünya malı iyi insana rastlarsa, o her iki dünyada râhat ve huzûr te'min eder.

3927 Dünya malını bulup da, onu yemesini bilmeyenin nasîbi, yüklenmesi güç olan bir hesaptan ibârettir.

3928 Ey hakîm, Tanrının kullarına faydalı ol; insanlara faydalı olan kimselere ancak insan denilir.

3929 Ey zâhid, ben seni müslümanların istifâdesi için, ısrarla buraya çağırıyorum.

3930 Buraya gel, insanlara faydalı ol; faydasız kimse diriler arasında bir ölüdür.

3931 Kendi menfaatini güden insanmı olur; insan olan halk menfaatini güder.

3932 Mal dağıtmak cömerdlik değildir; asıl cömerd insan, canını, tenini fedâ eden insandır.

3933 Kendisini koruyan kimse merhametli değildir; merhametli insan başkalarının iyi olmaları için çalışan kimsedir.

3934 İyi insan derler, bu iyi insan nerede; ey âlim hakîm, bana haber ver.

3935 İyi adam derler, iyi adam kimdir; iyi adam derdi olanlara devâ olan kimsedir.

3936 Ey duru gönüllü insan, ey bilgisi çok olan, dikkat et ve bu söz üzerinde düşün.

3937 Bu söylediğim doğrumu, bir bak; doğru ise, nefsine hâkim ol, buraya gel ve burada yaşa.

3938 Söz uzun olursa, bıktırır; akıllı insanlar sözü kısa keserler.

3939 Bu sözü şimdi kâfi gör ve başka bir şey söyleme, akıla ve bilgiye karşı itiraz etme.

3940 Daha başka, kalan ne gibi sözüm varsa, kardeşime emânet ettim, o sana ulaştıracaktır.

3941 Mektûbu tamamladı, dürdü ve iyice bağladı; havadan serin bir esinti esti ve yazıyı kuruttu.

3942 Üzerini mühürleyip, mektûbu eline aldı ve uzattı; Öğdülmiş aldı.

3943 Hukümdar devam etti: — Ey Öğdülmiş, mektûbu götür ve bildiklerini de ağızdan söyle — dedi —

3944 Daha ne lâzımsa, onu da yap; gayret et, onu kasabaya ve şehre getirmeğe çalış.

3945 Buraya gelince, ben ona lâzım olan her şeyi yapar ve bütün arzularını yerine getiririm.

3946 Öğdülmiş, o iyi arkadaş — Baş üstüne! — diyerek, kalkıp çıktı ve yürüyerek, evine geldi.

3947 Gelip eve girdi; oturdu; yedi, içti ve bir müddet istirahat etti.

3948 Rûmî kızı yüzünü yere gizledi, dünyanın yüzü zenci derisi gibi oldu.

3949 Hava tamamiyle kara-kuş rengini aldı, bütün dünya kara-kuş tüyü ile doldu.

3950 Yatak istedi, yattı; kardeşi ile karşılaşınca, neler söyleyeceğini uzun-uzun düşündü.

3951 Bir az uykuya daldı, tekrar uyandı; gece, sönmüş kömür gibi, karanlık idi.

3952 Uykusu kaçtı, ayağa kalktı; karanlık gece eteğini yukarı kaldırdı.

3953 Güneş yerden kalktı, başını kaldırdı; sevgili yüzün tebessümü gibi, parlak dişleri gözüktü.

3954 Kalkıp yıkandı, sabah namazını kıldı; namazdan sonra da bir müddet oturup, duâ etti.

3955 Bir uşağa çabucak atını hazırlattı ve neş'e içinde evinden çıktı.

3956 Kardeşinin evine yaklaşınca, onun hâtırını sayarak, bir az uzakta atından indi.

3957 Yürüyerek vardı ve yavaşça kapıyı çaldı; kârdeşi ibadetini bırakıp, ayağa kalktı.

3958 Hemen kapıyı açtı, çıkıp selâm verdi; müsâfaha ettiler.

3959 Odgurmış onun elini tutup, içeri girdi; ona hürmetle baş-köşede yer gösterdi.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

3960 Sonra dedi: — Ey kardeşim, neye zahmet ettin; bu defa da sen bana her hâlde boşuna gelmedin.

3961 Sana kat'î sözümü söyledim, sen bunu duydun; neden beni ısrarla bu işe zorluyorsun.

3962 Bilgi veren, tecrübe ile iyi ve kötü kimseleri ayırt eden insan ne der, dinle.

3963 İnsanı tecrübe etmek için, onu bir defa görmek kâfidir; arzusunu anlamak için, onun bir kaç sözü kâfidir.

3964 Eğer insan bakır ile altını görüp, tefrik edemezse, bunun için bir taş alıp, azacık sürtmek kâfidir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

3965 Öğdülmiş cevap verdi ve: Kardeşim, bana gücenme, gönlünü yaralama — dedi —

3966 Hizmetkâr gözünü açınca, karşısında beyini görür; beyler ne emr-ederlerse, onu aynen yerine getirir.

3967 Hukümdara mektûbunu verdim ve söylediklerini de kendisine olduğu gibi anlattım.

3968 Bunlara cevap verdi ve mektûp gönderdi. — Mektûpu çıkarıp, eli ile uzattı.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

3969 Odgurmış mektubu aldı ve açtı, okudu; bakıp kendi-kendisine düşündü.

3970 Sonra: — Ey kardeşim, senin ne eksiğin var ki, beyin beni bu kadar ısrarla tâkip ediyor — dedi.

XLVI.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ İLE İKİNCİ DEFA MUNAZARA ETTİĞİNİ SÖYLER

3971 Öğdülmiş cevap verdi, söze başladı ve: — Ey kardeşim — dedi — sözümü dinle ve bil ki,

3972 Hukümdarın senin hakkındaki düşüncesi iyidir; bu iyilik ile yetinmeyip, daha iyiye doğru yol arıyor.

3973 Bilirsin ki, burada bu tâat ve ibâdet ile meşgûl olman, sana bir çok iyiliklerin kapısını açacaktır.

3974 Diğer taraftan şehir ve kasabalarda da, benim söylediklerim gibi, bir çok iyilikler vardır, ey yiğitim.

3975 Bu dünyanın saâdetini bulup, yaşamasını bilmek ve nâm kazanmak hiç de fenâ bir şey değildir.

3976 Ey zâhid, sen âhireti istiyorsan, onu da bulursun; orada da nîmet ve sevâba nâil olabilirsin.

3977 Bu dünya malını kötülemek doğru değildir; bunu sarfetmek ve dağıtmak suretiyle halkı sevindirmek mümkündür.

3978 Cömerdler-başı da çok güzel söylemiş; ey iyi insan, sen bunu dinle.

3979 Her türlü iyiliğe yol gösteren şey varlıktır; her türlü hastalığı tedâvi eden şey varlıktır.

3980 Varlığı varsa, insan akıl ve bilgiyi bulur ve her türlü iyilik yapmağa muktedir olur.

3981 İnsan arzu ederse, bu varlık sâyesinde mâvi göğe yükselir; servet çok mühim bir destektir.

3982 Arzun hacca gitmek ise, bunun için mal ve servet lâzımdır; gâzîlik dilersen, yine bu servet senin işine yarar.

3983 Verecek malı olmazsa, insan hiç bir iyiliğe el uzatamaz.

3984 Bu iyiliklere niçin yüz çeviriyorsun; bu öğüt ve nasîhatleri niçin kabûl etmiyorsun.

3985 İbâdete nasıl inansan da olur; insan ibâdet etmiş olduğunu kabûl ederse, bütün yaptıkları boşa gider.

3986 Kul Tanrıyı ibâdet ile bulmaz; kulun yolu çok ince bir yoldur.

3987 Kaç bin kul yıllarca ibâdet ile meşgûl oldular ve tam can verecekleri sırada dalâlete düştüler.

3988 Kaç bin âsî günahkâr kullar da, son nefesleri kesilirken, doğru yolu buldular.

3989 Biliyorum, Tanrının rizâsı hep ibâdet ve tâat içindedir, ey ulu.

3990 İnsan hakikî ibâdetin ne olduğunu bilemezse, yaptıklarının hangisinin ibâdet olduğunu anlayamaz.

3991 Böyle olduğuna göre, bu bahsi geçen zevkleri bulmak için, bütün bu ibâdetlerin hepsini yapmak lâzımdır.

3992 İyice dikkat et, sana söylediklerim doğrumudur, değilmidir, açıkça bana söyle.

3993 Eğer sana söylediğim şekilde ise, bunu itiraf et, sözümü tut, ey hâlis kalpli insan.

3994 Nefis ve havanın esiri olma, gönlünü doğrult, insanlara karış ve huzûr içinde yaşa,

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

3995 Odgurmış cevap verdi ve: — Kardeş, beni kederlendirdin, aşımı şimdi bana zehir ettin — dedi

3996 Farzedelim, senin dediklerini dinledim ve hukümdarın yanına gidip, hizmete başladım.

3997 Hizmet etmek için ilk önce insan yolu-töreyi bilmelidir; onun tavri-hareketi ile sözü teşrifâta uygun olmalıdır.

3998 O girmesini, çıkmasını, durmasını ve oturmasını bilmelidir; insan hizmet etmesini bilmezse, boşuna zahmete girmiş olur.

3999 Teşrifâta vâkıf olan insan ne der, dinle; tecrübesi ile o en az şu üç şey üzerinde durmuştur.

4000 Sen beylere hizmet etmek istersen, gönül ve dilini doğru tut, sözüne hâkim ol.

4001 Töre ve usûle göre hizmet etmesini öğren; hizmet etmesini bilirsen, muvaffak olursun.

4002 Ben insanlardan uzaklaşmış bulunuyorum; töre bilmem, yol bilmem; hizmete yakışacak ne tavır ve hareket, ne de söz söylemek kabiliyeti bende var.

4003 Ben beyine nasıl hizmet ederim; bu kapı artık benim için kapanmıştır.

4004 Niçin beni sıkıştırıyor ve her sözüme itiraz ederek, hukümdarın hizmetine girmeğe zorluyorsun.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

4005 Öğdülmiş cevap verdi ve: —Ey hâlis kalpli insan, bu söz de pek yerinde değildir — dedi —

4006 Hukümdar seni teşrifât ile mükellef tutmayacaktır; sen istersen otur, istersen ayakta dur.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

4007 Odgurmış cevap verdi ve: —Ey kâmil insan, bu söz de pek yerinde değildir — dedi —

4008 Töre bilmeden, şaşkın-şaşkın dolaşmak, sana veya bana nasıl yakışır.

4009 Bu beyler memleketi tanzim ve idâre etmek, halkı düzene sokmak ve dünyayı temizlemek için nasbedilmişlerdir.

4010 İnsanlar halkın idâresini ve beylerin işini muayyen bir töre ve usûle göre yürütürler.

4011 Bu beyler bu şekilde memlekete hâkim oldular, âkılâne hareketleri ile emirlerini dinlettiler.

4012 Bilgili, akıllı ve halkın başında bulunan dünya hâkimi çok güzel söylemiş.

4013 Dünyayı tutan insan akıllı olmalıdır; halkın başında bulunan kimse de cesûr olmalıdır.

4014 Bu ikisinden sonra, hizmetkârların da töre ve usûle vâkıf olmaları lâzımdır.

4015 Beyler kudretlerini bunlar ile yükseltirler; düşmanlarının başını ezer ve öçlerini alırlar.

4016 Bu kanûn ve töreyi kendimizin vaz'etmemiz icap ederken, töreyi bozmamız bize nasıl yakışır.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

4017 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Kardeş bu iş o kadar güç değildir — dedi — aş bir kere yapılsın, nasıl olsa yenir ve hazmolunur.

4018 İşte ben bu kanûn ve töreyi biliyorum; şimdi sana söyleyeyim; sen de dikkatle dinleyerek, öğren.

4019 İnsan bilmezse, öğrenir, bilir; bildikten sonra arzusuna kavuşur.

4020 Bilgisi açık olan, bu mesele hakkında bir söz söylemiştir; bu sözü tutmayan insanın bilgisi yarımdır.

4021 İnsan doğuştan âlim doğmaz, sonradan öğrenir, dil doğuştan konuşmaz, zamanla konuşmağa başlar.

4022 İnsan öğrenerek, âlim olur; bilgi sâhibi olduktan sonra, her işi yoluna girer.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

4023 Odgurmış cevap verdi: — Senin istediğin bu ise, benim buna bir diyeceğim yok — dedi —

Bugün sen benim canımı çok sıkıyorsun; bu hizmet nasıl olur, söyle bakalım.

4025 Bu söz aklıma yatarmı-yatmazmı, bir dinleyeyim; ben öğrenebilirmiyim, bunu bir anlayayım.

4026

sayıp,

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

Öğdülmiş cevap verdi: — Ey bahtiyar insan, mükemmel ve doğru bir söz söyledin — dedi —

Önce tuttuğun yol akıldan uzak idi; sen şimdi temelini doğruluk üzerine kurdun.

4029 Şimdi ben anlatayım, düşünerek dinle; öğren ve senin için bu düğüm çözülsün.

4030 Eğer şimdi öğrenmek istersen, sen sus ve beni dinle.

XLVII.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ 'A BEYLERE HİZMET ETMENİN USÛL VE NİZÂMINI SÖYLER

4031 Bu hizmetkârlar iki türlü olur; hizmet ederlerse, işleri günden-güne yoluna girer.

4032 Bunlardan biri — çocukken hizmete girer, biri — büyüdükten sonra bu işe intisâp eder.

4033 Bunlardan küçükken hizmete girip, benlik ve gurûrdan geçenler daha iyidir.

4034 Her ne kadar bugün bunları sana anlatıyorsam da, sözlerimi küçükleri göz önünde bulundurarak, söyleyeceğim.

4035 Sözü kapalı tutarsan, sonu çiğlik olur; çiğ olan her şeyin altında zarar vardır.

4036 Olgun olmasını istersen, sözü pişirmelisin; doğruluk dilersen, kendin doğru yoldan ayrılmamalısın.

4037 İnsan hizmet kapısını açmak isterse, küçük yaşta hizmete başlamalıdır.

4038 Töre ve usûlü öğrenmeli, hareketini düzeltmeli, giriş ve çıkış tarzlarını bilmeli, tavır ve hareketi edep dâiresinde olmalıdır.

4039 Erkenden kalkıp, hizmete hâzır bulunmalıdır; sözlerinde ve hareketlerinde mütevâzi olması lâzımdır.

4040 Her işi sür'atle ve vaktında yapmalı; işine iyice dikkat ederek, gözü ve kulağı tetikte bulunmalıdır.

4041 Kendisinden büyüğe hizmet etmeli; dilini tutmasını bilmeli ve uluorta söz söylememelidir.

4042 Böyle bir genç hizmette başarı gösterirse, beyine yakın olur ve merhaleleri muvaffakiyetle geçer.

4043 Bundan sonra girerken, çıkarken, dilek ve ricaları arzederken, usûlüne göre hareket etmelidir.

4044 Küçük rütbeli kimseler bu mertebeye erişince, bey bundan sonra onların yapacakları işleri tâyin eder.

4045 Hizmetkâr akıllı ve dürüst tabiatlı olursa, o dilekleri hukümdara arz vazifesine yarar ve çabuk yükselip, ikbâle erer.

4046 İyi nişancı ve cesûr ise, o okçu ve yaycı olur; doğru tabiatli ise, mühürdar olur.

4047 Tavrı, hareketi temiz ve güzel yüzlü ise, onu bey sâki yapar, ey iyi kalpli insan.

4048 Yazı ve hesap işlerini bilirse, hazinedar olur; anlayış ve zekâsı iyi ise, kâtip olur.

4049 İnsan bunlardan hangisine erişirse-erişsin, çok dikkatli ve ihtiyatlı olmalı ve çok iyi hizmet etmelidir.

4050 Hizmet eden ve hizmeti sâyesinde dileğine kavuşan kimse ne der, dinle.

4051 Beyin huzûrunda bulunurken, çok dikkatli ol ve görülmeyecek şeylere bakma ve onları görme.

4052 Hareketini doğrult, tavrını düzelt, kendini gözet; gönlün, dilin dürüst olsun, sözünü kısa kes.

4053 Her türlü iş hizmet ile yoluna girer; hizmet sâyesinde insan iyi arkadaşlara nâil olur.

4054 Her hangi bir iyiliğe nâil olmak istersen, önce hizmet et; hizmetin senin yüzünü güldürür.

4055 Beyin huzûrunda bulunduğun zaman gözün yerde, kulağın baş-köşede olsun.

4056 Ellerini kavuştur, ayaklarını birbirine bitiştir; sağ elini sol elin üzerine koy.

4057 Kapıdan girerken, önce sağ ayağını at; sana emir buyurulurken, aklın, fikrin onda olsun.

4058 Bir şey arzederken, ellerini aşağıya doğru sarkıt; iki diz üzerine çök, arzı ihlâs ve sükûn ile yap.

4059 Huzûrda iken, sağa veya sola bakınma; havf ve hürmet üzere ol, sözü dikkatle dinle.

4060 Sana bir söz sorarsa, doğruyu söyle; cevap verirse, emrini sadâkatle yerine getir.

4061 İçki içme, faydasız ve boşu-boşuna dolaşma; yakışmayan ve fena işlerden derhâl uzaklaş.

4062 Işittiğin sözleri işitmemiş gibi ol, gözünün gördüklerini görmemiş gibi ol.

4063 İnsan böyle hizmet eder ve kendisini beğendirirse, ikbâli günden-güne artar, işi yoluna girer.

4064 Bunlardan kiminin emrine takım verilir ve o takım-başı olur; kimi at-aygır üzerinde il-başı olur.

4065 Kimi sü-başı, kimi hâcip, kimi hukümdarın sır tevdî ettiği kâtibi olur.

4066 Bu derecelere erişip, iyi hizmet eden kimseler büyüklüğe ulaşır ve bütün arzularına kavuşurlar.

4067 Kimi aklı ile öğeliğe yükselir; kimi kök-ayukluk ile şöhret bulur.

4068 Kimi inanç-bey, kimi çağrı-bey, kimi tigin-bey ve kimi çavlı-bey olur.

4069 Kimi yavgu, kimi yugruş veya il-beyi, kimi unvanının eşi olmayan er-öği olur.

4070 Hizmetkârların dereceleri buraya kadardır; bundan sonra onlar için artık bir yükseliş derecesi yoktur.

4071 Bir bey hizmetkârlarını bu derecelere yükseltirse, onlara hakkını kendisine minnettar bırakacak kadar ödemiş olur.

4072 Bu derecelere yükselen her hizmetkâr kendi vazifesini yaparsa, o beyine çok faydalı olur ve bey de arzusuna kavuşur.

4073 Eğer bu mevkilere küstah ve aşağılık adamlar yerleşirse, bu hizmetkârlardan beye büyük zararlar gelebilir.

4074 Akıllı ve hakîm insan çok güzel söylemiş: — Lâyık olmayan kimselere bu mevkiler verilmemelidir.

4075 Bilgili insan bundan daha iyi söylemiş: — Ey beyim, bilgisizin elinden tutma — demiştir.

4076 Akılsız kimseler bilgiyi tahrif ederler; bilgisiz kimseler halkı harâp ederler.

4077 Eğer bir bey bilgisiz kimseyi yükseltir ve ona mansıp verirse, şunu önceden bil ki, o kimse beyine sadâkat göstermez.

4078 Akılsız kimse büyüklüğe ulaşırsa, ey büyük hukümdar, o efendisinin başını yer.

4079 Onun için beylerin hizmetkâr kullarının derecelerini onların bilgileri nisbetinde yükseltmeleri gerekir.

4080 Kulu önce, tavrı ve hareketi bakımından, iyice tecrübe etmeli; sonra anlayışı nisbetinde ona pâye vermelidir.

4081 Kul sâdık olmalı ve her vakit beyini korumalıdır; ancak böyle kullara beylerin ihsanda bulunmaları doğru olur.

4082 Kanûn koyan ve kanûn ile beyliğin işini tanzim eden insan ne der, dinle.

4083 Kul ne kadar yükselirse-yükselsin, kulun adı kuldur; o yükselten beyine karşı her vakit hizmetkâr olarak kalmalıdır.

4084 Bey ne kadar küçük olursa-olsun, onun adı beydir; hizmetkâr adından bey adı her vakit üstündür.

4085 Ey beylerin değer verip, yükselttikleri kimse, beyine karşı gelme; onu büyük bil ve ona hurmet et.

4086 Sen hiç bir vakit bu beyler ile rekabete kalkışma; iyice düşünmeden, ancak onların kullanmağa salâhiyetli oldukları sözleri söyleme.

4087 Onlar ikbâldirler, ikbâlin eli her şeye uzanır; onlar yanar âteştirler, başkalarını yakarlar.

4088 Onlar zemânedirler; sevinmesi ve yüzünün gülmesi için, insanın zemâne ile uzlaşması lâzımdır.

4089 Tecrübe ile bilen ve hizmet ile yükselerek, dileğine kavuşmuş olan insan da güzel söylemiş.

4090 Sana beyler güler yüz gösterirler ve teveccüh ile bakarlarsa, sen buna sevinme ve ona güvenme.

4091 Hizmete güvenip, gurûr getirme; eğer yanılırsan, beyler sana tekrar kaşlarını çatarlar.

4092 İster büyük, ister küçük olsun, ister şöhretli ve nâmlı olsun, şu muhakkaktır ki, hizmetkâr — hizmetkârdır.

4093 Gayret etmeli, beye karşı hizmette kusûr etmemeli ve hizmet yolundan şaşmamalıdır.

4094 Beyler seni ne kadar kendilerine yakın tutarlarsa-tutsunlar, sen kendini unutma ve doğruluktan ayrılma.

4095 Beyler sana ne kadar iyi muâmele ederlerse-etsinler, sen onlardan emin olma, onları kendine eş sayma; dâimâ etrafını kolla.

4096 Onlar bâzan ateş olurlar, bak, bâzan su olurlar; bâzan güldürürler, fakat bâzan da insanı ağlatırlar.

4097 Şu üç şeye yakın komşu olma: yanar ateş, akar su ve bu beylerin şan ve şöhreti.

4098 Dikkat edersen, bey pek yürekli arslana benzer; öğerek yaklaşırsan, yumuşar, ipek gibi olur.

4099 Eğer ona saygısızca yaklaşırsan, hiddetlenir ve baş keser, damarını deler; insanın kanını emer, içer.

4100 Hiddetlendiği vakit beyine yaklaşma; eğer yaklaşırsan, itibardan düşeceğin muhakkaktır.

4101 Sorduğu vakit cevap ver, çağırdığı vakit yanına gir; sağ ve selâmet yaşa, dâimâ ikbâlde ol.

4102 Bir çok sözleri duyduğun hâlde, duymamış gibi davran; gözünle gördüklerini içinde gizle.

4103 Nefsine hâkim olmasını bilen ve vaktinde girip, hukümdara mâruzatta bulunan insan ne der, dinle.

4104 „Gir!" derlerse, bu büyük bir lutüftür; „çık!" derlerse, bu insanın yüzüne karşı bir hakarettir.

4105 Gözüne ve nefsine hâkim ol; nefsine hâkim olan insan bu dünyada azizdir.

4106 Mümkün olduğu kadar gayret et, şu üç işten uzak dur: biri — beylik taslama; sözüm katîdir.

4107 Biri — yalan, biri — tamahkârlıktır; bu üç işin üçü de sonunda insanı mahveder.

4108 Sen başkaları hakkında gammazlık etme, dedi-kodu yapma; doğru sözü söyle, doğruyu gizleme.

4109 Her bakımdan kendini temiz tut; bu beyler temizdir ve temiz şeyleri severler.

4110 Saraya girdiğin vakit dikkat et; sana kim hurmet ederse, sen de ona hurmet göster.

4111 Kibirli olma, elini-kolunu sallayarak girme; orada selâm verirken de fazla lâübâli hareketlerde bulunma.

4112 Oturduğun vakit yerini bil; insanları incitme; onlara karşı nâzikâne muâmele et.

4113 Orada gürültü ile boğazını temizleme ve tükürme; bu küstahlık olur ve hoş karşılanmaz.

4114 Bir de bağdaş kurma ve yan yatma; yüksek sesle kahkaha atma.

4115 Bir de tırnak kesme, bacaklarını yayıp-oturma; bu insanı itibardan düşürür ve ikbâle mâni olur.

4116 Senden büyük biri söz söylerken, konuşmağı bırakıp, onu dinlemelisin.

4117 Doğru söz söyle, bu seni mesûd eder; söz söylerken de yalnız kendi haddin olan sözü söylemelisin.

4118 Sarhoş olarak saraya girme, nefsine hâkim ol; sarhoş insan küstah ve münâsebetsiz olur.

4119 İnsan kendisini gözetmezse, şu üç şey derhâl onun başını götürür, bu sözü dinle.

4120 Biri — bu beylerin sözünü sözlerin beyi olarak kabûl etmeli ve onu kendi sevgili canı gibi tutmalıdır.

4121 İkincisi — dürüst olmalı ve memlekete sâdık kalmalı; karışıklık günlerinde kendisini iyice gözetmelidir.

4122 Üçüncüsü — saray içinde doğru hareket etmeli; uygunsuz ve yakışıksız işlerden uzak durmalıdır.

4123 Bu üçünden birini yapan insanın, ne kadar büyük olursa-olsun, başı kesilir.

4124 Ey saray içinde gezip-dolaşan, halîm tabiatli insan, vakti gelmeden, huzûra girme.

4125 Eğer kendi akranların ile oturuyorsan, çağırır-çağırmaz, yerinden kalk ve huzûra gir.

4126 Beyler sana bir şey sorarlarsa, ey cesûr yiğit, cevap ver, fakat sözünü pek uzatma.

4127 Sorunca, kendi bildiğini arzet; sözünü keserse, bırak, sözüne devam etme.

4128 Eğer beyler seni ziyâfete dâvet ederlerse, yemeği edep ile ye; bunu iyice öğren.

4129 Yemeği sağ elin ile ye; ey hakîm insan, yemeğe besmele ile başla.

4130 Başkalarının önündeki yemeğe el uzatma; ey temiz kalpli insan, kendi önündeki yemeği ye.

4131 Orada bıçak kullanma, kemik sıyırma; başkalarına yemek uzatma ve buyur etme.

4132 Yerken obur gibi yeme ve acele etme; fakat dişi gibi de fazla nazlanma.

4133 İnsan ne kadar tok olsa bile, beyin yemeğini yemelidir; bu beylerin yemeği ikbâlin başlangıcıdır.

4134 Her hangi bir işe memur edildiğin vakit, o işi can ve gönülden yap; bu seni mesûd eder.

4135 Bilgili insan çok güzel söylemiş; bu söze göre hareket eden kimse karşılığında saf altın bulur.

4136 Eğer sana gerçekten beylik nasip olursa, ey nâmlı, işi bilgi ile idâre et.

4137 Eğer eşsiz yavgu olursan, ne kadar kuvvetli olursan-ol, hiç bir vakit sadâkatten ayrılma.

4138 Eğer sana ordu başına geçmek kısmet olursa, ey merd yiğit, cömerd ol ve uyanık dur.

4139 Sana takım veya on-otag rütbesi teveccüh ederse, malını dağıtıp, kılıç ve yaya sarılmalısın.

4140 Vezirlik isâbet eder ve eline iktidar geçerse, kötü kanunlar vaz'-etme, dâimâ halîm ve yumuşak ol.

4141 Birine öğelik kısmet olursa, o akıllıca hareket etmeli ve beyi yanıldığı vakit, ona doğru yolu göstermelidir.

4142 Eğer kök-ayukluk nasip olursa, insan kendisini çok iyi gözetmelidir; o saâdet kemerini kuşanmış demektir.

4143 Eğer sen ordu veya eyâlet başına geçersen, doğruluktan ayrılma; kulağını keskin tut.

4144 Eğer hâcib olursan, rüşvet almamalısın; fakir, dul ve yetimlerin arzularını dinlemelisin.

4145 Seni hazineye hazinedar yaparlarsa, itimat kazanmağa çalış; dâimâ doğru ve dürüst hareket et.

4146 Eğer kendin kâtip veya sır-kâtibi olursan, gönül sırrını sıkı muhâfaza et; ağzından söz kaçırma.

4147 Asıl mansıp sâhibi olan hizmetkârlar bunlardır; diğer hizmetkârlar ise, bunlara tâbi olurlar.

4148 Döşekçi, kuşçu ve aşçılar gibi, bâzı işçiler daha vardır.

4149 Bu nevi hizmetlerden sen uzak dur; bunların huzûru az, fakat zahmeti çoktur.

4150 Kendin her vakit hurmet görmek istersen, ey yükselen insan, başkalarına da hurmet et.

4151 Büyüğü büyük tut, onun itibarını gözet, sana da devlet ve ulu uk saâdeti gelir.

4152 Dinle, atalarımız ne der; atalar sözünü tutan kimsenin gözü açılır.

4153 Büyükler muhteremdir, bu dünya kanunudur; büyük gelince, ayağa kalk.

4154 Küçüğün büyüğe hurmet etmesi lâzımdır; büyük de küçüğe aynı şekilde mukabele eder.

4155 Öğdülmiş sözünü kesti ve: — İşte bey böyle, hizmetkâr da öyle olur — dedi —

4156 Ben söyledim, sen dinledin ve işin esâsını öğrendin; nasıl hizmet edileceğini iyice anladın.

4157 Beye yapılacak hizmet böyledir; hizmet makbûle geçerse, ikbâl kapısı açılır.

4158 Faydalı hizmet budur, bunu bilmek kâfidır; bunu öğrenirsen, sen de beyin yakını olabilirsin.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

4159 Odgurmış cevap verdi: — Ey muhterem zat, ben şimdi bu sözleri dinledim — dedi —

4160 Sana soracak bir sözüm daha var, onu da bana söyle.

4161 Ben hükümdarın hizmeti için, şehre inersem, her gün onun kapısına gitmem icap edecek.

4162 Orada insanların dostlukları ne gibi hareketleri ile belli olur; ey kardeş, bu hayat dâimâ onlar ile birlikte geçer.

4163 Hizmetkârlar ile, şüphesiz, münâsebetler kurmak ve onlar ile münâsip bir şekilde geçinmek lâzım gelecektir.

4164 Bugün sen bunu da bana söyle; onlar ile nasıl münâsebetler kurmalıdır, bunu da iyice öğrenmiş bulunayım.

XLVIII.

ÖĞDÜLMİŞ KAPIDAKİ HİZMETKÂRLAR İLE NASIL GEÇİNİLECEĞİNİ SÖYLER

4165 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey kardeş bu da çok mühim ve üzerinde durulacak bir meseledir — dedi —

4166 Bunu da şimdi sana anlatmalıyım; bu hususta nasıl hareket edileceğini bilmen lâzımdır.

4167 Ey kardeş, hayat onlar ile geçer; onlardan kimini kardeş ve kimini de kendine dost edinmelisin.

4168 Kapıdaki insanlar ile iyice anlaşmalı, onlar ile karışmalı ve onlara gidip-gelmelidir.

4169 Kapıdakiler ile iyice anlaşmazsan, ey iyi insan, hayatın zevkini tadamazsın.

4170 Hizmet eden ve töreye göre kapı işleri tanzim eden insan ne der, dinle.

4171 Sen beye yakın olmak istersen, kapıdakiler ile yakınlık te'sis etmeğe çalış.

4172 Sen büyüklük bulmak istersen, hizmetkârlara iyi muamele et, ey halîm insan.

4173 Beyler seni ne kadar yakın tutarlarsa-tutsunlar, hizmetkârlar ile iyi münâsebet kur ve onlara karşı dürüst ol.

4174 Kapıdaki insanlar tam üç sınıftır ve hayat işi bunlar ile görülür.

4175 Bunlardan biri senin büyüklerindir; büyüğe hizmet edersen, sen de saâdete erersin.

4176 Onları büyük bil, sözlerine hurmet et; onlar da sana güler yüz ile iyi muâmele ederler.

4177 Bilgili hakîm çok güzel söylemiş; hakîmlerin sözüne itibâr etmek gerekir.

4178 Küçüğe büyüklük büyükten gelir; büyüğe hizmet ederse, küçük saâdete ulaşır.

4179 Büyüklerin sözünü dinle, hizmetlerine koş; büyüklerin sözünü tutan, arzusuna erişir.

4180 Büyükler ikbâldir; ikbâle kavuşmak istersen, hizmet et; ikbâl için rehin olarak hizmet vermelidir.

4181 Ey kardeş, bir de sana denk ve akran olanlar vardır; onları kendinden uzaklaştırırsan, sana düşman, yaklaştırırsan, dost olurlar.

4182 Derece itibârı ile sana denk olan bu insanlar aralarına karışacağın kimselerdir; onların hareket ve muâmelelerine karşılık, sen de aynı muâmeleyi göster.

4183 Biri de senden sonra gelen küçüklerdir; hayatın acı ve tatlı anları bunlar ile birlikte duyulur.

4184 Gayret et, küçüklerin sana tahakküme kalkışmalarına meydan verme; onlarla ağız şakası yapma, diline hâkim ol.

4185 Bunlar hizmet ederken, her hangi bir şeyde yanlışlık yaparlarsa, cezalandır; onları başı-boş bırakma, işlerini dâimâ murâkabe et.

4186 Çok dost, ahbap ve arkadaş edinmeğe çalış ve onlar ile sık-sık görüş; ahbapların çok olursa, her kes seni medheder.

4187 İnsanları bilmeyerek kendine düşman etme; düşmanı olan insanlar sevinç yüzü görmezler.

4188 Düşman ne kadar az olursa-olsun, zararı çoktur; düşmanda fayda olduğunu söylemeğe dilim varmaz.

4189 Ey uyanık gönüllü insan, dinle, düşman yüzünden ziyan görmüş olan insan ne der.

4190 Düşman biricik de olsa, onun zararı bindir; binlerce dostun olsa bile, dâimâ bir tânesi eksiktir.

4191 İnsan düşmanından fayda görmemiştir; eğer görmüş ise, bu ancak kendi mahâreti sâyesinde olmuştur.

4192 Arkadaşın sana nasıl muâmele ederse, sen de ona öyle muâmele et, sevinsin.

4193 Kendine denk olan kimseyi ahbap edin; insan ancak kendisine denk olan ile hem-renk olabilir.

4194 Kötüyü arkadaş edinme, ondan uzak dur, kaç; kötü arkadaş seni yolundan şaşırtır.

4195 Sen iyi nâm kazanmak istersen, elinden geldiği kadar, kötüler ile düşüp-kalkmamağa gayret et.

4196 Nereye baktım ise, her mahlûkun kendi hem-cinsi ile gezdiğini gördüm; insan, hayvan, kuş-kurt hem-cinsini bilir.

4197 İyi ve kötüyü tecrübe ile hayatını geçirmiş olan büyük hukümdar ne der, dinle.

4198 Sığırcığı gördüm, kaklar arasında uçar; arkadaşlarına bakınca, gördüm ki, ikisi de karadır.

4199 Dikkat edersen, yugak kuğuya katılmaz; ak-kuş ile kara-kuş birbirinden çok uzaktır.

4200 Uçar kuş bile eşini bilir ve sürüsünü bulur; sen insansın, içine karışacağın adamları seç.

4201 Yakınlıktan aranılan şey iki türlü olur; bu iki şey için insan dost edinir.

4202 Biri, her türlü menfaat dışında, ilâhî bir sevgi ile arkadaş edinir; bu arkadaşlık içinde sadâkatsizlik hâtıra gelmez.

4203 Biri de kendi menfaati için arkadaş edinir; bu arkadaşlık zorakidir ve hiç bir vakit esaslı olmaz.

4204 Eğer sen menfaatsiz ve ilâhî bir sevgi ile arkadaş edinmek istersen, onun yükünü yüklen, hiç bir vakit yüzünü ekşitme ve kaşlarını çatma.

4205 Bunun faydasını burada arama, sabırlı ol; bunun ecrini yarın orada Tanrı verecektir.

4206 Eğer dostluk dünya menfaati için ise, onlar ile arkadaşlık etme; eğer etmiş isen, ayrıl.

4207 Dost edinmiş olan ve dostluğun fayda ve zararlarını tecrübe ile bilen insan ne der, dinle.

4208 Dostu menfaat ve zarar içinde tecrübe et; eğer o bu hâllerde de dostluğuna devam ederse, ona sıkı yapış.

4209 Dostun içini öğrenmek istersen, sen onu sözle hiddetlendir ve ona kaşlarını çat.

4210 Seni sevip-sevmediğini anlamak istersen, ondan çok sevdiği bir şeyini iste, derhâl anlaşılır.

4211 Eğer bunların her ikisinde de infiâl göstermezse, bu insanı canın gibi aziz tut.

4212 Müfterilere katılma, onlardan uzak dur; müfterinin dilinde yanar ateş vardır.

4213 Dünya karışıklığı iftirâdan kopar; ey merd cömert, müfterinin başını kes.

4214 Bir de menfaat-perest insana yakın durma; o sana, şüphesiz, düşman olacaktır.

4215 Eğer menfaat-perest insan umduğunu bulursa, sana büyük veya küçük kardeş gibi muâmele eder.

4216 Eğer bulamazsa, senden yüz çevirir, seni hiç görmemiş gibi davranır ve senden uzaklaşır.

4217 Menfaat gözetmeyen dost, ahbap ve arkadaş edinmeğe çalış; onlara inan ve kaygısız yaşa.

4218 Dost, ahbap ve arkadaş sevinç ve kaygıda, iyi ve kötü zamanlarda insana faydalı olan kimselerdir.

4219 Seni daha çok sevmelerini istersen, onlara tuz-ekmek yedir ve her vakit güler yüz göster.

4220 Bu iki hareket insanı kendine ısındırır; o da iyi ve kötü anlarda kendisinin üzerine düşen vazifeyi yapar.

4221 Bilgi buna benzer bir söz söylemiştir; ey temiz tabiatli insan, sen buna göre hareket etmeğe çalış.

4222 İnsanlara güler yüz göster ve onlara tatlı sözle tuz-ekmek yedir.

4223 İnsanları kul yapan bu iki harekettir; ben başkasını bulamadım; varsa, sen bul.

4224 Düşman da iki türlü olur; bir insanın düşmanı olursa, kendisine tuzak kurulmuş demektir.

4225 Düşmanlardan biri din düşmanıdır; bu kâfir düşman her vakit düşmandır.

4226 Bir de menfaat yüzünden düşmanlık olur; bu düşmanlığı insan intikam hissi ile yapar.

4227 Kâfir düşmanla amansız mücâdele etmelidir; bu işe, gönüllü olarak, kendini feda et.

4228 Sana bir kimse menfaat için düşman olursa, ey cömert, sen kendi menfaatinden vaz geç ve onunla barış.

4229 Düşmanın menfaati te'min edilirse, o sana yaklaşır; böylece onun zararı yerine, sana faydası dokunur.

4230 Düşmanını dost etmeğe gayret et; onunla barışarak, emniyet ve huzur içinde yaşa.

4231 Bir kimse ile düşman olmakta hiç bir fayda yoktur, bunu iyice bil; faydası olmayan işe el sürme.

4232 Sen hizmette kusûr etme, kendine düşman edinme; düşmanı olan kimsenin başı bin türlü derde girer.

4233 İyi ve seçkin kimseleri ahbap edin; insanın eşi ve arkadaşı kötü olursa, sonunda peşiman olur.

4234 Yakınlık göstermek için seçkin bir kimse dilersen, bu arzuna iki türlü insanla erişebilirsin.

4235 Biri aslında-esâsında iyi ve insanların seçkini olan bir kimsedir; bulursan, onu arkadaş edin, ey olgun insan.

4236 Biri takvâ sâhibi ve Tanrıyı bilen kimsedir; her türlü insanlık ondan gelir.

4237 Bu iki türlü insana yakınlık gösterir; bunlar senin dostluğuna dâimâ iyilik ile mukabele ederler.

4238 Kötülükleri ile şöhret bulan kimselerden uzak dur; böyle kimseler kara huylu insanlardır.

4239 Ey ak-pâk tabiatlı insan, sen karaya yaklaşma; dikkat et, beyaza siyah çabuk bulaşır.

4240 Âlim müşâvir ne güzel bilgi vermiş; bilgili bunu okursa, düşünür ve daha ihtiyatlı olur.

4241 Ey iyi insan, kötüye katılma; o kötünün tabiati gibi, seninki de kötü olur.

4242 Ey seçkin, güzide insan, kötüye yaklaşma; adın kötü olur ve saâdetine halel gelir.

4243 Münâsebetsiz kimselere yakın gitme; yoksa onlar da sana gelir ve yakanı bırakmazlar.

4244 İyi nâm ile tanınmış bir çok kimseleri gördüm; kötü insanlar ile karışınca, işleri bozuldu.

4245 Kötü arkadaş yüzünden zarar gören ve zorla adı-sanı silinip-giden iyiler çok gördüm.

4246 Bu beyler evine saray (karşı) derler; bu saray içindekiler her vakit birbirlerine karşı gelirler.

4247 Bu saray kapısında birbirini çekememek çok olur; nerede çekememek olursa, orada kavga eksik olmaz.

4248 Senden büyükler seni çekemezler; sen de itibardan düşer ve peşiman olursun.

4249 Seninle müsâvî derecede olanlar da seni çekemezler; yapmış olduğun iyilikler görülmez ve günün geceye döner.

4250 Senden küçükler sana haset ederler; çekememezlik yüzünden, senin iyiliğini istemezler.

4251 Böyle olduğu için saraydaki insanlar birbirine karşı olurlar; bunlardan ikisi birbirlerine karşı gelirse, biri ölür.

4252 Ey gönülümün güneşi, sen şimdi insanlara karşı hasûd olmamağa ve doğruluktan ayrılmamağa çalış.

4253 Çekememek bir hastalıktır ve uzun bir tedâviye muhtacdır; onun yediği kendisini yer ve o kendi-kendisini eritir.

4254 İyilik ve kötülük hep Tanrı hukmüdür; Tanrı verirse, çekemeyen insan hased ile ona mâni olamaz.

4255 Böyle olunca, insanları çekememenin ne faydası var; insanları çekemeyen kimsenin sonu hastalıktır.

4256 Gücün yettiği kadar her kese iyilik et; hiç şüphe etme, sana bundan ancak iyilik gelir.

4257 Birinin sevinci varsa, buna sen de sevin; o keder ve kaygıya düşerse, sen de kederlen.

4258 Böylece adın iyi olur; insanlar da seni severler ve her kes seninle dost olmağa can atar.

4259 Kardeşim, ne kadar çok kardeş veya dost edinirsen-edin, yalnız kendine düşman edinmemeğe gayret et.

4260 Eğer sana biri düşman olursa, gâfil olma; sen de ona karşı ağını hazır tut.

4261 Düşmanla çarpışmış ve düşmanını alt etmiş olan insan ne der, dinle.

4262 Gâfil olma, düşmana yakın durma, uzaklaş; düşmanı sen gâfil avla ve onu tuzağa düşürmeğe bak.

4263 Düşmanı deneme, sen onu büyük ve kuvvetli bil; elinde sopa olan düşmana karşı sen demir kalkan hazırla.

4264 Eş ve arkadaşlarının yükünü yüklen, gönüllerini kırma; sözünü unutma, bunu dâimâ göz önünde tut.

4265 Eğer arkadaşın sana düşman olursa, o senin canına yahut toplayıp-biriktirdiğin malına kasdeder.

4266 Arkadaşın senin içini-dışını bilir; bu içi-dışı bilen insan senden bir çok şeyler koparır.

4267 O isterse, senin malına el uzatır; isterse, canını ilik ile besler.

4268 Sen kendini nasıl gözetirsen, arkadaşını da öyle gözet; sözü uzatma.

4269 Dost edinmek kolay, fakat dostluğu muhafaza etmek güç; düşman olmak kolay, fakat barışmak güçtür.

4270 Düşmanın varsa, canını ve tenini koru; düşmanı olan insanların kurtulması güçtür.

4271 Şu iki türlü kimse ile münâsebette bulunma, onlardan uzak dur; eğer onlara karışırsan, bakarsın, karışıklık çıkarırlar.

4272 Biri müfteridir, gammazlık eden adamdır; biri iki yüzlü, menfaatperest kimsedir.

4273 Bir de içkiye düşkün kimseyi kendine arkadaş edinme; o sana vefa göstermez, ancak kalbini kırar.

Yalnız kendi menfaatini gözeten dosta gönül bağlama; fayda görmezse, sana düşman olur; ondan vaz geç.

4275 İnsanların sana her vakit yakınlık göstermelerini istersen, onlardan hiç bir istekte bulunma ve onların suyuna git.

4276 Hayatını sevinç içinde geçirmek istersen, mümkünse, insanlara hased etmemeğe gayret et.

4277 Düşmanlarını kendine râm etmek istersen, saf altın dök ve onların sakalını eline al.

4278 Yanındakini kendinden uzaklaştırmak istersen, ona istediğini verme ve onunla bir az kaba konuş.

4279 Eğer uzun ömür dilersen, cömert ol; başkalarından mümkün mertebe tuz-ekmeği esirgeme.

4280 Kendini her kese sevdirmek istersen, sözün ve fikrin birbirine uygun ve dilin tatlı olsun.

4281 Sen kendine hurmet edilmesini istersen, başkalarına hurmet et, ey yumuşak huylu insan.

4282 Her bakımdan tam zengin olmak istersen, kanâatkâr ol; böylece kendi nasîbini elde etmiş olursun.

4283 İnsanların seni her vakit öğmelerini istersen, onlara karşı iyi ol ve güler yüzle muâmele et.

4284 Asıl insan böyle olur; insana karşı insanlık göstermek insanlık şiârıdır.

4285 Bir kimsenin aslını öğrenmek istersen, onun hareketine bak, hemen anlaşılır.

4286 Şu beyti söyleyen, sözü ve mânasını birbirine şâhit gösteren insan çok güzel söylemiş.

4287 İnsanın aslını açık olarak bilmek istersen, dikkat et, onun düşüncesi, sözü ve hareketi buna şâhittir.

4288 Hareketi iyi, düşüncesi ve sözü doğru ise, bu onun aslına-esâsına derhâl şehâdet eder.

Âdî kimselere katılma, ey temiz asıllı insan, onlar sende hiç yüz suyu bırakmazlar.

4290 Kendisini bu nevi âdî ve küstah kimselerden uzak tutan, akıl ve terbiye bakımından ileri gelen insan ne der, dinle.

4291 Küstah kimselere katılma, temiz ve halîm ol; ey oğul, bütün kavgalara bu küstahlar sebep olurlar.

4292 Bir de celâlli kimse ile pek yakın olma; eğer hiddetlenirse, yakınlık hakkını ayak altına alır.

4293 Gönül sırrını ve sözünü her kese açma; eğer açarsan, kendin zahmete düşersin.

4294 Dâimâ artan bir yakınlık görmek istersen, tamahkârlığı ortadan kaldır; ona her yerde mânî ol.

4295 Eğer yüzünün dâimâ gülmesini istersen, doğru ol; endişesiz ve huzûr içinde yaşa.

4296 Hem kendinin hem sözünün nüfûzunu kırmamak istersen, her işe müdâhale etme; bu suretle onu te'min etmiş olursun.

4297 Her vakit şeref ve itibarını muhafâza etmek istersen, ağzından yalan söz çıkarmamağa gayret et.

4298 Nerede ikbâl başını yükseltirse, ey iyi insan, sen derhâl onun suyuna git.

4299 Sen ikbâl ile mücâdeleye kalkma, onunla anlaş; anlaşamazsan, o sana yediğin yemeği zehir eder.

4300 Eğer sözünün dâimâ nâfiz ve müessir olmasını istiyorsan, sordukları vakit söyle ve sözün doğru, dürüst olsun.

4301 Boş söz konuşma, insanları çekiştirme; dedi-koduya uyma ve kendin de dedi-kodu yaparak, fitne uyandırma.

4302 Söz her şeyi alt-üst eden bir rüzgârdır, kalbi sızlatır; kalbi sızlayan kimse seni mahvedebilir.

4303 Kendinden büyüklerin sözüne karşı gelme; cevap vermek icap ettiği zaman, kaba söz söyleme.

4304 Büyüklere saygı göster, hurmette kusûr etme; böylece sen de yükselirsin, onların saâdeti sana da bulaşır.

4305 Sen kendi akranlarını sık-sık ziyaret et; onlara katıl ve onlar ile münâsebetini kesme.

4306 Sana gerçekten hurmet gösterenlere sen de hurmet et; saygısızları sen de sayma ve onlara yakın durma.

4307 Onlar nasıl hareket ederlerse, sen de öyle yap; tatlı söz söyleyenlere sen de tatlı dil ile mukabele et.

4308 İyilere karşı dâimâ iyi insan ol; kötülere karşı da, kötülükleri derecesinde, kötü ol.

4309 Töreyi bilen, töre ve kanûn ile halkı idâre eden insan çok iyi söylemiş.

4310 Sana ,,siz" diyenlere sen de ,,siz" tâbirini kullan; mukabelede dâimâ karşındakinden daha nâzik davran.

4311 Kaya yankısından daha aşağı kalma; sana ,,sen" diyenleri sen de senle.

4312 Hizmetkârlar ile münâsebet böyle olur; onlar arasında yaşamak istersen, devâsı ve çâresi budur.

4313 İşte ben söyledim, sen dinledin; bunlar hâtırında bulunsun; işte bu kadar.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

4314 Odgurmış cevap verdi ve: Bu sözleri dinledim, ey temiz kalpli insan — dedi —

4315 Bundan başka bir sözüm daha var; ey güzel yüzlüm, onu da bana söyleyiver.

4316 Bugün kendim kasaba ve şehre gidersem, halk arasına karışmak ve onlar ile birlikte yaşamak icap eder.

4317 Onlar ile nasıl bir münâsebet kurmalıyım; söz açılmışken, bunu da bana anlat.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

4318 Öğdülmiş cevap verdi: — Bu söz, ey temiz kalpli insan, gerçekten lüzûmlu bir sözdür — dedi —

4319 İleride sana lüzûmlu olacak bir meseleyi bana sordun; dinle, ben şimdi sana söyleyeyim.

XLIX.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ 'A AVÂM İLE NASIL MÜNÂSEBET KURULMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

4320 Avâm halkın tabiatı tamâmen ayrıdır; onun bilgisi, aklı ve tavrı da tabiatı gibidir.

4321 Avâm halk görgüsüz olur; aralarındaki münâsebetlerinde ne töre, ne de usûl vardır.

4322 Fakat yine bunlarsız iş olmaz; onlara karşı iyi muâmelede bulun, fakat onlarla arkadaşlık etme.

4323 Avâmın, kara halkın, tabiati her vakit kap-karadır; iyice dikkat et, kendini karaya bulaştırma.

4324 Kara halkın hareketi başı-boş ve tabiati birbirini tutmaz; onun işi-gücü de hep tabiati gibidir.

4325 Karınlarını doyurmak için yemeği bilirler; onların boğazdan başka bir kaygıları yoktur.

4326 Tecrübeye dayanan ve yolundan hiç şaşmayan insan kara halkın tabiati hakkında ne der, dinle.

4327 Kara halkın kaygısı hep karnıdır; onun çalışıp-didinmesi hep boğazı içindir.

4328 Bir çok kimseler bu boğaz uğrunda canlarını vermişlerdir; şimdi de kara toprak altında peşimanlıkla ateş yerler.

4329 Kara halkın karnı doyarsa, ileri-geri konuşmağa başlar; iyice itâat altına alınmazsa, kendisi hâkim olmağa kalkışır.

4330 Ey kardeş, onlar ile de münâsebet kur; onların yiyecek ve içeceklerini eksik etme.

4331 Onlara karşı yumuşak dil kullan, ne isterlerse, ver; dikkat et, veren alır ve kârından istifâde eder.

4332 Çok söz söyleme, kendine hâkim ol ve dilini muhafâza et; çok söylenen sözün kıymeti kalmaz.

4333 Kendisine hâkim olan ve dilini sıkı tutan, bilgili insan ne der, dinle.

4334 Her sözü söz diye ağzından çıkarma; lüzûmlu olan sözü düşünerek ve ihtiyatla söyle.

4335 Bir akıllı insan gördüm, az konuştu; fakat „çok konuştum" diye yıllarca peşiman oldu.

L.

ALİ-EVLÂDI İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4336 Hizmetkârlardan başka ve beyin adamları dışında, münâsebette bulunacak kimseler şunlardır.

4337 Bunlardan biri Peygamberin neslidir; bunlara hurmet edersen, devlet ve saâdete kavuşursun.

4338 Bunları pek çok ve gönülden sev; onlara iyi bak ve yardımda bulun.

4339 Bunlar ehl-i beyttir, Peygamberin uruğudur; ey kardeş, sen de onları, sevgili Peygamber hakkı için, sev.

4340 Ağızlarından yakışıksız bir söz çıkmadıkça, onların içini-dışını ve aslını-esâsını araştırma.

LI.

ÂLİMLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4341 Diğer bir zümre de âlimlerdir, onların ilmi halkın yolunu aydınlatır.

4342 Onları pek çok sev ve onlardan hurmetle bahset; çok veya az, onların bilgilerini öğren.

4343 Faydalı ve zararlı şeyleri birbirinden ayırt ederek, doğru ve temiz yol tutan kimseler bunlardır.

4344 Mümkünse, ilimlerini öğren ve bilgilerini bil; onlara iyilik yap ve yardımda bulun; onlara dil uzatma.

4345 Bu dinin direği gerçekten bunlardır; doğru şeriatin temeli bunların bilgisidir.

4346 Dünyada bu âlim ve hakîmler olmasa idi, ekilmiş olsa bile, yerden yiyecek çıkmazdı.

4347 Onların ilmi halk için bir meş'ale oldu; geceleyin meş'ale yanarsa, insanlar yolu şaşırmazlar.

4348 Onlara malından hisse ayır, onları yedir, içir; güler yüz ve tatlı sözle hizmetlerinde bulun.

4349 Sert ve kaba dil kullanma, onlardan çekin; onların eti yenmez, zehirdir.

4350 Onlara karşı sert ve kaba bir dil kullanma; tuz-ekmek yedir, saygı göster ve hurmet et.

4351 Onları dinle, bilgilerine göre hareket et; tavır ve hareketleri hakkında arkalarından dedi-kodu yapma.

4352 Senin için lâzım olan onların ilmidir; onlar insanlara yol göstererek, doğruluğa sevkederler.

4353 Bunları koyun sürüsünün koçu telâkki et; onlar başa geçip, sürüyü doğru yola götürsünler.

4354 Bunlar ile münâsebet kur ve iyi geçin; böylece saâdete kavuşarak, her iki dünyada mes'ûd olursun.

LII.

TABİPLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4355 Bunlardan sonra daha bir kaç zümre vardır; dikkat edersen, birinin bilgisi diğerininkinden farklıdır.

4356 Bunlardan biri tabiplerdir; bütün hastalıkları ve ağrıları bunlar tedâvi ederler.

4357 Bu insanlar da senin için lüzûmludur; hayat işi onlarsız sağlanamaz.

4358 İnsan hayatta iken hastalanabilir; tabibe mürâcaat ederse, tabip o hastalığı ilâc ile tedâvi eder.

4359 İnsan için hastalık ölümün arkadaşıdır, yaşayan her insan için de ölüm vardır.

4360 Bunlara karşı iyi davran ve onları kendine yakın tut; bunlar lüzûmlu insanlardır, haklarını gözet.

LIII.

EFSUNCULAR İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4361 Bunlardan sonra, efsuncular gelir; cin ve periden gelen hastalıkları bunlar tedâvi ederler.

4362 Bunlar ile de görüşmek-tanışmak gerektir; cin ve peri çarpmasından gelen hastalıkları okutmak lâzımdır.

4363 Eğer sana faydaları dokunmasını istersen, ey merd yiğit, onlara karşı da iyi muâmele et.

4364 Tabip efsuncunun sözünü beğenmez; efsuncu da tabibe kıymet vermez.

4365 Birinin sözüne göre, ilâc alınırsa, hastalığa iyi gelir; diğerinin sözüne göre, muska taşırsan, cinler senden uzaklaşır.

LIV.

RÜYÂ TÂBİRCİLERİ İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4366 Bir ilim de rüyâ ilmidir; rüyâ görünce, yoran kimse onu hayra çevirir.

4367 İnsan uyuyunca, rüyâ görür; tâbirci yormasını bilirse, dediği derhâl çıkar.

4368 Bu rüyâ yoran kimse onu iyiye yorarsa, rüyâ dâimâ iyi çıkar ve insan sevinir.

4369 Eğer rüyâ münâsebetsiz ve çok fena ise, fakirlere sadaka vererek, vücûdu onun şerrinden korumak lâzımdır.

4370 Bu rüyâ ilmine bak, merhametli Tanrı kulunun iyiliğini arzuladı ve ona rüyâda alâmetler gösterdi.

4371 Rüyâ iyi olursa, onu görünce, sevinmeli; fena bir rüyâ görünce de, kalkıp Tanrıya sığınmalıdır.

4372 Fakirlere gümüş ve mal dağıtılırsa, Tanrı insanı belâ ve kazalardan muhâfaza eder.

4373 Rüyâ tâbire bakar, rüyâyı dâimâ iyiye yor; ey rüyâ yoran kimse, rüyâyı çok dikkatli incele.

4374 Rüyâları böyle iyi yoran bunlardır; onlar bilgileri ve gönülden bağlılıkları ile insana iyilik ederler.

4375 Ey kardeş bunlara karşı da iyi davran, onlara istersen kardeş, istersen dost muâmelesi yap.

LV.

MÜNECCİMLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4376 Bunlardan sonra da müneccimler gelir; iyice dikkat edersen,

4377 Yıl, ay ve günlerin hesabını bunlar tutarlar; ey kudretli insan, bu hesap çok lüzûmlu bir şeydir.

4378 Bunu öğrenmek istersen, hendese okumalısın; bundan sonra sana hesap kapısı açılır.

4379 Darb ve taksim oku, bütün kesirleri iyice öğren; bu kâmil bir insan için, mükemmel bir imtihandır; bunu yap.

4380 Sen taz'if ve tansifi iyice öğren; bunları öğrendikten sonra, aded cezrini ele al.

4381 Sonra cemi, tefrik ve mesâhaya geç; yedi kat feleği, bir çöp parçası imiş gibi, avucunda tut.

4382 Daha da istersen, cebir ve mukabele oku; bir de Oklidis'in kapısını da iyice çal.

4383 Gerek dünya işi, gerek âhiret işi olsun, inan ki, âlim bunları hesap ile birbirinden ayırarak, zapteder.

4384 Hesap bozulursa, dünya ve âhiret işi de onunla birlikte bozulur, ey iyi insan.

4385 Her hangi bir işe başlamak istersen, önce zamanın bunun için iyi veya kötü olup-olmadığını sormak lâzımdır.

4386 Gün ve ayların kutlusu olduğu gibi, kutsuzu da vardır; bunları sor ve kutlu olanını seç; ey temiz kalplı insan.

4387 Bilgili, görmüş-geçirmiş ihtiyar çok güzel söylemiş; işini her vakit bilgiliye sor ve ona göre hareket et.

4388 İnsan işe bilgi ile başlarsa, onun her işinde muvaffak olacağını önceden kabûl et.

4389 Her işte önceden bilgi edinmek faydalıdır; bilgi sonraya bırakılırsa, insan işinde muvaffak olamaz.

4390 Sözü onlara sor, fakat hemen inanıverme; her şeyi bilen Tanrıdır ve ancak ona kuvvetle sarılmalıdır.

4391 Bunlara da iyi muâmele et, anlaş; onlara çıkışma ve incitecek söz söyleyerek, kalplerini kırma.

LVI.

ŞÂİRLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4392 Sonra söz dizenler, insanları öğen veya yeren bu şâirler gelir.

4393 Bunların dili kılıçtan daha keskindir ve kalplerinin yolu ise, kıldan incedir.

4394 Derin ve ince mânalı sözleri anlamak istersen, sözü bunlardan dinle, anlarsın.

4395 İyice dikkat edersen, onlar denize dalarak, güher, inci ve yâkut çıkaran insanlara benzerler.

4396 Bunlar medhederlerse, bu medih bütün ülkelere yayılır; eğer hicvederlerse, insanın adı dâimâ kötü olarak kalır.

4397 Ey kardeş, bunlara mümkün olduğu kadar iyi muâmele et; ey dost, bunların diline düşme.

4398 Eğer kendin öğülmek istersen, bunları memnûn et; işte bu kadar.

4399 Bunlar ne isterlerse, ver, hiç bir şeyi esirgeme; böylece bunların dilinden kendini satın al.

LVII.

ÇİFTÇİLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4400 Başka bir zümre de çiftçilerdir; bunlar da lüzûmlu insanlardır.

4401 Sen bunlar ile de temas et, münâsebet kur ve böylece boğazın husûsunda endişesiz yaşa.

4402 Her canlı bunlardan istifâde eder; yemek-içmek zevkini her kese bunlar verir.

4403 Bütün canlılar, acıkan ve doyanlar, bütün yaşayanlar bunlara muhtacdırlar.

4404 Boğazının ihtiyâcını te'min etmek için, şüphesiz, sana da bunlar lâzım olacaktır.

4405 Ey kardeş, bunlar ile de temas et ve münâsebette bulun; boğazın temiz kalır ve yiyeceğin halâl olur.

4406 Her işinde tedbirli hareket eden, takvâ sâhiplerinin ileri gelenlerinden olan insan ne der, dinle.

4407 Çok ince olan bu doğru yolda yürümek istersen, ey temiz kalpli insan, önce yediğinin halâl olmasına dikkat et.

4408 Gerçekten takvâ sâhibi olmak istersen, boğazının ve sırtının nasîbi halâl olmalıdır.

4409 Fakirliğe düşmemek ve dâimâ zengin kalkmak istersen, hiç bir vakit zina etmemeğe gayret et.

4410 Kendin dâimâ itibarda kalmak istersen, ey yumuşak tabiatlı insan, hiç bir vakit fesâda karışma.

4411 Her şeyin aslını, esasını bozan fesaddır; her iyi izi ortadan silen fesaddır.

4412 Saâdeti bulan kimse fesada yaklaşmaz, sönmüş olan ateşi fesad tutuşturur.

4413 İşe bilgi ile el uzatan, temiz kalpli insan çok iyi söylemiş.

4414 Fesad etrâfında dolaşma, ona yakın gitme; nerede fesad varsa, orada itibarsızlık hâzırdır.

4415 Saâdet fesad ile bir arada duramaz, kaçar; onun ancak bir gecelik misâfir olmasına hayret etmemelidir.

4416 Çiftçilerin elleri geniş olur; Tanrının verdiğini geniş gönülle sarfederler.

4417 Her mahlûk kendi nasîbini alır; yürüyenler yiyeceklerini ve uçanlar da yemlerini bulurlar.

4418 Sen de bunlara katıl ve münâsebet kur; onlara tatlı söz söyle ve güler yüz göster.

LVIII.

SATICILAR İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4419 Bundan sonra gelenler-satıcılardır; bunlar durmadan ticâret yapar ve kâr peşinde koşarlar.

4420 Akıl ve gönüllerini hep Tanrıya yönelterek, hayatlarını kazanmak için, dünyayı dolaşırlar.

4421 Onlara katıl, git ve onlar da sana gelsinler; ne isterlerse, ver; alış-verişte bulun.

4422 Halkın beğendiği ve bu dünyada arzulanan seçme, iyi ve güzel şeyler hep onlarda bulunur.

4423 Doğudan batıya kadar gezip, dolaşırlar ve arzu ettiğin şeyleri sana getirirler.

4424 Ey bilgili cömerd insan, her türlü ipekliler, dünyanın nâdir şeyleri onlarda bulunur.

4425 Dünyayı dolaşan bu satıcılar olmasa idi, kara samur kürkü ne zaman giyerdin.

4426 Hıtay kervanları yolları toz-dumana boğmamış olsalar idi, bu çeşitli ipekliler nereden gelirdi.

4427 Satıcılar gezip-dolaşmamış olsalar idi, bu inci dizilerini kim seyre-redebilirdi.

4428 Böyle sayarsan, buna benzer şeyler pek çoktur; sözü uzatmamak için, burada kesiyorum.

4429 Bütün satıcılar hep böyle olurlar, onlara katıl ve kapını her vakit açık tut.

4430 Onlara karşı çok iyi muâmelede bulunmağa gayret et; senin adın da iyilikle uzaklara gider, buna şüphe etme.

4431 Dünyanın her tarafına adını ulaştıran bunlardır; iyi olsun, kötü olsun, adını dünyaya bunlar yayarlar.

4432 Sana az veya çok, bir şeyler hediye ederlerse, karşılığını vermek suretiyle, sen de onları sevindirmelisin.

4433 Kâr ve zarar husûsunda çok hassas olurlar; onlar ile iş görürken, bu husûsa çok dikkat etmelisin.

4434 Dünyayı gezmiş, bir çok şeyler görmüş-geçirmiş insan ne der, dinle.

4435 Dünyaya adını yaymak istersen, mümkünse, yolculara iyi muâmelede bulunmağa gayret et.

4436 Sen gerçekten meşhur olmak istersen, satıcılara iyi muâmele et ve onların haklarını ver.

4437 Ey oğul, sen iyi nâm kazanmak istersen, yolcu ve kervanlara karşı her vakit iyi hareket et.

4438 Satıcılara karşı işte böyle muâmele et ve iyi ad kazanarak, sevinç ve huzûr içinde yaşa.

LIX.

HAYVAN YETİŞTİRENLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4439 Bundan sonra hayvan yetiştirenler gelir; hayvan sürülerinin başında bunlar bulunurlar.

4440 Bunlar doğru ve dürüst insanlardır, hiç bir gizli-kapaklı tarafları yoktur ve kimseye de yük olmazlar.

4441 Yiyeceği, giyeceği ve ordunun binek atı, aygırı ile yük hayvanlarını bunlar yetiştirirler.

4442 Kımız, süt yahut yün, yağ veya yoğurt ve peynir ile evin râhatını te'min eden yaygı veya keçe hep bunlardan gelir.

4443 Bu zümreye dâhil kimseler çok faydalı insanlardır; ey yavrum, bunlar ile de iyi münâsebette bulunmalısın.

4444 Onlara katıl, karış; onları yedir, içir ve hayatını doğruluk içinde geçir.

4445 Ne isterlerse ver; ne lâzım olursa, al; hîle bilmeyen bu zümrenin dâimâ doğru hareket ettiğini gördüm.

4446 Bunlarda görgü veya bilgi arama, tavır ve hareketleri de serbest olur; ey temiz kalpli insan.

4447 Bunlar ile münâsebette kendine dikkat et; bunlar görgüsüz, usûlsüz ve kaba insanlardır.

4448 Onlara tatlı söz söyle, fakat onlara arkadaş gibi hareket etme; bunlar câhil ve haşîn insanlardır.

4449 Kanun koyan ve halk arasına karışarak, onu tecrübe yolu ile tanıyan insan çok güzel söylemiş.

4450 Bilgisiz kimseyi kendine fazla yakın tutmamalısın; yakın tutarsan, şüphesiz, münâsebetsiz bir harekette bulunur.

4451 Bak, bilgi bundan daha güzel söyler; işe dâimâ bilgi ile el uzatmalıdır.

4452 Bilgisiz kimselere yaklaşma, kendine hâkim ol; kendisine hâkim olan insan hayatını saâdet içinde geçirir.

4453 Bilgisiz insanlardan uzak dur, kaç; bilgisizin sözü ve hareketi dâimâ kabadır.

4454 İşte hayvan yetiştirenler böyle olurlar; onlara katılmak istersen, bu sözüm sana yolu gösterir.

4455 Nasıl yaşamak ve nasıl kendi nasîbini almak lâzım geldiğini işte sana açıkça izah ettim.

LX.

ZENÂAT ERBÂBI İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4456 Başka bir zümre de bu zanâat erbâbıdır; kendi hayatlarını kazanmak için, zanâat ile meşgûl olurlar.

4457 Bunlar da sana lüzûmlu insanlardır; ey yiğit, onları kendine yakın tut, faydaları dokunur.

4458 Bunlar demirci, ayak-kabıcı, derici yahut cilacı, boyacı veya okçu ve yaycıdır.

4459 Bu dünyanın süsü bunlardan gelir; hayret verici hünerler bunlardan çıkar.

4460 Bunların sayısı pek çoktur; sayarsan, söz uzar; kalanlarını sen kendin tasavvur et, ben sözümü kesiyorum.

4461 Bunlar ile de görüş-tanış; onları sevindir ki, kendi hayatın da huzûr içinde geçsin.

4462 Senin ısmarladığın bir işi yapınca, onların hizmet hakkını derhâl öde, bol-bol yedir, içir.

4463 Çok dikkat et, halk arasında seni kötülemesinler; adın lekelenmesin.

4464 Bilgili, halka merhametli, temiz ve berrak kalpli insan çok iyi söylemiş.

4465 Yalnız hayat isteme, iyi nâm iste; insana hayat ile birlikte iyi ad da lâzımdır.

4466 Kendin nihâyet öleceksin, fakat adın kalacaktır; adın iyi olursa, hayatın zevkli geçer.

4467 Kimin adı lekelenir ve kötüye çıkarsa, onun için hayırlısı ölmektir.

4468 Bu hayat bir sermâyedir, onun ile iyi ad kazanmağa çalış; onu boşuna geçirme, iyilik ile adını ebedîleştir.

LXI.

FAKİRLER İLE MÜNÂSEBETİ SÖYLER

4469 Bundan sonra fakirler gelir; onlara mal ile iyilik et, yedir, içir.

4470 Ey kardeş, bunlar sana duâcıdırlar; ey dostum, bu duâ çok iyi bir şeydir.

4471 Onlardan, karşılık olarak, mal bekleme; buna mukabil Tanrı sana cenneti nasîp eder.

4472 Onların sana veya senin onlara işiniz düşerse, memlekette temas edilecek kimseler bunlardır.

4473 Bunların işlerini hallederken, merhametli davran; böylelikle bütün bu insanlar sana yakın olurlar.

4474 Böylece kendin her iki dünya nimetini elde edersin; iyi nâm kazanırsın ve şöhretin dünyaya yayılır.

LXII.

NASIL EVLENİLECEĞİNİ SÖYLER

4475 Eğer evlenmek istersen, çok dikkatli ol ve iyi bir kız ara.

4476 Alacak kimsenin soyu-sopu ve âilesi iyi olsun; kendisinin de hayâ ve takvâ sâhibi, temiz olmasına dikkat et.

4477 Alacaksan, el değmemiş ve senden başka erkek yüzü görmemiş olan, bir âile kızı almağa çalış.

4478 Böylesi seni sever ve senden başkasını tanımaz, yakışık almayan münâsebetsiz hareketlerde de bulunmaz.

4479 Evleneceksen, kendinden aşağı derecede biri ile evlen; kendinden yüksek âilelere yaklaşma, sonra onun esiri olursun.

4480 Tecrübe etmiş olan insan ne der, dinle; tecrübeli insanın işi dâimâ mükemmeldir.

4481 Evleneceksen, kendinden aşağı derecede biri ile evlen; ömrünü huzur içinde geçirirsin.

4482 Onda yüz güzelliği arama, güzel huy ara; huyu iyi olursa, seni memnun eder.

4483 Ey takvâ sâhibi insan, evlenme; evlenirsen, kendi dengin ile evlen.

4484 Yüz güzelliği arama, güzel huy ara; huyu güzel olursa, o mükemmel demektir.

4485 Ey güzellik arayan, güzellik arama; sen al yanağını boş yere sarartma.

4486 Evlenmek isteyen kimseler şu dört nevi kadın ile evlenirler, ey erkeklerin ileri geleni.

4487 Biri zengin kadın ile evlenmek ister; biri güzel olmasını ister ve ona göz diker.

4488 Bir başkası soyu-sopunun asîl olmasını ister ve bu asâlet pâyesi ile iftihar eder.

4489 Başka biri de çok takvâ sâhibi olmasını arzular; onu bulunca, kendisini ona derhâl kaptırır.

4490 Bunlardan hangisinin daha iyi olduğunu sana söyleyeyim; evlenmek istersen, bana kulak ver.

4491 Ey seçkin ve bilgili insan, sen zengin bir kadın ile evlenmek isteyerek, kendini onun esiri durumuna sokma.

4492 O malına güvenerek, dilini uzatır; o bir çok şeyler ister ve onun bütün bu arzularını yerine getirmek icap eder.

4493 Ey güzellik arayan insanların iyisi, kadında güzellik arama, âleme maskara olursun.

4494 Kadının güzelini her kes arzular; fakat onu ancak Tanrının fazlı koruyabilir.

4495 Ey asâlet ve büyüklük arayan insan, bu asîl âile içinde küçük mevkie düşme.

4496 Soyu-sopu büyük olan kimseler yüksekten konuşurlar; sen kadın esiri olma.

4497 Ey alacağı kadının takvâ sâhibi olmasını isteyen bey-zâde, böylesine rastlarsan, her dört şeyi de bir arada elde etmiş olursun.

4498 Eğer iyi ve takvâ sâhibi bir kadın bulursan, bu fırsatı kaçırma, derhâl evlen, ey iyi insan.

4499 Arzun zenginlik ise, o tasarruf ederek, seni zenginleştirir ve yüzünü güldürür.

4500 Ahlâkı dürüst olan kimse güzel görünür; kadının güzelliği onun tavır ve hareketidir; bunu bilen bilir.

4501 Kadın takvâ sâhibi ve temiz olursa, asîl demektir ve diger üç şey de onda birleşir, ey kudretlı insan.

4502 Ey hakîm insan, takvâ sâhibi olan kadın iste; takvâ sâhibi birı bulunursa, her dört şey onda birleşmiş olur.

4503 Böyle bir kadın bulursan, çabuk davran; fırsatı kaçırma; ey merd yiğit.

LXIII.

ÇOCUKLARIN NASIL TERBİYE EDİLECEĞİNİ SÖYLER

4504 Senin ay gibi bir oğlun veya kızın doğarsa, onu kendi evinde terbiye et, bu işi başka ellere bırakma.

4505 Süt ninesi olarak iyi ve temiz bir kadın tut; oğlun kızın temiz büyür ve uzun ömürlü olur.

4506 Oğul-kıza bilgi ve edep öğret; bu her iki dünyada onlar için faydalı olur.

4507 Oğula kız al, kızı ere ver; ömrünü derdsiz geçir, ey mes'ûd insan.

4508 Oğula bütün fazîletleri tam olarak öğret; o bu fazîletler ile ileride mal sâhibi olur.

4509 Oğulu başı-boş dolaşmağa bırakma; başı boş kalırsa, her tarafa gider ve yazık olur.

4510 Kızı çabuk evlendir, uzun müddet evde tutma, yoksa hastalığa lüzûm kalmadan, yalnız bu peşimanlık seni öldürür.

4511 Ey dost arkadaş, sana kesin bir söz söyleyeyim; bu kızlar doğmasa, doğarsa yaşamasa daha iyi olur.

4512 Eğer dünyaya gelirse, onun yerinin toprağın altı veya evinin mezara komşu olması daha hayırlıdır.

4513 Kadınları her vakit evde muhafâza et; kadının içi dışı gibi olmaz.

4514 Yabancıyı eve sokma, kadını dışarıya çıkarma; bu kadınları sokakta gören göz onların gönlünü çeler.

4515 Göz görmezse, gönül arzu etmez; ey oğul, gözün görürse, gönlün arzular.

4516 Gözünü gözetirsen, gönlün bir şeye akmaz; arzu etmeyince de, insan hiç bir şeye kapılmaz.

4517 Yemekte, içmekte kadınları erkeklere katma; eğer katarsan, ölçüyü kaçırırlar.

4518 Kadını evden dışarı bırakma; eger çıkarsa, doğru yoldan şaşar.

4519 Kadının aslı ettir; etimuhâfaza etmeli; gözetmezsen, et kokar; bunun çâresi yoktur.

4520 Kadına saygı göster, ne isterse, ver; evin kapısını kilitle ve eve erkek sokma.

4521 Bunlarda öteden beri vefa yoktur; gözleri nereye bakarsa, gönülleri oraya akar.

4522 Onlar zahmetle süren ve yetişen bir ağaca benzer; meyvası zehirdir, ona karşı iştiha ve ihtiras besleme.

4523 Nice bin kudretli ve erlerin eri erkekler kadınlar yüzünden mahvolup-gitmişlerdir.

4524 Nice al yanaklı ve yüzü sıhhatle pırıl-pırıl parlayan erkekler, kadınlar yüzünden, toprak olup-gitmişlerdir.

4525 Bu kadınlar binlerce nâmlı ve şöhretli kahramanları diri-diri yere gömmüşlerdir.

4526 Onları nasıl zapt ve rapt altına alabilirsin; meger ki, her şeyi koruyan Tanrı onlarla başa çıksın.

LXIV.

HİZMETÇİLERE NASIL MUÂMELE EDİLECEĞİNİ SÖYLER

4527 Bir de hizmetçilere iyi muâmele et; onlara yiyecek, içecek ver ve giyeceklerini eksik etme.

4528 Onlara kudretleri nisbetinde iş ver; kadir Tanrı bunların hesabını senden soracaktır.

4529 Onlara kudretlerinin fevkinde işler yaptırıp, eziyet etme; aksi hâlde karşında Tanrıyı bulursun.

4530 Onlar da Allahın kuludur; onlara zulüm ederek, kendine cehennemi satın alma.

4531 Sen büyüksün, onlar senden küçüktür; büyük küçüğe karşı dâimâ lütufkâr ve müşfik olur.

4532 Ne kadar büyük olsan da, alçak gönüllü ol; ey oğul, büyüğe tevâzû yakışır.

4533 Dinle, akıl sâhibi sana ne der, ey geniş bilgili insan, bu söze göre hareket et.

4534 Eğer sen bey ve halkın büyüğü olursan, buna karşı tevâzû ve nezâket fedakârlığını göze al.

4535 Kendini unutma, hareketlerinde doğru yoldan şaşma; saâdetin yolunu kapama ki, o sana sağ-sâlim erişebilsin.

4536 Evini-barkını çok temiz ve pâk tut; ey cömert ve açık elli insan, bu sana saâdet getirir.

4537 Bir de yiyeceği, içeceği ve tuz-ekmeği bol tut; iyi nâm kazanırsın ve saâdet sana yâr olur.

4538 İradına göre masrâfını ayarla; masrâfına göre de derhâl irâdını tanzim et.

4539 Alırken-verirken kolaylık göster ve dürüst hareket et; böyle yaparsan, yolun her vakit açık olur.

4540 Eğer elin dara girerse, ey mert yiğit, başkalarına bundan sızlanma.

4541 Sevenlerin duyar, fakat yardımına koşmazlar; seni sevmeyenler ise, gülmek için bir fırsat bulurlar.

4542 Arkadaş, dost veya kardeş nazarında itibârın kalmaz ve bunun acısından gönülün yaralanır.

4543 İyi insanlara katıl ve onlarla münâsebette bulun; insan ol ve insanlar arasında yaşa.

4544 Hisseli işlere girişme ve böyle işe mal yatırma; al yanağın peşimanlıktan sararır.

4545 Evin-barkın büyük ve işlek yollara yakın olmasın, sana zararı dokunur; bunu iyice düşün.

4546 Beye veya taşan nehre komşu olma; hisara yakın durma, ey dürüst kalpli insan.

4547 Bu üç komşuluktan sana bir fayda olmadığı gibi, bunlardan gelecek zarar da önlenemez.

4548 Ev almak istersen, komşusunu sor; yer almak istersen, suyunu sor.

4549 Kötüye katılma, selâmetle yürü, dâimâ doğru ve dürüst ol; küheylân gibi, meydanda cevelân et.

4550 Ne varsa, ona kanâat et, bey adını al; hırsına hâkim ol ve huzûr içinde yaşa.

4551 Ölümü unutma, gaflete düşmezsin; rabbini unutma, gözün kapalı kalmaz.

4552 Sözünü düşünerek söyle, sana keder gelmez; hayatını boşuna geçirme, peşiman olmazsın.

4553 Çok gurûrlanma, her kes senden tiksinir; çok hasis de olma, sana söğerler.

4554 Alçak gönüllü ve insanlığa karşı insanlık gösteren adam ne der, dinle.

4555 Sen iyi nâm kazanmak istersen, gayret et, çok cömert olmağa çalış.

4556 Hür insanı gerçekten kul etmek istersen, cömert ol, mal dağıt; karşılığını görürsün.

4557 Bir gün başının göklere ermesini istersen, her işi dikkatle ve bilgi ile yap.

4558 Adının dünyaya yayılmasını istersen, yolcuya iyi muâmele et, adın dünyayı dolaşır.

4559 Huzûr içinde yaşamak istersen, ey yumuşak huylu insan, ihmâlkârlığı bir tarafa bırak.

4560 Tanrıya kulluk etmek istersen, vücûda arzuladığı şeyleri verme ve bunun kapısını kapat.

4561 Her türlü iyiliğe erişmek istersen, vücûdu zapt ve rapt altına al ve nefsine hâkim ol.

4562 Takvâ sâhibi çok güzel söylemiş, ey ürkek ve müteredditt insan, buna göre hareket et.

4563 Bu vücûdun dilek ve arzusunu yerine getirme; dileğine kavuşursa, sâhibinin başını yer.

4564 Ona iyilik yaparsan, o sana kötülük eder; ona kötülük yaparsan, çâresiz, sana karşı boyun eğer.

4565 Öğdülmiş sözünü bitirdi ve:— Ey kardeş avâmın tavır ve hareketi böyledir — dedi —

4566 İşte, duyduğun gibi, sana izah ettim; bunları anladınsa, artık soracak bir şeyin kalmamıştır.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

4567 Odgurmış cevap verdi ve: — Ben bu sözlerin hepsini dinledim, ey dürüst tabiatli insan — dedi —

4568 Sana soracak bir şeyim daha var, onu da bana izah et.

4569 Ben insanlara karışırsam, onlara gidip-gelirken, bunu endişesiz ve huzûr ile yapmam lâzımdır.

4570 Şüphesiz, beni yemeğe çağıracaklar ve ben çağırınca, onlar da bana geleceklerdir.

4571 Yemeğe nasıl gitmeli ve yemeği nasıl yemeli; çağırırken de nasıl çağırmalı, ey kardeş.

4572 Bunu da bana açık olarak söyle, bu hususta da bir az mâlûmatım olsun.

LXV.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A ZİYÂFETE GİTMEK ÂDÂBINI SÖYLER

4573 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey kardeş, bu da izah edilmesi gereken bir şeydir — dedi —

4574 Çağıran kimseler muhtelif sınıf ve tabakalara mensûp olduğu gibi, ziyâfetler de türlü-türlü olur.

4575 Bunlardan biri — düğün ziyâfetidir; biri de — ya bir oğlun doğumu sünneti dolayısiyle verilen ziyâfettir.

4576 Bir de eş, dost yahut arkadaş, ahbap, büyük veya küçük, yakın veya veya kardeş ziyâfete çağırır.

4577 Yahut bir ölü için yapılan yog aşı olur yahut biri bir rütbe alınca, başkalarına ziyâfet çeker.

4578 Bu ziyâfetlerden hangisine gitmek ve hangisine gitmemek icap ettiğini bilmek lâzımdır.

4579 Arkadaş, dost, ahbap ve kardeş ziyâfetleri olursa, oraya gidip eşi, dostu görmelidir.

4580 Ziyâfette bilhassa yat ve yabancılara itina göstermeli, yiyecek ve içeceğin az veya çok dağıtılmasına dikkat etmelidir.

4581 Yakın komşu senin için bir ziyâfet verir yahut âhiret kardeşin seni dâvet ederse, ey yiğit,

4582 Onlara git, gönüllerini kırma; onları sevindir ve kendin de sevin, ey oğul.

4583 Eğer senin için bir ziyâfet çekerlerse, o ziyâfete de git; yemeklerini yiyerek, onları memnûn et.

4584 Bunların dışında başka ziyâfetlere dâvet ederlerse, bunlara gitmemek daha iyidir, gönlün yaralanır.

4585 Oturma yerleri yarım-yamalak olur; duracak yeri bulunmaz; ey asîl nesepli insan, kalbin kırılır.

4586 Ya ziyâfettekiler sarhoş olup, kavga ederler; yediğin içine sinmez, sâdece canın sıkılır.

4587 Bir doyumluk bu yiyecek ve içecek için, kendini zorla itibardan düşürme.

4588 Boğazına hâkim olan ve icap ettiği zaman kendisini yemekten men' edebilen insan ne der, dinle.

4589 Boğazını gözet ve aşağılık insan olma; bir boğaz için, insanların kulu durumuna düşme.

4590 Şimdiye kadar itibarda bulunmuş bir çok kimseleri gördüm; boğazlarına hâkim olmadıkları için, toprak olup-gittiler.

4591 Memlekette yükselmiş bir çok insan gördüm; boğazlarının esiri oldular ve toprağa düştüler.

4592 Bir çok zenginler gördüm, boğazlarının esiri oldular ve böylece iflâs ederek, tekrar fakirliğe düştüler.

4593 Boğazın esiri olma, ey boğazına düşkün adam; bağazın esiri olursan, bir daha bu esâretten kurtulamazsın.

4594 Hangi ziyâfette olursa-olsun, yemek yerken, mümkün olduğu kadar, edep dâiresinde hareket et.

4595 Usûl bilmez, akılsız ve nasıl hareket edeceğini bilmeyen kimseler, usûle vâkıf insanları görünce, şaşırır-kalırlar.

4596 Senden büyük yemeğe başladıktan sonra, sen elini uzat; bak, âdet böyledir.

4597 Yemeğe sağ elini besmele ile uzat; böylece yemeğin bereketi artar, sen de zengin olursun.

4598 Başkasının önündeki lokmalara dokunma; kendi önünde ne varsa, onu al ve ye.

4599 Sofrada bıçak çıkarma ve kemik sıyırma; çok obur olma ve pek de sünepe oturma.

4600 Ne kadar tok olursa-olsun, insan ikrâm edilen yemeği reddetmemelidir; ey kardeş, yemeği adamına göre ikrâm et.

4601 Yemeği alınca, ısır ve ufak-ufak çiğne; sıcak yemeği ağzın ile üfleme.

4602 Yemek yerken, sofra üzerine sürünme; insanların huzûrunu kaçırma, hareketine dikkat et.

4603 Bütün bunlar usûl bilmezlikten ileri gelir, usûle uygun hareket et; usûl bilmeyen insanların başkalarına zararı dokunur.

4604 Usûl bilen kimse çok güzel söylemiş; insan usûl bilirse, baş-köşeye geçer.

4605 Her şeyin usûlü, âdâp ve erkânı vardır; usûlü tam olarak tatbik eden kimsenin yüzü güler.

4606 Usûl, âdâp ve erkânı bilmeyen kimse insanlara katılırsa, işinde muvaffak olamaz.

4607 Yemeğe elini uzat, haz ve arzu ile ye; ev hanımı, seni görerek, memnûn olsun.

4608 İnsan zahmet edip, sana ziyâfet hazırlarsa, bu zahmeti boşa çıkarma; onun hâtırını kırma.

4609 Gönülü uyanık insan çok doğru söylemiş; dikkat edersen, onun sözü çok renkli ve mânalıdır.

4610 İnsanın gönülü incedir, o bir sırçaya benzer; ona çok dikkat et, kaba söz söyleme, kırılır.

4611 İnsanın gönülü kırılırsa, işin tadı kaçar, yakınlık uzaklaşır ve ondan faydalanmanın arkası kesilir.

4612 Yakınlık istersen, gönülü gözet; gönül kırılırsa, yakınlık gider ve bil ki, artık o senin dostun değildir.

4613 Yemeği ölçülü ye, çok fazla yemek yeme; akıllı ve aziz insan bana böyle dedi.

4614 Çok yiyenlerin yemeği hazmolunmaz; yemeği iyi hazmedemeyen kimseler dâimâ hasta olurlar.

4615 Hastalık boğazdan girer, boğazı koru, yemeği ölçü ile ye; insan her vakit az yeyip, az içmelidir.

4616 İnsana bir hastalık gelirse, onu derhâl kuvvetten düşürür; tedâvi edilmezse, ölüm koşar-gelir.

4617 Tabip hakîm de çok güzel söylemiş; hakîmlerin sözüne kim fena diyebilir.

4618 Hastalık ölümün ilk habercisidir; insan hastalandımı, ölüm yanıbaşındadır.

4619 Hastalık belâ ve mihnettir ve ölümün öncüsüdür; ölümün zevki yoktur, onun iyisi olmaz.

4620 Ben insanım — diyen âdem-oğlu sıcağı ve soğuğu ayırt edebilmelidir.

4621 Uygun olan şeyleri yemek için, önce tabiatı bilmeli; tabiata uygun olmayan yemeklere mümkün mertebe yanaşmamalıdır.

4622 Sıcaklık fazlalaşırsa, üzerine derhâl soğuk bir şey içmeli; soğukluk fazlalaşırsa, onu sıcak ile tâdil etmelidir.

4623 Yaşın genç ve ömrün bahar yıllarında ise, soğuk şeyler kullan, kanın bunları ısıtır.

4624 Yaşın kırktan fazla ve mevsim son bahar ise, tabiatini sıcak şeyler ile tanzim et.

4625 Yaşın altmış ve vaktin de kış ise, sıcak şeyler kullan; soğuk şeyler ile arkadaşlık etme.

4626 Kuruluk ve soğukluk fazlalaşırsa, sıcak ve yaş şeyleri hazır tut; bu ikisi onlara karşı koyar.

4627 Bu yaşlık ve soğukluk fazlalaşır ve sana zarar verirse, sıcak ve kuru şeyler ile onları karşıla.

4628 Tabiatin soğuk ise, onu sıcakla kuvvetlendir; sıcak ise, soğuk şeyler ye ve soğuk şeyler iç.

4629 Eğer tabiatin kat'î olarak ılık ise, onu, sırasına göre, sıcak ve soğuk şeyler ile besle.

4630 Tabiatini bu şekilde tanzim et, hayatın huzûr ve sıhhat içinde geçer.

4631 Tabip ne söylemiş, dinle; bunun mânasını anlayarak yaşa, kuzum.

4632 Ben senin tabiatini izah edeyim; bu ya kızıl, sarı, ak veya kara olur.

4633 Bunlardan her biri diğerlerine düşmandır; düşman düşmana yaklaşınca, bu renkler ile ayırt edilir.

4634 Tabiati mûtedil tutmak için, insanın akıllı olması gerektir; uygun olan ne ise, ancak o şeyler yenmelidir.

4635 İnsan ile hayvan arasındaki fark, tabiate uygun şeyleri yemekle belli olur, ey oğul.

4636 İmdi ak-sakal ne der, dinle; bunu anlamağa çalış ve ihtiyârlığında şaşırma.

4637 İnsan kırk yaşına gelir ve kendi tabiatini bilmezse, nutuk sâhibi olmasına rağmen, o tam bir hayvandır.

4638 Tecrübe ve görgüsünden bilgi edinmeyen kimseyi insandan saymamalı, ey temiz kalpli insan.

4639 Tecrübelerine rağmen, hareketini tanzim edemeyen kimseye ,,hayvan'' derlerse, doğru söylemiş olurlar.

4640 Zaman geçtiği hâlde, hikmet sâhibi olmamış ise, ona ,,insan'' değil ,,hayvan'' demelidir.

4641 Dikkat edersen, tabipler çok iyi söylemişler: insan yemeği ne kadar az yerse, o kadar sıhhatli ve neşeli olur.

4642 Dâimâ sıhhatte kalmak ve hiç hasta olmamak istersen, ,,az'' adlı ilâc ye ve öyle yaşa, ey bey-zâdem.

4643 Uzun zaman huzûr içinde ve râhat yaşamak istersen, ,,dil'' adlı eti ye ve öyle yaşa, ey temiz kalpli insan.

LXVI.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ 'A ZİYÂFETE DÂVET USÛLÜNÜ SÖYLER

4644 Eğer sen başkalarını dâvet etmek istersen, dâvet et, fakat bunun için evvelce çok iyi hazırlık gör.

4645 Ev-bark sofra ve tabakların temiz, odan minderlerle döşenmiş, yiyecek ve içeceklerin de seçkin olmalıdır.

4646 Misâfirlerin arzu ile yiyebilmeleri için, yiyecek ve içeceklerin temiz ve lezzetli olması lâzımdır.

4647 Ziyâfete dâvet etmezsen, bir kusûr işlemiş olursun; dâvet edersen, gelenler, bir kusûr yerine, bin kusûr bulurlar.

4648 Bütün misâfirlerin sofradan doyarak kalkması için, yiyecek ve içeceği mümkün mertebe iyi ve temiz hazırla.

4649 Arkadaş, kardeş, uzak ve yakın, her kesin hakkını gözet ve onları yemeğe dâvet et.

4650 Gelen gelir; gelmeyenler olursa, onların da hâtırı kalmamış olur.

4651 Boğaz meselesinden doğan öfke çok fena bir şeydir; insan ölünceye kadar kin ve intikam besler.

4652 Dikkat et, her kese yiyecek ve içecek yetiştir; geciken varsa, onu da yemeksiz bırakma.

4653 Yemekte misâfirin içeceğini eksik etme; biri biter-bitmez, diğeri hazır bulunsun.

4654 Yemek yenilen yerde içecek de bulunmalı; yiyecek ve içecek birbirine denk olmalıdır.

4655 Yemek yanında içecek de hazır olmazsa, o yemek, yiyenler için, zehir olur.

4656 İster fuka', ister mîzâb, istersen cülengbîn veya cülâb şertbetlerini ver.

4657 Bunlardan başka daha neler vereceğini bana sorma; bunu başkalarına sor.

4658 Büyükler yemeklerini yeyip, sofradan kalktıktan sonra, küçüklere yiyecek ve içecek verilmelidir.

4659 Her kese yemek yetiştir, hiç kimseyi gözden kaçırma; onları aç bırakma, sana söğerek dönmesinler.

4660 Yiyecek ve içecek tamam olunca, çerez ve meyva ver; kuru ve yaş meyva yanında, bir mikdar simiş de bulunsun.

4661 Hediye ver; gücün yeterse, ipekli kumaş ver; mümkün ise, diş kirası ver ki, gelenlerin ağzı kapansın.

4662 Bu ziyâfet işi böylece tamam olur, kapıları aç; misâfirler gitmek isterlerse, artık onlara mâni olma.

4663 Ziyâfete dâvet edenler dört zümre olduğu gibi, buna icâbet eden insanlar da dört türlü olur, ey yavrum.

4664 Bunlardan biri dâvet edildiği her ziyâfete gider ve ziyâfette ne ikrâm edilirse, yer, içer.

4665 Fakat kendisi evine başkalarını çağırmaz; yemeğini evine kapanıp, yalnız başına yer.

4666 Biri de ziyâfete gider, yemeği yer ve kendisi de onu yemeğe dâvet eder.

4667 Biri de, kendisi ziyâfete gitmediği gibi, başkalarını da evine dâvet etmez.

4668 Böyle bir insan ölüdür, sen onu diriden sayma; ona katılma ve onunla birlikte bulunma.

4669 Bir kısmı da dâvete gitmez; fakat kendisi, hayvanlar keserek, başkalarını ziyâfete çağırır.

4670 Bunlardan en iyisi bu sonuncusudur, hakîm ve âlim insanların beğendikleri hareket de budur.

4671 İster ziyâfete git, ister gitme; fakat boğazına hâkim ol, yemeği az ye ve sıhhatle yaşa.

4672 Çok yiyen insan her vakit hastalıklı olur; yüzü sarı, kendisi cılız olur ve itibardan düşer.

4673 Mizâcı bilen, fikir ve bilgisi geniş olan tabip de bu hususta bunu teyit eder bir söz söylemişrir.

4674 İnsana hastalık boğazdan ve yemekle birlikte girer; hastalık insanı ihtiyarlatır ve o ömrünü tamamlayamaz.

4675 Boğazı dâimâ gözet ve hasta olmamağa çalış; hastalık insanın yüzünü yişin yapar.

4676 Ziyâfet işi, gerek dâvete icâbette, gerek başkasını dâvet ederken, işte böyle olur.

4677 İşte ben söyledim, sen dinledin; bunu şimdilik kâfi bul ve sözü uzatma.

4678 Eğer insanlar arasına karışmak istersen, bu dünyanın hâli, tavrı ve yolu budur.

4679 Ey gönlümün ışığı ve gerçekten yakınım olan insan, sözümün mânasını anla ve iyice düşün.

LXVII.

ODGURMIŞ ÖĞDÜLMİŞ 'E DÜNYADAN YÜZ ÇEVİRİP, OLANA KANÂAT ETTİĞİNİ SÖYLER

4680 Odgurmış cevap verdi ve: — Ben sözlerini dinledim; şimdi sen de bunların mahzurlu taraflarını dinle — dedi —

4681 Senin söylediğin bütün bu şeyleri insanlar öğrenirlerse, bu dünyada dilek ve arzularına erişirler.

4682 Fakat hayat yalnız yiyip-içmektenmi ibârettir; ey hakîm âlim, önce bunu bilmelidir.

4683 Bu dünyada uzun müddet kalmayacak olduktan sonra, insanın bu kadar zahmete katlanıp, bu malı toplaması neye yarar.

4684 İnsan bu dünya peşinde koşarsa, tâat ve ibâdet işini bir tarafa bırakır.

4685 Bugün senin bana geldiğinden beri, bak işte, bütün ibâdet olduğu gibi geri kaldı.

4686 Yalnız bir tek insan ile görüşüp-konuşmak beni bu derece zarara sokarsa, artık bana gücenme ve beni zorlama.

4687 Ben kalkıp, kasaba ve şehre inersem, bütün işim-gücüm insanlar ile olacaktır.

4688 Ben tâat ve ibâdetimi nasıl edâ edebilirim; bu kapı artık benim için kapanmış olacaktır.

4689 Gençlikten ayrıldım, bugün artık ihtiyarladım; hayatımı Tanrıya hamd u senâ ve ibâdet ile geçirdim.

4690 Heder olacak bir hayata tekrar geri dönmek bana yakışırmı, ey merhametli insan.

4691 Bilgisi ırmak gibi gür akan âlim ne iyi söylemiş; ey temiz kalpli insan, sen bunu dinle.

4692 İhtiyarlıkta yapılacak işleri gençken yapmağa çalış; insan ihtiyarlayınca, kuvveti kalmaz ve bunlar yapılamaz.

4693 Gençlikte davran, Tanrıya ibâdet kıl; ihtiyarlıkta bu yapılamaz, bunu iyice bil.

4694 Genç iken iyi hareket etmeğe çalış; ihtiyarlık gelince, bu ateş söner.

4695 Yiğitlik çağında her iyilikten kendisine bir hisse almak ne kadar güzel bir şeydir.

4696 İhtiyarlamış bir kimsenin vaktini heder ederek, gençken yapılması icâp eden şeyler ile uğraşması ne kadar yakışıksız olur.

4697 Dünya malı hayat için yaratılmıştır; hayat sona erince, mal derdi de ortadan kalkar.

4698 Mal toplaya-toplaya hayatın sonuna geldi; nefesin kesilirse, bunları kime bırakacağın bellidir.

4699 Senin dediğin gebi, hükümdarın hizmetine girdiğimi ve eş-dost ile halkın tavır ve hareketini tam öğrendiğimi düşünelim.

4700 Sonunda ölecek olduktan sonra, bunun faydası ne; bütün bunlardan elinde kalacak olan iki bez parçasıdır.

4701 Sıcakta bu kadar terleyecek ve soğukta bu kadar titreyeceksin ve neticede iki arzunu elde edeceksin, ey müslüman yiğit.

4702 Biri bu dünya malı ile kendini yükseltmek, biri de memlekette sözü geçen bir adam olmaktır.

4703 Eğer bu ikisini elde ettikten sonra, ölümün pençesine düşmeyecek ve burada ebedî olarak kalacak olsa idim, bu çok güzel bir şey olurdu.

4704 Bu iki zevki ölüm benim elimden aldıktan sonra, şimdi bu dünyanın bana ne lüzûmu var; ey derin bilgili insan.

4705 İnsanlar arasında saâdete nâil olan kimsenin nişanı olur, onun iyiliği günden-güne artar.

4706 Eğer insan tâlihsiz ise, o başkalarını kendisinden soğutur ve ihtiyarlık gününde ahlâkı bozulur.

4707 Hakîm ve bilgisi geniş olan insan çok iyi söylemiş; ey al yanaklı, sen bunu dinle.

4708 İnsanların kutlusu yükseldikçe iyi olur ve kötülüğü bırakır.

4709 Şunu açık olarak bil ki, ihtiyarladığı hâlde, nefsine uyarak, onun peşinde koşan kimse de insanların tâlihsizidir.

4710 Dünyayı isteyip, eline alan ve kendisine demirden şehir ve kale yaptıran kimse nerede.

4711 Bu dünyayı bulan ve kartala binerek, mâvî göğe çıkan o küstah köpek nerede.

4712 „Ben Tanrıyım" diyen ve sonunda Tanrının denizin dibine gönderdiği küstah nerede.

4713 Bu dünya malını toplayan ve malı ile birlikte yerin dibine geçen insan nerede.

4714 Doğudan batıya kadar sefer ederek, bir çok memleketleri hâkimiyeti altına alan dünya beyi nerede.

4715 Asâsı yılana çevirilen ve deniz yarılarak, oradan yürüyüp geçen insan nerede.

4716 Peri, kuş ve insanlara hukmeden o âdil insan nerede.

4717 Ölüleri dirilten insan nerede; o da nihâyet ölümün esiri olmuştur.

4718 İnsanlar arasında seçilmiş olan o iyi zât nerede; dünya onsuz boş kaldı, bir tarafı eksildi.

4719 Bu saydıklarımın hepsini ölüm yakaladı ve götürdü; ey temiz kalpli insan, senimi burada bırakacaktır.

4720 Bu dünyanın kanûnu böyledir; ister buna göre hareket et, ister aksi yolu tut.

4721 Dikkat et, imdi bu kara toprak altına ne çeşit insanlar girmiştir; onun çukuru hâlâ dolmamıştır.

4722 Kara toprağın altını bir az açıp baksa idin, orada ne kadar seçkin ve iyi insanların cesetlerini görürdün.

Ne beyler kara toprak olmuş, yatarlar; ne âlim ve hakîmler olup, toprağa karışmışlardır.

4724 Ben orada beyi kuldan seçemiyorum; gözüm fakiri zenginden ayırt edemiyor.

4725 Hayatlarında hiç bir hastalık görmeyen ne kadar cesûr ve mağrûr insanlar kara toprak altına girdiler; kımıldanmağa mecâlleri yok.

Bütün bu insanlar toprağı döşendiler; burada senin ile benmi diri kalacağız.

Bu büyük yolda yalnız dinlenmek için bir az duran yolcu ev-bark yapmaz.

4728 Ben içimdeki bütün arzu ve dilekleri yok ettim; beni bırak, Tanrım bana yeter bir destektir.

4729 İnsanı kul eden bu ihtirastır; ben ihtirâsı bıraktım, artık gözüm toktur.

Dünyayı bırakmış ve bu dönek dünyadan bıkmış olan insan ne der, dinle.

Ben bu dünyada dileğimi buldum, her türlü ihtiras gözümden silindi.

Bu dünya ile ilgimi kestim ve bütün dilek ve arzuları üzerimden attım, artık dileğim kalmadı; işte bu kadar.

4733 Bu dünya bir tarladır, burada bugün ne ekilirse, yarın o biçilir.

4734 İyilik tohumu ekilirse, iyilik çıkar ve bu iyilik senin için yiyecek ve giyecek olur.

4735 Fenâlık tohumu ekilirse, fenâlık çıkar ve bu fenâlık yarın insanın boynuna bir yük olur.

4736 Bugün bu nefsi ve arzuları üzerimden atmadan, benim yarın iyilik bulmama imkân yoktur.

Bu dünya seni terketmeden, sen onu bırak; o senden bıkmadan, sen daha önce davran, onu gözünden düşür.

4738 Sen onu terketmezsen, o seni bırakacaktır; sen ondan bıkmazsan, o senden bıkacaktır.

4739 Böyle olduktan sonra, bu dünyanın ne lüzûmu var; onun seni terketmesini beklemektense, sen onu bırak.

4740 Bunu bırak, şimdi o dünyayı iste ve orada huzûr içinde, ebedî hayat sür.

4741 Bundan daha iyisi de var; eğer yapabilirsen, bunların ikisini de isteme.

4742 Yürü, bu iki dünyanın sâhibini iste; dünya ve âhiret, bu ikisinin de ne lüzûmu var.

4743 Türeteni bulursan, türeyen senindir; yaratanı bulursan, yaratılan senindir.

4744 Türeyenden korkma ve ondan hiç bir dilekte bulunma; türetenden kork ve her şeyi ondan iste.

4745 Türeten rabbin ibâdetini geri bırakıp, türeyene uymak ve ona hizmet etmek değermi.

4746 Hizmetkârın şu iki şeyden başka kazancı yoktur: ya onun hizmeti makbûle geçer ve başı yükselir.

4747 Yahut hizmeti ve zahmetleri makbûle geçmez; vakti ve ömrü boşuna harcanmış olur.

4748 Eğer hizmeti makbûle geçer ve bey yükseltirse, aradığını bulduğu gün, o artık kendisine hâkim olamaz.

4749 Bunun için bâzan aç, bâzan tok koşmak lâzım; beyi râhat ederse, onun zahmetini hizmetkârının yüklenmesi lâzımdır.

4750 Eğer onun bu yapmış olduğu hizmeti makbûle geçmezse, bütün bir hayat, çok yazık ki, boşuna geçmiş olur.

4751 Söyle, hizmetkârın elde ettiği nedir, onun bu hizmetinde ne gibi bir zevk vardır.

4752 Hizmetkârlık âdâp ve erkânı hakkında Ila büyüğü ne der, dinle.

4753 Dikkat edersen, bu beylerin işi ters bir iştir; insan çok çalışmakla onlara kendisini kolay-kolay beğendiremez.

4754 Hizmeti beğenilirse, o kendi-kendisine hâkim olamaz; hizmeti beğenilmezse, o günden-güne itibardan düşer.

4755 Ey hizmeti çok olan insan, sen hizmetine güvenme; bu hizmet, sonunda, senin başına mal olur.

4756 O „memnûn oldu" derken, ortalığı berbat eder, söğer; „yüzü guidü" derken, hiddetlenir, kaşlarını çatar.

4757 Onların tabiatlerini tamamiyle öğrenmek imkânsızdır; yapacakları fenalıkları da önlemek mümkün değildir.

4758 Ey oğul, bu dünya bir kasırga rüzgârıdır; o hiç bir yerde karar etmeyen bir gölgedir.

4759 Dikkat edersen, o ancak göze görünen bir serâptır; tutmak istersen, ele girmez, yok olur.

4760 Bu saâdet nöbeti, bak, sıra ile gelir; o dönektir, kaçmak ister, bir de çabuk ihtiyarlar.

4761 Bana böyle bir dünyanın lüzûmu yoktur; bu sıtmaya benzeyen saâdet nöbetini de istemem, ey kahraman yiğit.

4762 Rabbimin zikri bana kâfi bir iştir ve yerinde bir sevinçtir; onun emirlerini yerine getirmek, benim için kâfi bir meşgaledir.

4763 Rabbimin sevdiği işler kâfi gelmezse, mücâdele etmek için, düşmanım olan şeytan vardır.

4764 Her arzumu Tanrıdan diler ve ona ümit bağlarım; her şeyde Tanrıya iltica eder ve ona güvenirim.

4765 Giymek için, koyun yünü ve yemek için, arpa aşı bana yeter; ey kardeş, bu dünyadan başka bir şey beklemiyorum.

4766 Mağarada yaşayan, merhametli ve takvâ sâhibi insan ne der, dinle.

4767 Dünyadan kendi hissemi aldım; kepekten yiyecek ile koyun yününden elbise bana yeter.

4768 Kepek yemeği, benim için, şekerden daha tatlıdır; bu beyaz elbise, sırmalı ipeklilere bedeldir.

4769 Her yiyecek ve içecekten ancak karnı doyuracak kadar yemeli; çünkü ister arpa, ister darı olsun, bu da benim karnımı doyuracaktır.

4770 Ey kardeş, sen ölmeyecek kadar bir şey ye; öküz gibi çok yeme, mizacın bozulur.

4771 Zevk-safa sürme, zevkin cezası çok ağırdır; zevk karşılığında elde edilen yer berbat bir bataklıktır.

4772 Ekşi veya tatlı yemekler boğaz zevkidir; boğazına düşkün adam hayvandan başka bir şey değildir.

4773 İnsanlar ipekli ve sırma elbiseler giyerler; sen ancak vücûdunu örtecek bir şeyle iktifa et, ey erkeklerin iyisi.

4774 Boğaz bir doyarsa, bu iki gün devam eder; sırta giyilen bir elbise iki yıl dayanır.

4775 Bu iki şey için insanların hizmetine girmekle, kendini bile-bile kul etmek değer mi.

4776 Yukarıda Arş 'tan aşağıdaki toprağa kadar, dünyada mevcut ne varsa, bunların hepsi, istisnâsız, muhtac durumdadır.

4777 Her şeyden müstağni ancak bir Tanrı vardır; o ihtiyacları bilir, merhametli ve halîmdir.

4778 Gönlümü ihlâs ile bir olan Tanrıya ulaştırdım; isteyici sıfatı ile yalnız onu istiyorum.

4779 Onun varlığına gönülden iman ettim; gönlüm inandı ve dilim şevkle onu zikreder.

4780 Varlığını ikrar ediyor ve gece-gündüz uyumadan, onu istiyorum; fakat onu nerede arayacağımı kendim de bilmiyorum.

4781 Geceleri gözlerimi kırpmıyorum, rabbimi diliyorum; nişanını buluyorum, fakat onu gören yok.

4782 Arayan uyumaz, durmadan ara; arayıp ona yaklaşmışken, bulamadım diye, geri dönme.

4783 Durup-dinlenmeden ara; aramakla ona erişebilen yok; fakat arayıp da, bulamadım diye, yan yatmak da doğru değildir.

4784 Arayan kimse dinlenmeden koşmalıdır; dinlenerek yatan kimseler aradıklarını bulamadılar.

4785 Durmadan arayanlar neler bulmazlar; kim dinlenip-yatmakla arzusuna kavuşur.

4786 İlk önce, severek, o beni arzuladı; ben de şimdi çırpınarak, onu arar oldum.

4787 Önce o beni ezelde istemiş idi; onun için şimdi ben de yalnız onu ister oldum.

4788 Böyle rabbimi nasıl sevmem; onu arayıp-bulmak için, nasıl çırpınıp-durmam.

4789 Muhtac olduğum zaman, başım sıkıldığı zaman, bana o yardım eder; belâ ve kaygı gelirse, beni o kurtarır.

4790 İlk önce o beni isteyerek seçti; bu sebepten şimdi ben onu gönülden arzuluyorum.

4791 Bu sözüm doğrudur, beni o yarattı, yetiştirdi ve ben de böylece büyümüş oldum.

4792 Ben halktan vaz geçtim, Tanrıya sığındım; o beni her şeyden korur.

4793 Yalnız kalırsam, bana rabbimin zikri yeter; zikretmek için, bana rabbimin adı yeter.

4794 Avunacağım, sığınacağım, desteğim ve dayanağım odur; açlığımda ve tokluğumda beni gözeten o bir olan rabbimdir.

4795 Kalbi temizlenmiş ve Tanrıya gerçekten ulaşmış olan insan ne der, dinle.

4796 Gönüldeki sırrımı sana açarım, dilek ve arzu ile sana uçarım.

4797 Benim güvenecek, avunacak ve sığınacak rabbim sensin; her şey ile ilgimi kestim, sana sığınırım.

4798 Senin o dünyadaki yerin bu dünyaya bağlıdır; bu dünya hava ve heveslerinden vazgeçmeden, o dünyayı kim kazanabilir.

4799 Bu dünyadan uzaklaşıp, ondan vaz geçmek lâzımdır; ancak böylelikle ukbâ elde edilebilir.

4800 İnsan bu dönek dünyaya sarılır ve onun zevklerine mukavemet etmezse, ebedî dünyayı nasıl bulur.

4801 Bu dünya tehlikeler ile doludur, onun şerbeti zehirdir; sen bütün içecek ve yiyeceklerde temizlik ara.

4802 Ukbâda iyi bir yer bulabilmek için insan bu dünyanın dilek ve arzularından vazgeçmelidir.

4803 Ey Öğdülmiş'im, ben sana kendi bildiklerimi söyleyeceğim; sen bunları hakikat bil.

4804 İnsan şu dört şeyden tamâmen vazgeçmedikçe, diğer dört işi iyice yapamaz.

4805 Bu dünya işini tamâmen bırakmadıkça, insan ukbâ işini yapamaz, ey inanılır insan.

4806 Ey kardeş, insanlardan uzaklaşmadıkça, Tanrıya ibâdet ile meşgûl olunamaz.

4807 Kendi nefis ve hevesinin başını ezmedikçe, vücût doğruluk yoluna giremez.

4808 Gerçek Tanrı sevgisinin girebilmesi için, insan gönlünden bütün dünya arzularını çıkarıp-atmalıdır.

4809 Bu dünya müslümanlar için bir zindandır; zindanda huzûr arama; gönlünü doğrult.

4810 Elinden geldiği kadar vücûdun isteklerini yerine getirmemeğe gayret et; ancak böylelikle kendin doğru yola girebilirsin.

4811 Bu geçici zaman ve gününü boşuna sarfetme, her geçen gecen bir daha geri dönmeyecektir.

4812 Geçen günün boşuna geçerse, sonunda peşiman olursun; bu hayatı boşuna harcarsan, onu tekrar elde edemezsin.

4813 Dinle, bilgisi deryalar kadar geniş, mütevâzî, gönlü alçak, fakat kendisi yüksek olan insan ne der.

4814 Diyardan-diyara göçen insan eşyalarını önceden gönderirse, işini daha iyi yapmış olur.

4815 Kendisi daha göç etmeden, göçünü önceden gönderirse, oraya varınca, onun için çok faydalı olur.

4816 Göçünü ister gönder, ister gönderme; fakat sonunda kendin nasılsa göçeceksin, gâfil olma.

4817 İster bey ol, ister kul, burada uzun zaman kalacak değilsin; ölüm artık seni yolda bekliyor.

4818 İster bin yıl yaşa, ister on sekiz, bir gün öleceksin; eser olarak, iyi ad bırakmağa çalış.

4819 İster zengin ol, ister yoksul ve fakir, her geçen yıl, ay ve gün hayatı kemirmektedir.

4820 Büyüklük ve şöhretle başın ne kadar göklere yükselirse-yükselsin, sonunda girip-yatacağın yer kara toprağın altıdır.

4821 Hayat nimetini elde edip de vaktini boşuna geçiren insan kendisini ateşe atmış demektir; o hayvandan farksızdır.

4822 İnsan sağlık bulup da ömrünü boşuna sarfederse, ey kardeş, bu çok çirkin bir hayat olur.

4823 Ey kardeş, sen benim kaygımı yeme; sen gözünden yaş dökerek, kendi derdin ile uğraş.

4824 Bu dünya işi sağlam bir tuzaktır; tuzağa düşme, seni sım-sıkı yakalar.

4825 Bugün sana saâdet geldi, senin arzuna göre hareket eder; fakat sen ona inanma, o yine çabuk gider.

4826 Gâfil olma, ölümü uzak sanma; onu beklemediğin bir anda, pusudan çıkan bir düşman gibi, karşında bulursun.

4827 Binlerce gâfil kimseye bu ölüm baskın yapmıştır; bir çok toplulukları bu ölüm dağıtmıştır.

4828 İmdi gönülü uyanık insan ne der, dinle; ölüme karşı gâfil davranma, zararını görürsün.

4829 Bir çok toplulukları, bak, ölüm dağıttı; ölüm hâtırıma geldikçe, göz yaşım çeşme gibi akar.

4830 ,,Ben'' diyerek, göklere yükselmek isteyenin benliği kalmadı; silâhlı ordular ona karşı kâr etmedi.

4831 Gâfil olma, hayat belli etmeden gider; bu zaman ve gün bir daha geri gelmemek üzere geçer.

4832 Huzûra dalıp, kendini avutma, yoksa günün boşuna geçer; bu saâdete inanma, o dönek ve küstahtır.

4833 ,,Ben büyüğüm'' diyeni ölüm yakaladı; ,,ben uluyum'' diyeni ölüm yendi.

4834 Ölüm bir çok şehir ve memleketleri virâneye çevirdi; ölüm bir çok saray, köşk ve evleri yıktı.

4835 Yaşayan kaç bin insan öldü ve yerin altına girip-gizlendi; orada bizim de gelmemizi bekliyorlar.

4836 Onlara dikkatle bak, gözünü aç; beyi kuldan ayırabilirmisin.

4837 Büyüklük ölüme karşı fayda etmedi; ölümden kaçan — kaçacak bir yol bulamadı.

4838 Nice ulu peygamberleri ölüm götürdü; artık kim ona karşı ilâc, deva veya silâh bulabilir.

4839 Bu cefacı dünyaya inanılmaz, o dönektir; onun tabiati vefasızdır, küstahça hareket eder.

4840 Nasıl geçerse-geçsin, onun günü çabuk geçer; iyisi de, kötüsü de, eğrisi de, doğrusu da fânidir.

4841 İnsan doysa da geçer, aç kalsa da geçer; ne beye yüz verir, ne zengin, ne de kul seçer.

4842 Onun ne huzûru ve ne de zahmeti uzun sürer; ey oğul, bu kadar gürültü ve patırdıya ne lüzûm var.

4843 Hakîm, bilgisi geniş, düşünce ve hareketi birbirine uygun olan kimse çok iyi söylemiş.

4844 Küçük bir saâdete erince, insan kendisini unutur; sözünü mâvi gökten daha yukarılara yükseltir.

4845 Nice kabadayı, kibirli ve mağrûr insanların göğüsünü ölüm ezmiş ve gözünü çıkarmıştır.

4846 İşte bu söylediklerim sana gerçek bağlılığımın bir nişânıdır, ey cömerdim.

4847 Bu hakikate vâkıf olan insan hiç bir zaman bu dünyaya kıymet vermez.

4848 Gençliği kaybettim, yaşım ileriledi; misk yerine başım kâfûr örttündü.

4849 Ey insanların iyisi, bundan sonra artık, şüphesiz, ölüme hazırlanma zamanı gelmiştir.

4850 Ölüm kaygısı sardı, sevinç artık bizden gitti; ölümden sonra, acabâ, hâlimiz nice olacaktır.

4851 Ey temiz kalpli insan, ben bu kaygı ve endişe içinde kıvranırken, nasıl kalkıp, hükûmdarın yanına giderim.

4852 Hukümdar benden hiç istifâde edemeyecektir; kendisine faydalı olmamı istiyorsa, ona hiç bir faydam dokunamayacaktır.

4853 Eğer beni öteki dünya için yanında istiyorsa, beni yanında farzederek, doğru yola gitsin.

4854 Kadir Tanrı insan-oğlunu iki şey için yaratmış ve bundan dolayı ona bu adı vermiştir.

4855 O ya cehennemde yanmak veya cennette bey olarak, sefa sürmek için yahud bu dünyada itibarlı veya itibarsız olmak için yaratılmıştır.

4856 İtibarlı olmak istersen, bunun yolunu göstermiştir; itibarsızlık istiyorsan, onun da yolunu çizmiştir.

4857 Şimdi kulun, Tanrının tevfikına mazhar olması için, kendi kulluğunu tam olarak yerine getirmesi lâzımdır.

4858 Eğer kul Tanrının tevfikına nâil olursa, ona bütün iyiliklerin yolu açılmış demektir.

4859 Bundan sonra da bütün ibâdetlerin yerine getirilmesine gayret etmelidir; böylece insanı binlerce iyiliklere götüren kapılar açılır.

4860 İşte benim bildiklerim bunlar idi; sana söyledim, ey iyi arkadaşım.

4861 Size benim faydalı sözlerim lâzımdır; benim sözlerim kendimden daha iyidir.

4862 Eğer ukbâ istersen, onun yolu böyledir; eğer dünya istersen, sen kendin bunu daha iyi bilirsin.

4863 Felek rast getirdi, sen saâdete kavuştun; başka ne gibi arzuların varsa, onlar da gelecektir, buna inan.

4864 Bende size faydalı olacak başka ne gibi bir iyilik var, ey iyi arkadaşım.

4865 Hukümdar beni Tanrıya bıraksın; iyiliği için, ona duâcı olayım.

4866 Bilgi istiyorsa, işte bildiklerim bunlardır; sen işittin, sana söylediklerimi ona da naklet.

4867 Sözümü tutunuz; eğer tutmazsanız, bugün ummadıklarınızın hepsi yarın başınıza gelecektir.

4868 Denizler kadar bilgili insan şu sözü çok iyi söylemiş; insan buna göre hareket ederse, bahtiyar olur.

4869 Bu sözüm, bak, bugün sana eş olur; yarın orada bunun ecrini bulursun.

4870 Gâfil olma, sözüme göre hareket etmeğe gayret et; eğer sözümü tutmazsan, işte söylediklerim başına gelir.

4871 Hukümdardan benim için özür dile; ne yapmak lâzım ise, onu yap ve bu işi hallet.

4872 Buraya gelip-gitme zahmetine katlandığın için, Tanrı sana bunun ecrini ihsan etsin, güneş gibi parla.

4873 Ey kardeş benim için kendini üzme; bana karşı duyduğun sevgiyi eksik etme.

OĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

4874 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Şimdi ben hakikat yolunu anladım — dedi —

4875 Söylediklerini dikkatle dinledim; sözlerini iyice tarttım; diyecek sözüm kalmadı.

4876 Doğru söyledin, hakikat budur; bundan başkası hep eğri yoldur.
4877 Hakikat sendedir, benimki ise, oyundur; hakikate boyun eğiyorum ve oyunu bırakıyorum.
4878 Şimdi ben gideyim, sen sağ ve esen kal; ey her iki dünya saadetine kavuşan insan.
4879 Ey kardeşim, Tanrı sana tevfik ve kuvvet versin; duâlarında beni de unutma, gönülden çıkarma.
4880 Benim için de Tanrı'ya duâ et; Tanrı beni uyandırsın ve gönül gözümü açsın.

4881 Sözünü kesti, ayağa kalktı, vedâlaştı ve evine doğru yola düştü.
4882 Atına binip, tekrar evine geldi ve girip, bir az dinlendi.
4883 Yedi, içti ve bir müddet düşünceye daldı; işittiği sözler üzerinde uzun-uzun durdu.
4884 Güneş yüzüne siyâh peçe örttü, her tarafı toz-duman rengi kapladı.
4885 Rûmî kızı zülüflerini çözerek, yüzünü örttü; her taraf siyah zülüf rengini aldı.
4886 Göğün her tarafı zenci yüzüne döndü; uçan kuşlar kondu, dolaşan mahlûklar durdu.
4887 Kalkıp, âbdest aldı ve yatsı namazını kıldı; yatak istedi ve işlerini bitirip, yattı.
4888 Bir az uykuya daldı, tekrar uyandı; Merih yıldızı tepeden kenara kaymıştı.
4889 Tekrar baktı, Ülker yıldızının başı ufka kaymış, karşısında şarktan Akrep kalkıp, yükselmişti.
4890 Tekrar bir az yattı, fakat uyuyamadı; bir nöbetçi gibi, gözünü yummadı.
4891 Uyumadan, bir müddet yattı, düşündü; göğün derisi kâfûra boyandı.
4892 Abîr serpilmiş gibi, gök alacalandı; ufuktan etrâfa dallanarak, mızraklar yükseldi.

4893 Güneş yükseldi, yerden toz kalktı; dokuz al tuğu yaklaşmağa başladı.
4894 Öğdülmiş kalkıp, âbdest aldı; namazını kıldı ve duâ etti.
4895 Kızarmış mızraklar ile kalkan ufuktan gözükürken, kalkıp, saraya gitti ve doğruca içeri girdi.

4896 Hukümdar geldiğini haber alınca, onu yanına çağırttı; Öğdülmiş huzûruna girip, ellerini kavuşturdu.
4897 Hukümdar işâret etti ve ona oturacak yer gösterdi; o edeple, vakarla gösterilen yere geçti.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

4898 Bir parça durduktan sonra, hukümdar sordu: — Ey temiz tabiatli, söyle, ne haber — dedi —
4899 Kardeşin ne diyor, işin nasıl oldu; dileğin ne oldu, arkadaşın geliyor mu.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

4900 Öğdülmiş cevap verdi, onun söylediği sözleri, neler konuştuklarını, hepsini olduğu gibi anlattı.
4901 İkisi arasında konuşulan sözleri hukümdara aynen arzetti.

4902 Hukümdar bir az durdu ve kendi-kendine düşündü; gönülü yaralandı ve gözlerinden yaş döküldü.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

4903 Hukümdar: — Kardeşin doğru söylemiş; söz onun söylediği sözdür — dedi —
4904 Bugün biz kendimize zulüm ettiğimiz gibi, ona da zulüm ve eziyet ediyoruz.
4905 Bu dünya geçicidir, kalmaz; bu kalan hayatın da ne kadar süreceği belli değildir.

4906 Hiç şüphe yok, ebedî dünya bize doğru yaklaşmaktadır; ister bize huzûr, ister zahmet getirsin, gelmesi uzun sürmez.

4907 Nerede huzûr varsa, râhat oradadır; orada insanın yeri ve yolu iyi olur.

4908 Senin kardeşin gafletten tamâmiyle kurtulmuştur; onu çağırmakla buraya getirmemize imkân yoktur.

4909 Bizim bu varlığımız hava ve hevesin esiridir; zamanımız ve hayatımız boşu-boşuna geçip-gidiyor.

4910 Dinle, imdi gönülü diri olan insan ne der; bak, sana iyi sözler ile öğüt ve nasîhat verir.

4911 Hava ve nefis sana düşmandır; imkân bulursa, hiç şüphe etme, senden eski öcünü alacaktır.

4912 Hava ve nefis canlanırsa, gönül ölür; gönül ölürse, ibâdet ihmâl edilir, ey oğul.

4913 Hava ve nefis boynunun bu kadar kalınlaşmiş olduğuna bakılırsa, bizim gönlümüz bugün ölmüş olmalıdır.

4914 Ululuk, büyüklük ve bu saâdet günleri uzun sürecek değildir, ey temiz kalpli insan.

4915 Dikkat edersen, bu dünyanın huzûru az, eziyeti çoktur; zahmeti çok olduğu gibi, üstelik bir de lânet ve bed-duâya uğramak felâketi vardır.

4916 Bilgili ve dünyada tecrübeler görerek yaşı ilerilemiş olan insan çok iyi söylemiştir.

4917 Büyüklük ile fazla sevinme ve gurûrlanma; insan büyüdükçe zahmeti de artar.

4918 Sevinç nerede ise, sonunda belâ vardır; huzûr nerede ise, bin türlü eziyet de oradadır.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

4919 Hukümdar tekrar: — Ey Öğdülmiş 'im — dedi — kardeşini buraya çağırmaktan maksadım,

4920 Beni iyiliğe sevketmesi idi; ey pehlivan, acabâ gönlüm tekrar canlanabilirmi.

4921 Direndi, buraya gelmeğe, eş-dost ve kardeşlerinin yüzünü görmeğe râzı olmadı.

4922 Dikkat edersen, söylediklerinin hepsi doğrudur; onu şimdi zorlamak da yerinde olmaz.

4923 Sana da gidip-gelmek zahmet oldu; çok konuştun, çok koştun ve çok yoruldun.

4924 Bekleyelim, bir bakalım, ey cömert; sonu ne olacak ve zaman bize daha neler gösterecektir.

4925 Gelecek hâdiseler karanlık geceye bürünmüştür, ey iyi arkadaşım, ancak parlak güneş aydınlatabilir.

4926 Zamâne yayı kuruludur; insanlara bâzan faydası, bâzan de zararı dokunur.

4927 Bütün işleri Tanrı hukmüne bırak; vakti gelince, yoluna girer ve kendiliğinden açılır, ey gönlü diri olan insan.

4928 İnsan hangi iş ile uğraşır ve ondan netice alamazsa, onu bir müddet bir tarafa bırakmalıdır; ey derin bilgili insan.

4929 Bu dünyanın huyu böyledir; peşine düşersen, senden kaçar; vaz geçsen, sana doğru gelmeğe başlar.

4930 Bir az bekleyelim ve onu tecrübe edelim; sonu ne olacak ve önümüzdeki günler bize neler gösterecek.

4931 Olabilir ki, bir gün bizi ister; iyice düşünerek, kendisi için hangisi daha faydalı ise, onu yapar.

4932 Buraya gelince, hukümdar sözünü kesti; Öğdülmiş yavaşça kalkıp, dışarı çıktı.

4933 Bu konuşmadan sonra yine bir kaç gün geçti; hukümdar iyice baktı, işin ilerisini ve gerisini düşündü.

LXVIII.

HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ODGURMIŞ'I ÜÇÜNCÜ DEFA DÂVET ETTİĞİNİ SÖYLER

4934 Hukümdar bir gün Öğdülmiş'i çağırdı ve: — Sana bir zahmet daha görünüyor — dedi —

4935 Dâvetime rağmen, kardeşin bana gelmedi; ben de bu arzu ve dileğime kavuşamadım.

4936 Ben bu arzumdan vaz geçtim; şimdi dileğime erişmek için, başka bir yol düşündüm.

4937 Artık benim arzum onun yüzünü, bir defa olsun, görmektir.

4938 Ziyâret etmek için, ya ben ona gideyim yahut o bana gelsin, ey bahtiyar insan.

4939 Bana gelsin, öğüt ve nasihat versin; sonra tekrar yerine dönüp, kendi işi ile meşgûl olsun.

4940 Bana faydası dokunsun, ona bundan bir zarar gelmez; gönlüm saf ve emin olsun.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

4941 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Bu söz, gerçekten, çok yerinde bir sözdür, ey kutlu zât — dedi —

4942 Hukümdar arzu ederse, bu işi yapayım; emir ederse, tekrar onu dâvet edeyim.

4943 Gideyim, ona bu sözü söyleyeyim; hukümdar huzûrunu bozmasın, ben onu buraya getireyim.

4944 Hukümdar tekrar bir mektûp lutfetsin; o temiz insan da okuyup, sana inansın ve buraya gelsin.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

4945 Hukümdar dedi: — Bu mektup da şimdi neye, mektuptan daha iyi itimat edilecek kimse sensin, ey zeki insan.

4946 Mektûp itimat edilemeyecek kimseye verilir; senden daha inanılacak bir insan bulunurmu.

4947 Dinle, her türlü işe aklı eren Yağma beyi ne der.

4948 Elçi itimada şâyân olursa, mektuba ne lüzûm var; ona itimat edilirse, ayrıca hazırlık külfeti neye gerek.

4949 Kendi sözünü söylersen ve onun cevaplarını dinlersen, ey zeki insan, bir de mektûba ne lüzûm var.

4950 Bu öyle ağır gelecek ve ürkülüp-kaçınılacak bir iş değildir.

4951 Bu kadarcık işe mektup veya ayrıca tertibat neye; sen benim itimat ettiğim insansın, mektup sensin, ey zeki.

4952 Buraya gelip, benimle buluşsun ve tekrar hemen gitsin; zorla ona mâni olmayacağım; kararında serbesttir.

4953 Bu iş için seni gönderiyorum; onu zorlama, güzellikle buraya dâvet et.

4954 Eğer o buraya gelmezse, ben oraya gideyim; yüzünü görüp, tekrar geri döneyim.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

4955 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Tanrı yardım ederse, bu dilek yerine gelecektir — dedi —

4956 Kendi tarafımdan ben de bizzat gayret edeceğim, bu arzu ve dileği yerine getireceğim.

4957 Hukümdar sağ olsun ve huzûr içinde yaşasın, Tanrı bütün dilek ve arzularını yerine getirsin.

4958 Kalkıp çıktı; atına binip, geri döndü; inip, evine girdi ve elbiselerini çıkardı.

4959 Gök yüzünün al rengi soldu, sarardı; dünyanın her tarafı altın rengini aldı.

4960 Güneş yüzüne sarı safran sürdü; cihan ise, mina rengine büründü.

4961 Göğün her tarafı âşık kaşları ile doldu; dünya zenci-habeş derisine büründü.

4962 Yedi, içti; abdest alıp, namaz kıldı; döşek istedi ve yatıp, bir az uyudu.

4963 Sarı bülbül öttü, güzel sesi ile şakıdı; Öğdülmiş irkilerek uyandı, uykusu dağıldı.

4964 Bülbülü dinleyerek, bir müddet uyanık yattı; bu sese hayran olarak, onunla bir az oyalandı.

4965 Uykusu kaçtı, gece fazla uzun geldi; günün ağarmasını iştiyakla bekledi.

4966 Gök yüzü üzerine geçirdiği siyah gömleği yırttı; peçesini kaldırdı, parlak yüzü açıldı.

4967 Yükselen güzel kız yüzü gülerek baktı; dünyanın her tarafı ışıklara boğuldu.

4968 Güneş doğdu ve yükselerek, yüzünü gösterdi; dünyanın bütün vâdi ve ırmaklarını parlattı.

4969 Öğdülmiş kalktı, yıkandı ve giyinip, hazırlandı; namaz kıldı ve bu işte muvaffak olması için, duâlar etti.

4970 Atını tuttu, bindi ve bir uşağını yanına aldı; gülerek, sevinerek, kardeşine doğru yola çıktı.

4971 Onun bulunduğu yere yaklaşınca, atından indi ve yavaşça yürüyüp, kapısına vardı.

4972 Eli ile kapıyı hafifçe vurdu; kardeşi duyarak, kalkıp kapıya çıktı.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

4973 Karşısında Öğdülmiş'i görünce: — Ey kardeşim, sen işi uzattın — dedi —

4974 Niçin kendini zorla zahmete sokuyorsun; niçin bu meselede bu kadar ısrar ediyorsun.

4975 Haydi gel, girelim, neden tekrar buraya geldiğini anlat bakalım.

4976 İki kardeş böylece eve girdiler; zâhit kardeşini bir az soğukça karşıladı.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

4977 Gelen kardeşi: — Ey iyi kalpli insan — dedi — derhâl kaşını çatma, önce sözümü dinle.

4978 Senin dediğin bütün sözleri, eksiksiz olarak, hükümdara eriştirdim ve kendim de ricada bulundum.

4979 Hükümdar bu sözleri işitti, hepsini dinledi; sözünü duydu ve uzun-uzun düşünüp-taşındı.

4980 Ey kardeş, hükümdar şimdi seni serbest bıraktı; fakat bundan başka bir arzusu daha var.

4981 Bu işi için beni sana elçi olarak gönderdi; ey kahraman, sen beni artık utandırma.

4982 Her şeyin hudûdu ve ölçüsü var; işin ölçüsünü kaçırma, ey şöhretli insan.

4983 Akıllı insan ne der, dinle; her şeye uyan ve her söze temel olan söz budur.

4984 Hiç bir işte ölçüyü kaçırma; ölçüyü aşan iş çığırından çıkar.

4985 Her şeyin bir itidâli, usûlü ve âdâbı vardır; her şey itidâl ile selâmete kavuşur.

4986 Hukümdar evvelki arzusundan vaz geçti; seni şimdi yalnız ziyâret için çağırıyor; bunu da artık reddetme.

4987 Gidip, onunla buluş yahut o sana gelsin; ey geniş yürekli insan, o senin yüzünü bir defa görsün.

4988 Ey kardeş, bundan sana bir zarar gelmez; ey taş yürekli insan, bir defa da benim sözümü dinle.

4989 Hukümdar da çok iyi bir sultandır; fakirler ve suçlular, ihsan ve affından dolayı, onu canları gibi severler.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

4990 Odgurmış cevap verdi: — Bu söz akla yakındır, ey temiz kalpli insan — dedi —

4991 Müslüman müslümana kardeştir ve onlar birbirlerini ziyâret ederler, ey gönülü gönlüme uygun insan.

4992 Bu söz karşısında boyun eğiyorum; ben bugün onu ziyâret ederim.

4993 O benden bir fayda beklediği için, bundan önce ben ona gitmedim.

4994 Şimdi o bundan vaz geçti ve doğru yola girdi; ben de bu yola giriyorum; onun arzusunu yerine getireceğim; emin ol.

4995 Ben hukümdara gideyim, o buraya gelmesin; bu zahmete ben katlanayım, o eziyet çekmesin.

4996 Hukümdar memleketin beyi ve halkın büyüğüdür; ona her türlü hurmet ve tâzimi göstermek lâzımdır.

4997 Böylece o hareketlerini düzeltir, sözünde sâdık olur ve memlekette kötülerin izini yok eder.

4998 Bilgisi deniz gibi geniş, akıllı, sâkin ve gönülü çok yüksek olan insan ne der, dinle.

4999 Beyin emirini yerine getirmek raiyet için vâciptir; büyük ve küçük onu duyan her kes, bu emre riâyet etmelidir.

5000 Bu bey para ile satın alınmış köle dahi olsa; onun hem kendisine, hem de emrine riâyet gösterilmelidir.

5001 Ben de hükümdarın emrine hurmet eder ve onu ziyâret için, yanına giderim.

5002 Şimdi sen yürü, dön, hukümdara sözünü ulaştır; geleceğimi söyle, işte sözüm budur.

5003 Parlak dünya yüzüne örtü örtünce, ben oraya gelirim, ey eski düşkün.

5004 Gündüz insanlar beni görürlerse, peşime takılırlar; benim hakkımda ileri-geri konuşarak, kendilerini ateşe atarlar.

5005 Haydi, şimdi sen git, evde bekle, ben sana gelirim; bugün bir az geç uyursun.

5006 İlk önce ben sana gelirim, sende buluşuruz; ne yapmak lâzımsa, birlikte düşünürüz.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

5007 Öğdülmiş sevindi ve: — Bu cevap çok güzeldir ve çok doğrudur — dedi —

5008 Ben şimdi kalkıp, hukümdarın yanına gideyim, bu sözleri ona haber vereyim; duysun da sevinsin.

5009 Ben gittikten sonra sen de sözünde dur ve kararlaştırılan zamanda orada bulun.

5010 Bu söz üzerinde ikisi de mutâbık kaldılar; Öğdülmiş, yüzü gülerek, sevinç içinde oradan ayrıldı.

5011 Bir de ilâve etti: — Ey kardeş, sözünü tutmazlık etme, muhakkak gel, ey gönlü gönlüme uygun insan — dedi —

5012 Güneş batıp, yüzünü gizledikten, dünya yüzüne, kömür gibi, siyah bir deri bağladıktan sonra,

5013 Seni evde beklerim, bana gel; senin için ne yapmak icap ederse, onu yapar, hâzırlarım.

5014 Atına bindi ve oradan kalkıp, doğruca hukümdarın sarayına geldi; atından inip, müsâade isteyerek, huzûra çıktı.

5015 Konuşulan sözleri hukümdara arzetti; hukümdarın sevinç içinde yüzü güldü.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

5016 Hukümdar: — Bu iyi bir iş oldu — dedi. — yalnız o da, senin söylediğin gibi, sözünde dursun.

5017 Hukümdar devamla: — Ne zaman gelir, onunla nerede buluşacağız — dedi.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

5018 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Akşam, parlak dünyanın yüzü yüce kararınca,

5019 O benim evime gelecek; ne zaman gelmesini emrederseniz, o zaman huzûrunuza çıkacaktır.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

5020 Hukümdar şöyle dedi: — Çok koştun ve çok zahmet çektin; bu zahmetlere mukabil Tanrı sana hak ettiğin mükâfâtı versin.

5021 Benim hastalığımın devâsı bu idi; artık içim râhat etti.

5022 Sen evinde bekle ve gelince, derhâl bana haber ver; ben de, dâvet için, sana bir adam gönderirim.

5023 Sen kardeşin ile birlikte bana gelirsin, ben de teberrüken onun yüzünü görmüş olurum.

5024 İmdi bir âlimin buna benzer sözünü dinle; bu mesele hakkında, bak, o ne der.

5025 İnsan gönülü dâimâ bir şeyler ister ve arzu eder; dileğini elde edinceye kadar kendisini durmadan oyalar.

5026 Bütün dilek ve arzularını bulunca da, onları gönlünden çıkarır ve bir daha ağzına almaz.

5027 Öğdülmiş „baş üstüne“ diyerek, kalkıp çıktı; atına binip, evine döndü.

5028 Güneş yere indi; yüzünü gizledi; dünyayı kara bir duman kapladı.

5029 Dünya iztırap içinde, tekrar dul elbisesini giydi; gök, şeytan yüzü gibi, soldu, karardı.

5030 Bütün canlı mahlûklar sükûna erip, gözlerini yumdular; ses, gürültü, söz kesildi, hayattan eser kalmadı.

LXIX.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E GELDİĞİNİ SÖYLER

5031 Odgurmış evinden kalkıp, yavaş-yavaş yürüyerek, geldi; Öğdülmiş onu bekleyip, karşıladı.

5032 Selâmlaşıp, el sıkıştılar; bu iki temiz kalpli insan el-ele eve girdiler.

5033 Öğdülmiş yiyecek ve içecek çıkardı ve itina ile onu ağırladı; hukümdara haber vermek üzere, adam koşturdu.

5034 Hukümdar haberi alır-almaz, derhâl mukabelede bulundu ve yakınlık göstererek, onları saraya dâvet etti.

LXX.

HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI 'NIN ODGURMIŞ İLE GÖRÜŞTÜĞÜNÜ SÖYLER

5035 Her ikisi kalkıp, hukümdara gittiler; hukümdar yerinden kalktı, onlara doğru yürüdü ve kendilerini karşıladı.

5036 Karşılaşınca, önce hukümdar selâm verdi; zâhit ise, yalnız onun selâmına mukabele etti.

5037 Hukümdar zâhit ile el sıkıştı, sevinç içinde güler yüzle hâl-hâtır sordu.

5038 Kendisinin yanı-başında yer verdi, ona aşırı bir iltifat ve hurmet gösterdi.

5039 Ey Odgurmış, yaya olarak buraya kadar gelmekle çok büyük zahmetlere katlandın — dedi.

ODGURMIŞ 'IN HUKÜMDARA CEVABI

5040 Odgurmış cevap verdi: ve: — Seni görünce, ben bu zahmetleri unuttum — dedi —

5041 Ben sana kendi arzumla geldim, ey hukümdar; bu bana nasıl zahmet olabilir.

5042 İnsan kendi arzusu ile yola çıkarsa, gideceği yere çabuk erişir ve yolda yorulup kalmaz.

5043 Aklı ile dünyaya şöhretini yaymış olan Böke yavgusı ne der, dinle.

5044 Gönülden arzulanırsa, uzak yer yakın olur ve insan dileğini, kendisi için hazırlanmış gibi, derhâl elde eder.

5045 İnsan isteyerek ve arzulayarak yola çıkarsa, bu sevgi ile dileğine çabuk erişir.

5046 Arzu edilmeyen bir yere doğru yola çıkılırsa, bu yol ne kadar yakın olursa-olsun, yine uzak gelir.

5047 Yayan yürüyen insan zahmet çeker; fakat gönül arzusu ile yürüyünce, bu zahmet ortadan kalkar.

5048 Ey hukümdar, ben sana gönül arzusu ile geldim; bu bana niçin zahmet olsun.

5049 Gönül birini sever ve arzu ederse, onun bulunduğu yer ne kadar uzak olursa-olsun, yine yakın görünür.

HUKÜMDARIN ODGURMIŞ 'A CEVABI

5050 Hukümdar: — Her şeyden önce sana soracak bir sözüm var, bana cevap ver — dedi —

5051 Sen şimdi gönül arzusu ile bana geldin; fakat şu iş nasıl oldu, ey kudretlim.

5052 Bilirsin ki, selâmın fazîleti çok büyüktür; kim daha önce bunu yaparsa, bu fazîleti o göstermiş olur.

5053 Sen beni görünce, selâm vermedin; bu fazîleti ve sevâbı neden istemedin.

ODGURMIŞ 'IN HUKÜMDARA CEVABI

5054 Odgurmış cevap verdi ve: — Ben bilerek bunu yaptım ve önceden selâm vermedim — dedi —

5055 Selâm insana selâmet yoludur; kim selâm verirse, karşısındakine te'minat vermiş olur.

5056 Selâm insan için emniyet ve selâmettir; selâm veren kimse karşısındakinin hayatını emniyet altına almış olur.

5057 Şimdi buna benzer bir söz vardır, ey temiz kalpli insan, dinle.

5058 Selâm veren kimse insana amân verir; selâmı alan kimse, selâmette olur.

5059 Selâm insanı insanların şerrinden korur; selâma mukabele eden kimse selâmetini te'minat altına almış olur.

5060 Büyüklerin küçüklere selâm vermesi lâzımdır ve böylece işler yoluna girer.

5061 Küçükler büyüklerin sözünü dinler ve ona göre hareket ederlerse, selâmetle yaşarlar ve emniyette olurlar.

5062 Küçükler büyüklerin şerrinden emin olmalıdırlar; böylece onlardan hayır umarak, emniyet içinde yaşarlar.

5063 Benden hukümdara ne gibi bir kötülük dokunabilir; ben küçüğüm, küçükten büyüğe nasıl bir zarar gelebilir.

5064 Hukümdarın eli bütün halka uzanır; gazaba gelirse, istediğini yapabilir.

5065 Dikkat et, selâmın bu mânasından dolayı halk beye selâm vermez, ey bütün bunları bilen insan.

5066 İlk önce sen benim hizmetine girmemi istedin; çok arzu ederek, beni yanına çağırdın.

5067 Ben bunu kabûl etmedim ve sözünü dinlemedim; çünkı ben bu aldatıcı dünyaya inanmıyorum.

5068 Ondan vazgeçip, sâdece seni ziyâret etmemi istedin; işte ben de şimdi bu gece ziyârete geldim.

5069 Yine de senden çekiniyordum; fakat sen selâm ile bana emniyet verdin.

5070 Tekrar eski fikrine dönecek diye, senden çekiniyor ve korkuyordum.

5071 Şimdi sana tamamiyle ve gerçekten inandım, bana senden ancak iyilik gelebilir.

HUKÜMDARIN ODGURMIŞ'A CEVABI

5072 Hukümdar şu mukabelede bulundu: — Bir bey için, verdiği sözden dönmek çok fenâ bir şeydir.

5073 Verdiği sözden dönen bey hiç bir zaman büyüklüğe ermesin.

5074 Yalancı ve öfkeli insan hiç bir zaman dünyaya hâkim olmasın.

5075 Yalancı ve hasis kimse nasıl halka beylik edebilir.

5076 Bilgi de bundan daha iyi bir söz söylemiştir: insan sözünden dönerse, saâdet de ona yüz çevirir, ondan kaçar.

5077 Yalancı — insanların kötüsüdür; kötülerin kötüsü ise, verdiği sözünden dönen kimsedir.

5078 Doğru sözlü insan çok iyi söylemiş; doğru söyleyen insanı Allah ecre nâil etsin.

5079 Bey sözü dürüst olmalı ve o bundan caymamalıdır; sözünden dönen kimseye erkek denilmez.

5080 Erkek insan verdiği sözden geri dönmez; sözünden dönenleri sen kadın bil.

ODGURMIŞ 'IN HUKÜMDARA CEVABI

5081 Odgurmuş cevap verdi: — Hukümdar bu iyi hareketlere vâsıta oldu — dedi —

5082 Ey hukümdar, Tanrı senin bu iyi hareketlerin ile bu iyi ahlâkını dâim etsin ve artırsın.

5083 Halk içinde seçkin olan bu beylerin hareketleri ve sözleri de, kendileri gibi, seçkin olmalıdır.

5084 Bilgili insan bilgi verir ve şöyle der: Bey iyi ve doğru olursa, halk zenginleşir.

5085 Ak saçlı, dünya görmüş ve yaş yaşamış insan ne der, dinle.

5086 Ey dünyaya hâkim olan, iyi hareket et; saâdet geldiği gibi, tekrar gidebilir.

5087 Gayret et, iyi ad kazan; saâdet vefâsızdır; sana tekrar yabancı muâmelesi yapabilir.

5088 Ey kudret sâhibi, sen kötülük yapma; sözünle ve hareketinle her vakit iyilik etmeğe çalış.

5089 Büyüklük ve bu beylik sana yüz çevirebilir; yalnız iyilik sana yüz çevirmez.

5090 Bugün iyilik kazan, halkın yükünü yüklen; zaman geçer, gider ve yarın sana bundan iyilik gelir.

5091 Bu ömrün günleri fırtına gibi geçer; saâdet vefasızdır, bir gün seni de bırakır.

HUKÜMDARIN ODGURMIŞ'A CEVABI

5092 Hukümdar: — Ey bilgisi büyük olan insan, dinle — dedi — senden dileğim şudur: bana iyilik yolunu göster.

5093 Seni bu kadar ısrarla istemekten maksadım da bu idi, ey gönlümü doyuran insan.

5094 Bütün gayretimi yalnız iyilik yoluna hasretmem için, bana şimdi öğüt ve nasîhat ver.

5095 Etrafımda geçinen kalabalık bir insan kütlesi var; fakat bunlar arasında, ey cömert insan, doğru, dürüst ve sâdık kimse yoktur.

5096 Beyler bütün arzu ve dileklerini bulurlar; fakat kendilerine müessir olabilecek bir yardımcı bulamazlar.

5097 Kapıda bir sürü insan dolaşır, durur; fakat bana faydası dokunacak bir kimse yoktur, ey bilir.

5098 Ey cömert, şimdi şu beyit buna benzer; anlamak istersen, işte, oku.

5099 İnsanım diye gezen pek çok kimse var; bunların içinde insana faydalı olanını ararsan, nerede.

5100 Bir insan bâzan bin kişinin işini yapar; bâzan binlerce insan toplanır ve bir kişinin işini göremez.

5101 Hukümdar devamla: — Ey Odgurmış, sen Tanrının bütün faziletlerini kendinde toplamış bir insansın — dedi —

5102 Tabiatin adına yakışır şekilde mükemmeldir; Tanrı seni mes'ûd etsin ve bütün arzularını yerine getirsin.

5103 Tanrının sana verdiğinden bana da bir hisse ayır; gönülüm dirilsin ve nefsim ölsün.

ODGURMIŞ'IN HUKÜMDARA CEVABI

5104 Odgurmış cevap verdi ve: — Ey hukümdar, insanlar benim görünüşümü öğerler; sen de ancak bu zâhirimi görüyorsun — dedi —

5105 Ey kudretli insan, eğer içimi bir bilse idin, bana binlerce lânet edip, buradan kovardın.

5106 Bana zâhit adı takıldığından beri bu ad benim için bir felâket olmuştur.

5107 Beni mahveden bu adımdır; bu adımdan dolayı nefsim bana hâkim olmuştur.

5108 İnsanların göreceği dükkânımı çok iyi süsledim, fakat burada kâr ve ticâretten eser yoktur.

5109 Ey hukümdar, sen insanın dışına bakma; insanın içine, onun gizli emellerine bak.

5110 Kavunun dışı, kokusu, şekli veya rengi ne kadar güzel olursa-olsun,

5111 İçinde tadı yoksa, o kavunu kaldırıp atmak icap eder, ey dağ keçisi gibi çevik insan.

5112 Dinle, şimdi uyanık insan ne der: içini süsle, dışını boyayıp-cilâlama.

5113 Her nesneyi yükselten şey onun içinden gelir; içi yoksa, dışı hiç bir işe yaramaz.

HUKÜMDARIN ODGURMIŞ'A CEVABI

5114 Hukümdar cevap verdi: — Ey saf gönüllü insan, senin için ve dışın her bakımdan iyidir — dedi —

5115 Bu dünyadan vaz geçmekle sen yükünü hafiflettin; ben ise, ona tutuldum ve ağır yük altına girdim.

5116 Bu dünya işi beni meşgûl etti; Tanrı ibâdeti nerede, ona artık vakit bulamıyorum.

5117 Bana öğüt ve nasîhat ver, ona göre hareket edeyim; sözüm saâdet getirsin ve ben gerçekten rûhumu tasfiye edeyim.

OGDURMIŞ 'IN HUKÜMDARA CEVABI

5118 Odgurmış cevap verdi: — Ey hukümdar, her türlü iyiliğe sen iyilikle erişmeğe çalış — dedi —

5119 Ey bilgisi nehir gibi akan, bil ki, Tanrı kulları arasında benden kötü başka biri yoktur.

5120 Ey hukümdar, Tanrının benden daha kötü kulunu istersen, o yine benim.

5121 Benim sözlerimin ne faydası olacaktır; acabâ nasîhatlerim sana faydalı olabilir mi.

5122 Buna rağmen, ben rabbimden ümidimi kesmedim; bütün günahları affeden o bir rabbimdir.

5123 Günahlarını itiraf eden ve Tanrıdan afiv ve mağfiret dileyen günahkâr kul ne der, dinle.

5124 Ben senin günahkâr, cefakâr kulunum; iyice bakarsan, ben baştan-ayağa günahım.

5125 Senden başka sığınacak rabbim yok; günahımı bağışla ve saadet yolunda beni destekle.

HUKÜMDARIN ODGURMIŞ 'A CEVABI

5126 Hukümdar cevap verdi: — Ey uyanık insan, bu güzel vücûdu Tanrı bu güzel ahlâk ile süslemiştir — dedi —

5127 Kendini daha kötü olarak bildiğin için, ister-istemez, halkın en seçkini oluyorsun.

5128 Gönlünü ve dilini temizledin, kendin de temiz oldun; öğüt ver, ben de senin sözünden istifâde edeyim.

5129 Ey iyi tabiatli, inanılır ve işi doğru olan insan, bana acı, öğüt ve nasîhat ver.

5130 Tanrı sana her türlü iyilikleri ihsan etmiş; ey nâmlı, bu iyilik yolunu bana da aç.

5131 Ey iyi insan, şimdi bana öğüt ver; yarın Tanrı sana bunun ecrini ihsan eder.

LXXI.

ODGURMIŞ 'IN HUKÜMDARA ÖĞÜT VERDİĞİNİ SÖYLER

5132 Odgurmış cevap verdi ve: — Ey hukümdar, Tanrı her işte sana tevfikını refik etsin — dedi —

5133 Bu kof ve boş dünya çok eski bir âlemdir; o nice beyleri ihtiyarlattı, kendisi ihtiyarlamaz.

5134 Senin gibi bir çok beyleri sevdi ve nihâyet onlardan yüz çevirdi; şimdi senin için hazırlandı, fakat seni de çabuk bırakacaktır.

5135 Sen ona inanıp, gönül bağlama; o sana hakikî bir vefa gösterecek değildir, ondan vaz geç.

5136 İmdi benim öğüt ve nasihatime ne lüzûm var, ey diri; sana feleğin verdiği ibret yeter.

5137 Senden önce dünyaya hâkim olanlar hani, nereye gittiler; o kudret ve ihtişamları nerede.

5138 Onlar nereye gittiler, ibretle bak, düşün; senin için de oraya gidilecek gün yakındır.

5139 Bu beylik sırası şimdi sendedir, fakat uzun kalacak değildir; işini ona göre tut.

5140 Onlar için ne faydalı oldu ise, bugün sen de onu yap; yarın bunun zevkini tadarsın.

5141 Ölürken, onlar neye peşiman oldular ise, sen ondan uzak dur ve ancak iyilik düşün.

5142 Bilgili hakîm çok iyi söylemiş; bilgilinin sözü inci ve yâkut gibidir.

5143 Ölüyü gören hiç kimse diri kalmaz; ölüme hazırlan, haşîn olma.

5144 Ey ölümü bilip de gâfil davranan, hayat geçer, ondan nasîbini al.

5145 Gafletle yürüyen ey arzuların esiri, ölüm sana baskın yapmasın; o muhakkak bir gün seni almağa gelecektir.

5146 Geçmiş günlerine bugün dikkatle bak, hepsi bir rüyâ oldu; aklını kullan ve iyi düşün.

5147 Eğer sen kendin iyilik yaptın ise, bundan sen kendine ebedî bir ecir kazandın.

5148 Eğer ömrünü boşuna geçirdin ise, gece-gündüz durup-dinlenmeden, peşimanlıkla inle.

5149 Arzu etmekle devamlı bir hayat temin edilemez; gençlik kuvveti de bir daha geri dönecek değildir.

5150 Bari bu bulduğun zamanı boşuna geçirme; ölüme hazırlan, ibâdete isticâl et.

5151 Ey hukümdar, bak, memlekette senden önce idareyi elinde tutan bey senin baban idi.

5152 Hazinesi, maiyeti ve askeri vardı; bunlara dayanarak, her isteğini buldu ve böylece bir müddet yaşadı.

5153 Sonunda ölüm onu yakaladı ve götürdü; onun büyük şöhreti bir fayda etmedi.

5154 Baban öldü, gitti ve bu ölümü ile sana öğüt verdi; baba nasihatini tutarsan, o sana bal-şeker olur.

5155 İmdi buna benzeyen şu sözü dinle; tutarsan, faydalı olur ve senin görür gözün olur.

5156 Baban öldüğü zaman sana şöyle söylemiş olur: — Ey oğul, bak ve uyan.

5157 Ölüm beni yakaladı, gidiyorum; şimdi sıra senindir; gayret et, kendinden sonra iyi ad bırak.

5158 Ana-babanın ölümü çocuklar için tam bir nasihattir; bunu anlayıp, benimse.

5159 Ananı, babanı ölüm bırakmadı; vakti gelince, senimi bırakır.

5160 Onlara acımayan ve cefa eden bu dünya, tabiatini değiştirip, sanamı vefa gösterecek.

5161 Hayatı aziz bil ve ancak lüzûmlu işlerde kullan; insanlara ihsanlarda bulun ve kendine sevap kazan.

5162 Geçici günler içinden ancak lüzûmlu olan şeyleri al; zaman seni de geçirecektir, buna göre hazırlığını yap.

5163 Sen bu kadar halkın yükünü yüklenmiş bulunuyorsun; uyanık ol, gâfil bulunma ve düşünerek hareket et.

5164 Bir sürü aç kurt senin etrâfına toplanmıştır; ey kahraman hukümdar, koyunları iyi muhâfaza et.

5165 Memlekette bir kimse bir gece aç kalırsa, onu Tanrı sana soracaktır; gözünü aç.

5166 Ey hukümdar, bugün sen bir meş'ale gibi yanıyorsun, fakat bunun ışığı başkaları içindir; ey temiz kalpli insan.

5167 Yaşın ileriler ve hayat da sonuna yaklaşırsa, bu adamların sana ne gibi faydaları dokunabilir.

5168 İnsanlar için kendini ateşe atma, göz göre-göre zorla kendini yakma.

5169 Ölüm gelip, kapıyı çalarsa, ululuk, büyüklük ve bütün bu beyliğin hepsi burada kalır.

5170 Doğru ol ve doğruluk üzere hüküm et; beylik ancak böylelikle uzun müddet pâyidar olabilir.

5171 Büyük bilgin ne iyi bilgi vermiş, bu söze göre hareket et ve bu yoldan yürü.

5172 Bu beyliğin temelini sağlamlaştırmak istersen, hüküm ederken, dâimâ doğruluk yolunu tutmalısın.

5173 Öteki dünyayı elde etmek istersen, yine bu doğruluk yolunda devam etmelisin; bunda şüphe yoktur.

5174 Ey "ben beyim!" diyen, gurûr getirme; dünya ve saâdet vefasızdır, ondan vaz geç.

5175 Bu dünya saâdetine pek güvenme; onun tabiati dönektir, ona inanılmaz.

5176 Ey hukümdar, bu köşk, bu saray, bu taht senin için, dikkat et, ancak bir durak yeridir.

5177 Senden evvelkiler oraya uğrayıp, geçtiler; menzilde yerleşmediler ve öncekileri tâkip ederek, göçtüler.

5178 Bu saray ve taht şimdi sana ulaştı; göçünü kendinden önce gönder.

5179 Bugün bu saray ve köşkü burada yapma; bu geçen yıl, ay ve gün seni berâber sürükleyecektir.

5180 Senin yatacağın yer, şüphesiz, mezardır; onu iyilikler ile süsle, ey nâmdar.

5181 Bugün bu sarayı „benim" diye bilirsin; iyice düşünürsen, gerçekte o böyle değildir.

5182 Dinle, bu saray sana ne der; dikkat edersen, çok doğru söyler, ey kahraman.

5183 Bunu sen „benimdir, benim!" diye söylersin; niçin böyle dersin, bu nasıl senin olur.

5184 Senden sonrakiler sana „çık!" der; onlar da oraya girmeğe hazırlanıp, „benimdir, benim!" diye beklerler.

5185 Ey dünya beyi, bu dünya bir zindandır; zindan içinde endişeden başka bir şey bulunmaz.

5186 Zindanda sen fazla sevinç bekleme; sevinme ve avunma yeri ancak cennettir.

5187 Geçici râhatı huzûr olarak kabûl etme, geçecek sevince de sevinç deme.

5188 Saâdet böyledir, duramaz, kaçar; topladığın malları o hep saçar.

5189 Ancak orasını ebedî hayat yeri telâkki et; bu dünya malını bırak, yüzünü oraya doğru çevir.

5190 Bu huzûr, arzu ve dilekleri bırak, ebediyeti ara; ebedî huzûru isteyen bunun zahmetine katlanmalıdır.

5191 Düşün, Tanrı fazlı ile sana ne kadar iyilik etmiştir, buna dikkat et.

5192 Kalabalık halk üzerine seni hâkim kıldı; dilek ve arzularını verdi ve fermanlarını yürüttü.

5193 Senin gibi olan Tanrı kullarını sana muhtac etti; işte bunların hepsini görüyorsun.

5194 Ey hukümdar, bugün buna şükür etmeli; Tanrının yarattıklarına karşı iyi ol ve temiz kalple muâmele et.

5195 Tanrı seni doğruluk için bu mevkie getirdi; haydi doğru ol ve doğruluk ile yaşa.

5196 Her işi akıl ile işle, nefsin esiri olma, gönlünü diri tut.

5197 Bütün halka karşı merhametli ol; büyüğe-küçüğe doğruluk ile huküm et.

5198 Halkın tavır ve hareketi değişir ve bozulursa, onu dâimâ göz önünde bulundurup, fesâda sapmalarına meydan verme.

5199 Ey hukümdar, dinle, bilgisi deryalar gibi engin olan insan ne der; bilgi ile hareket et, yüzün güler.

5200 Bugün her kesin iyi olmasını istersen, kendin iyi ol, ey memleketin büyüğü.

5201 Bütün bulanıklıkları durultmak istersen, kendi rûhunu tasfiye et; halk, ister-istemez, durulur.

5202 Bu beyler baştır; baş nereye giderse, onu tâkip eden bütün insanlar da ona uyarlar.

5203 Halk bozulursa, onu beyler düzene koyar; eğer beyler bozulursa, onları kim düzeltir.

5204 Sen kendi hareketini doğrult, tavrını düzelt; halkın hareketi kendiliğinden düzene girer.

5205 Sen kendine yakışır şeyler yapmak istersen, yakışmayan şeylere yaklaşma; işte bu kadar.

5206 Küstahlara uyma, fesattan uzak kal; bu iki işi insanı karaya bulaştırır.

5207 Kat'î olarak söylüyorum ki, uygunsuz ve kötü şeylerle karşılaşmak istemiyorsan, yakışık almayan şeyleri yapma.

5208 Râhata dalıp oyalanma, içki içme; bu ikisi öyle bir denizdir ki insana geçit vermez.

5209 Tavrın doğru ve hareketin temiz olsun; yoldaşın akıl ve müşâvirin bilgi olsun.

5210 Gönül ve dili doğru, fazîleti ise, yüksek tut; gaflete dalma ve yolunu şaşırma.

5211 Alçak gönüllü ol, gurûrlanma; ,,hizmetkârlarım ve askerim çok!" diye kibirlenme.

5212 Nice cesûr, mağrûr ve kibirli insanları ölüm yere gömdü ve üzerlerini toprak ile örttü.

5213 Bilgili büyük insan da iyi söylemiş; bilgili sözünü tutan her yerde iyilikle karşılaşır.

5214 ,,Hazinem çok!" diye, bu mala güvenme; ,,hizmetkârım ve askerim çok!" diye gurûrlanma.

5215 Kuvvetine güvenerek, kibirlenen kimse bir sineğe bile çâre bulamadı.

5216 Bir işle meşgûl olurken, hiddetlenme, öfkene mâni ol; eğer gazaba gelirsen, dilsiz imiş gibi hareket et.

5217 Din işinden başka işlerde acele etme; insan acele işin faydasını görmez.

5218 İhsanda bulunurken, acele et ve çabuk ver; cezalandırmak ve dayak atmak husûsunda teenni ile hareket et.

5219 Harekette aceleci ve sözde zevzek olma, sabırlı ol; sabırlı insana halîm derler.

5220 Cömert ol, halka mal dağıt ve yedir; beyler hasis olursa, adları kötüye çıkar.

5221 Beyler haşîn söz söylememeli ve kendilerine hâkim olmalıdır; haşîn söz insanların gönlünü çabuk soğutur.

5222 Her kese tatlı söz söyle, yüzünü açık ve alnını parlak tut.

5223 Sen halkın seçkinisin, hareketin de seçkin olsun; düşüncen ve sözün de dürüst ve doğru olsun.

5224 Ey halkın göz diktiği insan, avâm halk iyi olursa, onun iyiliği ancak kendisinedir.

5225 Eğer bu beyler iyi hareket ederlerse, bütün memleket bin türlü sevinç ile dolar.

5226 Beyler kötü hareket ederlerse, kötüler kuvvetlenir iyi an'aneleri bozarlar.

5227 Kötü olma ve adını kötüye çıkarma; kötüleri zapt ve rapt altında bulundur, onlara müsâmaha göstesme.

5228 Kötülük zehirdir, o zehri yeme; zehir yiyenin hayatı mahvolur.

5229 Akıllı kimseleri kendine yakın tut; bilgilinin sözüne göre hareket et ve onun hakkını gözet.

5230 Bütün dürüst, doğru ve iyilikle şöhret kazanmış kimseleri kendine yakın tut ve işi onlara ver.

5231 Bu aldatıcı dünyanın hareketi vefasız ve dönektir; gâfil olma; dikkat et, yolu çok kaygandır.

5232 O bezenip süslenerek, gönülü alır; gönül verince de senden yüz çevirir, gider.

5233 Ölümü unutma, uzun emeller besleme, ölümün baskınına uğrama, ey devletli hukümdar.

5234 Ey hukümdar, bu gaflet uykusuna dalma; ey temiz kalpli insan, bu beylik seni sarhoş etmesin.

5235 Bugünkü huzûra aldanma, dikkatli ol ve iyice düşün, yarınki huzûru ara.

5236 Onun sevinci çok ve huzûru uzun sürer; huzûr olunca, böyle olmalıdır.

5237 Huzûr ve iyilik istersen, yürü, iyi ol; bol nîmet içinde ebedî hayat sür.

5238 Bilgi elde eden ve bilgi ile memlekette hurmet kazanmış olan insan ne der, dinle.

5239 Tanrı izzet verirse, bunun sonu yoktur; bol rahmet içinde râhat yaşarsın.

5240 Eğer ondan kaçarsan, zillet hazırdır; zilletin azâbına kim tahammül edebilir.

5241 Ey hukümdar, sen bugün bir hekimsin; halkın ise, sana muhtaç olmanın hastasıdır.

5242 Bâzısı darlığa düşmüştür ve bedbahttır; bir kısmı da fakirlik ıztırabı içindedir.

5243 Bâzısı aç, bâzısı da çıplaktır; bâzısı ise, endişe içinde kıvranır.

5244 Bütün bunların devası sendedir; sen onların hekimi ol, ilâc ver ve tedâvi et.

5245 Eğer sen bunlara, ilâc vererek, tedâvi etmezsen, halk için bir hayat felâketi olursun.

5246 Tanrı bunu yarın sana sorar; orada kendini kurtaracak cevabı hazırla.

5247 Hayat çabuk geçer, bu beylik kalır; sana lâzım olan iyi adındır.

5248 Ey hukümdar, bu dünya tarladır; bu el buraya ne ekerse, orada onu biçer.

5249 Yürü, iyilik yap, iyilik ek; bundan sen ebedî iyilik bulursun.

5250 Memleket idâre eden hakîm bey ve bu idâre işinde yol gösteren bey ne der, dinle.

5251 Ey halkın büyüğü olan hukümdar, kendine fidye olarak, tevâzuu ve tatlı dili kullan.

5252 Ey memleketin başı, ey iktidar sâhibi, sen her işte önce bilgiyi tatbik et.

5253 Her türlü işi bilgi ile işle; her güzel iş bilgi ile meydana gelir.

5254 Bu âlem kalacak değil, nasıl olsa gidecektir; sen kaybolup-gitmeyecek bir iyilik yap.

5255 Dünya kalır, doğan nihâyet ölür; insandan kalan ancak iyi veya kötü addır.

5256 Kötüye katılma, kötü seni yakar; adın iyi olursa, senden iyi iz kalır.

5257 Ey hukümdar gayret et, uyanık dur, uyanık; gâfil olan kimseye başkalarının zararı dokunur.

5258 Beyliğin kökü ihtiyatlı olmak ve uyanık durmaktır; bir ünvan daha istersen, onu da bunlarla bulursun.

5259 Gâfil olma; gâfil olursan, bu beylik gider; gâfil insan her iki dünyada bedbaht olur.

5260 Kendine düşman edinme ve kan dökme; can çıkarken, bu iki günahtan dolayı inler.

5261 Harâma el uzatma, kendini iyice gözet; harâm yiyenin yeri cehennemin dibidir.

5262 Bütün insanlara karşı merhametli ol; başkalarının zararını isteme, yolunu şaşırma.

5263 Şarâp içme, fesâda katılma; onlardan uzaklaş; bu ikisi köşk, saray ve kaleleri yıkar.

5264 Her doğan ölmek için doğar; ölen kimse adı ile bir iz bırakır.

5265 Bu bir tutam hayat tükenir, sona erer; insanın, ister iyi, ister kötü olsun, ancak adı kalır.

5266 Bu dünya seni avutarak oyalar; gâfil olma, gaflet seni uyutmasın.

5267 İnsanı uyutan bu gaflettir; uyuyan insan işini-gücünü bırakır.

5268 İnsan bu gaflete hiç düşmese idi, o melek olur ve yalnız ibâdet ederdi.

5269 Bilgili insan bu sözü çok iyi söylemiş; ey gönülü açık, şimdi bunu anlamağa çalış.

5270 Sevinç ile neş'e hep gaflet eseridir; bu gaflet ile insan kendisini öyle mahveder ki.

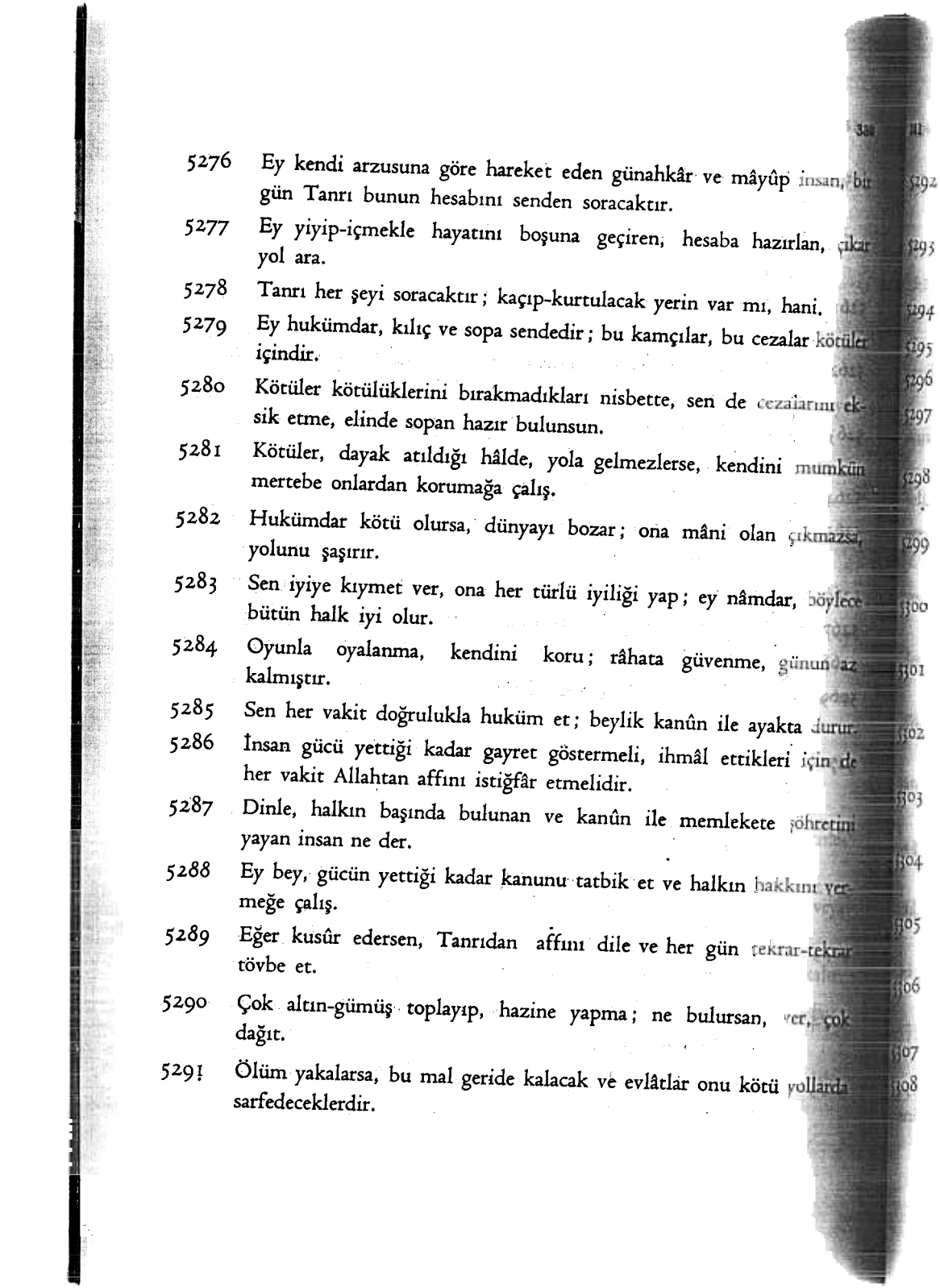
5271 Gâfil olma, gaflet uykusu seni uyutmasın; ey rabbim, beni bu gaflet uykusundan koru.

5272 Memleketinde gözünü ve kulağını keskin tut; merhametini her kese ulaştır.

5273 Sonunda Tanrı sana bunu soracaktır; her günahkâr Tanrının suâl ağına düşer.

5274 Dikkat et, takvâ sâhibi insan ne der; takvâ sâhibinin sözünü tutanların işi yoluna girer.

5275 Ey isyan vâdilerinde başı-boş dolaşan insan, Tanrı bunu senden soracaktır, cevabını hazırla.

5276 Ey kendi arzusuna göre hareket eden günahkâr ve mâyûp insan, bir gün Tanrı bunun hesabını senden soracaktır.

5277 Ey yiyip-içmekle hayatını boşuna geçiren, hesaba hazırlan, çıkar yol ara.

5278 Tanrı her şeyi soracaktır; kaçıp-kurtulacak yerin var mı, hani.

5279 Ey hükümdar, kılıç ve sopa sendedir; bu kamçılar, bu cezalar kötüler içindir.

5280 Kötüler kötülüklerini bırakmadıkları nisbette, sen de cezalarını eksik etme, elinde sopan hazır bulunsun.

5281 Kötüler, dayak atıldığı hâlde, yola gelmezlerse, kendini mümkün mertebe onlardan korumağa çalış.

5282 Hukümdar kötü olursa, dünyayı bozar; ona mâni olan çıkmazsa, yolunu şaşırır.

5283 Sen iyiye kıymet ver, ona her türlü iyiliği yap; ey nâmdar, böylece bütün halk iyi olur.

5284 Oyunla oyalanma, kendini koru; râhata güvenme, günün az kalmıştır.

5285 Sen her vakit doğrulukla huküm et; beylik kanûn ile ayakta durur.

5286 İnsan gücü yettiği kadar gayret göstermeli, ihmâl ettikleri için de her vakit Allahtan affını istiğfâr etmelidir.

5287 Dinle, halkın başında bulunan ve kanûn ile memlekete şöhretini yayan insan ne der.

5288 Ey bey, gücün yettiği kadar kanunu tatbik et ve halkın hakkını vermeğe çalış.

5289 Eğer kusûr edersen, Tanrıdan affını dile ve her gün tekrar-tekrar tövbe et.

5290 Çok altın-gümüş toplayıp, hazine yapma; ne bulursan, ver, çok dağıt.

5291 Ölüm yakalarsa, bu mal geride kalacak ve evlâtlar onu kötü yollarda sarfedeceklerdir.

5292 Malını kendinden önce, henüz hayatta iken, göndermeğe gayret et; o baş belâsından kurtul, yerine sevâp kazan.

5293 Halkın beyi, halkın büyüğü ve insanların iyisi çok yerinde söylemiştir.

5294 Ey hazine toplayan dünya beyi, yürü, kendinden sonra hazine bırakma.

5295 Huzûru başkası sürüp, derdi sana kısmet olmasın, ey asîl ihtiyar.

5296 Ey zengin ve halkın seçkini, bu serveti dağıt, bol-bol sevap al.

5297 Vefasız dünyaya gönül bağlama, ona uyma, sonunda o sana cefâ edecektir.

5298 Ey halkın ileri geleni olan bey, bu beyliği önceden bırak ve kendine bir yer hazırla.

5299 Ey aç gözlü ve tamahkâr insan, henüz ölüm yakalamadan, neyin varsa, hepsini ver.

5300 Nihâyet ölüm yakalayınca, bu malın faydası yoktur; malın geri kalacak ve artık onun zevkini süremeyeceksin.

5301 Ey hükümdar, az ye, çok ibâdet kıl; bütün fazîletleri bil, fakat sözü az söyle.

5302 Fakir, dul ve yetimleri kolla; bunları korumak, kanûnu gerçekten tatbik etmek demektir.

5303 Dedi-koducu kimseyi kendine yakın tutma; müfteriyi kendinden uzaklaştır, ondan sakın.

5304 İnsanların zararlısı böyle kimselerdir; zararlı kimseleri sen her vakit kendine düşman bil.

5305 Aç gözlü kimseye memlekette mevki verme; onun memleket nizâmını bozacağından hiç şüphe etme.

5306 Gayret et, kendini cehennemden uzaklaştır; her vakit iyilik yap, Tanrı seni korur.

5307 Bugünkü gününden yarınki günün ve gecen daha iyi olsun.

5308 Bilgili ve yumuşak huylu insan çok iyi söylemiş ve yapacağın işi yazı ile tesbit etmiştir.

5309 Bugün için yarın bir hesap günü vardır; yarını düşünerek, doğru hareket et.

5310 Gâfil olma, uyanık dur, uyuma, uyan; uyuyan gözü uyanık tut; bu uykuyu bırak.

5311 Din dalı ile dünya dalı birbirine karşıdır; ikisi birbirine yaklaşmaz, bunların yolu birbirini keser.

5312 Dinin dünya ile birleştirilmesi güçtür; bu ikisi bir araya gelmez, bunu bilmek kâfidir.

5313 Biri yaklaşırsa, diğeri kaçar; ikisini birlikte tutmak isteyen kimse yolunu şaşırır.

5314 Dünyayı fırtına ve yağmur bil; gelir, gürler, fakat çabuk sükûn bulur.

5315 Saâdet gelir, kapıda bir kalabalık toplanır; ona gönül bağlarsan, hepsini başkasına verir.

5316 „Zenginleştim" derken, bir gün fakir oluverirsin; „itibardayım" derken, toprak seni zelîl ediverir.

5317 Dünya tokluğu hep açlıktan ibârettir; onun huzûru, sevinci hep zahmettir.

5318 Ey hükümdar, bu nefsine kuvvetle karşı koy; onun arzusunu yerine getirip, ona zevk sürdürme.

5319 En kötü düşmanın budur; sen ona iyilik yaparsan, o sana kötülük eder.

5320 Vefâlı olursan, karşılığında sana cefâ eder; ona cefâ edersen, vefakârlık gösterir.

5321 Bu nefsine değer verme, canın aziz olur; bilgi bey olup, akıl hanlık eder.

5322 Bu dünya bir düşmandır, nefsin ise, başka bir düşmandır; bu iki düşmanın her yerde tuzağı hâzırdır.

5323 Saâdete güvenme, alçak gönüllü ol; hayata pek inanma, ondan elini çek.

5324 Büyüklük ve ululuk, bunlar geçicidir; bu saâdet ateşi bir gün söner.

5325 Aslı büyük olan ne der, dinle; sana acıyan insanın sözünü tutarsan, çok fayda görürsün.

5326 Sen beylik ile mağrûr olma, fazla kibir getirme; kendini koru.

5327 Bu hakir dünyayı sür, at; Tanrı orada sana her türlü iyi nimet ihsan eder.

5328 Ey hukümdar, şu üç işe çok seçkin kimseleri ara ve bu işleri onlara ver.

5329 Bunlardan biri — kadıdır; halka faydalı olabilmesi için, onun çok temiz ve takvâ sâhibi olması lâzımdır.

5330 İkincisi — hukümdara vekâlet edecek olan kimsedir; halkın huzûr bulması ve saâdetle yaşaması için, bunun dürüst ve güvenilir bir kimse olması şarttır.

5331 Üçüncüsü — vezirdir; bunun çok seçkin bir kimse olması lâzımdır; halka ne gelirse, ondan gelir.

5332 Bu üç işe bakan kimseler doğru olursa, halk huzûra kavuşur, günü aydın olur.

5333 Memleketin düzene girer ve halk zenginleşir ve neticede bunlar sana hayır-duâ ederler.

5334 Bu üç yerde işe yaramayan insanlar bulunursa, bütün halkın işi kötü olur.

5335 Şimdi aklıma buna benzer bir söz geldi; ey güzel yüzlüm, sen bunu dinle

5336 Bir beye yol gösteren vezirdir; halka, muhâfızlara ve hizmetkârlara nizam veren odur.

5337 Eger vezir yuları ters tarafa çekerse, her şey ters olur; bu benim kanâatimdir.

5338 Dünyayı kurulu bir sofra bil; insanlar hayat müddetince burada bulunan nîmetlerden ne kadarını yiyebilirler.

5339 Bizden önce gelen ve şimdi ölüp-giden nesiller ondan yedi, doydu ve kalktılar.

5340 Büyük bir kalabalık mahşeri bekleyerek yatıyor ve bizi çağırıyor, biz de onları tâkip edeceğiz.

5341 Diğer bir nesil de ana karnındakilerdir; bizden sonra bu sofradan yiyecekler onlardır.

5342 Bu nesil bizim kalkmamızı bekliyor; ötekiler ise, bizim gelmemizi bekliyorlar, ey yavrum.

5343 Bu sofradan yemek yemek bugün bize nasîp oldu; acabâ bize daha ne kadar yiyecek ve giyecek verecek.

5344 Ölüp-yatanlar oraya çağırılıyorlar; karındakiler ise, bu sofradan „kalk" diye bizi zorluyorlar.

5345 Biri iter, biri çağırır; bu ikisi arasında kim huzûra kavuşabilir.

5346 Ey hukümdar, gâfil olma, uzun emellere kapılma; ey asîl tabiatli, burada uzun kalınacak değildir.

5347 Harâma el uzatma, kendini gözet; ey hukümdar, iyi bil ki, harâm gönülü karartır.

5348 Ey şöhretli insan, takvâ sâhibi olmak istersen, halâl ye, nasibini halâlden al.

5349 Takvâ sâhiplerinin başı, gerçekten halâl arayan ve halâl yiyen insan ne der, dinle.

5350 Halâl yiyen kimse Tanrıya karşı günâh işlemez; halâl ye, yarın için azığın da halâl olsun.

5351 Kimin boğazı ve üstü-başı temiz olursa; onun üzerinden bütün günahlar gider.

5352 Temizlik istersen, boğazından geçen halâl lokma olsun; böyle yapan insanın elde edeceği nîmetler, nehirler gibi, bol ve devâmlı olur.

5353 Kendi menfaatini arama, halkın menfaatini düşün; senin menfaatin halkın menfaati içindedir.

5354 Her türlü işe aklı eren Uluğ-Kent beyi ne der, dinle.

5355 Bey halk için bir saâdettir, halk mes'ûd olmalıdır; halkın mes'ûd olması için, karnının doyması lâzımdır.

5356 Beyler dibi inci dolu bir denizdir, denize yakın duran zenginleşmelidir.

5357 Beyler içinde altın ve gümüş mâdenleri bulunan bir dağdır; gümüş mâdenlerine kazma vuran insan çok zengin olur.

5358 Bey insanlara faydalı ve cömert olmalı, dünya halkına ondan tokluk gelmelidir.

5359 Ey hakîm hukümdar, güneş gibi parla; halk senin sâyende bol yiyecek ve içeceğe kavuşsun.

5360 Tanrı 'senin boynuna emânet yüklemiştir; bu emâneti gözet, onu sana soracaktır.

5361 Ey hukümdar, sen kendine bir bakıver; sen üzerinde ne kadar şey toplamışsın.

5362 Denizdeki gevher senin için tükenmez; dibindeki incinin arkası kesilmez.

5363 Sen kara toprak altındaki altın-gümüşü toplar ve hazineler vücûda getirirsin.

5364 Bu dağlar altından çıkan cevherleri kaza-kaza sana yetiştiremezler, ey temiz rûhlu insan.

5365 Kara toprak üzerinde biten hubûbâtı sen toplayıp, ambarlarını doldurursun.

5366 Uçan, yürüyen ve suda yüzen mahlûkların hiç biri senin elinden kurtulamaz, ey çetin huylu insan.

5367 Kervanların diyâr-diyâr gezerek, dünyayı dolaşır; sen ipekli ve sırmalı kumaşlar ile sincap ve samur kürkleri toplarsın.

5368 Kasab, tûzî ve rûmî kumaşları gibi, dünyanın nâdide şeyleri sana gelir; fakat hazinen ve ambarların yine dolmaz.

5369 Arap küheylanı, binek ve diğer cins atlar ile ahırların dolmuştur; fakat bu aç gözlülük doymak bilmez.

5370 Binlerce seçme dişi deve, ovada kalabalık at sürüleri ve ahırda katırlar toplanmıştır.

5371 Ova ve dağlık yerlerde dolaşan koyun sürüleri, kul, câriye ve hizmetkârların dolu; ey sâkin tabiatli insan.

5372 Bir de şimâldeki dağlarda sürülerle dolaşan yaban sığırı veya ovada dolaşan inek ve öküz sürüleri.

5373 Kayalara tırmanan bu dağ keçileri ve geyikler; ey yiğit pehlivan, hiç biri senin elinden kurtulamaz.

5374 Erkek ve dişi dağ keçileri, ak geyik veya sarp kaya geyikleri, bunlar senin için tükenmez bir yiyecek, ey iyi tabiatli.

5375 İster yaban eşeği veya tagı, ister boz geyik olsun, ey pehlivan, bunları yakalayıp, hep sana getirirler.

5376 Kurt, tilki, arslan, ayı veya domuz hiç biri senin elinden kurtulamaz, hepsini de avlar öldürürsün.

5377 Her cins kuğular, turna ve su kuşları yahut toy kuşu veya yügdük todlıç ve kazlar;

5378 Havada uçan kara kuş sürüleri..., ey boz kurt, canlarını senin elinden kurtaramazlar.

5379 Senin av kuşların uçanı uçurmaz; senin kaplanın, köpeğin yürüyeni yürütmez.

5380 Babalı babasız olur, yetim kalır; analı anasız olur, öksüz kalır.

5381 Bütün bunların hepsi senin için bitmez-tükenmez; fakat sen tükenirsin, ey kudretli yiğit.

5382 Hep bu boğazına yiyecek ve sırtına giyecek bulmak için, bütün dünyayı topladın; fakat bir gün ölüp, bunları arkada bırakacaksın.

5383 Bu dünya malını toplamanın nihâyet faydası nedir; bak, ecel can toplar ve senin kökünü kazır.

5384 Dikkat edersen, bütün bunlar aç-gözlülüktür; tamahkârlıkla acıkan kimseler ne vakit doyarlar.

5385 Gözü tok insan ne der, dinle; zenginliğin başı tok gözlü olmaktır.

5386 Gözü aç olan bütün dünyayı elde etse bile, ona zengin denilmez, denilemez.

5387 Fakir derler, fakir olan kimdir; fakir, istediği kadar zengin olsun, aç gözlü olan kimsedir.

5388 Aç gözlü kimseye zenginliğin bir faydası yoktur; ey gönülü tok olan, aç gözlüye acı.

5389 Aç gözlüye bütün bu dünya malı az gelir; olana kanâat eden kimsenin ömrü saâdet içinde geçer.

5390 Gözü aç insan, kara toprağın tozu gözüne doluncaya kadar, mala doymaz.

5391 Ey hukümdar, benim bildiğim bu kadardır; düşündüklerimi ve inandıklarımı sana söyledim.

5392 İşte ben söyledim, sen dinledin; iyice bakarsan, gönülün ve gözün açılır.

5393 Sözümü tutarsan, yarın faydası dokunur; eğer tutmazsan, vebâl altında kalırsın.

5394 Akıllı insan ne der, dinle; eğer dinlersen, bu senin için bir nasîhattir.

5395 Nasîhat insana fayda getirir; nasîhati lokma-lokma ver, isterse, yesin.

5396 Eğer bu lokmaları yemeği bilmezse, karışma; bırak, kor yesin.

HUKÜMDARIN ODGURMIŞ'A CEVABI

5397 Hukümdar bu sözleri dinledi, ağladı ve: — Ey insanların iyisi ve seçkini — dedi —

5398 Ey gönülü uyanık ve huzûr içinde bulunan insan, bu beylik şimdi bana bir felâket oldu.

5399 Ben artık iyice anladım ve gözüm açıldı; ben kendimi ateşe atmışım.

5400 Ey ulu, ben doğruluktan ayrılmışım; sen şimdi o yolu bana gösterdin.

5401 Ey Odgurmış, şimdi bana duâ et; Tanrı iyilik yolunda bana tevfikini refik etsin.

ODGURMIŞ'IN HUKÜMDARA CEVABI

5402 Odgurmış cevap verdi: — Ey hukümdar, Tanrı senden istediğim tevfikı esirgemesin — dedi —

5403 Gayret et, akıl ile hava ve hevesi zapt ve rapt altına al; kendisini hava ve hevese kaptıran kimsenin hayatı heder olur.

5404 Seni bitiren bu nefsânî zevklerdir, senin için vaz geçilmesi zor olan işte bu nefsânî arzulardır.

5405 Bu dünya çok eski ihtiyar bir dünyadır; bu haşîn dünya bir çok beyleri görüp-geçirdi.

5406 Senin gibi yiğit bir çok beyleri ihtiyarlattı; seni de uzun müddet yaşatmaz.

5407 Onlar gitti ve bu taht sana kaldı; vaktini boş geçirme, hazırlık gör.

5408 Ey hükümdar, uyan, ölümü unutma; şüphe etme, o çok kısa bir zamanda sana da gelecektir.

5409 Ey hükümdar, dikkatli ol, kendini unutma; eğer kendini unutursan, aslını hatırla.

5410 Eğer bir kimse bu iki şeyi unutursa, o doğruluk yolundan uzaklaşır.

5411 Dinle, kendini bilen, heva ve hevesini aklına esir eden insan ne der,

5412 Ölümü unutma, asıl yerin mezarındır; ,,kendini unutma'' sözünü her ân hatırla.

5413 Sen meniden türemişsin, ,,ben!'' deme; sen ,,ben!'' dersen, bak, işte değerin.

5414 Bu görünmez ölüm pusudadır; karşıma çıkmak isterse, hiç bir zaman izimi kayıp etmez.

5415 İnsan için başka hiç bir eziyet olmasa bile, bu acı ölüme bakmak kâfidir.

5416 Ölümden sonra kara toprak altında çürüyüp-dağılmak da yeter bir ibrettir.

5417 Bundan başka, ölüm sana yol açınca görülecek daha nice işler vardır.

5418 Akıllı insan bu hâli görürken, nasıl râhat uyur ve nasıl yiyip-içebilir.

5419 Dinle, bilgi veren ve bilgi ile dünyanın hakikî değerini anlayan insan ne der.

5420 Himmeti büyük ve gönülü yüksek tut; bu dünyayı bırak, ondan vaz geç.

5421 Bu dünya, içi engerek yılanı dolu, bir zindandır; onu bırak, aydın ve hakikî dünyaya ulaşmağa çalış.

5422 Bu duru canın kalıbı olan vücûd bu kara toprak tıkacıdır; ey gönlünde hazineler taşıyan insan, kara toprak bunlar ile dolar.

5423 Bu dünya bir zindan, karanlık bir kuyudur; burası dâimâ belâ, mihnet ve felâketler ile doludur.

5424 Zindanda bulundığun müddetçe ne huzûr istersin, aklına ve kalbine gelen ne gibi şeyi arzu edebilirsin.

5425 Bu bir avuç kara topraktan vaz geç, büyük ve ebedî diyârı iste; bu serâba neden aldanıyorsun.

5426 Bu toz, toprak ve dumanın fevkına yüksel, duru ve ebedî diyârı iste, gözünü aç.

5427 Sen ne kadar çok yaşarsan-yaşa, ölüm nihâyet bir gün gelip, seni yakalar, ey günüm.

5428 Dünya malı ne kadar artarsa, onun derdi zevkinden daha fazla olur, ey yiğit oğul.

5429 İnsan binlerce sene yaşayıp, arzu ettiği şeylere kavuşsa bile, yine dileği bitmez.

5430 Temiz kalpli ve bu zemâne oku ile gönülü yaralanmış olan kimse ne der, dinle.

5431 İnsan bin yıl yaşasa bile; arzu ve ihtiyaclarının hepsini tamamlayamaz.

5432 Arzu eden kimse her çeşit dilekte bulunur; arzusunun tükenmesi ile ancak onun dilekleri sona erer.

5433 Sözün faydası çok söylemekte veya söylenenleri hayretler içinde çok dinlemekte değildir.

5434 Sözün faydası işittiğin sözü işe tatbik etmekte ve böylece kendini doğru yola yöneltmektedir.

5435 Çok söz söyledim, sen hepsini dinledin; bu sözlerime göre hareket et ve bunların faydasını gör.

5436 Dilim kendisini tutamadı ve çok konuştu; sözüm azalmadı, fakat itibârı azaldı.

5437 Ey hükümdar, Tanrı sana tevfik versin de çok iyilikler yap.

5438 Tanrı sana dileğini versin ve seni korusun; ey hükümdar, sen beni duâda unutma.

5439 Sözünü kesti, ayağa kalktı; hükümdar: — Bir az daha otur — diyerek ,onu alakoydu.

5440 Her türlü yiyecek ve içecek çıkardı: — Ey aziz insan, azıcık bundan tat — dedi.

5441 Odgurmış elini uzatıp, bir lokma aldı; bir az yedi ve içti.

5442 Yemekten elini çekti ve fazla yemedi; Tanrıya şükür etti, onun ismini zikreyledi.

5443 Odgurmış ayağa kalktı ve selâm verdi; hükümdar da ayağa kalkıp, ona mukabelede bulundu.

5444 Odgurmış odadan çıktı, hükümdar da onu teşyi için, arkasından geldi.

5445 O hükümdar ile vedâlaştı, müsâfaha ettiler; hükümdar mahzun bir hâlde kaldı.

5446 Odgurmış oradan ayrılıp, dağlara doğru gitti; kardeşi elini öptü ve bir müddet berâber yürüdüler.

5447 Odgurmış kardeşini geri çevirdi; Öğdülmiş onunla vedâlaşarak, ayrıldı.

5448 Öğdülmiş evine gelip girdi; içinde bir boşluk hâsıl oldu; keder ve kaygıdan gözüne uyku girmedi.

5449 Doğudan güneş başını yukarı kaldırdı; dünyanın her tarafı kuğu rengine büründü.

5450 Güneş çıktı, göğüsünü yükseltti; dünyanın her tarafı saçılan kâfûr ile doldu.

5451 Dünya, melek yüzü gibi, parladı; gök yüzü kâfûr saçılmış gibi oldu.

5452 Yatağından çabucak kalktı ve âbdest alarak, ihlâs ile namâzını edâ etti.

5453 Giyindi ve evinden çıkıp, atına binerek, saraya gitti.

5454 Atından inip, saraya girdi; içeriye doğru yürüdü; hükümdarın dâveti üzerine, huzûra girdi.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

5455 Hukümdar önce Odgurmış'ı, onun ne kadar kaldığını ve ne zaman gittiğini sordu.

5456 Sonra: — Ey Öğdülmiş'im, yemek bana artık zehir oluyor — dedi —

5457 Bugünden sonra nasıl yaşarım; omuzlarım çöktü, artık bir daha kalkamaz.

5458 İmdi bu beyliğe ve insanların yükünü taşımağa ne lüzûm var; bu endişe ve kaygı kalbimi parçaladı.

5459 Halkı idâre eden veya beyliğin bütün işlerini gören bir bey hizmetkârsız yapamaz.

5460 Hizmetkâr olunca da, şüphesiz, mal ve servet lâzımdır; mal olmazsa, başkasının hizmetine kimse girmez.

5461 Ordunun başında bulunan ve hayatını fedâ ederek, beyin emirlerini yerine getiren insan ne der, dinle.

5462 Hazine ve ordu beylerin kuvvetini teşkil eder; bu ikisi ile insan kendi öcünü alır.

5463 Bu ikisi ile bey büyüklük bulur; bu ikisi bir araya gelirse, beylik tacı azamet kazanır.

5464 Asker toplamak için, çok masrafa lüzûm vardır; mal toplamak için de bile-bile cebir kullanmak gerekir.

5465 Benim ancak bir sırtım ve bir tek boğazım var; niçin bu kadar insanın vebâlini yükleneyim.

5466 Ne kadar fakir olsa bile, insan aç kalmaz; bu ölüm her yaşayandan bir gün öcünü alır.

LXXII.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA MEMLEKETİ TANZİM ETME USÛLÜNÜ SÖYLER

5467 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Hukümdar önceden her türlü tedbiri alsın — dedi —

5468 Onun ağzından fenâ ve yakışıksız söz çıkmasın; ey bilgisi nehirler gibi bol olan, Tanrı bunu hoş karşılamaz.

5469 Bu beylik mesnedine sen isteyerek gelmedin; onu Tanrı kendi fazlı ile sana ihsan etti.

5470 Lütuf ederek, sana bu beyliği verdi; ey bilgisi geniş olan insan, buna şükür et.

5471 Hâlis gönül ve temiz kalple Tanrıya ibâdet kıl, halka merhamet ve şefkat göster.

5472 Heva ve hevesini yenerek, akıl ile ona hâkim ol; bilgi ile nefsin başını ez.

5473 Bilgi veren ve bilgi ile nefis ve hevaya hâkim olan insan ne der, dinle.

5474 Vücûdun doğru olmasını istersen, heva ve hevesin boynunu ez; heva ölürse, vücûdun eğriliği düzelir.

5475 Gayret et, hevanın esiri olma; heva ve nefis, bunların ikisi de din hırsızıdır.

5476 Ey hukümdar, sen nasıl böyle âciz duruma düştün; her türlü iyiliği yapabilirsin, kuvvet ve kudretin var.

5477 Niçin bu kadar çok kederleniyorsun, neden bu hayatı kendine zehir ediyorsun.

5478 Hazinen çok, adamların ve askerin var; her türlü işe yol gösteren bilgi ve akla sâhipsin.

5479 Hazineni aç ve servet dağıt, adamlarını sevindir; onlar senin her arzunu yerine getirirler.

5480 Düşmana karşı koyan cesûr insan ne der, dinle; altın ve gümüş veren düşmanını mağlûp eder.

5481 Eğer sen her vakit üstün gelmek istersen, adamlarını memnun et ve onlara değer verip, öğerek, şevke getir.

5482 Adamlarını önce memnun et, sonra onlardan iş bekle; bütün arzuların yerine gelir; düşman önünde boyun eğer.

5483 Adamların çok ve kalabalık olsun, onları sevindir; onlar da bir gün senin için sevgili canlarını verirler.

5484 Asker ve ordu ile bu düşman kâfirini ez; gönül temizliği ile Tanrıdan kuvvet ve tevfik dile.

5485 Asker, ordu ve silâhını kâfirlere çevir; kâfirler ile dövüşürken ölmek, ölüm değildir.

5486 Onların evini-barkını yak, burkanını kır; yerine câmi yap, etrâfına islâm cemâati toplansın.

5487 Oğlunu ve kızını esir ederek, kul ve câriye et; oradan aldığın servetle hazine kur.

5488 İslâmiyeti aç, şeriati yay; böylece seçkin bir şahsiyet olur ve iyi bir nâm kazanırsın.

5489 Müslümanlara karışma ve onlara tecâvüz etme; ey hukümdar, onların karşısında Tanrı vardır.

5490 Müslüman müslüman ile kardeştir; kardeşe karşı düşmanca davranma, onlar ile her vakit iyi geçin.

5491 Halka huzûr ve râhat sağlayacak bir nizam kur; sana hayır-dua etsinler.

5492 Tanrı sana bunun ecrini verir; her iki dünya senin olur, ey kahraman.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5493 Hukümdar: — Bu sözleri güzel söylüyorsun — dedi — ben de aynı şeyleri yapmak istiyorum.

5494 Ey yiğit, bununla meşgûl olacak insan nerede, bu işleri başarmak için sen bana yardım et.

5495 İlk önce memleket düzene girmeli ve fesad ortadan kaikmalıdır; iç ve dış işlerin iyi yürümesine dikkat etmelidir.

5496 Dostlarını ihsanlarda bulunarak, sevindir; düşmanlarını acımadan sürgün et.

5497 Bunun için ilk önce memleket düzene girmeli ve bütün meyhâneler ortadan kaldırılmalıdır.

5498 Memlekette bu kötü yerler tasfiye edilmeli; halka kanunla, her bakımdan, düzen verilmelidir.

5499 Huzûr ve memleketin nizâmı nerede, bunun için kendim uğraşamıyorum; iş iş üzerine yığıldı, gözümü yumacak vaktim yok.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

5500 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey hukümdar, işi sürüncemede bırakma, her işle meşgûl ol — dedi —

5501 Yapacağın işi niçin geri bırakıyorsun; işini geri bırakma, yap; ömür geçip gidiyor.

5502 Bugünkü işi yapmazsan, yarının işi de buna eklenir; iş iş üzerine gelir ve yığılır, kalır.

5503 Bugünkü işini yarına bırakma; yarın işin olursa, bu yapılamadan kalır.

5504 Halkın ve kendinin yarın huzûra kavuşabilmeniz için, bu memleket işlerinin günü-gününe görülmesi lâzımdır.

5505 Zâlim olma, zulmü kötülere karşı tatbik et; bütün memleketi kötülerden temizle.

5506 Doğru ol, doğru yola git ve her vakit doğruluk ile hareket et; böylece kötü ve eğri yola gelir ve tavrını değiştirir.

5507 Bu ters tabiatlı, zararlı ve kötü adamların eli-kolu bağlanmadıkça, işler selâmetle yürümez.

5508 Kötüyü kendine yaklaştırma, zararı dokunur; dâimâ uyanık ol ve doğru insanlar ile yaşa.

5509 Doğru, ve dürüst gönüllü, düşüncesi, sözü, işi ve bütün hareketi iyi olan insan ne der, dinle.

5510 Kötüye katılma ve doğruluktan ayrılma; kötüler arasında doğru insanın güneşi kararır.

5511 Kötülük yapanlar husrâna mahkûm olurlar; kıyâmet gününde Tanrının karşısına doğru insan olarak çık.

5512 Ey hukümdar, çâresiz, sana adamlar lâzımdır; beyler fesâdı bunlar ile ortadan kaldırırlar.

5513 Bir çok adamlar toplamalı ve onlara ihsanlarda bulunmalı; fakiri zenginleştirmeli ve açı doyurmalıdır.

5514 Hizmette bulunan kimse bir şeyler ümit eder; hizmetkâr ümidini keserse, durmaz, gider.

5515 Ey hukümdar, hizmetkâr bir kaç türlüdür; bunları seç ve ayrı-ayrı muâmeleye tâbi tutarak, hizmet gördür, yollarını şaşırmasınlar.

5516 Onlardan biri şeref için çalışır; onu, şeref vermek suretiyle, tatmin et.

5517 Biri mal ve mülk ister; ona mal ver, canını sana fedâ etsin.

5518 Bâzısı hem mal, hem şeref ister; bir de unvan, hil'at ve nüfûz peşindedir.

5519 Eğer cesûr ve kahraman kimse ise, ona gümüş ver; kılıç kullansın, sana şehir ve memleketler fethetsin.

5520 Bilgili, akıllı ve temiz kalpli insan ise, ona hurmet göster, ihsanlarda bulun ve himâye et.

5521 Kötü ve zâlim olan kimseyi yükseltme, ona memlekette nüfûz verme; seni çok üzer.

5522 Zâlim ve kötü kimseyi yükseltme ve onu zengin etme; o sana, şüphesiz, ilâc ve devâyı zehir hâline getirir.

5523 Böke yavgusu ne der, dinle; en zayıf insan bile, zenginleşirse, ferman dinlemez olur.

5524 Ey kudretli hukümdar, kötüleri servet sâhibi etme; kötüler, zenginleşince, hâl ve tavırlarını değiştirirler.

5525 Eli darlıkta kalıp, muhtâc duruma düşünce, iyilerin bile tavır ve hareketi bozulur.

5526 İyi tabiatli insanın da, muhtâc duruma düşünce, iyiliği nisbetinde hareketi kötüleşebilir.

5527 Kötüye değer vermezsen, o gittikçe tavır ve hareketini düzeltir; iyiye itibar gösterirsen, onun hâl ve tavrı daha da iyi olur.

5528 Sana gönülden bağlı olan kimseyi kendine yakın tut; hayâsız kimseleri de kendinden uzaklaştır, onlardan kendini koru.

5529 Kim faydalıdır, kim faydasızdır, ey âlim hakîm, sen bunları iyice seç.

5530 Seni seven ve sevmeyenleri de iyice ayırt et; sevene karşı sevimli ve düşmana karşı da yalın ateş gibi ol.

5531 Senin memnûn olmanı istemeyen kimseyi kendinden uzak tut; onu başkalarına da sevdirme ve ona hiç bir vazife verme.

5532 Hiyânet ile emniyeti bir araya getirme; yarayan ile yaramayanı bir arada tutma.

5533 Bir işi iki kişiye birden tevdi etme; onlar birbirlerine yüklerler ve iş yapılmadan kalır.

5534 İşi iş bilen kimselere ver; iş yapamayan insan onu beceremezse, üzülür ve müteessir olur.

5535 Hizmettir diye, olur-olmaz insanlara iş verme; işi sana faydalı olacak şekilde becerikli kimselere ver.

5536 Memleketin faydasını kendi menfaatin ile telif et; başkasının menfaatini düşünüp, ona bağlanma.

5537 Başkasının gönülüne bakma, her kes kendi istifâdesini kollar; memleket menfaatini ara ve kendini zorla fenâ duruma düşürme.

5538 Sana kim faydalı ise, sen de ona faydalı ol; faydasız kimseyi kendinden uzak bulundur.

5539 Faydalı insana her vakit itibar göster; ey hukümdar, lüzûmlu işleri ona gördür.

5540 Ey hukümdar, senin yapacağın işler bunlardır; bunları yaparsan, memleket düzene girer.

5541 Adın iyi olur, kendin kurtulursun; dünyada senden sonra da adını ve sözlerini dâimâ yâd ederler.

5542 Halk zenginleşir, memleket ve saltanat işleri tanzim edilir; ne kadar istersen, o kadar hazine toplayabilirsin.

5543 İçten bağlı olan insan ne der, dinle; onun dili ile gönülü birdir.

5544 Hangi memleketin beyi iyi ve doğru olursa, o memleketin halkı zenginleşir ve başına gün doğar.

5545 Halkın zenginliği beyin zenginliğidir; ister onu, ister bunu temin et.

5546 Şehir ve kasaba içinde hırsızı ortadan kaldır, yolcu ve kervan emniyet içinde sefer etsin.

5547 Memleket içinde halka zulüm edenleri yok et, dış eyâletlerde de bir tâne yol kesen şaki bırakma.

5548 Kötüyü, ceza vererek, doğru yola getir; kötüye kötü muâmele lâyıktır, sen de öyle yap.

5549 İyinin serbest dolaşabilmesi için, kötünün ya zincirde veya zindanda olması lâzımdır, ey metin yürek.

5550 Bir de memleketin ahâlisi bir kaç türlüdür; her kesin râhatça çalışabilmesi için, bunlara ayrı-ayrı muâmelelerde bulunmalıdır.

5551 Onlardan biri âlimlerdir; bunlar insanı devlet ve saâdete kavuştururlar.

552 Onlara izzet ve ikrâmda bulun, ne derlerse, yap; şeriat yolunu tut, hükümlerine itiraz etme ve önlerinde hurmetle eğil.

5553 Ey hakîm hukümdar, onların hukukunu muhâfaza ve yiyecek, içeceklerini temin et, muhtac duruma düşmesinler.

5554 Gönül huzûru ile öğretsinler, bilgisizler de onlardan bilgil öğrensinler.

5555 Bunlardan sonra muhtesipler gelir; ey kudretli, bunlar kuvvetli olmalıdırlar.

5556 Fâsık, serseri ve başı-boş dolaşanları inzibat altında bulundursunlar; mescidleri cemâat ile dolu tutsunlar.

5557 Bundan sonraki zümre senin hizmetinde bulunanlardır; mâni olamazsan, sana karşı gelebilecek olanlar bunlardır.

5558 Bunlar yük altına girmezler; hizmetleri nisbetinde bunların yükünü sen kendin yüklenmelisin.

5559 Bunlardan sonra avâm kısmı gelir; bunlara kanunu tatbik et ve iyi bak.

5560 Bunlar da üç zümredir, bunları birbirlerinden ayrı tut; onları zorlama; zorlarsan, bu memleket için felâket olur.

5561 Bunlardan biri zenginlerdir, ey kudretli insan, halk arasında kuvvetli olanlar bunlardır.

5562 Bunlardan sonra orta hâlli insanlar gelir; orta hâlliler zenginlerin yaptıklarını yapamazlar.

5563 Bunlardan sonra fakirler gelir; her şeyden önce bunlar korunmalıdır.

5564 Zenginlerin yükü orta hâllilere yüklenmemelidir; yoksa, bu orta hâlliler bozulur ve büs-bütün sarsılır.

5565 Orta hâlli kimselerin yükünü fakirlere yüklememeli; yoksa, fakir açlıktan kırılır ve mahvolur.

5566 Fakiri korursan, o orta hâlli olur; orta hâlli bir az kendisini toplarsa, zengin olur.

5567 Fakirler orta hâlli olursa, orta hâlliler zenginleşir; orta hâlliler zenginleşirse, memleket zengin olur.

5568 Memleket düzene girer ve halk huzûra kavuşur; o zaman sen de çok hayır-duâ alırsın.

5569 Uç-Ordu hanı ne der, dinle; ey fânî insan, iyi ad dile.

5570 Kim iyi ad bırakarak, ölürse, onun adı hayır-duâ ile yaşamakta devam eder.

5571 Kim ölür ve hayır-duâ ile anılırsa, o yeniden doğarak, tekrar hayat bulmuş olur.

5572 İyi ad ile şöhret kazandıktan sonra, ister yerin üstünde, ister altında ol.

5573 İyi ad lâzımdır, vücud bir gün ölecektir; vücûd ölür, adı kalan insan ebedî olur.

5574 Tebeanın senin üzerinde üç hakkı vardır; bu hakları öde ve onları zorluğa düşürme.

5575 Bunlardan biri memleketinde gümüş temiz kalsın, onun ayârını koru, ey bilgili insan.

5576 İkincisi halkı âdil kanunlar ile idâre et; birinin diğerine tahakküme kalkışmasına meydan verme, onları koru.

5577 Üçüncüsü bütün yolları emin tut; yol kesici ve haydutların hepsini ortadan kaldır.

5578 Böylece tebea hakkını ödedikten sonra, sen de onlardan kendi hakkını isteyebilirsin, ey cömert hukümdar.

5579 Tebea üzerinde senin üç hakkın vardır; bunu onlardan istemelisin, iyice dinle.

5580 Biri halk senin emirlerine hurmet etmeli ve bu emir ne olursa-olsun, onu derhâl yerine getirmelidir.

5581 İkincisi hazine hakkını gözetmeli ve bunu vaktinde ödemelidirler, ey eli açık insan.

5582 Üçüncüsü senin dostuna dost ve düşmanına düşman olmalıdır.

5583 Böylece sen onlara karşı vazifeni yapmış olursun, onlar da senin hakkını ödemiş olurlar.

5584 Ey ulu, bu yolun yolculuğunda bey böyle olmalı, tebea da böyle olmalıdır.

5585 Böylelikle halk beyinin iyiliğini görür; bey de huzûra kavuşur ve dünyaya şöhretini yayar.

5586 Ey hukümdar, sana her iki dünyayı te'min edecek kısmet ve saadet, şüphesiz budur.

5587 Bundan sonra âlimler harekete geçip, ihlas ile halka bilgi versinler.

5588 Muhtesibin de elinde salâhiyet olmalıdır; o da cemâati dolaşarak, kötülüklere mâni olsun.

5589 Satıcı emânetlerini gözetsin; san'at ustaları başkalarını yetiştirmekte devam etsinler.

5590 Çiftçiler çiftlikte gayret etsinler, hayvan besleyenler de onları çoğaltsınlar.

5591 Şimdi senin hizmetinde bulunan kimseler kaldı; düşmana ve kurda karşı koyan bunlardır.

5592 Onları memnûn et, ihsanlarda bulun; dikkat et, onlara başka iş verme; verilmiş ise, onu bu işten al.

5593 Faydalı oldukları nisbette onlara izzet, ikrâm ve ihsanda bulun; gelirlerini artır ve rütbelerini yükselt.

5594 Düşmana ve kurtlara karşı silâhlarını hâzır bulundursunlar; dosta yâr olup, düşmana ölüm olsunlar.

5595 Böylece bütün yakın olanların seçilir ve belli olur; bütün işlerin de durulur ve yoluna girer.

5596 Sen her iki dünyada iyilik bulursun ve Tanrım da senden râzı olur.

5597 Bak, doğruluk budur, doğru ol, doğru; doğruluk seni dileğine kavuşturur.

5598 Sen doğrulukla Tanrının sevgisini kazanırsın; halka kızıp, onlara karşı doğruluktan ayrılma.

5599 Gönülü parlak olan insan ne der, dinle; bak, bunun mânasını bu söz te'yit eder.

5600 Doğruluk yüzünden gök ayakta durur; yer sâbit olduğu için, üzerinde ot ve ekin biter.

5601 Sağa sola meyletme, doğru dur, gönlünü dürüst tut; doğru olan her iki dünyada doğruluk bulur.

5602 Ey hukümdar, işte ben bildiklerimi, gizli-âşikâr, sana arzettim.

5603 Her iki dünya için faydalı olan sözler işte benim sana söylediklerimdir.

5604 Bu dünya huzûru sana dünyayı ve iyi ad bırakmak için çalışman da sana ukbâyı te'min edecektir; ona göre hareket et.

5605 Bütün bu dünya malı kalacak ve kendin bir gün öleceksin; iyi ad kazanmağa çalış.

5606 Bilgili insan buna kıyas ederek, çok güzel bir söz söylemiştir.

5607 Kendim öleyim, adım iyi olsun; her diri nihâyet ölecektir, dünyada adım kalsın.

5608 Mümkün mertebe iyilik yap, iyi ad dile ve bu ebedî ad ile yaşamakta devam et.

5609 Hukümdar bu sözleri duyunca, çok memnûn oldu; sevinçle gönül gözü parladı ve hayattan tekrar tad almağa başladı.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5610 Hukümdar Öğdülmiş'i candan alkışladı, öğdü ve: — Sen kendi bildiğini söyledin — dedi —

5611 Bugünden itibâren Tanrı bana tevfik versin; senin söylediğin sözleri dikkatle yerine getireyim.

5612 Rabbim bana senin gibi bir yardımcı verdi; isterse, onun diğer dileklerimi de vereceğini umarım.

5613 Sen benim bütün arzularımı yerine getirdin; ey iyi tâlih, Tanrı senin de bütün arzu ve dileklerini yerine getirsin.

Bugünden sonra da sen sadâkatle bana yardımda devam et, ey gönülü bana yakın olan insan.

5615 Ben sana inanıyor ve gerçekten itimat ediyorum; ne düşündüğünü bana açıkça söyle, ey güzel yüzlüm.

5616 Sen benim parlak güneşimsin; ben şimdi kusurlarımı senin sayende görüyorum.

5617 Gönül sâhibi, düşüncesi ve sözü bir olan dost insan çok iyi söylemiştir.

5618 Gönülün tamâmen inandığı kimseyi kendine ayna edin; kendini görebilmek için onu dâimâ karşında bulundur.

5619 İçten bağlı olan kimse insana ayna olur; insan ona bakarak, tabiat ve tavrını düzeltebilir.

5620 Bir kimse birine içten bağlı olur ve gerçekten yakınlık gösterirse, ona itimat edilmelidir.

5621 Sözü itimat edilen kimseye sormalı ve böyle bir kimsenin de sözünü tutmalıdır.

5622 Öğdülmiş hukümdarın sözlerini işitti, yüzü güldü ve sevinerek „baş üstüne!" dedi.

5623 Hukümdar müsterih olarak, sözünü bitirdi; Öğdülmiş kalkıp, huzûrdan çıktı.

5624 Hukümdar bundan sonra râhatını bırakıp, çok zahmet yüklenerek, ilini tanzim etti ve düzeltti.

5625 Kötüleri kendisinden uzaklaştırdı, bütün iyileri de etrâfına topladı ve onlara çalışma imkânları verdi.

5626 Memleketi duruldu ve halkı da düzene girdi; halkın şikâyeti kesildi ve uzun bir müddet için huzûra kavuştu.

5627 Memleketin refâhı sâyesinde hayatın zevki arttı; hak sevinçle gülerek, günlerini huzûr içinde geçirdi.

5628 Hukümdar Öğdülmiş'i de takdir etti ve ona itimat ederek, bütün işleri eline bıtraktı.

5629 Öğdülmiş bir müddet böyle devam etti; fakat endişe, kaygı içinde kıvranıyor ve kendisini günahkâr addediyordu.

5630 Kendine dikkat etti, hâl ve tavrına baktı; hayatını ve gençliğini boşuna geçirmiş olduğunu gördü.

5631 Gönülü, kalp gözü parlayarak açıldı; gönlünün tamamiyle temizlenmesini arzu etti.

LXXIII.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN GEÇEN HAYATINA ACIYARAK TÖVBE ETTİĞİNİ SÖYLER

5632 Öğdülmiş: — Ben gaflet içinde kendimi mes'ûd sandım; bu gaflet içinde hayatım heder oldu — dedi —

5633 Yaşama kudreti beni terketti, uzaklaştı; ben bu zindeliği bırakıp, elime deynek aldım.

5634 Peşiman oldu ve: — Ah, ne yazık ki, günlerim geçti; ömrüm tükendi, gecem artık kararmaktadır — dedi —

5635 Ben, öküz gibi, heves ve nimet yedim; bilerek-bilmeyerek, bir öküz gibi yaşadım — dedi.

5636 Sonra devam etti: — Ben gaflet içinde kendimi bahtiyar zannettim; günlerimi boşu-boşuna geçirdim.

5637 Gençlik kuvveti beni terkederek, uzaklaştı; bu giden gençliğime acıyor ve yanıp-tutuşuyorum.

5638 Hayat nihâyet sonuna geldi, ölüm yaklaştı; ölüme karşı bir çâre olmadığı gibi, ondan kurtulacak bir yol da yoktur.

5639 Saçım, sungur rengi gibi, kır oldu; sakalım yazdan kalmış kuru ota döndü.

5640 Otuz iki dişimin, bu beyaz incilerimin, ipi koptu ve onlar da birer birer döküldü.

5641 Gözlerim bu güneşli yer yüzünde her şeyi görürdü; şimdi gözlerime karanlık çöktü, önündeki insanları bile göremez oldu.

5642 İyice dinlersem, uzaklardan duyardım; bugün ben artık insanlar ile ancak işâretle anlaşır oldum.

5643 Başım, kuzgun gibi, siyah idi; şimdi başıma kuğu kondu, yaşım da çok ileriledi.

5644 Bugün artık Tanrıya rücû edecek zamanım geldi; günahlarım için, feryâd ederek, ağlamalıyım.

5645 Artık kalkıp, Tanrıya dönmeliyim; günahlarım için, tövbe ve istiğfâr etmeliyim.

5646 Benim artık faydasız şeyleri bırakmam ve gönlümü mâsivadan temizlemem lâzımdır.

5647 Öğdülmiş böylece tövbe ve istiğfar ederek, Tanrıya sığınmak istedi.

5648 Fakat birden bire durup, düşündü ve: — Acele hareket etmemeliyim; çünkü acele etmek zararlıdır; bunu yapmamalıyım — dedi —

5649 İlk önce bu iş için istişâre etmem ve zararlı olan şeylerden vaz geçmem lâzımdır.

5650 Her işi bilerek ve danışarak yapmalıdır; danışmayan her kes işinde zarar görmüş ve sonunda peşiman olup, inlemiştir..

5651 Dinle, Tanrıdan insanlara haber getiren nebî ne der: her yapılacak işe meşveret ile çâre bulunur.

5652 İnsan her işini yakını ile danışmalıdır; her türlü iş danışma yolu ile halledilir.

5653 İnsan işinde ancak danışmak suretiyle muvaffak olur; danışmayan kimse sonunda peşiman olur.

5654 Ben şimdi kardeşimin yanına gideyim ve bu işi onunla istişâre edeyim.

5655 O da mâkûl görürse, ben bu işi yaparım; eğer mâkûl görmezse, bu işten vaz geçerim.

5656 İnsan kendisi kendi işini iyice bilemez; onu başkasına danışarak yapmak faydalı olur.

5657 Danışırsa, insanın bilgisi genişler; eğer bu danışmaya bilgi de katılırsa, o iş, tereddütsüz, elde edilir.

5658 İstişâre eden insan ne der, dinle; insan kendi işini istişâre ile yoluna koyar.

5659 Ne gibi bir iş yapmak istersen, onu başkalarına danış; danışmayan kimseye karışma, ondan uzak dur.

5660 Her hangi bir işe girişmek istersen, önce istişâre et; dilek ve arzularını iştişâre ile yerine getir.

5661 Gece yattı, sabah kalkıp, âbdest aldı; atına binip, saraya gitti.

5662 Müsâade isteyip, hukümdarın huzûruna girdi; hukümdar ona iltifat ederek, yer gösterdi.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA SUÂLİ

5663 Hukümdara arzetti ve: — Ben bugün kardeşimi şöyle bir ziyâret etmek istiyorum — dedi —

5664 Müsâade ederseniz, oraya gideyim; ziyâret edip, çabucak buraya dönerim.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

5665 Hukümdar: — Git, ona benden de selâm götür, ey bilgisi kâmil insan — dedi —

5666 O sırrını doğruca Tanrıya ulaştırdığı vakit, duâda beni de unutmasın.

5667 Günahlarımın affını Tanrıdan niyâz eylesin; belki kerîm rabbim bu duâ sâyesinde beni affeder.

5668 Öğdülmiş ,,baş üstüne!" diyerek, kalkıp çıktı ve sevinç içinde evine döndü.

5669 Dünya yüzü altın rengine girdi; güneş yakut rengini safrana çevirdi.

5670 Gök kaşlarını çattı, yüzünü kararttı; bütün insanların gözünü tutup bağladı.

5671 Öğdülmiş namazını kıldıktan sonra, yatağa girdi; bir müddet düşünerek, uyanık kaldı, sonra bir parça daldı.

5672 Bir az uyudu, tekrar bir müddet uyanık yattı; düşünceleri onu bırakmadı, tekrar kalktı.

5673 Tekrar yattı ve uzun bir müddet uyudu; kendi-kendine ürkerek, birden uyandı.

5674 Düşünceler içinde bir daha gözlerini kapatamadı; uyuyamadı ve kendisini çok yalnız hissetti.

5675 Dikkat etti, önce Müşteri yıldızı kalkıp, alev gibi, yerden yükselmeğe başladı.

5676 Sonra Aygır ile Yıldırık yıldızları parladı, bunlara bir de Erentir katıldı; bu yıldızları kendine işâret bil.

5677 Seher kuşu kalktı ve göğe doğru yükseldi; Mezâmir okur gibi, yabancı bir dilde ötmeğe başladı.

5678 Başını kaldırdı ve şarka doğru baktı, güneşin yerinden kopup, yükselmeğe başladığını gördü.

5679 Yerden yukarıya doğru mızraklar budaklandı; gök yüzü ateş ve alev hâline geldi.

5680 Dünyanın yüzü, sevgilinin gülümsemesi gibi, parladı; kederler dağıldı ve sevinçler başladı.

5681 Öğdülmiş yerinden kalktı, âbdest aldı ve namazını kıldı; atına binip koşturarak, dağa doğru koyuldu.

5682 Oraya varınca, atından indi ve yavaşça kapıyı vurdu; kardeşi ibâdeti bırakıp, kapıyı açtı

5683 Öğdülmiş ona selâm verdi, Odgurmış da buna mukabelede bulundu.

5684 Müsâfaha ederek, birlikte eve girdiler, kardeşi söz açarak, ona sordu.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

5685 Ey kardeşim, niçin geldin, söyle; seninle buluşalı henüz bir ay bile geçmedi — dedi —

5686 Senin gönülünü bir az düşük gürüyorum; penbe yüzünü de daha sararmış buldum.

5687 Başına ne gibi bir derd geldi, neyin var, bana söyle, izah et.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

5688 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Kardeşim zemâne ok ile beni vurdu, gönlümü yaraladı — dedi —

5689 Eğer zemâne öğüt ve nasîhati ile gönülü aydınlatırsa, o gönül ölmüş olsa bile, yeniden dip-diri olur.

5690 Gaflet yüzünden bu gönlüm uyumuş idi; bu zemâne nasîhati beni uyandırdı.

5691 Gönül gözü ile bakarak, şöyle bir denedim ve doğru yoldan ayrılmış olduğumu hayretle gördüm.

5692 Hayat sonuna geldi, yüküm ağırlaştı; benim artık günahlardan tövbe etme zamanım geldi.

5693 Hayatım boyunca insanlara hizmet ettim; bu ihmâl ve gaflet uykusu içinde Tanrıya ibâdet geri kaldı.

5694 Mâsivâ karşıma çıktı; hayat ise, gitmektedir; hayat tükenir, fakat bu dünya kalır.

5695 Ben dünyayı hayat için arzulamıştım; hayat tükendi, bu değersiz dünyanın şimdi ne lüzûmu var.

5696 İşte bu bugünkü günüm geçmektedir, acabâ ben o gelecek gecemi kazanabilecekmiyim.

5697 Saçım, bahar kelef otu gibi, kurulaştı; sakal ise, sungur tüyü gibi, alaca oldu.

5698 Ey zeki insan, yarınki işimin arzu ettiğim şekilde olması için, benim bugünden hazırlık yapmam lâzımdır.

5699 Buna benzer şöyle bir söz vardır; ey temiz kalpli insan, bu söze göre hareket et.

5700 Ben bu geçmiş hayata peşimanım; ey güzel yüzlüm, acabâ bundan sonraki günlerim nasıl geçecektir.

5701 Gençlik günlerim boşuna geçti ve yazık oldu, bâri o gelecek gecelerim heder olmasın.

5702 Yarın için bugünden hazırlık gör; bilgili ve zeki insan bana böyle söyledi.

5703 Gâfil olma, bu ibâdet işini bugün yap; bu işi bugün yaparsan, yarın için hazırlık görülmüş olur.

5704 Öküz gibi yedim, içtim ve ömrümü boşuna geçirdim; vakit geçmeden, vücûdu riyâzâta çekmeliyim.

5705 O pek çok arzu ve nimetlere nâil oldu ve semirdi; artık vakti geldi, bugün onu zayıflatmalıyım.

5706 İstediği gibi hareket ederek, huzûr içinde çok yattı; bugünden itibaren artık ayak üzere dursun.

5707 O bir çok insanları kendisine düşman etti; ben artık iyilikler yaparak, onları tekrar memnun etmeliyim.

5708 İnsanlara karşı pek çok el ve dil uzattım; bugün dilim bunlardan istiğfâr etmelidir.

5709 Ben insanları çiğneyerek, çok dolaştım; ey insanların azizi, artık kendimi ayak altına almalıyım.

5710 Ben bir kaçağım, rabbimden kaçmış bir âsîyim; bütün varlığım boyunca günâha batmıştır.

5711 Bugün ben tövbe ederek, ona rücû ve rabbimden bunun affını niyâz etmeliyim.

5712 Ölüm henüz yakama yapışmadan, ibâdet ile meşgûl olmalıyım; ölüm bir kere yakaladı mı, artık ibâdet mümkün olmaz.

5713 İşit, derin bilgili insan ne der, dinle; ey haşîn gönüllü insan, işte sana nasîhat veriyor.

5714 Ölüm gelmeden Allaha yönel, kendini topla; ölüm yakalayınca, peşimanlık fayda etmez.

5715 Ölümü unutma, tövbeye hazırlan; gâfil olma, ölüm gelir ve yakana yapışır.

5716 İbâdeti gençlik çağında yerine getir; ihtiyarlık gelince, insanın kuvveti kalmaz.

5717 Hayatı aziz bil, ibâdete acele et; ölüm henüz yakalamadan, uyanık dur ve dikkatli ol.

5718 Ölüm henüz yakalamadan, uyanık ol, dikkat et; ölüm yakalayınca, bak, bundan bir fayda gelmez.

5719 Ben şimdi oradan kalkıp, sana geldim; iyice düşünerek, bu hususta bana yol göster.

5720 Sen benim candan bağlı kardeşimsin; ey kahraman, söyle, ne yapmak lâzımdır.

LXXIV.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E TAVSİYEDE BULUNDUĞUNU SÖYLER

5721 Odgurmış cevap verdi ve: — Ey kardeş, sözümü dinle; ey gönlü gönlüme uyan — dedi —

5722 Sen çok iyi niyet etmişsin, Tanrı seni muvaffak ve mes'ûd etsin.

5723 Bu iş için tek bir bilgi kâfi değildir; bunun için dünyada yapılacak pek çok iş vardır.

5724 Onlardan biri şudur, dinle, sana söyleyeyim; muvâfık görürsen, düşün ve ona göre hareket et.

5725 Bugün orada bulunmak senin için daha iyidir; burada durmak da benim için daha iyidir.

5726 Memleket bugün senden çok istifâde görmektedir; bu faydaya halel gelirse, yerini lânet ve bed-duâ alır.

5727 Hukümdar sana memleket işlerinde salâhiyet verdi; sen iyiliklerin ve halîm, selîm varlığın ile tanınmışsın.

5728 Halk huzûra kavuştu ve memleket işleri düzene girdi; halk durmadan sana hayır-duâ etmektedir.

5729 Başkalarına faydalı olan kimse ne der, dinle; başkalarına faydalı olan insan insanların başıdır.

5730 İnsanlar arasında insan olan kimse, başkalarına faydası dokunan kimsedir.

5731 Başkalarına faydası dokunmayan kimseler insanların menfûrudur; faydalı insandan bütün memleket istifâde eder.

5732 İnsan gönlünde iyi niyet besleyerek hareket ederse, o dünyada istediği her işte muvaffak olur.

5733 İyi niyetle hareket eden insan her vakit iyilik görür; niyetini tahakkuk ettiremese bile, bunun ecrini bulur.

5734 Emniyet ve kanun memleketin huzûrunu te'min eder; gerek hukümdar, gerek halk senden memnûndurlar.

5735 Her tarafta iyi kanun ve idâre hâkim oldu; kötüler hiyle ve sahtekârlıklarını terkedip, ortadan kayboldular.

5736 Sen bunları bırakıp, buraya gelirsen, bütün bu işler bozulur ve sen de peşiman olursun.

5737 Bu kanun ve nizam yine değiştirilir, memleket bozulur ve yaptıklarından hiç bir eser kalmaz.

5738 Senin yerine bir kötüsü geçer ve hiç kimseye râhat ve huzûr yüzü göstermez.

5739 Kötü insan hukümdarı da kötülüğe sevkeder, kötülere hizmet eder ve böylelikle kötü bir iz bırakır.

5740 Bir olan Tanrı bunu sana soracaktır; Tanrı hesap soracaktır, bundan başka iyi bir ad bırakmak da vardır.

5741 Kötülük yapmamalı, kötü kanun vaz'etmemeli ve kötülük yapanlara da uymamalıdır.

5742 Tabiati ve gönlü doğru olan insan ne der, dinle; bu senin için bir nasîhattir, dikkat et ve bunu unutma.

5743 Kötüye katılma ve kötü nizam kurma; kötülük yapana da müsâmaha gösterme.

5744 Sen iyilik yap, iyi nizam kur; her iki dünyada da kötülük görmeden, yaşa.

5745 Tanrı sana, iyilik yapmak ve her türlü iyiliklere erişebilmek için, tevfikini refik etmiştir.

5746 Bu iyilikleri niçin bozarsın, ey gönülü diri, bunun sana zararı dokunur.

5747 Memleket menfaatini tehlikeye düşürerek ve kendi menfaatini de bırakarak, buraya gelmekten ne gibi bir fayda umuyorsun.

5748 Benim için burasının daha iyi olduğunu sana anlatayım, ey güzel yüzlüm.

5749 Ben şahsan dünya ve devletin ne olduğunu görmedim, dilek ve arzulara da gönül vermedim.

5750 Halk ile karışarak, hareketlerimi onlara uydurmamış olduğum gibi, beylerin maiyetinde yaşamanın usûl ve âdâbını da öğrenmedim.

5751 Ben bu dünya malını görmediğim gibi, iyi veya kötü, bu insanların hâline de vâkıf değilim.

5752 Bu durumu bile-bile ben oraya gider ve ibâdeti bırakırsam, çok fenâ bir iş yapmış olurum.

5753 Altın ve gümüş görmemiş olan bir kimse bunları bulursa, onun tabiati değişir ve kendi üzerine bin bir lânet çeker.

5754 Şimdi dinle, tüccarlar ve dünyayı dolaşan Hıtay kervanları başı ne der.

5755 Fakir ve zarûret içinde yaşayan bir kimse zenginleşirse, bütün iyi hareketlerini terkeder.

5756 Eğer bir fakir kimse servete kavuşursa ve zenginleşirse, doğruluk yolundan çabucak ayrılır.

5757 Devleti görmemiş olan bir kimse saâdete kavuşursa, onun tabiatı gittikçe bozulur ve memlekete felâket getirir.

5758 İdârede bulunmamış bir kimse memleketin idâresini eline alırsa, hem eli hem de dili ile halka zulüm eder.

5759 Sen imdi dünya ve devletin her çeşidini elde ettin; gönlüne hâkim olarak, heva ve nefsine mâni oldun.

5760 Gözün tok ve gönlün de huzûr içinde, hukümdar ile birlikte, iyi yolda yürüyorsun.

5761 Bunların hepsi sana Tanrının bir fazlıdır, o sana her türlü iyiliği vermiş ve seni sevindirmiştir.

LXXV.

DOĞRULUĞA KARŞI DOĞRULUK VE İNSANLIĞA KARŞI İNSANLIK GÖSTERİLMESİNİ SÖYLER

5762 Bu bir türlüsüdür; birini daha dinle, ben onu da sana izah edeyim.

5763 Sen bir şeyi acabâ unuttunmu, yoksa bu kapalımı kaldı; ne fayda umarak, bu işi yapmak istiyorsun.

5764 Bilirsin ki, dünyada vefâlı insanlar çok takdir edilir ve alkışlanır, ey aziz insan.

5765 Dünya yaratılalı beri bir kanun ve âdet vardır ve bunun nişânesi de insanlara karşı insanlık göstermektir.

5766 İnsan iyiliğe karşı iyilik yapar; hattâ bir iyiliğe on iyilik ile mukabele etmelidir.

5767 Kimin soyu babadan temiz ise, ondan memlekete iyilik ve fayda gelir.

5768 Eğer ana hırsızlık suyunu gizlice alır ve bundan bir oğul doğarsa, o memleket için bir âfet olur.

5769 Şimdi hukümdarın iyiliği için çalış, sen ondan, yiyecek, giyecek gibi, bir çok nimetler gördün.

5770 Bütün bu fazîletlere, bilgi ve anlayış sâhibi olmana hukümdar sebep oldu ve bu yüzden sana bütün kapılar açıldı.

5771 O sana unvan ve rütbeler verdi, seni yükseltti; iyilik kapılarını o sana açtı.

5772 Bu iyilikleri, acabâ unuttunmu; ey gönülü diri; bütün bunlara karşı hiç bir mukabelede bulunmamalımı.

5773 Ey kardeş, ben bir az sertçe konuştum; bana kızma, hiddetlenme ve gönlün kırılmasın.

5774 Doğru söz sert olur ve gönüle acı gelir; bu sözün mânasını iyice rûhuna sindirirsen, faydası senin için tatlı olur.

5775 Eğer sana sert söz söyleyen olursa, buna kızma; doğru söz sert olur, sen buna karşı sertlik gösterme.

5776 İmdi buna benzer bir sözüm var; ey güzel yüzlüm, onu dinle.

5777 Doğru söz acıdır; onu hazmedebilirsen, yarın faydasını görürsün, o sana zevk verir.

5778 Doğru söz, bak, gönüle acı ve sert gelir; sert söz doğrudur; o doğru söz nerede.

5779 Sen henüz küçük iken, baban öldü; sen de bilgi ve fazîlet kazanarak, saâdete ermemiş idin.

5780 Hukümdar seni aldı ve terbiye etti; bu sâyede imdi sen insanlar sırasına girdin.

5781 Bu kul-câriye, at-aygır ve bütün bu yer-su hukümdardan geldi ve sana devlet kapısı açıldı.

5782 Sen her türlü nîmet ve iyilikleri buldun; adın memlekette yayıldı ve sen de meşhur oldun.

5783 Şimdi bütün bunlara karşı kalkıp, düşman gibi, ondan yüz çevirmek sana yakışırmı.

5784 Onun için faydalı olabileceğin bir zamanda ondan kaçıp, uzaklaşırsan, onun gönlünü ıztırap içinde bırakmış olursun.

5785 Hukümdar sana her türlü iyilikleri yapdı; ey şöhretli insan, buna mukabele etmek gerekmezmi.

5786 İnsanlar gördükçe seni öğsünler, memlekette adın vefalı insan olarak yayılsın.

5787 İnsanların iyisi ne der, dinle; gerçek insanların nişânesi insanlıktır.

5788 Ey mert insan, insan ol ve bu vasfınla yüksel; insan insanlık yolunu böyle târif etti.

5789 İnsan ol, insanlara karşı insanlık yap; insan vasfını kendin için en yüksek bir unvan olarak taşı.

5790 Hukümdar sana iyilik yaptı, sen de bu iyiliği iyilik ile karşılamağa çalış.

5791 İyiliği karşılıksız bırakmayan kimse, insanların iyisi, halkın seçkini ve insanlık nişânesini taşıyandır.

5792 Sen bilgisiz, değersiz, küçük bir çocuk idin; sana o destek oldu ve saâdet içinde o seni ylükseltti.

5793 Canını ve tenini şimdi ona feda et; uyuyup yatma, gece-gündüz onun hizmetinde bulun.

5794 O iyilik karşılığında bu iyilik hazır olsun; Tanrı sana da buna mukabil iyilik verir.

Kalbi yakın olan ve içten bağlılık ile insanlık yolunda yürüyen adam ne der, dinle.

5796 Sen kimin ekmeğini yersen, onun işini gör; bağlılığını gittikçe arttır ve yediğin ekmek sana halâl olsun.

İnsan olanlar tuz-ekmek hakkını gözeterek, bunu verene canlarını feda ederler.

5798 Bütün dilek ve arzularını buldun ve iyi yola girdin, bugün sen de iyilikle ona faydalı ol.

5799 Sen sırma giydin ve vücûdunu ipekler ile örttün; hased edenlerin gözleri sana bakıp, kamaştı.

5800 Şimdi sen hukümdara iyi nâm kazandır; düşmanlar bunu görüp, sinsinler ve yabancılar boyun eğsinler.

5801 Sen huzûr içinde bin türlü arzu ve nîmetlere nâil oldun; bir boğa gibi, boyun ve enseni kalınlaştırdın.

5802 Bu kuvveti şimdi hukümdarın hizmetine kullan; uzun ömürlü olması için, halk ona hayır-duâ etsin.

5803 Sen dünya malını topladın ve zenginleştin; her türlü arap atlarına, cins atlara ve taylara mâlik oldun.

5804 Bu malı kullan ve hukümdarın uğrunda onları fedâ et; onun arzuları yerine gelsin ve yüzü gülsün.

5805 Hukümdar bugün huzûr içinde tahtına çıksın; onun düşmanı uzaktan başını eğip, yer öpsün.

5806 O sana salâhiyet verdi ve emirlerinin dinlenmesini sağladı; dost-düşman, her kes sana bakıyor.

5807 Ey dostum, sen şimdi hayır-duânın artmasına bak; saâdet ve huzûr içinde uzun bir ömür sür.

5808 Asıl insan böyle iyilik yapar ve onun adı dünyada ebedî kalır.

5809 Arapçada insanların aslını bilmeğe yol açan çok iyi bir söz vardır.

5810 İnsanların aslına onun hareketi şâhiddir; hareketi nasıl ise, aslı da odur.

5811 Kiminin aslı iyi ise, onun hareketi aslına uygun olur; kötünün aslına onun kendi tavır ve hareketi delîldir.

5812 Ey temiz tabiatli insan, hukümdar tavır ve hareketini değiştirirse, onu tekrar doğru yola sevk et ve bilgi ile onu aydınlat.

5813 Bütün iyilikler hukümdar yanındadır; bu iyiliği bırakıp, sen bunun dışında kalma.

5814 Bana itimat ederek, benim ile istişârede bulundun, ben de bütün bildiklerimi söyledim.

5815 Benim söylediklerim ile kendi bildiklerini iyice mukayese eder ve dikkatle gözden geçirirsen, işin kolayca halledilir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN ODGURMIŞ'A CEVABI

5816 Öğdülmiş sevindi ve: — Ey kardeş, büyük insan böyle olmalıdır — dedi —

5817 Bu sözleri bugün çok iyi söyledin; bu düğüm benim için çözülmüş oldu.

5818 Bütün bu söylediklerin benim için mechûl bulunuyordu; izahların ile bu örtüyü kaldırdın.

5819 İmdi ben bu arzumdan vaz geçtim, Tanrı bana destek ve yardımcı olsun.

5820 Rabbim beni korusun, gönlümü temiz tutsun ve hareketlerimde, beni doğru yoldan ayırmasın.

5821 Sen de duâ ederek, muvaffak olmam için bana yardımda bulun; beni unutma, kendimi sana teslim ettim.

5822 Sözünü kesti ve ayağa kalktı, vedâlaştı ve atına binip, geri döndü.

5823 Evine gelip, atından indi ve yürüyerek içeri girdi; yemeğini yedi ve bir müddet istirâhat etti.

5824 Gök dul elbisesini giydi ve belini bağladı; zülfünü dağıtıp, parlak yüzünü kapadı.

5825 Güneş örülmüş saçını çözmüş olacak, dünya içi sincap ve samur rengine büründü.

5826 Yatağını hazırlattı ve yatıp, bir az istirâhat etti; bir müddet tatlı ve sâkin bir uykuya daldı.

5827 Uyandı ve başını kaldırarak, yukarı baktı, gök yüzü kızların tebessümü gibi, dişlerini gösterdi.

5828 Güneş başını kaldırdı, tekrar yüzünü açtı; dünyanın her tarafı ak-kuş rengine girdi.

5829 Öğdülmiş acele yerinden kalktı; âbdest alıp, sabah namazını kıldı; bir az bir şeyler yedi.

5830 Atına binip, tekrar saraya gitti; inip, doğruca hukümdarın yanına girdi.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

5831 Hukümdar ona Odgurmış'ı sordu ve: — O kâmil insanın sıhhati nasıldır, râhatmıdır — dedi —

5832 Ne der, beni duâda hatırlıyor mu; Tanrıya duâ sâyesinde insan belâlardan amân bulur.

5833 İnsan duâ ile iyilik bulur, duâ ile ebedî cennete kavuşur.

5834 Dünyada hayır-duâ bulunmasa idi, bu kötü dünya çoktan felâket çukuruna yıkılmış olurdu.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

5835 Öğdülmiş cevap verdi: — Hukümdarın bu sözü doğru, ilme ve akıla uygundur — dedi —

5836 Kardeşim bugün orada yalnızlık ve zarûret içinde, bize duâ etmekle meşgûldür.

5837 Bizden daha gâfil kim olabilir; günâhı biz işleriz, o ise, bizim için duâ eder.

5838 Bugün o hukümdara, muhabbet ve ihlâs ile, dâimâ duâ etmektedir.

5839 Ondan daha merhametli kim olabilir; kendi derdini bırakmış, bizim için Tanrıdan mağfiret niyâz eder.

5840 Ey hukümdar, bizden daha gâfil kim olabilir; ömrümüz boşuna geçti, ibâdete elimiz değmedi.

5841 Vücûdumuzu dünya heves ve nimetleri ile semirterek, yatıp, huzûr içinde avunup duruyoruz.

5842 Vücût nihâyet ölecektir, onu kurtlar ve yılanlar yiyecektir; can çıkıp giderken, elde peşimanlıktan başka bir şeyimiz bulunmayacaktır.

5843 Akıllı insan ne der, dinle; ey kuzum, buna göre hareket edersen, bu söz sana yeter.

5844 Vücût semirirse, onu yiyecek kurtlar ve yılanlar hazırdır; kendi sevincine gelince, sen ancak konup-geçen bir yolcusun.

5845 Bu ömür rüyan gibi geçer-gider; hayatın geçeceğine her geçen gün delîldir.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

5846 Hukümdar cevap verdi ve: — Ey hakîm, insan nasıl hareket etmeli ve kendisini nasıl korumalıdır — dedi —

5847 Bana karşı senden daha bağlı bir kimse yoktur; ben imdi sana inanır ve itimat ederim.

5848 Ben şimdi ev içinde gâfil yatıyorum; ey kâmil insan, işlerim hep dışarıdadır.

5849 Sen benim gözüm ve kulağımsın, sen gör ve işit; uygunsuz ne görürsen, onu öyle bırakma, düzelt.

5850 Sana her hangi bir işte benim de yardımım icap ederse, bana söyle, ben o işe bir çâre bulayım.

5851 Hizmetkârların birbirleri ile olan münâsebetlerini yola koy; beni onlarla boş yere meşgûl etme, ben de bir az nefes alayım.

5852 Zâlimin eli halk üzerinden uzak olsun; bilgisiz kötü insanlar ortadan kalksın, bilgili insanlar kalsın.

5853 Halk zenginleşsin ve memleketim düzene girsin; ben de bunlar için Tanrıya şükür ile meşgûl olayım.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

5854 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey hukümdar, ey insanların iyisi, Tanrı sana tevfik ihsan etsin — dedi —

5855 Arzum ve bana lâzım olan da budur; Tanrı doğruluk ve iyilik yolunu açık tutsun.

5856 Hukümdar huzûra kavuşsun ve saâdet içinde yaşasın; bütün zahmet ve derdler bana gelsin.

5857 Artık kendimi sana fedâ ettim; ey büyük hukümdar, sen huzûr içinde yaşa.

5858 Senden bugün yalnız bir tek dileğim var, düşünerek ve içten duyarak, bu dileğimi kabûl et.

5859 Bilirsin ki, beyler kimi kendilerine yakın tutarlarsa, insanlar dâimâ onun varını-yoğunu çekiştirirler.

5860 Sen bana ne kadar iyi gözle baksan bile, gammazların fitneleri seni benden soğutabilir.

5861 Kahraman ve cesûr insan ne der, dinle; bu öğüt ve nasîhati o bilerek vermiştir.

5862 İnsan kalbi ettendir, bozulur ve kokar; ey irâdeli insan, onu çok iyi korumalıdır.

5863 Ne kadar olgun ve iftiralara kulak asmaz bir insan olsa bile, müfteri araya girince, itidâlini muhâfaza edemez.

5864 Ne kadar akıllı ve uyanık bey olursa-olsun, kendisine yaklaşan gammâzın zararından kurtulamaz.

5865 Gönül beydir, bu vücut ise, kul ve esirdir; o kendisine söylenen sözlerden bâzan soğur, bâzan da ısınır.

5866 İnsanın tabiati birbirine muhâlif ve düşman olan unsurlardan meydana gelir; biri güldürür, biri gürültü ve kavga çıkarır.

5867 Biri acele ederse, biri sükûnet ister; biri gülerse, biri ağlamağa başlar.

5868 Sevinçli derken, endişeli oluverir; kederli derken, o sevinçle gülmeğe başlar.

5969 Ey devletli hukümdar, benim çekindiğim şudur: insanların köpeği olan bu gammaz iftira ederse,

5870 Canın sıkılır; sen ümidini keserek, benden yüz çevirirsin ve benim hizmetim de heder olur.

5871 Senden dileğim ve ricam şudur: beni biri çekiştirirse, bunu önce bana sor.

5872 Sonuna kadar araştır ve iyice soruştur; neticede ne çıkarsa, ona göre karar ver.

5873 Sana kim gammazlık ederse, sözünü dinle; fakat bunun doğru olup-olmadığını, aslını-esâsını çok iyi araştır.

5874 İnsanların ileri geleni çok iyi söylemiştir: sözü dinle, fakat her sözü gönlünde yer verme.

5875 Bundan daha güzel şöyle bir söz vardır; buna göre hareket et, ey iyi insan.

5876 Her sözü dinle, ancak lüzûmlu olanı al; lüzûmsuz olan sözleri orada bırak.

5877 Sözü dinle, doğru veya yalan olup-olmadığını araştır; doğruyu kabûl et, yalanı cezalandır.

5878 Bu dünyayı yalancılar ifsad eder; ey memleketin hâkimi, doğru ve dürüst insanları kolla.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

5879 Hukümdar cevap verdi: — Ey hakikî insan, arzun, istediğin gibi, kabûl edilmiştir — dedi —

5880 Kadir Tanrı sana insanlık verdi; gönülün, dilin, ahlâkın ve adın doğru oldu.

5881 Senden ne vakit bir kötülük gelebilir; sen bu iyi ahlâkı ananın ak sütü ile kazanmışsın.

5882 Seni çekiştiren adamları ben kendi düşmanım bilirim, ey bilgili insan.

5883 İster çok, ister az söylesinler, ben onların sözüne hiç kulak asarmıyım.

5884 İyi ve kötüyü birbirinden tefrik edemeyen bir kimse nasıl memleketin başına geçer ve onu idâre eder.

5885 Doğru ile eğriyi ayırt edemeyen bir kimse nasıl bey ve halk üzerinde hâkim olur.

5886 Tecrübe edilmiş bir kimseyi tekrar-tekrar tecrübeye kalkışan o kara bahtlı insan nasıl bir devletin başına geçebilir.

5887 Doğru ile yalanı ayırt etmekten âciz olan bir hâkim işinde nasıl muvaffak olabilir.

5888 Sen bugün bana Tanrının gerçek bir ihsanısın; bütün çetin düğümler senin sâyende çözülmüştür.

5889 Sen bana büyük bir sadâkatle hizmet ettin ve yediğin tuz-ekmek hakkını ödedin.

5890 Senin geçinmen ve hizmetimde hazır bulunabilmen için, benim de şimdi sana buna karşılık iyi bir mukabelede bulunmam lâzımdır.

5891 İnsanların iyisi olan ve halk arasında doğrulukla şöhret kazanan ne der, dinle.

5892 İnsanların iyisi ve insanların başı başkalarına karşı her vakit insanca hareket eden kimsedir.

5893 İnsana insanlığı nisbetinde mukabelede bulun; böyle mukabelede bulunduğu için, insana insan adı verilmiştir.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

5894 Öğdülmiş cevap verdi: — Hukümdar huzûr içinde bulunsun ve memleketi bilgi ile idâre etsin — dedi —

5895 Tanrı ona her iki dünya nimetlerini ihsan etsin; bütün arzu, dilek ve umdukları eli altında bulunsun.

5896 Devran onun olsun ve muradınca dönsün; zemâne onun arzu ve dileklerine uygun hareket etsin.

5897 Ey ihlâs sâhibi, dürüst ve mütevâzi hukümdar, sağ ol, sıhhatli yaşa ve saâdet içinde ömür sür.

5898 Ben senden izzet ve ikrâm, servet, giyecek ve yiyecek, her türlü iyiliği gördüm.

5899 İşte ben hizmet etmek için gönülden niyet ettim; ey derin bilgili insan, Tanrı bana tevfik ihsan etsin.

5900 Öğdülmiş devam etti: — Ey devletli hukümdar, Tanrı senin iyi adını dünyaya yaydı.

5901 Sen iyi ad dile, Tanrı sana saâdet verdi; saâdete erişince, gönlüne hâkim ol.

5902 Her vakit meşhur bir bey olarak kalmak için, Allah nasîp ederse, su dört şey lâzımdır.

5903 Biri doğru sözlü olmak, ikincisi memlekette kanunu devletle tatbik etmek.

5904 Üçüncüsü açık elli ve cömert olmak, halka karşı şefkat göstermek.

5905 Dördüncüsü düşmanına boyun eğdirmek ve memleket işlerini yapmak için, azimkâr ve cesûr olmak.

5906 Her hangi bir bey bu dört şeyi tam olarak yerine getirmezse, memleket inhitâta doğru gider.

5907 Beyliğin kökü ve temeli işte budur; iyi beylik vasıflarına iyice sâhip olan beylerin tuttukları ve tutacakları yol budur.

5908 Sen bu gidişi bozma, bu izden yürü; senden öncekiler bu mertebeye erişmişlerdi.

5909 Hangi bey bu yolu bırakıp, başka bir yol tutarsa, o beyliğini bozar ve bu devletten nasîbini alamaz.

5910 Ey hukümdar, şu üç türlü insana değer ver; sana söyleyeyim, iyice dinle.

5911 Biri cesûr, kahraman ve tunç yürekli yiğit insandır; o kılıcı ile, memlekete pek çok faydalı olur.

5912 İkincisi hakîm ve âlim devlet adamıdır; bu insan istişâre için faydalı olur ve memleket işini tanzim eder.

5913 Üçüncüsü zeki ve mâhir kâtiptir; devletin gelir ve giderinin hesabı iyi tutulursa, hazine dolar.

5914 Sen bunları çok iyi seç ve başkalarından farklı muâmeleye tâbi tut; faydalı oldukları nisbette, onlara in'âm ve ihsanda bulun.

5915 Böylece bütün işlerin yavaş-yavaş düzene girer; ülken günden-güne genişler ve toprakların artar.

5916 Adın iyi olur ve sen şöhret bulursun, dünya halkı senin yüzünü görmeği arzular.

5917 Yine insanların âlimi çok güzel söylemiş: insan ölse bile, bu iyi ad ölmez.

5918 Ne güzel, bak, adı iyi olunca, insan kendisi ölse bile, nâmı ortadan kalkmıyor.

5919 İyi ad bırakmış olan bir kimse, her ne kadar kara toprak altında çürüse bile, sen onu diri bil.

5920 Sen hayat isteme, iyi ad iste; adın iyi olduğu müddetçe sen dirisin ve bununla iftihar edebilirsin.

5921 Hayat nedir ve iyilik nasıl olur; ey âlim hakîm, bunu bana izah et.

5922 Bu iyilik, gerçekte, doğruluktur; buna iyice dikkat edersen, bu hayatın tâ kendisidir.

5923 Kim iyi hareket ederse, o diridir; kimin tabiati kötü ise, o daha hayatta iken, ölmüş sayılır.

5924 Bu dünya geçer, fakat iyitabiat ve bu iyi tabiatin çizdiği iyi yol kalır.

5925 Dönek dünya senden yüz çevirirse, ey kuzum, ondan senin berâberinde götüreceğin şey ancak yaptığın iyiliklerdir.

5926 Ey hukümdar, bu dünyaya güvenme; o sana vefa edecek değildir, bunu iyice bil.

5927 Bu dünya işi bir oyuna benzer; ayağını istersen, o sana başını verir.

5928 Ey kudretli insan, mümkün ise, onun oyununa düşme; bu tuzağa düşünce, insanın boynu bağlanır.

5929 Dikkat edersen, kitapta çok güzel yazılmış; ey uyanık kalpli insan, bu sözü unutma.

5930 Bu dünya işi oyundur, oyun; oyuna katılma, oyunun ne lüzûmu var.

5931 Tanrının emirlerini ve kendi kulluğunu yerine getir; eğer bunu yapmazsan, boynunun gitmesine hazırlan.

5932 Ey hukümdar, gizli-âşikâr, bütün bildiklerimi işte sana arzettim.
5933 Sözümü tutarsan, tut; eğer bana inanmaz ve sözümü tutmazsan, neticesini, şüphesiz, bir gün kendin görürsün.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

5934 Hukümdar : — Ben gönlümü Tanrıya yönelterek, ondan bu iş için tevfik dilerim — dedi —
5935 İsterse, Tanrı yardım eder ve bana zâhir olur; benim göremediğim şeyleri sen bana bildir.
5936 Gayret et, dışarıdaki her işi idâre et; uyanık ol, gözünü ve kulağını keskin ve tetikte tut.
5937 Gücün yettiği her şeyi kendin yap, bana bel bağlama; yapamadıkların kalırsa, ben sana yardım ederim.

5938 Hukümdar sözünü kesti ve sustu; Öğdülmiş kalkıp, yavaş ve sessizce huzûrdan çıktı.
5939 Atına bindi ve evine dönüp geldi; atından inip, içeri girdi ve soyundu.
5940 Gece yattı, sabah tekrar atına binip, saraya geldi ve inip, içeri girdi.
5941 Öğdülmiş bundan böyle gayretle işe sarıldı; durup-dinlenmeden, bu işler ile meşgûl oldu.
5942 Halk huzûra kavuştu, dünya düzene girdi; hukümdar râhatladı ve memnûn oldu.
5943 Memleketi hayır-duâ ile medh u senâya büründü; adı ebedîleşti; ve unutulmaz oldu.
5944 Bak, bu iyi kanun ne kadar güzel bir şeydir; beylik kanun ile ayakta durur.
5945 Halkın başında böyle bir bey bulunursa, halk ve memleket dâimâ râhata kavuşur.
5946 Halk da mutî ve dürüst insanlardan mürekkep olursa, beyler bu sâyede saâdete kavuşurlar.

5947 Bu beyler hâkimiyetlerini Tanrıdan alırlar; halk iyi olursa, bey de iyi olur.
5948 Halk kötülük yaparsa, bey de kötülük yapar; kötülere ancak kötülük yapmak suretiyle mâni olunabilir.
5949 Halk tavrını düzeltirse, bey de tabiatini düzeltir; beyler tabiatlerini düzeltirlerse, temiz kalpli insanlar memleketi her türlü kötülüklerden temizlerler.

5950 Zaman, aylar ve günler bir müddet bu minvâl üzere geçti; dünya güzelliğini buldu ve halk zengin oldu.
5951 Toz, duman ortadan kalktı, rûhlar inşirâha kavuştu; her türlü bulanık işler süzüldü ve düzene girdi.
5952 Hukümdar tekrar Tanrıya şükür etti; ona çok hamd ve senâda bulundu.

LXXVI.

ODGURMIŞ 'IN HASTALANARAK ÖĞDÜLMİŞ 'İ ÇAĞIRDIĞINI SÖYLER

5953 Günlerden bir gün Öğdülmiş başını yatağa koyup, uyumak üzere iken,
5954 Birinin kapıda gürültü ettiğini ve yüksek sesle bağırdığını duydu ve „Git, bak!" diye, acele birini gönderdi.

HİZMETÇİNİN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

5955 Hizmetçi baktı: — Bir adam gelmiş, söylenecek sözüm var diye, yanınıza girmek istiyor — dedi.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HİZMETÇİYE SUÂLİ

5956 Öğdülmiş: — Git, sor; sözü ne imiş, kim imiş, ne söyleyecekmiş — dedi.

HİZMETÇİNİN HABERCİYE SUÂLİ

5957 Hizmetçi tekrar çıktı ve gelene nereden geldiğini; kim olduğunu, arzusunun ne olduğunu sordu.

HABERCİNİN HİZMETÇİYE CEVABI

5958 O — Beni Odgurmış gönderdi, bir sözüm var; haydi, kardeşini göreyim — dedi.

HİZMETÇİNİN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

5959 Hizmetçi geri dönüp, onun dediklerini ve kardeşinin onun vasıtası ile bir haber göndermiş olduğunu söyledi.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HABERCİYE SUÂLİ

5960 Öğdülmiş derhâl yerinden kalkıp, onu içeri almalarını söyledi; adam bunun üzerine girip, selâm verdi.

5961 Öğdülmiş ona: — Nereden geliyorsun — diye sordu — arzun ve sözün nedir, ey hakîm, söyle — dedi.

HABERCİNİN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

5962 Haberci: — Beni buraya Odgurmış gönderdi; senin için, gelsin; onu bir göreyim, dedi.

5963 Artık ağırlaştı, bitkin bir hâlde yatıyor; ey gönülü yakın, gidip onu bir görün — dedi.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HABERCİYE CEVABI

5964 Öğdülmiş cevap verdi: — Gel, bir şeyler ye, berâber gideriz — dedi.

HABERCİNİN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

5965 Haberci bunu kabûl etmedi ve: — Kardeşinin hâli çok ağırdır; ey bilginim, yolcu gibi görünüyor.

5966 Ben acele önceden gideyim; ey temiz kalpli insan, sen yavaşça arkadan gel — dedi.

5967 Kapıdan tekrar koşarak geri döndü, Öğdülmiş ellerini ovuşturarak, şaşırmış bir hâlde kaldı.

5968 Kalkıp, derin kaygı içinde eve girdi; neşesi kaçtı, büyük bir yeise kapıldı.

5969 Bir müddet yattı, baktı ki, uykusu gelmiyor; gecesi yıl kadar uzadı, bitmek bilmedi.

5970 Uyumak arzusu ile gözlerini kapamak istedi, fakat gözünden uykusu uçup gitti.

5971 Tekrar kalkıp, bir parça oturdu; sarı tan atmağa başladı ve yayını kurdu.

5972 Bahçede bülbül yabancı bir dilde bir şeyler söyledi; bunu duyan sevdâlının gönlü tutuştu.

5973 Atına bindi ve kardeşine doğru gitti, varıp girdi; el ve yüzünü öperek, onunla buluştu.

5974 Kardeşine baktı, uzanarak yatmış; abasını döşenmiş ve başını yenine yaslamıştı.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A SUÂLİ

5975 Öğdülmiş: — Ey kardeş, sana ne oldu; seni böyle görünce, gönülüm yaralandı — dedi.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

5976 Odgurmış cevap verdi: — Ey kardeşim, yolum göründü; ölüm öncüsü yakaladı, artık gitmek üzereyim.

5977 Yüzünü bir defa daha göreyim diye seni buraya çağırdım; sana zahmet oldu — dedi.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

5978 Öğdülmiş cevap verdi: —Ey canım, insan hayatta oldukça, acılara ve hastalığa mârûz kalabilir — dedi —

5979 Gönülüne fenâ şeyler getirme, böyle şeyler söyleme; ağrı ve hastalık günahlara kefâret olur.

5980 Bilgilinin sözü ne der, dinle; gönülün tozunu gideren bilgidir.

5981 Senin için bu hastalık günahların kefâretidir; günahsız kim var, bana söyle.

5982 İnsan hastalanırsa, onun bütün günahları dökülür; ey kahraman, günah dökülünce, insan kurtulur.

5983 Her insan az-çok günah işler; günahsız insan bu dünyada nâdirdir.

5984 Hastalığın iyileşecek ve sen de sıhhate kavuşacaksın; günahın temizlenecek ve sevâba nâil olacaksın.

5985 Niçin böyle fena-fena sözler söylüyorsun; ey temiz kalpli insan, öleceğini neden anladın.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

5986 Odgurmış cevap verdi: — Sebebi şudur, rabbim rüyamda bana ölümü gösterdi — dedi —

5987 Rüyâ gördüm, rüyamda bu bana belli oldu ve öleceğim anlaşıldı, ey kahraman.

5988 Tanrı, iyi veya kötü, kazasını bildirmek isterse, bunu gece yatarken, uykuda bildirir.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

5989 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey temiz kalpli insan, bu söz de iyi değildir — dedi —

5990 İnsan her hastalıktan ölse idi, yer yüzünde canlı kimse kalmazdı.

5991 Hayatta insan-oğlu her vakit hastalanabilir, fakat her hastalık bu kökü ölümle kesmez.

5992 İnsan yatıp, uyursa, rüyâ görür; ancak tâbirciler onu iyi bir şekilde yorabilir.

LXXVII.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ 'A RÜYÂ TÂBİRİNİ SÖYLER

5993 Rüyâyı yorabilmek için, önce bu tâbir ilmini çok iyi bilmek lâzımdır.

5994 Bu rüyâ tâbiri çok çeşitlidir; ey sâkin tabiatli insan, bunların hepsini bilmek gerekir.

5995 Bilgisize rüyânı açma ve anlatma, rüyânı bilene sor ve bunu geciktirme.

5996 Gece gördüğün rüyânın tâbiri başka, gündüz gördüğün rüyânın tâbiri başkadır.

5997 Bu rüyâ tâbiri, dikkat edersen, bir çok şartlara bağlıdır; buna akıl erdirmek için, önce şunları bilmek lâzımdır.

5998 Rüyâ görünce, onu kendi gönülüne göre yormamalı ve her kese bunu söylememelidir.

5999 Her rüyâyı da rüyâ diye yormamalı, ey hakîm, rüyânın tâbiri çoktur.

6000 Rüyânı yorma; yorarsan, bunu bilerek yor ve mânasını dikkatle mukayese et.

6001 İnsan nasıl yorarsa, rüyâ ona göre zuhûr eder; tâbir etmesini bilmezsen, rüyânın faydası yoktur.

6002 Denizler kadar geniş bilgili insan ne der, dinle; bu söze göre hareket et, yüzün gülsün.

6003 Rüyâ yormağa bakar, rüyânı dikkatle, bilerek ve anlayarak yor.

6004 Rüyâyı nasıl yorarsan, neticesi ona göre olur; rüyayı kötüye yorma, sana zararı dokunur.

6005 Bir çok rüyalar vardır ki, yemek ve içmekten gelir; yaramayan yemekler yenilmiş ise, rüyâ da uygunsuz olur.

6006 Bâzı rüyâlar vardır ki, yılın mevsimlerine bağlıdır; ahlâttan biri kuvvetlenerek, rüyayı kendi aslına çeker.

6007 Yılın mevsimi bahar ve insan da çok genç ise, her şeyi kızıl ve yeri kara görürse,

6008 Belli ki, onun kanı kuvvetlenmiştir, ona bir mikdar kan aldırması tavsiye edilir.

6009 Yılın mevsimi yaz ve rüyâ gören delikanlı ise, rüyasında sarı, penbe renklerle safran veya öğütülmüş bir şey görürse,

6010 Ey hakîm, onun safrası kuvvetlenmiş olur; midesini boşaltması ve kudret-halvası yemesi lâzımdır.

6011 Yılın mevsimi güz ve insan da geçkin bir yaşta ise, rüyâsında siyah, dağ, kuyu veya çukur görürse,

6012 Ey kardeş, onun sevdâsı kuvvetlenmiştir; ey dostum, o ilâc içmeli ve beynini temizlemelidir.

6013 Mevsim kış ve rüya gören de ihtiyar ise, rüyasında akar su veya buz, kar ve dolu görürse,

6014 Onun balgamı kuvvetlenmiş olur; bunun ilâcı ona sıcak şeyler yedirmek ve içirmektir.

6015 Bir de bir nevi karışık rüyâlar vardır; ey kudretli insan, bu rüyaların tâbir yoktur.

6016 Bir kimse akşam bir şey düşünerek yatar ve bunu rüyasında görürse, bunun için de uygun bir tâbir yoktur.

6017 Yine bir rüyâ vardır ki, bu şeytandan gelir; bu rüyayı gören kimse gusül etmelidir.

6018 Eğer bir kimse rüyada kendi san'atini görürse, ey cesûr insan, bunun da tâbiri yoktur.

6019 Bunların hepsini iyice bilmeli, anlamalı, ayırmalı, seçmeli ve sonra rüyaları tâbir etmelidir.

6020 Rüyâ tâbir eden hakîm ne der, dinle; rüyayı kim görmüş ise, tâbirini de o sormalıdır.

6021 Rüyâ görünce, onu bilir-bilmez yormamalı; rüya nasıl yorulursa, öyle çıkar.

6022 Kederli bir rüyâ görülürse, bunun karşılığı sevinçtir; sevinç görülürse, kaygı gelir ve insanı ağlatır.

6023 Her rüyâ aynı şekilde tâbir edilmez, ey mekîn insan, bunu çok iyi düşünmelidir.

6024 Avam rüyasının tâbiri başka, beylerinki ise, başkadır; dikkat et.

6025 Bir kimse rüyasında neş'e, oyun ve raks görürse, keder ve kaygılar başlayacak demektir.

6026 Eğer biri rüyada ağlar ve keder görürse, o kimse râhat içinde avunur ve bin türlü sevinç bulur.

6027 Bir de öyle rüyâ vardır ki, bunun tâbiri başkasını ilgilendirir, sana bir faydası olmaz.

6028 Rüya adamına göre tâbir edilir; yorarken, akıl ona uygun olanı yakıştırır.

6029 Rüyâ vardır ki, onu gören sıhhate kavuşur; aynı rüyâ başka birini hasta eder.

6030 Ey kardeşim, bunun hepsini bilmek gerek; ey dostum, rüyâ ondan sonra yorulur.

6031 Şimdi sen nasıl bir rüyâ gördün, bana bunu iyice anlat, ben de onu düşünüp-taşınarak, tâbir edeyim.

LXXVIII.

ODGURMIŞ ÖĞDÜLMİŞ 'E RÜYÂ GÖRDÜĞÜNÜ SÖYLER

6032 Odgurmış söze başladı ve cevap verdi: — Pek âlâ, söyleyeyim, sen dikkatle dinle — dedi —

6033 Rüyamda bir merdiven gördüm, onun elli basamağı vardı; yüksek ve enli, karşıma dikilmişti.

6034 Ben bu basamaklara birer-birer basarak, yukarı çıktım; sonuna kadar kaç basamak olduğunu saydım.

6035 Son basamakta bir atlı bana su uzattı; ben de alıp, sonuna kadar içtim ve suya kandım.

6036 Ondan sonra havaya yükselerek, göğe uçtum ve yükseklip, gözden kayboldum.

LXXIX.

ÖĞDÜLMİŞ ODGURMIŞ 'IN RÜYÂSINI TÂBİR EDER

6037 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Bu rüyâ çok iyi ve çok güzel bir rüyadır — dedi —

6038 Niçin rüyanı kendine fena yoruyorsun; ey nefsine hâkim olan insan, rüyâ tâbirine göre çıkar.

6039 Bütün rüyalarda yükselme itibâra delâlet eder, insan yükseldiği nisbette şeref bulur.

6040 Rüyâda insan ne kadar yükselirse, onun bahtı ve hâli de o kadar yükselir.

6041 Merdivenden çıkar gibi, onun saâdeti yükselir ve adı büyüklük ile şöhret bulur.

6042 İşte bu söz buna delildir, rüyâ tâbircisi bunun öyle yorup-bırakmıştır.

6043 Rüyada merdiven izzettir, insan yükseldiği nisbette ve her basamak için ayrı bir itibar görür.

6044 Ne kadar yükselirse, o kadar hürmet görür; saâdet, tâlih ve dünya malından nasîbini alır.

6045 Kaptaki suyu alıp içmek kendinin ve neslinin uzun hayata nâil olacağına delâlettir.

6046 Kalkıp göklere uçarak, en yükseklere çıkman ise, Tanrının senin bütün arzularını yerine getireceğine delâlet eder.

LXXX.

ODGURMIŞ BU RÜYÂYA BAŞKA BİR TÂBİR SÖYLER

6047 Odgurmış cevap verdi ve: — Ey dostum, rüyânın tâbiri böyle değildir — dedi —

6048 Eğer uykuda bu rüyâyı sen görmüş olsa idin, bunun tâbiri de senin güzelce yorduğun gibi olurdu.

6049 Senin gayretin hep bu dünya içindir; bu dünyayı isteyen bu dünyayı bulur.

6050 Ben ise, bu dünyayı bırakıp kaçtım; zahmetlere katlanarak, burada yaşıyorum.

6051 Sen benim rüyâmı tam olarak yormadın; dinle, bu rüyâyı ben sana tâbir edeyim.

6052 Gördüğüm basamaklı yüksek merdiveni, ey kardeş, ben hayat olarak yoruyorum.

6053 Merdivenin başına kadar yükselmem, yaşımın tükenmesi, hayatımın tamamlanmasıdır.

6054 Merdivenin başına kadar yükseldim ve o atlının gelerek bana verdiği suyu alıp içtim.

6055 Evlâtları babasız bırakan bu atlıdır, ey temiz kalpli insan.

6056 Tanzim edilenleri bozan ve hayattaki canlıları hareketsiz bırakan bu atlıdır.

057 Benim kaptaki suyu alıp içmiş olmamı sen hayata yordun ve ömrümü uzattın.

058 Su, eğer yarısı içilir ve yarısı bırakılırsa, senin dediğin gibi, hayata delâlet eder.

059 Ben de suyun yarısını içip, yarısını bırakmış olsa idim, ömrümün yarısı kalmış olurdu.

060 Kaptaki suyun tamamını içtim ve hayatımı tamamladım, sen sağ ve hoşça kal.

061 Akıllı hakîm insan ne der, dinle; hakîmlerin sözünü sözlerin temeli ve esâsı olarak kabûl etmelidir.

062 Rüyâda bir kaptaki suyun yarısı içilirse, hayatın yarısı tükendi ve yarısı borç olarak kaldı;

063 Eğer suyun tamamı sonuna kadar içilirse, hayat sonuna erdi ve mezar kazıldı demektir.

064 Benim yukarı uçup, kaybolmam ve mâvî göğe çıkıp, boşluğa karışmam,

065 Temiz canın bu kalıbından çıkarak, bir daha yerine dönmemek üzere uçmuş olmasına delâlet eder.

066 Tanrı bana şimdi bunu rüyada mâlûm etti; ey kahraman, artık ölüme hazırlanmam lâzımdır,

067 Bu rüyanın tâbiri böyle olur; ey kudretli insan, sen bunu bana başka türlü yoruyorsun.

068 Sen benim gönlümü teselli etmek istiyorsun; fakat ölüm karşıma geldi, bunun çâresi ve devâsı yoktur.

069 Ey gönülü diri olan insan, dikkat et, ölüm kara toprakları tepecıklere çevirdi.

070 Hey, ölüm nice konak, köşk ve süslü sarayları darmadağın etti ve ıssız bıraktı.

071 Ölüm nice cesûr ve kendine güvenir büyük beyleri toprağa soktu, ey yaşayan insan, dikkat et.

6072 Ölüm nice kuvvetli bileklerin topladıklarını alıp, hepsini saçtı ve dağıttı.

6073 Buna şaşmamalı; ölüm doğarsa, insan ölür; bütün nefes alanlar ölmeğe mahkûmdur.

6074 Şaşılacak şey şudur ki, fâni vücûd ölümü unutur ve bunun lâfını bile etmez.

6075 Bu insan gâfildir; öleceğini bildiği hâlde, gaflet uykusundan kurtulamaz.

6076 Ölüm haktır, ondan kurtulmak imkânı yoktur; ölümden sonra acabâ hâlim nice olacak.

6077 Ey gönül arkadaşım, endişem budur; Tanrı ölümden sonraki işlerimi düzene koysun.

6078 Ne varsa, ona kanâat ederek, günümü geçirdim; huzûr veya zahmet, bunlar geçti; gecem de sonsuz olmadı.

6079 Elimi kısa tuttum, mal toplamadım, heva ve arzulara gönül vermedim.

6080 Bu günümü düşünerek üzerimdeki bütün yükleri ve günahlarımı hafifletmek istedim.

6081 Bilgi öğreten, nasîhat ve öğüt veren merhametli insan ne der, dinle.

6082 Gâfil olma, gayret et, yükünü hafiflet; yolun kıldan incedir, doğru yürü.

6083 Bugün yatma, zahmet çek, işini tanzim et, bu geçici zahmetlerini sen göçerken unut.

6084 Yine dedi: — Ey gerçekten bana bağlı kardeşim, ben gidiyorum, benim arkamdan sen de geleceksin.

6085 Sana bir kaç söz söyleyeyim, sen bunları benden sonra da unutma.

6086 Henüz hayatta iken, sana bir iyliğim dokunsun; ben gittikten sonra bu söz de benden kalsın.

LXXXI.

ODGURMIŞ'IN ÖĞDÜLMİŞ'E NASÎHAT ETTİĞİNİ SÖYLER

6087 Sözüm şudur: Ey kardeş, gâfil olma, hayatı ve ömrü fenalıkla boşuna geçirme.

6088 Dürüst ol, doğruluk yolundan ayrılma; bil ki, insanı dilek ve arzularına bu yol ulaştırır.

6089 Her mahlûka karşı merhametli ol, gönülün ile dilini bir ederek, Tanrıya ihlâsla ibâdet kıl.

6090 Dünya düşüncesini kısa tut, ibâdeti uzun; acele ederken, sâkin ve hiddetlenirken de, halîm ol.

6091 Ölümü unutma, bunun hazırlığını gör; kendini unutma, aslını ve menşeini bil.

6092 Dünyaya tamah ederek, rûhunu karartma; dünya kalır, fakat sen peşimanlık ile inleyerek gidersin.

6093 Tanrı hukmüne râzı ol; ne gelirse, ona tahammül et; sırası geldikçe, halka faydalı ol.

6094 Doğru söyle, sözün dürüst ve tam olsun; sözü yalan kimseler küstah olur.

6095 Güler yüzlü, tatlı sözlü ol ve iyi hareket et; böylece devir döner ve sana saâdet geliverir.

6096 Cömert ve alçak gönüllü ol, tuz-ekmek yedir; başkalarının aybını görme, ört ve yok farzet.

6097 Arzularına hâkim ol; öfkelenirsen, kendini tut; nefsin eğri yola saparsa, ona mâni ol.

6098 Kendi menfaatini düşünme, halkın menfaatini düşün; halka yük yükleme, yükü kendin taşı.

6099 Malını, mülkünü, neyin varsa, günahlarının kefâreti olarak dağıt; halkı sevindir, ey derin bilgili insan.

6100 İnsanların seçkini insanları kurtarır; onların sevinci uğrunda kendi sevgili canını fedâ eder.

6101 Yüksek, seçkin, bilgili, akıllı ve çok iyi düşünen insan pek güzel söylemiştir.

6102 İnsanların seçkini faydalı olan insandır; halk nazarında mûteber kimse, merhametli olan insandır.

6103 İnsanlık adını taşıyabilmek için, iki şey lâzımdır; biri merhametli olmak, biri de cömert olup, mal dağıtmaktır.

6104 Bak, akıl bundan daha güzel söyler; aklın yolunu tutmanın faydası çoktur.

6105 Cömert derler, cömert kimdir; cömert canını feda ederek, insanın hakkını veren insandır.

6106 Gümüş dağıtmak cömertlik değildir; cömert halk için canını feda eder.

6107 Cömert insan halka malını akıtırsa, halk da koşarak, onun etrâfında toplanır.

6108 Dünyada şân ve şöhret iki şey ile kaimdir; biri mal, mülk sâhibi, biri şerefli olmaktır.

6109 Bu iki şeyi bulup, insan tam bin yıl yaşasa bile, sonunda ölüm gelince, durum değişir.

6110 Halk vazifesini yaparsa, beyler büyür, yükselir; üzengi varsa, insan yuları kuvvetli tutar.

6111 Dünyanın, devletin ve halkın ahvâli budur; bunlar bulunmaz; bulununca da bey artık ihtiyarlamış olur.

6112 Sen göçeceksin, senin adın göçecektir; son gününde seni göçüren ölüm gelecektir.

6113 Göçecek olan kimse köşk ve saray yapmaz; gezgin kimse yolda aylar ve yıllarca kalmaz.

6114 Ey kardeş, kendini bu yolu geçmiş bil; bu dünyada fazla sevinip gülme.

6115 Bu dünya kalmaz geçicidir; insan ölecektir, bunun günü belli olmaz.

6116 Ölümün pençesi hazırlanmıştır; gaflet içinde yürürken, onun çengeli insana saplanır.

6117 Bu dünya bir yemektir; bu yemeği yiyenin adını sen söyle, ona benim cesâretim yok.

6118 Heva ve arzu peşinde koşma, nefsine mâni ol; başkalarını çekiştirme, dilini tut.

6119 Gönülü uyanık insan ne der, dinle; bu söze göre hareket edersen, sana zarar gelmez.

6120 Heva ve arzu peşinde koşmak çok zevklidir; fakat bu zevk için yarın ağır bir şekilde hesap sorulacaktır.

6121 Tatlıya karşı tatsız, lezzetliye karşı acı, çıkışa karşı iniş ve yüksekliğe karşı da derinlik vardır.

6122 Bu dünya tam bir kıza benzer; ey yumuşak huylu insan, o seni aldatmasın.

6123 O senin gibi bir çok insanları yele verdi; hukümdar gibi bir çok beyleri gördü-geçirdi.

6124 Bugün size baktı ve el uzattı, gâfil olma, ey temiz yürekli insan.

6125 Sana ne verdi ise, yine alacaktır; sende neler topladı ise, onları yine dağıtacaktır.

6126 Ne kadar gülerse-gülsün, bir gün yine ağlatır; ne kadar düzeltirse-düzeltsin, bir gün bozar, dağıtır.

6127 Onun tabiati cefâcı ve küstahtır; aydınlığı az, tozu ve dumanı daha çoktur.

6128 Süslenir, insana kendini gösterir; gönül verirsen, senin elini-ayağını bağlar.

6129 Şeker ile besler, sonunda zehir verir; ey hakîm, dönek saâdet böyledir.

6130 Takvâ sâhibi insan ne der, dinle; ey saâdete eren kimse, bunu iyice düşün.

6131 Geriye bırakacağın bu dünyaya gönül verme, sakın; ey sâkin tabiatli insan, o cefa edicidir.

6132 Bak, yüksek, seçkin, bilgili ve çok akıllı insan ne kadar güzel söylemiş.

6133 Dönek saâdete kendini kaptırıp, yolunu şaşırma; saâdete inanılmaz, bakarsın, değişiverir.

6134 Dünya ve saâdet günleri bir gölgedir; gölge dâimâ aynı yerde ve aynı şekilde kalmaz.

6135 Dinine kıymet ver, bu dünyaya değer verme; ey bilgisi deniz gibi olan insan, sana dinin kıymet kazandırır.

6136 Râhata erdim diye, avunma ve sevinme, kendini tut; Tanrıya zikret ve ibâdetle meşgûl ol.

6137 Ey kardeş, saâdet seni sarhoş etmesin; ayılınca, hiç şüphe yok, gözün yaşla dolar.

6138 Akıllı, anlayışlı ve sözünü tecrübeye dayanarak söyleyen bey ne der, dinle.

6139 Saâdet gelip, kimi sarhoş ederse, onun kara toprak altında inlemekten kalbi parçalanır.

6140 Kim büyüklükten sarhoş olup, kendini kaybederse, sonunda kara toprak altında bunun cezasını çeker.

6141 Gençlik, zenginlik veya bu saâdet sarhoşluğu, ey kudretli insan, şarap sarhoşluğundan beterdir.

6142 Eğer içki içen şaraptan sarhoş olursa, uyuyunca bu sarhoşluk geçer ve kalkınca ayılmış olur.

6143 Saâdetin sarhoş ettiği kimse ise, bir daha ayılamaz; ölüm yakalayıncaya kadar uyur, uyanmaz.

6144 Adın kul oldu, sen beyler işi ile uğraşma; ey iyi insan, kendi kulluğun ile meşgul ol.

6145 Hayat çok uzun sürecek değildir; büyüklük şöhreti pek uzaklara gidecek değildir.

6146 Binlerce yıl yaşasa bile, insan nihâyet bir gün ölecektir; vücudda birleşmiş olan âzalar birbirlerinden ayrılacaktır.

6147 Şimdi buna benzer şu sözü dinle, onu benimse ve küçümseme.

6148 Bütün arzularına ve dünya nimetlerine nâil olsan, âb-ı hayatı bulup, ondan içsen,

6149 Elini uzatarak, gökteki yıldızları tutsan ve başın göğe değse bile, sonunda sen yine yerdesin.

6150 Ey kardeş, sana doğrusunu söyleyeyim; ey gönüldeş, senden niçin gizleyeyim.

6151 Bu dünya malını, türlü nimetini, güzel yüzlülerin nâz ve işvelerini insan nasıl sevmez.

6152 Râhat, arzu ve bu nimetlerin hepsini terk edince, dönek dünya bana bu kapıyı kapadı.

6153 Bu dünya insanı Tanrıdan uzaklaştırır; iyi işlere mâni olur ve yapılmasına meydan vermez.

6154 Bundan korktuğu için, ârif dünyayı bırakıp, zahmeti tercih ederek, dünyayı dolaşır-durur.

6155 Biri dağda koşar, evi mağaradır; onun yediği ot kökü, içtiği yağmur suyudur.

6156 Biri Tanrıya karşı bu korku ve endişe ile, bitkin bir hâlde, çöllerde koşar.

6157 Biri çullara bürünmüş, biri gözünden yaş dökerek, diyâr-diyâr dolaşır.

6158 Biri yemek yemez, kendini zayıflatır; biri gece yatmaz, ayakta durur.

6159 Uyanmış insanlar böyle yaşarlar; gâfillerin gâfili biz ise, uykuya dalmışız.

6160 Ey kardeş, sen şimdi kendini koru; dünya senin oldu, sen baş oldun.

6161 Heva ve arzularına hâkim ol, akıl ile nefsin boynunu kır; insanlık nişanı ve akıllılık alâmeti budur.

6162 Bu ikisi ile insan zorla kendini mahveder; kim bunların esiri olursa, onu iztıraba sürükler.

6163 İşte ben bugün ayrılıp gidiyorum; senin de yolun budur; iyilik yap da beni öyle tâkip et.

6164 Kötülere katılma, her vakit iyi hareket et; kötü insan için, her iki dünya felâketler ile doludur.

6165 Gönülü olgunlaşmış, ölmeden önce âhiret işini yoluna koymuş olan insan ne der, dinle.

6166 Ey deve aygırı gibi, cesâretle kötülüğe koşan insan, kötülük etme, kötülüğü zehir besler.

6167 Ey insanlara geniş bir salâhiyetle huküm eden kimse, ölüm yetişmek üzeredir, çabuk bir çâresine bak.

6168 Ey ben diyen insan, şu beni, beni bırak; ölüme hazırlan, o seni, seni diyor.

6169 Ey aç gözlü, tamahkâr, bu dünyanın kulu olan insan, ölüm seni tutmak için tamah ediyor.

6170 Odgurmış devam etti: — Ey kardeşim, keder içinde gidiyorum; bugün bilhassa şu iki şey için üzülüyorum.

6171 Biri Tanrıya ibâdet edemeyeceğim, ikincisi de dilim Tanrıyı zikredemeyecektir.

6172 Bugün veya yarın bu göz kapanınca, ben de sizin duânıza muhtac olacağım.

6173 Ey kardeş, duâda beni unutma; benden sonra sen geleceksin, yanaş.

6174 Benim hâlimi işte görüyorsun, bu sana ibret olsun; buna göre bir çâre ve tedbir al.

6175 Ölüm geldi, götürüyor, ben keder içinde gidiyorum; benden sonra sana gelecektir, sen hazırlıklı bulun.

6170 Bugün ben üzüntü içinde ayrılıp gidiyorum; bir daha ne zaman kavuşacağımızı ancak Tanrı bilir.

6177 Ölen ve ölürken inleyerek, başını yere vuran insan ne der, dinle.

6178 Ölüyorum, peşimanlıktan iki gözüm iki çeşme oldu; bu ölüm tatlıları tatsızlaştırıyor.

6179 Ölümden sonra insanı iki yol bekler; acabâ bu ikisinden hangısı benim yolum olacaktır.

6180 Odgurmış devamla: — Ey merhametli kardeşim, benim kaygımla sen gönlünü yaralama — dedi —

6181 Benden sonra feryad etme ve gönlünü üzme; mümkün mertebe kendine hâkim olmağa çalış ve bana duâ et.

6182 Fazla ağlama, buna mâni olmağa gayret et; bu Tanrının emridir, işte bu kadar.

6183 Haydi, şimdi dön, tekrar evine git; bu keder ve kaygı ile canını sıkma,

6184 Sana lüzûmlu olan her sözü söyledim; ey temiz kalpli insan, sözümü unutma.

6185 Hukümdara benden selâm söyle; ey kemâl sâhibi insan, bu artık son selâmımdır.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ 'A CEVABI

6186 Öğdülmiş bir az durup-düşündükten sonra, cevap verdi: — Ben seni böyle bırakıp, nasıl giderim — dedi —

6187 Sen tek başına bu ağır hasta hâlinde ne yaparsın, ey asîl insan.

ODGURMIŞ 'IN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

6188 Odgurmış tekrar: — Oğlum, şimdi git; sen benim için hiç üzülme — dedi —

6189 Rabbimin zikri beni teselliye kâfidir; Tanrı beni bırakmaz; o benim işimi yoluna koyar.

6190 Tanrı kime lütuf etmiş ve onu aziz eylemiş ise, artık onun her şi iyi gider.

6191 Doğru sözlü ve her işi önceden gören keskin görüşlü insan çok güzel söylemiş:

6192 Tanrı kime inâyet ve yardım ederse, dünya onun olur ve o saâdete kavuşur.

6193 Kim Tanrının fazlına tamâmen mazhar olursa, o her iki dünya saâdetine nâil olur.

6194 Ey cesûr oğul, Tanrı onu terk ettikten sonra, ister köpek olsun, ister boz-kurt, hepsi birdir.

6195 Odgurmış: — Kardeşim, haydi git, sağ ol, gözünden yaş dökme — dedi — ve sözünü kesti.

6196 Öğdülmiş kalkıp, Odgurmış 'ı kucakladı ve öpüp ağlayarak, göz yaşı döktü.

6197 Üzüntü ile oradan kalkıp çıktı; atına binip, evine doğru yola koyuldu.

6198 Gelip evine girdi; yüzü kederli, neş'esiz ve gönülü hüzün ile dolmuş idi.

6199 İnsan oğlu, dikkat edersen, ne kadar zayıf bir mahlûktur; sevinci az ve her şey onun için bir kaygı kaynağıdır.

6200 Bütün dileklerine kavuşursa, sevinç onu neş'elendirir; kaygı gelirse, keder onu ağlatır.

6201 Sevdiklerini bulunca, onlara sevinerek ve gülerek bakar; ayrıldığı zaman yine kederi ile baş-başa kalır.

6202 Bir bakarsın, visâl onu sevinçle oyalar; bir bakarsın, firak onu sonsuz bir kederle ağlatır.

6203 Dünyada firaktan daha güç ne var; firakın kaygıları denizden daha derindir.

6204 Sağ iken, ayrılsalar bile, insanlar yine kavuşurlar; isteyip arayarak, tekrar birbiri ile buluşurlar.

6205 Hepsinden güç olan ayrılış bu ölümdür; ölüme çâre yok, ona silâhla karşı konulmaz.

6206 Her şeyin firakı yakın veya uzak olabilir; ölümün firakı uzak bir firaktır.

6207 Şimdi buna benzeyen şu beyti oku; okursan, mânasını da vicdânen anlarsın:

6208 Her şeyden ağır olan firak ölümdür; şu gören göz firak yüzünden yaş döker.

6209 Sağ iken, firaka karşı bir visâl ümidi vardır; ölen ise, şüphesiz, visâlden uzaktır.

6210 Öğdülmiş bir az teselli bularak, yedi içti ve kalkıp, namazını kıldı.

6211 Güneş yere indi ve yüzünü gizledi; gök yüzü karşısından yükselerek, onun izini tâkip etti.

6212 Döşek istedi, yattı, uykusu gelmedi; keder ve kaygı içinde gözünü yummadı.

6213 Kalkıp, kapıya çıktı, göz yaşı döktü; dünyanın rengi habeş kızının benzemişti.

6214 Tekrar odasına dönüp, yatağına girdi; kederine hâkim olarak, bir az teselli buldu.

6215 Rûmî kızı yüzünü yere gizledi; dünyanın rengi zenci yüzüne döndü.

6216 Uykusu gelmedi, kalktı, tekrar baktı; Ülker yıldızı aşağıya inmiş ve gece sonuna yaklaşmıştı.

6217 Gözlerini göğe dikerek, uzun müddet seyre daldı; karanlık gece olduğu gibi devam etti ve bir türlü aydınlanmak bilmedi.

6218 Bir az yattı, uyudu; tekrar uyanıp, kalktı; başını kaldırıp, mâvi göğe baktı.

6219 Doğudan Kara-Kuş yıldızı çıktı, yükseldi; düşman meş'alelerini yakmış gibi, ateş parladı.

6220 Yedi-Kardeşler başını yukarı kaldırdı; Yıldırık yıldızı Aygır burcuna doğru eğildi.

6221 Erentir 'in başı yere yakın bir noktaya kadar indi; güneş başını kaldırdı ve parlak yüzünü açtı.

6222 Öğdülmiş tekrar kalktı, âbdest aldı, temizlendi, tarandı; namaz kıldı, evrâdını okudu.

6223 Dünya altın rengine büründü, gök yüzü alev gibi kızardı.

6224 Elbiselerini giyip, derhâl atına bindi ve evinden çıkıp, tekrar saraya geldi.

6225 İnip, yürüyerek, doğruca saraya girdi; hukümdar çağırınca, kendisini toparladı, huzûra çıktı.

6226 Hukümdar Öğdülmiş 'e dikkatle baktı ve bu iyi insanın gönlünü kederli gördü.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

6227 Hukümdar sordu: — Bu hâlin nedir, ey sâkin huylu insan, ben seni düşünceli buluyorum.

6228 Gönlüne bugün nasıl bir derd yüklendi; alnındaki düğümde bunun alâmetini görüyorum.

6229 Kırmızı yüzün neden bugün solmuş? dünya başka ne endişeler çıkardı?

6230 Henüz saâdet senden yüz çevirmedi; bu dönek dünya ve saâdet henüz sana tebessüm ediyor.

6231 Felek henüz senin muradınca devrediyor; ey kahraman, ay, güneş, zaman arzu ettiğin gibi doğuyor.

6232 Ben sana karşı henüz kaşımı çatmış değilim; senden çok memnûnum, sana hep iltifat ediyorum.

6233 Kim seni bu kaygı ve kedere düşürdü; bu hâlin nedir; cevâbını öğrenmek isterim.

6234 Ey oğul, böyle bir zamanda bu nasıl bir derddir; bana söyle, ey sâkin tabiatli insan, ben de bileyim.

6235 Sen zahmet çekerken veya endişe içinde iken, ben nasıl sevinç duyabilirim.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

6236 Öğdülmiş cevap verdi; söze başlayarak, kardeşinin hastalığını ve durumunun nasıl olduğunu,

6237 Kendisinin oraya gittiğini ve onu nasıl bulduğunu, onun nasıl öğüt ve nasihatte bulunduğunu birer-birer anlattı.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

6238 Hukümdar çok müteessir oldu, ağlamağa başladı ve: — O iyi insana çok yazık — dedi —

6239 Tanrı onun canını bağışlasın, onun etine ve kanına bir halel getirmesin.

6240 Devamla: — Onun hâli nasıldır; onu bırakıp gelmeğe gönlün nasıl râzı oldu — dedi —

6241 Ona kim hizmet eder, hastalığına kim bakar; o hasta-hasta yalnız başına nasıl orada kalır.

6242 Niçin orada bir müddet kalmadın; onu kime emânet ettin de, bu hâlde bıraktın, geldin.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

6243 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey deniz gibi derin bilgili insan, bu sözleri ona ben de söyledim — dedi —

6244 Bana itiraz etti, sözümü dinlemedi; sözüne karşı koymağı denedim, fakat gücüm yetmedi.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

6245 Hükümdar: — Onu Tanrı korusun; o isterse, şifa ihsan ederek, onu ayağa kaldırır — dedi —

6246 O gönlünü, fikrini Tanrıya bağlamıştır; ey oğul, bir olan Tanrı onu elbette boş bırakmayacaktır.

6247 Hangi kul her kesten yüz çevirip, yaratan rabbine sığınırsa,

6248 Bir olan Tanrı onu, şüphesiz, korur, onun arzularını yerine getirir ve o da iyi nâm kazanır.

6249 Şimdi buna benzeyen şu sözü dinle; bu senin gönlünde bulunsun, her işinde onu hatırla:

6250 Her şeyi terk et, Tanrıya sığın; gönül ve dilini temiz tut; hareketini düzelt.

6251 Bütün arzularını Tanrı verecektir; şeytana karşı iyice mücâdele et; Tanrıya karşı da ihlâsını bozma.

6252 Hukümdar devamla: — Ey Öğdülmiş, fazla keder ve endişe edip, üzülme — dedi —

6253 O iyilerin başında gelen iyi bir insan idi; ölünce de Tanrı onun işini kolaylaştıracaktır.

6254 Ey hakîm, bu iş yarın bize de gelecektir; acabâ hayatımız nasıl geçecek ve bunda bizler ne kazanacağız.

6255 Yazık, biz gençliğimizi boşuna geçirdik; yazık, vücûdumuz, kalbimiz ve fikrimiz hep kötüden de kötüdür.

6256 Hayat bugün rüyâ gibi oldu; o nasıl geçti ise, mükâfatı da öyle olacaktır.

6257 Bu kalan ömrü artık heder etmemeli, heva ve arzulara gönül vermemelidir.

6258 Nasıl olsa sonunda bu vücud ölecektir ve ölümden sonra da bin peşimanlık vardır.

6259 Bugünden itibâren sen dışarıda halka şefkat göster ve onun derdleri ile meşgûl ol.

6260 Beni ve kendini böylece kurtarmağa çalış, bunun karşılığında Tanrı bize iyi yol gösterecektir.

6261 Sâkin tabiatli olan ve Tanrı kullarına karşı merhametle hareket eden insan ne der, dinle.

6262 Kim iyilik ederse, Tanrı bunun karşılığında ona da iyilik verir; ey iyi insan, sen müsterih ol.

6263 Kim kötülük ederse, kendisine eder; o kütülüğün karşılığı da kötü olur.

6264 Kötülük istersen, git, kötülük yap; fakat şunu da bil ki, bu kötülüğün karşılığı seni bir gün inletecektir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

6265 Öğdülmiş cevap verdi: — Hukümdar bu şekilde öğüt ve nasihatleri ile beni desteklemekte devam ettiği müddetçe,

6266 Halka tatbik edilen kanunlar dâimâ iyi olur; Tanrı da bu beyliği her vakit ayakta tutar — dedi —

6267 Hukümdar çok yaşasın, saâdeti ve kudreti dâim olsun; benim canım, tenim ve bütün varlığım ona feda olsun.

6268 Ölümlü insan için, iyi addan başka, hiç bir şeyin değeri yoktur; kudretli Tanrım iyi ad ile ömür sürdürsün.

6269 Bu ölüm seni yakalamak üzere hazırlanmış bulunmaktadır; kendini gaflet uykusuna bırakma.

6270 Bilgili insan çok güzel söylemiş; takvâ sâhibi olan insan bu yoldan yürür.

6271 Görünmez ecel pusuda bekler, ümit peşinde koşan gâfil insanları ansızın yakalayıverir.

6272 Ezelden yazılmış olan ecel erişince, iyi veya kötü, her kes kara toprak olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

6273 Hukümdar: — Bugünden itibaren Tanrı bana tevfik versin de ben bu yolda hukümü yürüteyim — dedi.

6274 Hukümdar durdu ve sözünü kesti; Öğdülmiş kalkıp, huzûrdan çıktı.

6275 Öğdülmiş yine bir kaç gün sabır etti; keder ve endişesini içine akıttı.

6276 Kardeşi için üzüntü içinde idi; gittikçe sarardı, kederden âdetâ eridi.

6277 Fakat fazla tahammül edemedi; tekrar gidip, kardeşini görmek istedi.

6278 Kalkıp saraya gitti, hukümdarın dâveti üzerine, huzûra çıktı.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA SUÂLİ

6279 Hukümdara mâruzatta bulundu ve: — Ben bugün kardeşimi yoklamak üzere, onu ziyâret etmek istiyorum — dedi —

6280 Acabâ ne hâldedir, onu bir göreyim; hayatta olup-olmadığını bir öğreneyim.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

6281 Hukümdar: — Gidersen, çok iyi edersin; kardeşlik ve yakınlık karşılıklı ziyâretler ile yerine getirilir — dedi —

6282 Git, benim tarafımdan da hâtırını sor; hastalığına bak, nasıldır; kendisini teselli et.

6283 Öğdülmiş „baş üstüne" diyerek, oradan kalkıp çıktı; evine gelip, bir az dinlendi.

6284 Bir az yedi, içti; tekrar atına binip, mahzûn-mahzûn, kardeşinin bulunduğu yere doğru yola çıktı.

6285 Yaklaşınca, atından inip, yayan yürüdü; kapıya gelip, seslendi ve girmek için izin istedi.

XXXII.

KUMARU ÖĞDÜLMİŞ 'E ODGURMIŞ 'IN ÖLDÜĞÜNÜ SÖYLER

6286 Kardeşinin müridi Kumaru çıkıp, onu göz yaşları ile karşıladı.

6287 Ona yaklaşarak: — Ey kardeş, gönlün yaralanmasın, sabırlı ol; Allah ecrini ihsan eder — dedi —

6288 Kardeşin göçtü-gitti, bu dünyayı terketti; Tanrı sana sağlık ve uzun ömürler versin.

6289 Şimdi sen ağlayıp-inleme, sabret, kendine hâkim ol; hayatta bulunanlar için, ölümden başka çıkar yol yoktur.

6290 Her doğan ölür, sevgili can gider; dünyada ne bey, ne kul, ne de peygamber kalır.

6291 Bu ölüm bizim için de hazırlanmıştır; ölüme karşı bir çâre veya müessir bir silâh yoktur.

6292 Bunu duyan Öğdülmiş feryâd ederek, döğündü ve göz yaşı döktü.

LXXXIII.

KUMARU 'NUN ÖĞDÜLMİŞ 'E BAŞ-SAĞLIĞI DİLEDİĞİNİ SÖYLER

6293 Kumaru onun feryâdlarına mâni olmağa çalıştı: — Sabırlı ol, Tanrının hükmüne gönlünle, aklınla ve dilinle rıza göster — dedi —

6294 Her kes için bu ölümün geleceği bir gün vardır; o öldü, şimdi de sen ölüme hazırlan.

6295 Ey oğul, niçin ağlıyorsun; sana vuran, söğen kim, kimden ne zarar gördün?

6296 Bu fâni canı ona Tanrı vermişti, şimdi bunu geri aldı ve can da çıktı-gitti.

6297 O bir daha geri dönecek değildir; kısa bir zaman sonra, sen de ben de oraya gideceğiz.

6298 Bir de ilâve etti: — Kardeşinin mezarını bir gör, onu ziyâret edip, öyle geri dön.

LXXXIV.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN ODGURMIŞ İÇİN MÂTEM TUTTUĞUNU SÖYLER

6299 Kalkıp gitti ve kardeşinin mezarını gördü; onu kucaklayıp, ağladı ve göz yaşlarını döktü. —

6300 Ey kardeşim, kalkıp bana bir bak, yüzünü göreyim de hasretim dinsin — dedi —

6301 Buraya seni görmek arzusu ile gelmiştim; benden neden yüzünü gizledin.

6302 Ey gönlümün tâcı, sevgili cana can; sensiz bu fâni can nasıl yaşasın.

6303 Seninle geçen hayatımız bir rüyâmı idi: görürken kaybettim; sen gözlerimden silinip, benden uzaklaştın.

[Metin eksik]

LXXXV.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E BAŞ-SAĞLIĞI DİLEDİĞİNİ SÖYLER

6304 Hukümdar bunu haber alınca, saraydan kalkıp, Öğdülmiş 'in yanına geldi; ona gönülden baş-sağlığı diledi.

6305 Hukümdar: — Ey Öğdülmiş, mâkûl ol; sen duâ ile ona yardım etmeğe çalış — dedi —

6306 Odgurmış 'a Tanrı rahmet eylesin ve onun bütün günahlarını affetsin.

6307 Tanrı sana bu felâketin ecrini versin; Tanrı senden râzı olsun ve cehennemden korusun.

6308 Sen yolunu kesmiş ve kapını kapamışsın; yüzünü gizlemiş, ağzını kilitlemişsin.

6309 Böyle bir hareket sana yakışmaz; akıllı insan böyle bir yolu ihtiyar etmez.

6310 Bana söyle, seni kim bu sıkıntıya düşürdü; kim sana kızdı veya kim sana kin bağladı.

6311 Kardeşinin başına gelen Tanrının hukmüdür, o kazâ-i ilâhîyi yerine getirdi; sen kendine bak ve nefsini islâh et.

6312 Neye ağlayıp, feryad ediyorsun; bu şekilde hareket etmek iyi değildir; sen böyle yapma.

6313 Doğan ölür, yükselen iner; yürüyen durur ve veren alır.

6314 Kardeşinin ölümü sana ibret olsun; sabır et, ecrine nâil olursun, şekerin kand olur.

6315 Ölümü görünce, hayatta kalanların bundan ibret almaları lâzım idi; alan hâni.

6316 Ölenin nasîhatine dikkat et, ne der: — Bana bak, beni ölüm yakaladı, gittim; şimdi seni de yakalar.

6317 Şimdi buna benzeyen şu beyti oku; okuyup, iyice gönlüne yerleştir.

6318 Senden evvel binlerce ölüp-gidenler sana nasîhat verirler ve derler ki, işte bana bak, bana.

6319 Gaflet içinde yaşadım, uzun zaman oyalandım; beni ölüm yakaladı, gittim; sıra sana da gelir.

6320 Hukümdar sonra Odgurmış 'ı, onun nasıl öldüğünü ve bu hususta neler bildiğini soruşturdu.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

6321 Öğdülmiş neler gördüğünü ve ölürken vasiyet edip, bırakmış olduğu mirası hukümdara arzetti.

6322 Kalkıp, kardeşinden yâdigâr kalan çanak ile değneği alıp, hukümdarın önüne koydu. —

6323 İşte kardeşimin bana bırakmış olduğu miras bunlardır — dedi —

6324 Hukümdar bunlardan birini, yâdigâr olarak, kendine alsın; bu yadigâr dünyada uğur getireceği gibi, âhirette de faydalı olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

6325 Hukümdar uzanıp, değneği eline aldı: — Bu yâdigâr bana uğurlu olsun — dedi —

6326 Sen bu çanağı al, kardeşini özlediğin zaman, onu bununla hatırlarsın.

6327 Öğdülmiş çanağı aldı; gönülü sızladı, gözünden yaşlar boşaldı.

6328 Hukümdar: — Bak şimdi bugün âkil ve düşünen bir insan için, bu ibret kâfidir — dedi —

6329 O öyle yaşadı, hayatı sona erdi; ondan dünya ve bir de bunlar kaldı, ey temiz kalpli insan.

6330 Tavrı, hareketi temiz ve her işe akıl ile el uzatan insan ne der dinle.

6331 Bu dünya malı ne kadar çok olursa-olsun, fazla gelmez; ne kadar az olsa bile, yerine göre kâfi gelir.

6332 Bu dünyanın kusûru bin, meziyeti ise, birdir; insan bunu nasıl geçirirse, o öyle geçer.

6333 Ölümden sonra bolluğun faydası nedir; senden sonra ancak onu yiyen sevinir.

6334 Kardeşin dünya malını bırakıp kaçtı; kendi seviyesine göre, çul giydi ve arpa yedi.

6335 Ömrünü geçirdi ve bu vaziyetten dolayı ölmedi; hazır yiyicilere de mal bırakmadı.

6336 Gece-gündüz gayret etti, yükünü hafifletti; bu yolda çektiği dünya zahmetleri de geçti-gitti.

6337 O işini yoluna koydu, bugün artık kurtuldu; bizim hâlimiz acabâ nasıl olacak, bu düğüm hâlâ çözülmedi.

6338 Hukümdar bir çok iyi sözle öğüt ve nasîhatte bulundu; öğütler vererek, içini boşaltıp, râhatladı.

6339 Hukümdar kalkıp, tekrar saraya döndü; inip, düsünceli bir hâlde, odasına girdi.

6340 Öğdülmiş bir kaç gün yas tuttu; mâtem günleri geçince, nihâyet bir az kendine geldi.

6341 Bu kaygı ve kederleri de unuttu, tekrar yedi, içti, sevindi ve yüzü güldü.

6342 Halkın başında bulunan ve halkın işini bilgi ile idâre eden insan çok güzel söylemiş.

6343 Kaygı ve keder seni ne kadar esir ederse-etsin, ne kadar ağlatırsa-ağlatsın, bir gün yüzün tekrar gülecektir.

6344 Bu dünyanın çok eski bir kanunudur; kötülük veya iyilik ne kadar uzun sürerse-sürsün, bir gün geçer.

6345 Öğdülmiş de yasını geçirdi; vazifesine başlayarak, işine devam etti.

6346 Büyük bir gayret ile işe sarıldı, sabah erkenden, akşam geç vakte kadar işi ile meşgûl oldu.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

6347 Hukümdar bir gün Öğdülmiş'i çağırdı, halkın durumunu ve memleket ahvâlini sordu. —

6348 Memleket ve halkın hâli nasıl, şimdi günler ve zaman nasıl geçiyor — dedi —

6349 Sen benim gözüm ve kulağımsın; her işle senin meşgûl olmanı istyorum, bütün işleri sen hallet.

6350 Bu bir kaç gün kaygı ve keder içinde kaldığın için, sen de işle pek meşgûl olamadın; acabâ işler nasıl gidiyor.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

6351 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey beyim, halkın hâli çok iyidir; halk durmadan sana hayır-duâ ediyor — dedi —

[Metin eksik]

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

[Metin eksik]

6352 Bir de söz, boğaz, göz ve bu şehvet âteşidir; bunlar ibâdete mânî olur ve insan için bir felâkettir.

6353 Kim boğazının arzularına râm olmaz, az söyler ve yakışmayan şeylerden kendisini uzak tutarsa,

6354 Kim heves ve arzularına hâkim olur, gazaba gelip, hiddetlendiği vakit, onu yenebilirse,

6355 Akıllı ve bilgili insan odur; akıllı ve sâkin tabiatli olan kimse buna muvaffak olur.

6356 Akıllı insanların sözü öğülecek sözlerdir; o doğru ve dürüst olur ve kendisini her vakit belli eder.

6357 Onlar yakışmayanlara yaklaşmaz ve kendilerini bu gibi şeylerden uzak tutarlar; lüzûmsuz şeyleri görmezler, ona göz yumarlar.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

6358 Hukümdar: — Çok güzel söylüyorsun, bu çok samimî ve fevkalâde faydalı bir sözdür — dedi —

[Metin eksik]

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

[Metin eksik]

6359 Bu vücûd cefâkâr ve küstahtır; cefacıya karşı cefâ kıl ve kendine hâkim ol.

6360 Bir kimse ne kadar vücûdu sever ve ona iyilik ederse, o da ona o kadar cefa ve kötülük eder.

6361 İnsanların seçkini çok güzel söylemiş; onun sözü cefâcı vücûda karşı bir çâre ve tedbirdir.

6362 Birine vefâ gösterdi isen, ondan cefâ görmeğe hazırlan; cefâkâr nefsin seni bir gün cefâya duçar edecektir.

6363 Kime iyi muâmele ettinse, ondan kork; onun kötülüğü bir gün seni inletecektir.

6364 Ey hukümdar, şu üç şeyin semizi fenâdır; biri köpek, bir av-kuşu, biri de vücûttur.

6365 İyice yola gelmeleri için, bunları aç bırakmak lâzımdır; bunlar ancak böylelikle yola gelir ve boyun eğerler.

6366 Yolunu sıkı bir murâkabe altında bulundurmazsan, kuş avını yakalamaz; köpek tok ve semiz olursa, av peşinden koşmaz.

6367 Vücût doyar ve kanarsa, deve-aygırı gibi olur; yaptığın iyilikleri önüne katarak sürer ve götürür, onu bırakmamalıdır.

6368 Kuşun avlamazsa, bunun zararı bir ördektir; köpeğin avını bırakırsa, zararı nihâyet bir kakımdır.

6369 Vücûdun deve-aygırına döner ve enseni kalınlaştırırsa, seni ateşe sürükler ve acı-acı feryad ettirir.

6370 Yiyeceği olmayan fakir de huzûr içindedir; o eline geçene kanâat eder ve gönül zenginliği içinde yaşar.

6371 Sırtına bir şey geçirip, boğazını doyurunca, Tanrıya ibâdet kılar ve âhiret işini yoluna koyar.

6372 Büyüklük, bu devlet ve bu saâdet insanı, yapmakla mükellef olduğu işleri bırakıp, kibirli olmağa sürükler.

6373 Gurûr kulu Tanrıdan uzaklaştırır; akıllı insan böyle bir yolu ihtiyar etmez.

6374 Fakir de ölür, zengin de; bunların ikisinin de götürecekleri şey ancak bir kefenden ibârettir ve nihâyet kara toprak olurlar.

6375 Fakir ölürse, zahmetlerinden kurtulur; zengin ölürse, malını bırakır, fakat onun vebâlini birlikte götürür.

6376 Gerçekten buna benzeyen bir söz vardır; bu sözden kendine bir hisse al.

6377 Ey nimet sâhibi, ölüm senin mihnetindir; ey mihnet sâhibi, ölüm senin nimetindir.

6378 Fakir ölürse, zahmetlerinden kurtulur; ey zengin ölüm yakalarsa, senin bir de hesap vermen vardır.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SÖZÜ

6379 Hukümdar devamla: — Bu dünya bir çok zehirli yılan ve çıyanlar ile doludur — dedi —

6380 Yiyecek nimeti az, zehiri çok olduğu gibi, medhedilecek şeyi az, nefret edilecek şeyi de çoktur.

6381 Bu dünyada akıllı insanın elini uzatıp, alacağı şey azdır; bilgilinin iştiha ile yiyeceği nimet de azdır.

6382 Bilgisiz için bu dünya cennettir; o huzûr içinde avunur ve hiç bir şeye ihtiyac hissetmeden yaşar.

6383 Akıllı insan için dünya dikenler ile doludur; yere basınca, ayağına batar, dikkat etmek lâzımdır.

6384 Bilgili insan için dünya zehir ile doludur; bundan dolayı o yemek yemez, güçten-kuvvetten kesilir.

6385 Zâhid bundan dolayı çoluk-çocuğunu bırakıp kaçtı; âbid onun için dünyayı bırakıp, kendini ibâdete verdi.

6386 Biz bugün buna kendimizi kaptırmış bulunuyoruz; Tanrı bu belâdan bizi korusun.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

6387 Öğdülmiş cevap verdi Bu söz sözlerin en doğrusu ve akla en yakın olanıdır —dedi —

6388 Dikkat edersen, dünyanın, tabiati gibi, tavrı ve hareketi de doymak bilmez bir ejderhaya benzer.

6389 İnsanı, san ki, kendisi bizzat besler ve kendisi semirtir; sonra kendisi onun etini yer ve onu zayıflatır.

6390 Dünyanın hâline iyice dikkat eder ve onun mâhiyetini anlarsa, insan hayretler içinde kalır.

6391 Âdem ve Havvâ yer yüzüne inip, dünya içinde insan neslini çoğalttı.

6392 Onlardan itibâren bugüne kadar dünyaya ne türlü insanlar ve ne kadar beyler beyi geldi.

6393 Kimi âlim doğdu, kimi cesûr, kahraman; kimi yalçın kaya gibi, mağrûr ve kabadayı.

6394 Kimi akıllı, kimi hakîm; kimi deli ve ahmak idi; kimi de tenbel idi.

6395 Kaç peygamber, kemâl sâhibi kaç elçi geldi ve Tanrı hukmü ile bize yol gösterdi.

6396 Kimi az yaşadı, kimi çok; kimi hakîmâne sözleri ile yüksek makama erişti.

6397 Kimi yaratan Tanrıya karşı, düşman gibi, yayını kurup, ok attı.

6398 Şu beyti oku, dinle, ne der; iyice anla ve kendi tabiatini ona göre düzelt.

6399 İster âlim ol, ister bin yaşa, ister bütün dünyayı ele geçir ve bütün nimetlerine nâil ol.

6400 Sonunda sen de öleceksin ve kara toprak olacaksın; ölüm yakalayınca götürür; sonra peşiman olursun.

6401 Bu dünyaya ne kadar iyi insanlar, âlim ve hakîmler geldi; bütün arzularına rağmen, ebedî hayata nâil olamadılar.

6402 Bugün bak, nasıl dünyaya hiç gelmemiş gibi olup, kara toprak altında yatarlar.

6403 Ne türlü ve ne çeşit insanlar bu dünyaya geldi; bak, kara toprak hepsini yedi ve yuttu.

6404 Süslü saray, köşk ve evlerini bırakıp, kara toprağı döşenerek, bekleyip yatarlar.

6405 Uyurlarmı, sesleri yok ve nefes almazlar; hâlleri acabâ nasıldır, bunu bilen hani.

6406 Onların hepsi bugün iyiliğe muhtacdır; elleri yiyecek ve giyeceğe erişmez.

6407 Bak, peşimanlıkla inleyip yatarlar; bin iştiyak ile iyilik isterler.

6408 Tanrı bize bugün bu günü verdi; ele geçen bu fırsatı heder etmemelidir.

6409 Tanrı bize bugünden sonra her türlü iyilik için tevfik versin, ey mülkün iyi nizâmı.

6410 Öğdülmiş hukümdarı öğdü ve: —Ey hakîm hukümdar, ömrün uzun olsun —dedi —

6411 Dünya sensiz kalmasın, sensiz âlem pek boş olur; Tanrı senin neslini kesmesin.

6412 Ne gibi arzu ve dileğin var ise, Tanrı sana bunların kapılarını dâimâ açık tutsun.

6413 Daha ne gibi arzu ve dileğin olursa, ey cömert, Tanrı bunları da sana ihsan etsin.

6414 Sevinerek, avunarak, uzun ömür sür ve huzûr içinde yaşa, ey halîm, selîm insan.

6415 Senin gibi insanlar ölür ve kemikleri toprak altında dağılmış yatarsa, çok yazık olur.

6416 Ne yapalım, Tanrı bu dünyayı böyle yaratmış ey büyük hukümdar.

6417 Senin gibi, iyilikler yapan bir hukümdar ölse bile, ölü sayılmaz.

6418 Gerek öl, gerek uzun ömürlü ol, adın artık iyilik ile dünyaya yayılmıştır.

6419 Dostların çok olsun, düşmanların perişan olsun, memleketin genişlesin.

6420 Öğdülmiş sözünü kesti, yer öptü ve kalkıp, dışarı çıktı; atına binip, evine doğru gitti.

6421 Gelince, atından inip, evine girdi; yedi, içti, bir müddet yatıp, istirâhat etti.

6422 Sabah tekrar kalktı ve işine başladı; emirler verdi, işleri gözden geçirdi, kendisi de çalıştı.

6423 Sadâkat ve hulûs ile hareketlerini tanzim etti; bütün eğriler onu görerek, doğru yola girdi ve huylarını düzelttiler.

6424 Dünya düzene girdi; hayır-duâ çoğaldı; bunun bereketi ile memlekette günden-güne saâdet arttı.

6425 Onlar gitti, fakat iyi adları kaldı; onların adı dâimâ hürmetle yâd edilecektir.

6426 Dikkat et, imdi böyle insanlar insan mı olur; onların yaptıkları işler meleklere yakışacak işlerdir.

6427 Eğer o vakit bunlar insan idi iseler, söyle bakayım, bugünkü insanlar nedir.

6428 Ey hakîm, eğer biz insan isek, onlara, şüphesiz, melek demek lâzımdır.

6429 Onların tavrı, hareketi ve sözü ile bıraktıları iyi izler hakkında söylenenleri duymak da bir saâdettir.

6430 Akıllı anlar ve bilgili bilir; hiç şüphesiz, insan ölür ve bu dünya kalır.

6431 Ele geçen bu zamanı boşuna geçirmeden, ibâdet kılmalıdır; insanın bu dünyadan elde edebileceği menfaat ancak budur.

6432 Senden öncekiler ölür, sen de görürsün, bundan daha büyük nasîhat ne olabilir.

6433 Bütün saray, köşk ve konakların hepsi kalır; ey büyük, insan bunlara devamlı olarak tasarruf edemez.

6434 Nice saray ve köşkleri, nice sağlam kaleleri ölüm bozdu ve kara toprağa çevirdi, bak.

6435 Nice şehir ve memleketleri, bağ ve bahçeleri bu ölüm ıssız bıraktı, ey diri.

6436 Saray, köşk ve konaklar boşalır, sana kalır; sen alır ve kendine bend ettim zannı ile, onları kullanırsın.

6437 Kalabalık bir orduya sâhip olan o cihan beyi hani; ordusunu bıraktı, kendisi kara toprak oldu.

6438 Hani o memleketim az diyen haris hukümdar; bir çok memleketleri hâkimiyeti altına aldı, fakat elinde tutamadı.

6439 Hani o başkalarının memleketine göz diken kimse; şimdi bir kulaç yerde ıztırap çekip yatar.

6440 Hani o müslümanların kanını döken insan, niye toprağa girdi, onun gücü, kuvveti ne oldu.

6441 Hani o başkalarına iftira eden adam, bu müfteri nasıl toprağa kalboldu.

6442 Hani o dünya için mücâdele eden insan, dünya yerinde kaldı, o ise, ölüme karşı koyamadı.

443 Hani o mal, mülk, ne varsa kendinin olmasını isteyen insan; o beraberinde ancak iki bez götürebildi.

444 Hani o çok yer isteyen adam, kendisi kara toprağa döşendi ve dâva bitti.

445 Bütün dünyanın hâli böyledir; anlayış ile bakarsan, idrâk kapıları açılır.

446 Onun huzûru zahmet, sevinci keder, izzeti zillet ve râhatı mihnettir.

447 Ne gelirse, yüklen, şikâyet etme; huzûr olsun-zahmet olsun, ikisi de geçer.

448 Ey felâketler karşısında sabreden insan, bilgi veren insan ne der, dinle.

449 Ey nîmet sâhibi, bundan şükür ederek istifâde et; ey mihnet sâhibi, kaderine boyun eğ, tahammül et.

450 Sabır edersen, mihnet senin için nîmet olur; nîmet için şükür edersen, bu nîmet daha da artar, bunu böyle bil.

451 Ey âlim, bugünkü zamana dikkat et, işler tamâmen değişti.

452 Bilgili hakir oldu, bir tarafa sinip kalıyor; akıllı dilsiz oldu, ağzını açmıyor.

453 Memlekette fena adamlar çoğaldı; halîm insanlar ayak altında kaldı, başlarını kaldıramıyorlar.

454 Şarap ile yüzlerini yıkayan ve ibâdeti bırakanlar şimdi yiğit sayılıyor ve istediklerini yapıyorlar.

455 Fesat ve fısk yapanlar merd sayıldı; şarap içmeyen kimseler hasis sayıldı.

456 Namazına ve orucuna devam eden insanlar münâfık sayıldı, ey memleketin başında bulunan insan.

457 Halâl büs-bütün ortadan kalktı, harâm çoğaldı; harâm yiyenin gönlü kara kirle kaplandı.

458 Halâlin ancak adı kaldı, onu gören yok; harâm kapışıldı, hâlâ ona doyan yok.

459 Hani bu harâma harâm diyen, harâmı bırakıp, halâl yiyen insan nerede.

460 Gerçekten dürüst ve takvâ sâhibi denilecek kim kaldı; fakat güneşi parlayan bir kıyâmet günü vardır.

461 Kalpler harâm ile çok fazla karardı; ey oğul, halâli nerede arayıp bulmalı.

462 Buna benzer şöyle bir söz vardır, bunu iyice dinle, ey temiz kalpli insan.

463 Gönlüm harâm ile karardı ve kirlendi; ben bilgiyi yüzde bir işte dahi kullanmam.

464 Vücût artık eğilmez, hevâ ve heves onu esir etti; ben artık ibâdetle meşgûl olamıyorum; işte sırrımı açtım.

465 Dünyanın tabiati tamâmen değişti, insanların gönlü ile dilleri birbirine uymuyor.

466 Halktan vefâ gitti, cefâ çoğaldı; itimad edilecek bir kimse ararsan, bulamazsın.

467 Halktan vefâ gitti, yerini cefâ aldı; itimad edilecek, inanılacak kimse pek nâdir.

468 Akrabalar arasından yakınlık ve kardeşlik uzaklaştı; artık candan arkadaşlık kalmadı.

469 Küçüklerde terbiye, büyüklerde bilgi yok; kaba insanlar çoğaldı, nâzik insanlar ortadan kalktı.

470 İnsanlar para uğrunda birbirlerine yakınlaştılar; doğruluk ve hakikat yolunda iş gören nerede.

471 Emânetin adı var, onu yerine getiren nerede; nasîhatin sözü var, onu tutan nerede.

472 Mârûfu emreden kim, münkeri nehyeden kim.

6473 Satıcılar emânet vasfını kaybettiler, ustalar artık nasîhatten vazgeçtiler.

6474 Bilgili sözünü dos-doğru söyleyemez oldu; kadınlardan hayâ gitti, yüzlerini örtmezler.

6475 Doğruluk gitti, yerine nice eğrilik geldi; Allah için iş gören tek bir insan kalmadı.

6476 İnsanların hepsi para kulu oldu; gümüş kimde ise, ona boyun eğdiler.

6477 Cemâatler çok, câmiler az idi; şimdi câmiler çoğaldı, cemâatler azaldı.

6478 Dinle, takvâ sâhibi insan ne der; ey iyi insan, sen bunu gönlüne yerleştir.

6479 Hani, doğruluk ile hareket eden kim var; hani Allah rızâsı için iş gören kim var.

6480 Dünyanın her tarafı baştan-başa bozuldu; buna bakıp, hayret eden bir kimse varmı.

6481 Müslümanlar karıştı, birbirlerinin etlerini yiyorlar; kâfirler ise, tam bir huzûr içinde yaşıyorlar.

6482 Müslümanların malı çalındı, yağma edildi; harâmı halâlden ayıran ve buna riâyet eden nerede.

6483 Fesad ve fısk o kadar sesini yükseltti ki, insan geceleri uyuyamıyor; ilim ve Kur'an sesi hiç duyulmuyor bile.

6484 Gönüller katılaştı, diller yumuşadı, doğruluğun kendisi gitti, ancak kokusu kaldı.

6485 Oğul babaya babalık eder, oğul bey ve baba ise, kul oldu.

6486 Hayat zorlaştı, endişe çoğaldı; hırs ve tamâh gittikçe arttı, huzûr azaldı

6487 Fakir, dul ve yetimlere şefkat gösteren yok; dünyayı başka bir kalıba koydular da hayrete düşen kimse yok.

6488 Hakîm, bilgisi geniş, dünyayı tecrübe etmiş, cömert ve eli açık olan insan çok güzel söylemiş.

6489 Dünyanın sonu geldi; nizam bozuldu; iyiler kötülere bakarak, değiştiler.

6490 Akıllı anlar, bilgili bilir; yıl, ay, gün geçtikçe dünya günden-güne bozuldu.

6491 Oğul-kız babaya hurmetini bıraktı; ihtiyar kelimesi insana bir hakâret sözü oldu.

6492 Nizâm ve kanunların hepsi değişti; ak ve kara birbirinden farksız oldu.

6493 Bunlar hep kıyâmet gününün alâmetidir; alâmeti görünürse, gelecek olan gelir.

6494 Kadir Tanrı encâmımızı hayretsin; bu fitne, belâ ve kötü âdetleri ortadan kaldırsın.

6495 Yıl dört yüz altmış iki idi, bu eseri yazıp, tamamladım.

6496 Aklımın erdiği sözlerin hepsini yazdım, ey okuyan ve anlayan insan, bundan hisse al.

6497 Nasıl hareket edeceğini ve hangi yola gideceğini bir parça izah ettim; sen buna göre hareket ederek, hayatına esaslı bir temel kur.

6498 Bunlardan biri din yolu, biri de dünya yoludur; bu esaslı yoldan şaşma.

6499 Eğer dünya istersen, onun yolu işte bu; eğer âhiret istersen, onun da yolu işte budur.

6500 Sen kendi kulluğunu yerine getir; Tanrı sana kuvvet verir; bunlardan hangisini istersen, onu seç, fakat üçüncü bir yol arama.

6501 Ben bu söze başlarken, kasdimin ne olduğunu sen biliyordun, ey rabbim!

6502 Ben kendime şan ve şöhret veya iyi ad dilemedim; yakın olsun-uzak olsun, ben her kesin iyiliğini istedim.

6503 Bunu okuyan okudukça, beni hatırlayıp, belki bana da bir duâ eder diye düşündüm.

6504 Dileğim bu idi, ümidim de budur; okuyan bana her hâlde bir duâ edecektir.

6505 Dilim söyledi, elim de bunu yazdı, ey temiz kalpli insan, benim bu dilim ve elim fânîdir.

6506 Ey zeki insan, dilden ve elden kalan nişâne, işte sana yazıp bırakmış olduğum bu kitaptır.

6507 Ey bunu okuyan canlı, ben dünyayı bırakıp, toprağa düşünce, beni unutma.

6508 Ey ebedî ve ihtiyacdan vâreste olan rabbim, sen büyüksün, bu muhtac kulunun günahlarını sen bağışla.

6509 Ben yolunu kaybetmiş bir kul idim, günahım çoktur; günahlarımı affet, sen benim rabbimsin.

6510 Ben kulunum, sen rabbimsin, kulun adı kuldur; sen rabbimsin, merhametlisin, sen efendiliğini göster.

6511 Ben kulunum, sen benim rabbimsin; ey gafûr, beni affet, günahlarımı bağışla.

6512 Bir de, doğudan batıya kadar, bütün müminlerin günahlarını bağışla.

6513 Ben bir küstahım, küstah insandan küstahlık gelir; sen merhametlisin; ey her şeyi bilen Tanrım, günahlarımı sen affet.

6514 Miskten ancak misk kokusu gelir; fena koku murdar şeyden çıkar.

6515 Ey ümidim, bana ümit bizzat sensin; ey ümidim, senden ümidimi kesmeyeceğim.

6516 Ben senin günahkâr kulunum, yaptığım cefâdır; sen benim vefâlı rabbimsin, bana vefa göster.

6517 Ey rabbim, cefâdan yine cefâ gelir; vefâda vefâdan başka bir şey görmedim.

6518 Bütün müminleri affet; onların hurmetine bütün günahlarımı bağışla.

6519 Ey Tanrım, iyi kılavuz olan ve doğru yolu gösteren Peygamber ile,

6520 Onun dört arkadaşına benden durmadan ve dâimâ binlerce selâm ulaştır.

E.

GENÇLİĞİNE ACIYARAK, İHTİYARLIĞINI SÖYLER

6521 Gençliğimi, geçen bulut gibi, geçirdim; ömrümü fırtına sür'ati ile tükettim.

6522 Yazık gençliğime, gençliğime yazık; ben seni tutmasını bilmedim, çok çabuk elden kaçırdım.

6523 Ey gençlik, sen bana şimdi tekrar gel; ben seni el üstünde tutayım, bak, senin için ipekliler ve sırmalar döşettim.

6524 Yazık bu gençliğe, hani, nereye gitti; ne kadar arayıp, arattımsa da bulamadım.

6525 Sordum, gençlik kadar hayata zevk veren ve tatlı canı mes'ûd eden iyi bir şey yokmuş.

6526 Ben şimdi gençlik zevkini ve yiğitlik huzûrunu kaybettim, elimde tutarken, kaçırıverdim.

6527 Eğer doğru bir hayat yaşamış olsa idim, ihtiyarlığın da zararı yoktu; fakat ne yazık ki, onu boş yere sarfettim.

6528 Ey gençlik, esef ederek sana kızıyorum; bütün güzelliğimi sen uzaklaştırdın, ben uzaklaştım.

6529 Benzim kırmızı, tam bir erguvan gibi idi; bugün yüzüme safran tohumu ektim.

6530 Misk gibi kara başıma kâfur örttüm; dolun ay gibi dolgun yüzü nereye götürdüm.

6531 Rengârenk çiçekler ile dolu, parlak bahar gibi idim; hazânamı uğrattım, hepsini kuruttum.

6532 Kayın gibi vücûdum ok gibi düz ve dik idi; şimdi yay gibi eğri oldu, eğdim, eğildim.

6533 Yazık, hayatı boş yere isrâf ettim; peşimanlıkla gözden kanlı yaşlar akıttım.

6534 Çocukluğu geçirdim, gençliği kaybettim; günümü kararttım, kendimi çökerttim.

6535 Yerken, içerken, öküz gibi yedim, içtim; hevâ ve heves peşinde koşarken, tozu dumana kattım.

6536 Nice kuş ve geyik avı ile avundum, sevindim; uçan kuş gibi, cins atları ağımdan kaçırdım.

6537 Kardeş ve arkadaşlar için sevgili can gibi idim; düşmanımı ise, haşarı tay gibi sıçrattım.

6538 Ben imdi nice insanlara kızdım, söğdüm; günahsız ve yoksullara el kaldırdım, dil uzattım.

6539 Düşmanına gâlip gelen insan gibi, öylesine göğüs kabarttım; mağrûr insan gibi, kabadayı olup, kaya gibi karşılarına dikildim.

6540 İçip yatmış olan adam gibi, uyuyup uyanınca, yoldan çıkmış olduğumun farkına vardım, Tanrıdan utandım.

6541 İnsanlara hizmet ettim, Tanrı ibâdeti kaldı; dünya etrâfında koşarak, yolumu azıttım.

6542 Ben nice dilek ve arzu arkasından koştum; kudurmuş kurt gibi, dünyayı inlettim.

6543 Ben insanları tutup, zorla paralarını aldım; kimine çıkıştım, kimini yerdim, kiminin de canını yaktım.

6544 Rabbim bana: — Nasıl böyle yaptın? — diye sorarsa, ne mârzeretim var; çok utanılacak hâle düştüm.

6545 Hangi deli bundan daha ters hareket edebilir; geçici olan günler ile avunarak, hayatı boşuna harcadım.

6546 Huzûr geçti, zahmet de geçecek idi; gün ve aylar boşuna heder oldu, peşimanlığa düştüm.

6547 Farzedelim ki, ben kisrâ veya kayser oldum ya Şeddâd ve Âd gibi, bir de cennet yaptırdım.

6548 İskender gibi, bütün dünyayı elimde tuttum, tam Nûh 'un yaşını yaşadım ve yaşattım.

6549 Yıldırım kılıçlı Haydar veya Rüstem gibi, dünyada meşhûr oldum.

6550 İsa gibi, ben göğe çıktım veya Nûşirevan gibi, memleketi adâletle idâre ettim.

6551 Yahut hazînem, Karun 'unki gibi, doldu-taştı veya Eshâb-i Res gibi, demirden kale yaptırdım.

6552 Fakat bunların faydası ne, sonu toprağa dönüş oldu; dünya geride kaldı, berâberimde ancak iki bez götürdüm.

6553 Çıplak gelmiş idim, toprağa yine çıplak gireceğim; neden kendimi dünyaya bu kadar bağladım.

6554 Bu fâni dünya, tipi gibi, esti-savurdu ve geçti; gaflette bu fâni dünyanın baskısı altında kaldım.

6555 Hayatta ne gibi bir iyilik yaptım; hayatta iken ektiğim tarla nerede.

6556 Ne ektim ise, sonunda onu biçtim; ne biçtim ise, ondan zevk aldım.

6557 Gençliğimi elden çıkardım, ihtiyarlığa geldim; sadede gelelim, sözü niye dağıttım.

6558 Uzun geceleri yatıp-uyumakla geçirme, Tanrıya ibâdet kıl; uyanık ol, durmadan ağla; günahlarımın yükü altına girdim.

6559 Yılan, haşerat ve böceklerin yemi olan bu vücûdu ben neden nimet içinde besleyerek, yetiştirdim.

6560 Ey uyuklayan vücût, uyan, ağla durma; Tanrıya ibâdet kıl; yoksa, ben mahvoldum.

6561 İhtiyarlık yakaladı, gençlik uzaklaştı, hayatın tadı kalmadı; artık gidilecek doğru yolu buldum.

6562 Çok eski olan bu dünya bir çok halkları aldatmıştır; ben hangisindenim, neden bu kadar onu kendime sevdirdim.

6563 Ey rabbim, beni uyandır; sen rabbimsin, beni kovma, ben gönlümü temizledim.

6564 Günahlarımı bağışlayan sen bir rabbimsin, sen beni affet; günahlarımın sayısını ben bile unuttum.

II.

ZEMÂNENİN BOZUKLUĞUNU VE DOSTLARIN CEFÂSINI SÖYLER

6565 Kalkayım, gideyim, dünyayı gezeyim; dünyada acabâ vefâlı kimse varmı, arayayım.

6566 İnsan nâdir oldu, onu nerede aramalı; aramakla bulunacaksa, bir arayıp bakayım.

6567 Ben bütün arzularımı buldum, fakat bir insan bulamadım; eğer bu arzum da yerine gelirse, onun yüzüne bir bakayım.

6568 Vefâ kıtlaştı, dünya cefa ile doldu; vefâ acabâ kimde vardır, ben ondan bir az isteyeyim.

6569 Eğer bir vefâlı, cömert insan bulursam, onu sırtımda taşıyayım, gözüme süreyim.

6570 Eğer ben bir vefâlı insan bulamazsam, yabâni hayvanlar ile birlikte ömür süreyim.

6571 Yiyeceğim ot kökü olsun, yağmur suyu bana yeter; kumdan döşek yapıp, geceleyeyim, çuldan elbise giyeyim.

6572 Veya vahşi olup, çöllerde koşayım; insanlardan uzaklaşarak, dünyadan silinip gideyim.

6573 Daha da olmazsa, bütün dünyayı bırakarak, nehir gibi akayım, kasırga gibi göklere yükseleyim.

6574 Ey rabbim, sıkıntı içindeyim, vefâsızlara rastladım; vefâlı acabâ kimdir, ona sevgili canımı fedâ edeyim.

6575 İnsanın ismi kaldı, insanlık kayboldu; bu insanlık nereye gitti, ben de arkasından gideyim.

6576 Aradım, dünyada candan bağlı bir insan yoktur; vefâsız kimselere nasıl gönül bağlayayım.

6577 Kimi, gözüm gibi, kendime yakın tuttumsa, o, şeytan gibi, düşman çıktı; ben şeytanı ne yapayım.

6578 Kimi sevdim ise, onu sevgili canım gibi tuttum; fakat ondan da cefâ geldi; artık kimi seveyim.

6579 İnsanın gönlünü anlamak için, onun dili ve sözü bana şâhid idi; şimdi gönül ve dil alaca oldu; kime itimat edeyim.

6580 Bugün burada kendime eş diyeyim, kime inanayım veya kimi dost edineyim.

6581 Kime gönül vermeli, derdi kime açmalı; ben şimdi gamlıyım, bir az içimi dökeyim.

6582 Dost ve ahbaplarımda ben sadâkat bulamadım; kardeşim bana yabancı gibi duruyor, ona gönlümü nasıl açayım.

6583 Eğer inanç ve güvenlik and ile ise, bu andı tutan kim ki, ona erkek diyeyim.

6584 Tuz, ekmek hakkını gözeten varmı; ben onu altın, gümüş ve gevhere garkedeyim.

6585 Konu-komşu, sevinç ve keder arkadaşı nerede; ben ona her şeyimi vereyim, evimi bile ona terkedeyim.

6586 Arkadaş ve dost diye itimat edilecek kim var; ben onu bey yapıp, kendim ona kul olayım.

6587 Ben insan bulamadım, derdliyim ve yalnızım, kederden eriyorum; ben de bir sevineyim, güleyim.

6588 Halk neden bozuldu, niçin iyi âdetleri bıraktı; hangi zamana rastladım, nereye gideyim.

6589 Yahut ben deli ve budala olup, aklımımı kaybettim; neden böyle sözler söyledim; anlat, anlayayım.

6590 Veya sevdâ çoğalarak, beynimemi te'sir etti veya gözümemi öyle görünüyor; ben bir ilâc içeyim.

6591 Bu çeşit insanlar yalnız banamı rastladılar yahut ben kendimmi ters bir kimseyim; bu huyumdan vazgeçeyim.

6592 Esef ederim, ben fenâyım; fakat dünyada vefâ adı bırakan insanlar nerede, onları medhedeyim.

6593 Onların koydukları iyi âdet, kanun ve an'aneleri bugün göreyim de, ben de sevineyim.

6594 Eğer böyle değilse, iyi âdet, kanun ve an'aneleri vaz'etsinler; halîm insanlar baş-köşeye geçsin, küstahları kovayım.

6595 Bütün iyiler gitti, kanunu ve iyi an'aneleri berâber götürdüler; burada insan artığı kaldı, iyileri nasıl bulayım.

6596 Bu insan kılığında dolaşanların hepsi adam ise, evvelkiler melekmi idiler; ne bileyim.

6597 Onlar gitti, ben bunlar ile kaldım; nasıl hareket edeyim ve onlar ile nasıl bağdaşayım.

6598 Ne kadar söylesem de söz tükenmez; şimdilik bu kadar yeter; diyeceğin varmı, ben gideyim.

6599 Ben kendim için burada daha iyi bir şey bulamadım; memleket ve şehirleri bırakayım, insanlardan uzaklaşayım.

6600 Adımı bilmesinler, beni görmesinler ve arayıp da bulmasınlar; sözümü keseyim.

6601 Onlar akrep gibi sokarlar, sinek gibi kanımı emerler, köpek gibi havlarlar; hangisine yetişeyim.

6602 Ben artık usandım, küstahlar arasına düştüm; gece-gündüz peşimanlık içinde bütün bu yükü nasıl taşıyayım.

6603 Dünyanın bütün cevir ve cefâsı bana gelmesin, küstah ve kaba insanlardan uzak olayım.

6604 Ey rabbim, sevgili Peygamberimizin didarını bana nasîp et; bir de onun dört arkadaşının yüzlerini göreyim.

III.

KİTÂP SÂHİBİ YUSUF, BÜYÜK HÂS HÂCİB, KENDİ-KENDİNE NASÎHAT EDER

6605 Bilgi bil ve yerin baş-köşe olsun; bilgi insan için sağlam bir kalkandır.

6606 Bilgisiz yürek ve dil neye yarar; bilgi ile, su gibi, her kese faydalı ol.

6607 Ne kadar bilsen de yine ara; bak, bilen dileğine sorarak erişir.

6608 „Bilirim" dersen, sen henüz bilgiden uzaksın; bilenler arasında sen bilgisizlerden sayılırsın.

6609 Bilgi bir denizdir, onun ucu-bucağı yoktur; serçe emse-emse bundan ağzına ne kadar su alabilir.

6610 Bu bilgin ile senin başın döner; kendisini bilmeyen kendini kendinden uzaklaştır.

6611 Sen ya bilgi bil, insan ol ve kendini yükselt yahut hayvan adını al ve insanlardan uzaklaş.

6612 Bilgilinin yüzü gülmez, onun yüzü her vakit düşünceli ve çatıktır; bilgisiz dâimâ sevinç içinde katıla-katıla güler.

6613 Bilgili insan bu kaygı içinde nasıl kahkaha atar; ey bilgisiz, sen dağ keçisi gibi, debelen, dolaş.

6614 Bilgilinin ayakları kösteklendi, kalkıp koşamaz; bilgisiz, bak, arzularının peşinde durmadan koşar.

6615 Ey âlim, senin ayağında köstek var; bilgisiz ise, yürür; bilgisiz bir kösteklenirse, sen onun kösteğini sıkılaştır.

6616 İşte ben bilgi isteyerek, ona el uzattım; sözü söze katarak, dizip, sıraladım.

6617 Bu türkçe sözü yabânî geyik gibi gördüm; onu yavaşça tuttum, aldatarak, kendime yaklaştırdım.

6618 Okşadım, ısındırdım, çabucak bana gönül verdi; yine de ara-sıra ürküyor, korkuyor.

6619 Ele geçirdiğim gibi, sözü tâkip ettim; onun miski güzel kokular saçmağa başladı.

6620 Sözü doğru söyledim, o sert ve acı oldu; doğru söze tahammül eden akıllı insandır.

6621 Okuyana fazla ağır gelmesin, ben uzun-uzadıya izah ederek, özrümün bağışlanmasını istedim.

6622 Doğru sözden başkasına söz deme; doğru ile eğri arasındaki fark beyaz ile siyah arasındaki fark gibidir.

6623 Hayatımda bu sözleri söylediğim zaman, sene dört yüz altmış iki idi.

6624 Bu sözleri tam on sekiz ayda söyledim; sözleri toplayıp, derleyerek, seçtim ve ayırdım.

6625 Çeşitli çiçekler yaygısı gibi, kokusu miske benzer; ben bunu düzene koyup, tamamladım ve her kesin istifâdesine arzettim.

6626 Ne kadar söylense bile, sözü kim tüketir, o pınarlar arasından durmadan akar, gider.

6627 Ey Yusuf, gerekli ve doğru sözü söyle; gereksiz sözü gizle, onun zararı dokunur.

6628 Sözü çok söyledin, dikkat et, tâzeliğini kaybetmesin; çok sözden insan usanır ve bıkar.

6629 Bu dünya itimâda şâyan değildir; vefâsız ve dönek huyludur; ey akıllı insan, ondan uzak dur, uzaklaş.

6630 Sen şimdi bu dünyaya kuvvetle yapıştın; onunla alâkanı kesmeğe, gönlünü ondan çevirmeğe gayret et.

6631 Bu dünyaya güvenme; sen çok daha emin olan Tanrıya sığın ve ona yalvar.

6632 Bu vefâsız dünya bir çok insanlardan yüz çevirdi; ne kadar insanlar doğru yoldan şaştılar, buna iyice dikkat et.

6633 Şimdi de senin için hazırlandı; süslenip, yüzüne güler; ona çok fazla bağlanma; gaflet içinde o kadar çok sevinip, gülme.

6634 Dünyaya nâil olan nice cihan beylerini ölüm yakaladı ve onlar gözleri ile etrâfından duâ dilenerek gittiler.

6635 Gençlik boşuna heder oldu, hayatıma yazık oldu; bu hayat tükenir, ıztırap çek, nâdim ol.

6636 Binlerce sene yaşasan bile, sonunda nihâyet öleceksin; dünyayı ne kadar toplasan da, bir gün bırakıp gideceksin

6637 Ey Tanrı, sana sığındım, sen kendin koru; bu gaflet uykusundan beni uyandır.

6638 Ben utanmaz bir kulunum, günâhım çoktur; sen rahîmsin, şefkat senden gelir.

6639 Sana karşı günaha girdim, senden kaçtım; bugün yalvararak, tekrar sana sığınıyorum.

6640 Ey muhtac vücût, neye inandın; göz göre-göre kime dayandın.

6641 Şimdi yolunu düzelt, doğru hareket et, her iki dünyada da baş-köşeye geç.

6642 Bu dünyanın her tarafı zevkle doludur; onu bırak, öteki dünyaya bak.

664 Dilini tut, boğazına hâkim ol, çok uyuma, gözünü yum, kulağını tıka ve böylece huzûr içinde yaşa.

6644 Ey rabbim, bütün müminleri affet; bol rahmetini onlardan esirgeme.

6645 Peygamberimize ve onun dört arkadaşına da binlerce selâm ulaştır.